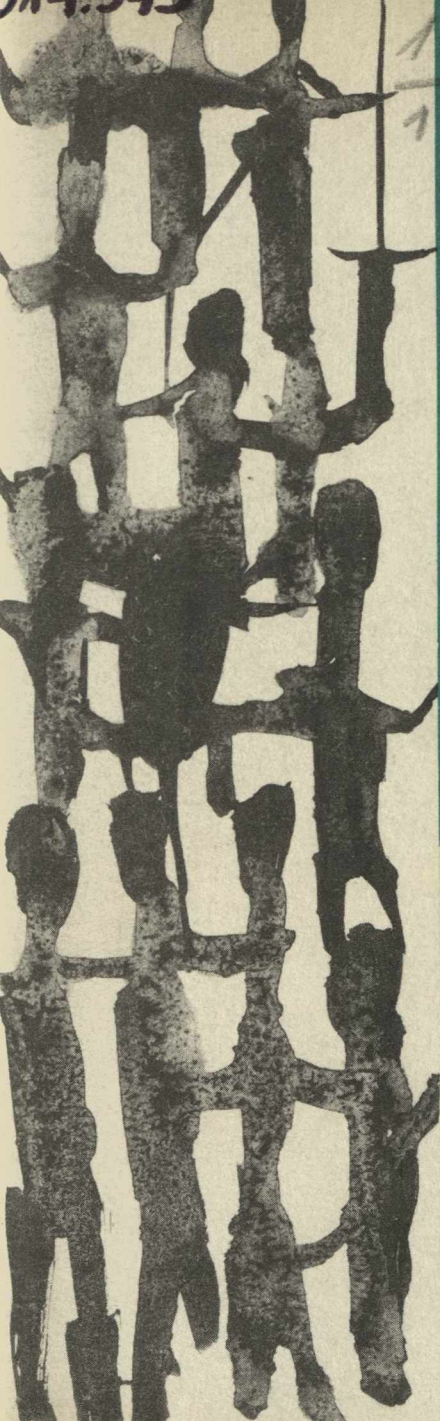

Digitized by the Library and Information
Centre of the Hungarian Academy of
Sciences

17
1968

XIII

VILÁG TÖRTÉNET

17

2

TÁJÉKOZTATÓ A KÜLFÖLDI
TÖRTÉNETI IRODALOMRÓL

VILÁGTÖRTÉNET

TÁJÉKOZTATÓ A KÜLFÖLDI TÖRTÉNETI IRODALOMRÓL

17. szám

BUDAPEST, 1968.

Kézirat gyanánt kiadja
a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete
Szerkesztőbizottság: Borus József, Csatári Dániel, Dolmányos István,
Gonda Imre, H. Haraszti Éva, Jemnitz János, Kovács Endre
Szerkesztik: Makkai László (felelős szerkesztő) és Márkus László
Szerkesztőségi titkár: P. Mayer Mária

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Felelős kiadó: MTA Történettudományi Intézete
A folyóirat egyedárusítója: Akadémiai Könyvesbolt, Budapest, V. Váci utca 22.
A borítólapot tervezte: Bozóky Mária

693160 MTA KESZ Sokszorosító. F. v.: Szabó Gyula

I.

Б.Ф. Поршнев: Социальная психология и история. Москва, 1966. Наука, 213 стр./Társadalompszichológia és történelem./

A nálunk is jól ismert kiváló szovjet történész ebben a könyvben az általános és a társadalompszichológia egész problematikájában is bémulatós tájékozottságról valló bizton-sággal és nagy történeti látókörrel vizsgálja a két tudomány-ág összefüggéseit.

A munka öt fejezetre oszlik. Az első Lenin munkáiból vett idézetekkel bizonyítja, milyen nagy fontosságot tulajdo-nított Lenin a forradalomban a tömegek érzületeinek, hangula-tainak, mennyire fontosnak tartotta ezek figyelembevételét, belekalkulálását a forradalmi taktikába, persze bizonyos kor-látok közt, hiszen éppen az októberi fegyveres felkelés alkal-mával hangoztatta, hogy most nem szabad törödni a tömegek han-gulatával, hanem cselekedni kell. Ebben a fejezetben jelöli ki a szerző a társadalompszichológia helyét: ez az a félig tudat-os vagy nem tudatos rétege a pszichének, amely megalapozza a tudatos ideológiát, s jelentős befolyást gyakorol rá.

A második fejezet azt mutatja ki, hogy az emberi kollektívumokban milyen nagy szerepet játszik a "mi" és az "ők" képzete, a másoktól való elkülönülés, ill. a valamilyen kollektívumhoz való hozzátartozás érzése, ezek közül vélemé-nye szerint az elkülönülés az elsődleges-mozzanat, ebből fejlődik ki az összetartozás érzése. Valamennyi emberi közösség /osztály, nemzet, csoport stb./ végső fokon erre az ellentét-párra vezethető vissza. A társadalompszichológiában két mozza-natot különböztet meg, állandót és változót, a lelki alkatot és az érzületet. Ez utóbbi egyre inkább a meggyőzés alapján változik, ez a haladó eszmék végleges győzelmének alapja.

A következő fejezet egyén és közösség viszonyát vizs-gálja meg. Megállapítja, hogy ember csak közösségben létezik. Azok a szörványos esetek, amikor gyerekek egészen kis koruk-ban kikerülnek az emberi közösségből és állatok közt nevelöd-nek /a legutolsó ismert eset 1956-ból való!/, azt mutatja, hogy értelmi képességeik révén gyorsan adaptálódnak a sajátos viszonyokhoz, de nem jutnak el az emberi öntudat kifejlődésé-ig. Viszont érett öntudatu emberek, még ha teljesen magányo-sak is maradnak évekre, nem vesznek már el a közösséghez való tartozásuk tudatát. Ennek a közösséggel való kapcsolatnak a legfontosabb eleme a nyelv, amely csak jelzi a külvilág tár-gyait. Porsnyev itt kitér nyelvpszichológiai kérdésekre is, utalva arra, hogy a nyelv és a gondolkodás összefüggését a tu-domány még nem tisztázta megnyugtató módon. A közösségben az utánzás vagy a tudatos eltérés egy adott példától igen fontos jelenség /végső fokon megint csak a "mi" és "ők" ellentétére vezethető vissza/. A közösségen belüli kapcsolat tárgykörébe

tartozik a tekintély, a vezér kérdése is, amely nem minden közösségben található meg, de minél tudatosabb a közösségi összetartozás, annál inkább van ilyen tekintélyre szücsés. Az utánzás eleme minden közösségben hat, de a haladást szolgáló és gátló tényező egyaránt lehet, mert azt elősegítő vagy gátló szokások, hagyományok átvételét és örökítését határozza meg. Itt tárgyalja Porsnyev a szégyen, a büszkeség, a szerénység érzelmeit is. A közösségek négy típusát különbözteti meg: azt, amelyben a tagok ismerik egymást, azt, amelyben többségükben nem ismerik egymást, csak tudatában vannak hozzátartozásuknak, és valamilyen központ képviseli az első típusnál mindenki által ismert "mi"-t, a harmadik típus nem térben, hanem időben létezik /az érzület átadása/, a negyedik az ismertség által megalapozott közösség egy nagyobb közösségen belül. E típusok közt természetesen számos átmeneti forma van.

A következő fejezet a társadalompszichológia és genetikus pszichológia összefüggését tárja fel, az un. prelogikus gondolkodás kérdését vizsgálja, utalva arra, hogy a tévedés, az ellentmondás nem hibája az emberi gondolkodásnak, hanem egyik formája, amelyik éppen ehhez a prelogikus gondolkodáshoz kapcsolódik. A gondolkodás kialakulásában a páros jelenségek /diplasztiák/ alapvető szerepet hangsúlyozza.

Az ötödik fejezet egy egyetemes történet és a társadalompszichológia összefüggésével foglalkozik. Az emberi munka fejlődése, tökéletesebbé válása szükségessé teszi az ember fokozódó felkészültségét, ez növeli öntudatát, így vezet a munka az öntudatosodásra, az pedig a felszabadulásért vívott harcra. Ez viszonoz az uralkodó osztályt mindig újabb és újabb alkalmazkodásra készítette. A forrásadottságok miatt még ma is jórészt ez teszi ki a történelmet, holott ez csak az uralkodó osztály reagálása az alulról jövő nyomásra. Ezzel kapcsolatban utal arra, hogy az osztálytalan ösközösség és az osztálytalan kommunista társadalom közt nem lehet kapcsolatot keresni, hiszen az ösközösség roppant alacsony színvonalat jelentett, mindannak ellentétét, amire a kommunista társadalom építői törekszenek. A szolgaság /nem az önkéntes, mert az az ösközösségben is megvolt, hanem a félelemből eltűrt/ az első lépés a haladás útján, mert ez vezet az elégedetlenségre, a lázadásra, s ez viszi előre a fejlődést. Az első rabszolgák voltaképpen azok, akik először lázadtak fel, hiszen csak velük szemben kellett külön törvényes intézkedéseket hozni. A fejlődés egyre gyorsul, az útjában álló gátak sorra omlanak össze. Porsnyev arra is utal, hogy a legalapvetőbb emberi közösség az egész emberiség, ezért elítéli azt a szemléletet, amely az egyes országokat tartja a világtörténet valamiféle elemeinek, különösen, ha az aktuális államterületet tekinti annak. Eppen napjainkban egyre világosabb annak szücsége, hogy ne egyes történeteket irjanak, hanem történetet. A történetírás nál tudományosabb lesz, minél inkább megérti a tömegek lázongásának szerepét a haladásban, és minél inkább felül tud emelkedni az országghatárokon. Minden téren találkozik persze az "ök"-kel, az ellenséggel. Minél inkább megnő a "mi" száma,

annál kevesebb lesz az ellenség, ez a világtörténelem perspektívája. A kommunizmus nem végállomás, hanem éppen egyre gyorsuló fejlődés, amelyben a társadalompszichológiának az állandó eleme egyre inkább háttérbe szorul a változó mögött, mert ezt követeli meg az élet dinamikája.

Egy rövid utószó arra hívja fel a figyelmet, milyen viharos gyorsasággal fejlődik a társadalompszichológia a Szovjetunióban. A történészek még messze elmaradnak ettől a fejlődéstől. Pedig a mult ilyen jellegű kutatása elsőrendű fontosságu a jövő emberének kifermálása szempontjából.

Porsnyev megjegyzése még inkább vonatkozik a magyar történészekre. Ezért volna igen hasznos, ha ez a könyv, amely egyébként szemléleténél és előadásmódjánál fogva igen széles közönség figyelmét is megérdemli, mielőbb magyar fordításban is napvilágot láthatna.

NIEDERHAUSER EMIL

II.

Két lengyel módszertani munka

Jerzy Topolski: Metodologia historii. Warszawa. 1968, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 475 l. /A történelem módszertana./
 Celina Bobińska: Historyk, fakt, metoda. /Warszawa/, 1964, Książka i Wiedza, 286 l. /A történész, a tény, a módszer./

A lengyel történettudomány magas színvonaláról a magyar történészek az utóbbi években már számos alkalommal meggyőződhettek, ujabban jónéhány jelét láthattuk annak is, hogy a gyakorlati kutatáson túlmenően a lengyel történészek elméleti kérdések iránt is egyre nagyobb érdeklődést tanúsítanak. Historyka néven külön kiadványuk indult ilyen tárgyú tanulmányok publikálására /ld. Századok 1968. 3-4.sz. 689-693.l./ Most a lengyel marxista történettudomány két jeles képviselőjének ilyen tárgyú munkáját van alkalmunk ismertetni. C.Bobińska munkája kisebb igényű, félig-meddig a tudomány-népszerűsítés felé hajlik, kevesebb problémát is ölel fel, ezért elsőnek J.Topolski szélesebb ivű, szakembereknek szánt és már csak megjelenése időpontja miatt is frissebb munkáját tárgyaljuk.

Bevezetőben a tudományok módszertanának elméleti problematikáját fejti ki, kijelöli helyét a szemiotika tudományán belül, megmutatja a tudományos módszertan kapcsolatát a játékelmélettel és az információelmélettel, majd rátérve a történettudomány módszertanára, megállapítja, hogy három részre tagolható: 1/ a történeti kutatás megismerő tevékenysége,

2/ a kutatás eredménye, vagyis a történetről alkotott megállapítások együttese, 3/ a történeti kutatások tárgya, vagyis maga a történet. Ez utóbbira vonatkozó elméleti megállapításokat szokták történetfilozófiának nevezni. Más felosztással pragmatikus, apragmatikus és tárgyi módszertanról beszél. Apragmatikusnak nevezi a történész munkájának eredményével, vagyis a történelemmel kapcsolatos megállapítások módszertani kérdéseit.

A továbbiakban a historia fogalom fejlődésének tárgyalása kapcsán fejti ki nézetét a történeti kutatás tárgyáról. Két elemből áll össze a történelem: az elbeszélés /amely az ókori és középkori történeti munkára, életrajzokra, gestákra megy vissza/ és az idő és tér viszonylatát figyelembe vevő analízistikából és krónikából, a kettő a reneszánsz történetírásában egyesül, a felvilágosodás ismét megkülönbözteti a res gestae-t és a historia rerum gestarum-ot, a modern fel fogás szerint pedig a történelem lehet maga a történés /ezt szoktuk magyarul történetnek nevezni/, a történelem mint a történés feltárása /ami magyarul történelem vagy történettudomány/ és a történelem mint a történésre vonatkozó állítások együttese /erre is váltakozva használjuk a magyarban a történelmet és történettudományt, talán jó volna az előbbire csak a történettudomány, az utóbbira csak a történelem kifejezést alkalmazni a pontosabb megkülönböztetés érdekében/. Felsorolja a legfontosabb meghatározásokat is a történettudományról.

A következő nagyobb részben a történésre vonatkozó reflexiók fő típusait sorolja fel nagyrészt történeti kialakulásuk sorrendjében. Az ókori és középkori történetírást a pragmatikus reflexió típusában foglalja össze: a történetíró célja gyakorlati. A történeti megismerés kérdéseivel ekkor tudatosan még alig foglalkoztak. A következő típus a kritikai reflexió, ahol a források kritikája kerül az előtérbe, s az a probléma, hogyan lehet a források alapján a valóságot rekonstruálni. Ez már a reneszánsz korában megkezdődik, majd a XVII-XVIII. században elsősorban technikai oldaláról fejlődik tovább, a felvilágosodás korában elméleti szempontból is, a leglényegesebb itt a szekularizációs folyamat. A harmadik típus az erudíciós-genetikus /nagyjából a XIX.sz. elejétől/, különösen a történeti segéttudományok további fejlődése segítette elő a történeti tényanyag kritikus megállapítását. A romantikus történetírás kitérítette a kutatás területét is /gazdaságtörténet, kulturtörténet pl./ Ennek a típusnak továbbfejlődése a pozitívizmus, amely a még meglévő metafizikai elemeket is kiirtotta, s a törvények kutatásán túl nagy módszertani érdeklődést is tanúsított. A pozitívizmus ellen fel támadt szkepticizmus /amely kételkedett abban, hogy a megismert tények számának növekedésével valóban növekszik tudásunk hogy törvényszerűen érvényesül a haladás, sőt, hogy a történelem egyáltalában a természettudományokhoz hasonló, azokkal egyenértékű tudomány/ számos filozófiai megmondolással együtt vezetett el Topolski szerint a strukturális reflexióhoz, ezen

belül tárgyalja a nálunk szellemtörténeti iskolának nevezett irányzatot, az idiografizmust, a történeti törvények tagadását, de Henri Berr szintézisre törekvését és az Annales tevékenységét is, majd ennek a reflexiónak angolszász és német képviselőit /Collingwood és Lamprecht, hogy csak két nevet soroljunk fel a sok közül/. Egyéb országok címén inkább csak az irányzat lengyel képviselőiről szól. A logikai reflexió típusát a neopozitivistá filozófia megjelenésével kapcsolja össze, s utal a törvény fogalmának újabb megjelenésére az általánosítás problémájával kapcsolatban. Az utolsó típust a dialektikus reflexióban találja meg, a legmagasabbrendűben, amelynek kezdeményezőjét Hegelben jelöli meg. Idealista jellegű dialektikus reflexiónak mondja Toynbee elméletét, végül kifejti a történelmi materializmus által hozott új elméleti megállapításokat.

A harmadik nagyobb rész a történelem tárgyi módszertanát tárgyalja, elsőnek a történeti tény fogalmát, amely kettős: jelentheti magát a multban megtörtént tényt, és jelentheti ennek tudományos rekonstrukcióját. A közfelfogás inkább az előbbit használja, de Topolski figyelmeztet arra, hogy helyesebb a kettő dialektikus egységének tekinteni a történeti tényt, ahol az objektíven létező ténytől elválaszthatatlan a történész alkotó megismerő tevékenysége. S már itt utal arra is, hogy szubjektív tényről csak a forrás révén van tudomásunk, de történeti rekonstrukciójában a forrásból adódó információ mellett egyéb, forrásontuli /vagy metafontikus, hogy a lengyel pozażródowy mintájára új szavakat alkossunk/ információkat is fel kell használni. A történeti tény mindig időben és térben értendő.

A történeti tény után a történeti folyamat kérdését elemzi Topolski, abból kiindulva, hogy a folyamatban az okság elvét kell alkalmazni, ez az alapja a törvényszerűségek felismerésének. A determinizmus és indeterminizmus /és mindegyiken belül szélsőséges és mérsékelt változata/ megkülönböztetése után a törvényszerűség és a véletlen szerepét ismerteti, ahogy az a történelmi materializmus elméletében megszokott /a fő és mellékes okok megkülönböztetése stb./ Hangsúlyozza az egyén szabadságát, bizonyos korlátok között, s így jut el a kiemelkedő történelmi egyéniség szerepének megmagyarázásához. A fatalizmust és teleologizmust egyaránt elveti.

Ezek után tér rá a történeti törvényszerűségek kérdésére. Háromféle törvényt ismer: 1/ szinkronikus /strukturális/, 2/ diakronikus /kauzális/, 3/ szinkronikus-diakronikus /fejlődési, vagy strukturális-kauzális/. A történeti törvények és a főokok közti megkülönböztetést erősen elméleti jellegűnek mondja. A szinkronikus törvények közt négyet sorol fel: 1/ a makrostruktúra törvénye, amely a legáltalánosabb /ennek elemei a termelőerők, a termelési viszonyok és a felépítmény/, ezek csak együttesen létezhetnek; 2/ a gazdasági struktúra törvénye /a termelés és elosztás kettőssége/; 3/ a társadalmi struktúra törvénye /az emberek a termelés során egymással állandó kap-

csolatba kerülnek/; 4/ a felépítmény strukturájának törvénye /a felépítmény-elemeinek összefüggése a termelési viszonyokkal/. A diakrónikus törvények közül /amelyek tehát oksági törvények/ a legfontosabbak a termelési viszonyokban végbemenő változások törvénye és a felépítményben végbemenő változások törvénye. A szinkrónikus-diakrónikus törvények közt pedig egy alapvető és három további törvényt különböztet meg: 1/ a termelőerők fejlődésének törvénye /ebbe beleértve a történelmi haladás törvényét és a tudomány fejlődését/, 2/ a termelési viszonyok fejlődésének törvénye, 3/ a felépítmény fejlődésének törvénye, 4/ az osztályharc törvénye. Ezek a törvények határozzák meg az egyes társadalmi formációkat: az ősközösségi, rabszolgatartó, feudális, kapitalista és szocialista formációt. Az ázsiai formációt csak lábjegyzetben említi, mint vitás kérdést.

A negyedik rész a pragmatikus módszertannak a forrástudománnyal és forrásontuli tudománnyal foglalkozó fejezeteit tartalmazza. A tudományos megismerés általános törvényeinek bemutatása után megcáfolja a történelmi megismeréssel kapcsolatos kételyeket, utalva arra, hogy minden megfigyelés egyszerre aktuális és történeti, mert időben megy végbe. A történelmi megismerés valóságtartalmát kétségbevonó relativizmussal szemben azt hangsúlyozza, hogy a tudományos megismerésben minden tudománynál belejátszik a tudós társadalmi helyzete értékrendje stb. A különböző egyének által adott különböző rekonstrukció azonban végül is megközelíti az objektív valóságot. Ugyancsak így magyarázza a történeti igazság problémáját: a rekonstruált tény egyre nagyobb valószínűséggel azonos az objektív történeti ténnyel.

A történeti kutatás folyamatában az első lépés a döntés a tárgyválasztás kérdésében. Utána a történész háromféle kérdést tehet fel: 1/ mi történt? /ez a faktográfiai kérdés/; 2/ miért történt /ez a magyarázó kérdés/; 3/ milyen tudományos törvények vonhatók le ebből? /ez az elméleti kérdés/. A kérdésekre adott válaszok sajátos fajtája a hipotézis, amely szintén lehet faktografikus, magyarázó vagy konstrukciós /amely egy folyamat egészének értelmezésére vonatkozik/. Gyakran alkalmazzák a történészek az elmélet kifejezést is /pl. a városfejlődés elmélete/, ez azonban csak a hipotézis egyik alfaja.

A továbbiakban a forrás fogalmát vizsgálja Topolski, felsorol néhány ismert osztályozást, s maga a legalapvetőbb felosztásnak a közvetlen és közvetett forrásokra való felosztást tartja, amelyek egyaránt lehetnek írott és nem írott források, majd a források feltárásának /dekódolásának/ néhány problémájára utal, főképp arra, hogy a történésznek függetlenül kell magát a dekódolás során forrása nomenklaturájától.

Ezek után tér ki a forrásontuli tudomány kérdésére. Ebbe tartozik a történész saját megfigyelése /vagyis egész élettapasztalata/, más történészek kutatásainak az eredményei, és más tudományágak eredményei. Ezzel kapcsolatban hívja fel

a figyelmet az eddigi módszertani munkákban elhanyagolt kérdésre, mennyire játszik szerepet a történeti rekonstrukcióban a "józan ész" vagy a szinte banális tudás. Érdekes összeállításban igazolja azt, hogy az egész kutatási folyamatban a témaválasztástól az értékelésig /s itt 12 részfolyamatot különböztet meg/ mindössze három részfolyamatban szerepel a forrásokból adódó tudásanyag, míg tizenegynél a forrásontuli /pusztán azoknak a tényeknek a megállapításánál, amelyekre vonatkozólag a forrásban közvetlen információt találunk, nem játszik szerepet a forrásontuli tudásanyag/.

Az ötödik rész a történeti folyamat rekonstrukciójának kérdéseivel foglalkozik, elsőnek a forrás hitelességének a kérdését tárgyalja, s rámutat arra, hogy a hitelességnek különböző fokai lehetnek, /a közismert példa, hogy hamis oklevél is tartalmazhat hiteles információt egyéb tényekre vonatkozólag/, majd a külső és belső kritikára vonatkozó nézetekeket foglalja össze. A hitelességtől megkülönbözteti azt, mennyiben felel meg a forrás az igazságnak. A forráskritika után következő lépés a tények megállapítása, ahol a deduktív és induktív módszer megkülönböztetése helyett a közvetett vagy közvetlen módszer megkülönböztetését javasolja. A gyakorlatban a történészek egyszerre alkalmazzák mindkettőt. A továbbiakban a lengyel történelemből vett számos konkrét példával mutatja be a tények megállapításának különböző módszereit, a filológiáit, a földrajzit, genealógiáit, a térben vagy időben való összehasonlításból adódó következtetéseket. Az argumentum ex silentio módszerét - ismét konkrét példákra hivatkozva - meglehetősen labilisan tartja.

Ha már ezekben a fejezetekben az elmélet helyét sokszor a konkrét történetírói gyakorlat foglalta el /ahol már feldolgozott témákból vette a példákat/, más értelemben ismét gyakorlati jellegű a következő fejezet, amely a mennyiségi módszereket tárgyalja, csak hogy sok esetben feldolgozások helyett inkább feldolgozandó témákra utal, vagy más tudományágak módszereit ismerteti. Így tárgyalja a történeti statisztika kérdéseit, a becslés és a reprezentatív adatgyűjtés módszereit, a struktúra mennyiségi elemzésének matematikai képleteit, ill. a dinamika mennyiségi elemzését, a korrelációszámítást /utalva arra, hogy ez nem egy esetben olyan korrelációk megállapítására vezethet, amelyek amúgy is magától értetődőek/, s röviden tárgyalja a gépi feldolgozás lehetőségeit.

Ezek után tér rá a magyarázat és értelmezés kérdésére. Megkülönbözteti a leíró, genetikus, strukturális, definíciós és kauzális magyarázatot. Szorosabb értelemben csak a kauzális magyarázat tartozik ide. A magyarázatot azonban meg kell előznie a megértésnek. Itt utal az intuíció és az empiria híveinek élénk vitájára. Ezt a kérdést is dialektikusan oldja meg azzal, hogy a megértés tulajdonképpen azonos a magyarázattal. A kauzális magyarázatnak három módszerét különbözteti meg: amely elegendő és szükséges okokkal egyaránt magyaráz /a szükséges okok az általánosak, kezdve azon, hogy létezik emberiség/, amely csak az egyikkel vagy csak a másikkal

magyaráz, és amely a kedvező feltételekre hívja fel a figyelmet. A különbségeket ismét a lengyel történelemből vett példákkal illusztrálja. A magyarázatnál közvetlenebb és közvetettebb okokkal lehet operálni /példaként felhozza a lengyelországi majorsági gazdálkodás kialakulására vonatkozólag különböző szerzők magyarázatait/. A genetikus magyarázatot csupán a kauzális magyarázat egyik formájának tekinti.

A magyarázat problémája átvezet már a szerkezet és szintézis problémájához. A szerkezet a kérdésfeltevéstől függ /s alapjában a kérdésfeltevés azonos egy-egy munka címével/. Részletesebben a szerkezetet az határozza meg, milyen részkerdésekre bontja fel a kutató az általa felvetett alapkérdést. A szerkezet lehet egyszerű /ebben az esetben kronológiai, teritoriális és tárgyi kritériumok alapján kell az anyagot besztani/, ilyen azonban tiszta formában /amikor ezek a kritériumok csak formálisak/ ritkán fordul elő, mert többnyire tartalmazza a másik fajta szerkezet, a szintézis elemeit. A szintézisnek három fajtáját különbözteti meg, a strukturálisat /ahol az elemek kapcsolata az uralkodó szempont/, a genetikusat /ahol az oksági kapcsolat a legfontosabb - sokáig ez volt a történetírás uralkodó formája/ és a dialektikusat, amely a genetikus és strukturális mozzanatot összekapcsolja. Még polgári történészek bevállása szerint is erre a legmegfelelőbb a történelmi materializmus módszere. A szerkezet veti fel a periodizáció kérdését. A periodizáció lehet ciklikus teleologikus /ez ma már elavult/ és a leggyakrabban irreguláris, amely a történelmi valóságból vezeti le az egyes szakaszokat. Végül a kutatás területi és tárgyi határait említi meg, megkülönbözteti a mikroszintétikus és makroszintétikus feldolgozást, amelyek általában a megfelelő mikro- vagy makrokutatás eredményei, de pl. a családi háztartások mikroanalitikus kutatása alapul szolgálhat makroszintézis összeállítására.

Az utolsó rész a történelem apragmatikus módszertanát tárgyalja. Elsőnek arra utal, hogy a kutatás eredményeinek kifejtésénél a történelemben az elbeszélés az alapvető forma. Ezen belül két alapformát különböztet meg /szerint, hogy milyen szempontból választja meg az elbeszélésbe kerülő adatokat/: a krónikát, amely az egykorúság szempontjából választja ki ezeket, és a históriát, amely az időbeli távlatból adódó többlettudással végzi el ezt a kiválasztást. Ez az időbeli távlat a történelmi elbeszélés fő sajátossága.

Az elbeszélés nyelvi megformálására is ad néhány tanácsot Topolski, különösen hangsúlyozva a mértéktartást és a világosságot, továbbá az osztályozó és alárendelő kifejezések használatáról szól. Ezzel kapcsolatban veti fel a típus fogalmát /Max Weber ideáltípusaira is utalva/. Az ideáltípus csak akkor használható, ha empirikus típusból alakították ki, s jelző nélkül teljesen általános fogalom /pl. demokrácia/. A kontrafaktikus kérdések alkalmazását /a "mi lett volna, ha...?" típusukét/ hasznosnak tartja, mert jobban kiemelik egy tényleges történelmi esemény jelentőségét. Szűkebb értelemben az ilyen típusú kérdésfeltevés elengedhetetlen a hipotézis meg-

alkotásánál. Megkülönbözteti a történeti általánosítások típusait /hetet/, majd a történeti törvény megfogalmazásának példáit mutatja be. A törvényszerűség fogalmát /abban az értelemben, hogy valami valamilyen normához képest törvényszerű vagy nem/ elveti, mert a történelem menetének nincs felülről megszabott normája.

Az értékelést a történeti elbeszélés fontos részének tartja Topolski, utal arra, hogy már a tárgyválasztás is értékelést jelent, de értékelés a történész koncepciója szempontjából kedvezőtlen tények elhallgatása is, s az is, hogy a magyarázat során mit tart a történész fontosnak. Az értékelés nyelvi formája elsősorban az elbeszélés emocionális elemeiben, a szavak árnyalatában található meg. A kifejtett értékelésnek két formáját különbözteti meg, az összehasonlítót, amely valamit valamihez képest értékel, és a tulajdonképpeni értékelést /amelynek az összehasonlító csak egyik válfaja./ Az értékelés fő kritériuma a haladás, ennek értelmezése azonban, mint ismét példákkal érzékelteti, különböző lehet. Lehet értékelni történeti értelemben, vagyis a kor egészéhez mérten, és lehet utólagos kritériumokkal összevetve értékelni. Az értékelésnek antropocentrikusnak kell lennie, de valahol közepűton a változatlan emberi természet absztrakt fogalma és a történelmi relativizmus között.

Befejezőként azt veti fel Topolski, hogy végül is milyen osztályba sorolható a történelem a tudományok közt. Kijelentja, hogy a társadalomtudományok és természettudományok között a különbség nem olyan nagy, mint ahogy általában gondolják, mert mindegyik törvényeket fogalmaz meg, s egyik sem mentes a kutató egyéni értékeitől befolyásától. Elveti azt a nézetet is, hogy a történelmet akár csak pragmatikusan is idiografikus tudománynak lehetne tekinteni, bár a pragmatikus idiografizmus jelentős mértékben tükrözi a történészek gyakorlatát, csak hogy ezektől a hagyományos kötöttségektől a történelemnek meg kell már szabadulnia. Igen hasznosnak tartja a történelem és a szociológia közeledését. A történelem feladatát pedig három téren látja: először is hozzájárul a társadalmi élet törvényszerűségeinek ismeretéhez, továbbá kielégíti az ember igényét, hogy minél jobban megismerje önmagát, s végül igen fontos a nevelő szerepe, amelyet eddig is sokszor hangsúlyoztak.

Bobińska könyve voltaképpen három, egymással nem szorosan összefüggő részből áll. Módszertani szempontból az első, leghosszabb rész /A műhely módszertani szükségletei/ a legfontosabb, ahol a történeti tény a források és a történelmi távlat kérdését veti fel. A történeti tény tekintetében, Topolskihoz viszonyítva, Bobińska is elismeri, hogy a történész által rekonstruált tény nem minden esetben azonos az objektív történeti ténnyel, mert pl. bonyolult folyamatokban a történész által kimutatott cezurák utólagos beavatkozások a történelem folyamatába, a legtöbb esetben azonban a történész által megállapított tény megfelel az objektív valóságnak, hiszen a történész nem megalkotja, hanem csak reprodukálja a

történeti valóságot. Ezzel kapcsolatban cáfolja a történelem idiografikus jellegét s utal a tények megismétlődésére. Topolai kivál ellentétben a forrást magát is történelmi ténynek tartja, nem csupán a tényről szóló információnak, s a forráskritikában elsősorban az osztályszempont fontosságát hangsúlyozza. A források többsége az uralkodó osztályok tevékenységének az eredménye, a kizsákmányolt osztályok életére nézve a forrásokban gyakran igen nagy lakúnak találhatók. Ezért kell a meglévő forrásanyagot osztályszempontból újra átvizsgálni. Ezzel kapcsolatban csak röviden említi, hogy a kvantifikáló kutatásoktól nem sokat vár. A történelmi távlattal kapcsolatban arra utal, hogy a jelenkor történésze csakugyan nem rendelkezik még történeti távlattal, nem látja az események távolabbi következményeit, hogy előnye viszont, hogy az eseményeknek nemcsak utólagos regisztrálójá, hanem egyúttal cselekvő részese is.

A második rész /A történelem és a szociológia az osztály problematikájáról/ voltaképpen vitacikk St. Ossowski lengyel szociológussal, elsősorban Az osztálystruktúra a társadalmi tudatban c. 1957-ben megjelent könyvével, s az Ossowski által javasolt újabb megfogalmazásokkal és meghatározásokkal szemben igazolja a marxista-leninista osztályfogalom helyességét.

A harmadik rész /A lenini osztályelemzések/ Lenin műveinek részletes elemzése alapján mutatja ki, hogyan értékelte Lenin korának eseményeit és folyamatait a proletariátus osztályálláspontjáról, kiemeli, hogy Lenin saját korában is világosan felismerte a történelmi fejlődésben különböző tendenciák összecsapását, s nagysága éppen abban volt, hogy mindig a haladást képviselő tendencia felülkerekedéseért küzdött.

NIEDERHAUSER EMIL

III.

Problemy i metody historii gospodarczej. Warszawa, 1963, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 787 p. /A gazdaságtörténet problémái és módszerei./

Witold Kula a varsói egyetem közgazdaságtudományi karának professzora. Könyvének célja, hogy bemutassa a gazdaságtörténet válogatott problémáit és módszereit. Figyelme a különböző társadalmi rendszerekben jelentkező közgazdasági jelenségek eltéréseinek megfigyelésére összpontosul. Hangsúlyozza, hogy a kapitalizmus és az ipar előtti gazdasági életben az ár, a mérték, a vállalat, a házi gazdaság, a piac, a kereslet, a kínálat más valami mint ma. A jelenségek eltérése

nem egyszer a módszerek különbözőségét, legalábbis a kutatási szükségletekhez megfelelő hozzáillesztésüket kívánja meg.

A könyv különböző társadalmi tudományok körének problémáit veszi figyelembe, és érinti annak anyagát: mint a gazdaságtörténet, statisztika, demográfia, etnológia, szociológia stb. A tudományos eredményeknek ezeken a területeken való mai fejlődése mellett senkinek a világon nem lehet ilyen széles áttekintési köre. A polihisztorok kora letűnt. Innen származik nem egyszer bizonyos hiba, naivság, vagy hiszékenység, a "szomszédos terület" anyagából merített értelmezés közben. A szerző tudatosan vállalta magára ezt a rizikót, mert a gazdaságtörténet mai fejlődése elsősorban a szomszédos tudományágak eredményeiből való, bő kézzel történő meritésből származik.

A gazdaságtörténet kialakulásának, önálló tudománnyá válásának és történetének tárgyalását terjedelmes fejezetben vizsgálja. Cato, Plinius, a Domesday Book feljegyzései sok gazdaságtörténeti és közgazdasági vonatkozást tartalmaznak, de mérföldkövet jelent a tudományág fejlődésében Adam Smith angol közgazdász "A nemzetek vagyonosodásáról" írott könyve. További fejlődést jelent List 1841-ben Das nationale System der politischen Ökonomie címmel megjelent műve. 1848 után korszakalkotó jelentőségű volt Marx és Engels munkássága, amelyet Lenin fejlesztett tovább. A XX. századi polgári gazdaságtörténetesek közül Schmoller, Brentano, Bücher, Treitschke, Spangenberg, Inama-Sternegg, Levasseur, Sombart, Weber, Pirenne és Dopsch munkásságát bírálja behatóbban. Kiemelkedő még Kulischer munkássága és Sée kétkötetes gazdaságtörténete. A fejezetben még a szovjet marxista gazdaságtörténetírás képviselőivel és a két világháború közötti polgári történetírók állásfoglalásával ismerteti meg az olvasót. Behatóan tárgyalja a lengyel gazdaságtörténeti iskola képviselőinek: Rutkowskiak, Bujaknak, Rybarskinak, Ptasniknak és Kutrzebának a megállapításait.

A II. fejezet behatóan foglalkozik a gazdaságtörténet tárgyával, ismerteti az erre vonatkozó empirikus és normatív álláspontokat. Megkísérli meghatározni a gazdaságtörténet és a politikai történet, a gazdaságtörténet és a politikai történet, a gazdaságtörténet és a művelődéstörténet, a gazdaságtörténet és a jogtörténet, a gazdaságtörténet és a tudomány, a technika és az anyagi kultúra történetének viszonyát és kapcsolatát. Ugyanakkor természetesen foglalkozik a gazdaságtörténet és az "integrált" történelem problémájával. Végül kitér a gazdaságtörténet és a közgazdasági elméletek történetének és a politikai gazdaságtan elméletének kapcsolatára.

A következő fejezetben a forrás-megőrző tényezőket vizsgálja. A fontosabb forrástípusok: a földbirtokok leltárai, a királyi birtokok leltárai, a nagybirtok instrukciói, a majorsági elszámolások és a gazdasági levelezés, a parasztkérdvényei, a kapitalista földbirtokok levéltárai, a telkes gazdaságok regesztrumai, a fejadó-jegyzékek, a tudományos- és

népszerű tudományos gazdasági- és műszaki irodalom, a gazdasági- és műszaki sajtó, a reklám, a külföldiek jelentései, a hivatalok levéltárai, közgazdászok és gazdasági funkcionáriusok magániratai, az ipari, kereskedelmi és pénzügyi vállalatok levéltárai, a munkássajtó, kartográfiai források, ikonográfiai források, az anyagi kultúra maradványai, és végül nem hanyagolható el az egykoru szépirodalom sem.

Ismerteti a gazdaságtörténet periodizációjáról folytatott vitát, a realizmus és konvencionizmus álláspontját. Elfogadhatónak csak a marxista periodizációt tartja.

A mikro-analízis című fejezetben a beruházási folyamat és termelési folyamat elemzését adja először. Foglalkozik a rabszolgotartó és feudális gazdasági vállalat viszonyaival. Megvizsgálja a fogyasztás és az életszínvonal alakulását a különböző társadalmi rendszerekben. Felhívja a figyelmet az életszínvonal és a fogyasztásra vonatkozó adatok időben és térben való összehasonlításának szükségességére.

A makro-analízis című fejezetben a nemzeti jövedelemre vonatkozó történeti vizsgálatok jelentőségét emeli ki és összeveti a nemzeti jövedelem felosztását és a gazdasági fejlődést.

Ezek után a gazdaságtörténet segédtudományaival foglalkozik behatóan. Ezek közül a legjelentősebb a történeti statisztika. Kitér a történeti statisztikai vizsgálatok nehézségére, a vizsgálatok pontosságának korlátoltságai fokára, az átlagok kiválasztásának szükségességére, a logaritmikus görbe jelentőségére, a gazdaságtörténetben a statisztikai módszer használatának előnyeire. Behatóan elemzi a történeti statisztikai vizsgálatok jelentőségét a gazdasági statisztika és a közgazdasági elmélet szempontjából. Kitér arra is, hogy milyen korlátai vannak a statisztika alkalmazhatóságának a történeti kutatásokban.

Nem kevésbé jelentős fejezet a történeti demográfiával foglalkozó része a könyvnek. Meghatározza a demográfiának történeti segédtudomány szerepét. Vizsgálja a népesedést az íráselőtti korban, kifejezést ad a megismerésre vonatkozó pesszimizmusnak és optimizmusnak, válaszolja a kutatások nehézségeit. Ezután foglalkozik a ciklikus elméletekkel és azok bírálatával, a történeti demográfiában a módszertani követelményekkel. Vizsgálja az emberi életkor átlagos tartamát mint a társadalmi haladás mutatóját. Kitér a történeti demográfia-vizsgálatok és a társadalmi struktúra osztálytagozódásának kapcsolataira, ezután a népesedés és a gazdasági élet összefüggését világítja meg a kapitalizmus-előtti korokban.

Igen jelentős a társadalmi strukturák történelmi vizsgálatával foglalkozó XI. fejezet. Megvilágítja a feudális struktúra lényegét és történeti terminológiáját. A kapitalista strukturán belül foglalkozik a történeti kategóriákkal és az analitikus kategóriákkal. Bemutatja, hogy az osztályharcok hogyan tükröződnek a társadalmi strukturák vizsgálatában. Válaszolja

az új lehetőségeket a társadalmi strukturák történelmi vizsgálatának feladataiban.

A következő fejezet az árak és a piac történelmi vizsgálatával foglalkozik. Rövid történelmi áttekintést ad az árak történelmi vizsgálatáról, ismerteti a módszertani vitákat: E.J. Hamilton, F. Simiand, C.E. Labrousse árméletét. Megvizsgálja a piac szerkezetét az iparosodás-előtti gazdasági életben. Figyelmet szentel az árak alakulásának a kapitalizmus-előtti gazdasági életben.

Tanulságos fejezete a könyvnek a történelmi metrológiával, mértékrendszerrel foglalkozó rész. Bevezetőben utal a mértékekről vallott realiztikus és szimbolikus elképzelésekre. Bemutatja a mértékeket mint a hatalom jelképeit és az osztályharc eszközeit. Utal a mértékek egységesítésének kísérleteire, funkciójukra a piaci gazdaságban, s vizsgálja az egyezményes mértékek kialakulásának társadalmi feltételeit. Megvizsgálja a történelmi metrológia mint történelmi segédtudomány jelentőségét.

A XIV. fejezet az embernek a természettől való függését elemzi. Foglalkozik a földrajzi környezettel, a tér és távolság jelentőségével a történelemben, az elemi csapások szerepével, az éghajlat történelmi vizsgálataival, az elemi csapások és az osztályharc összefüggésével, a háborus károk jelentőségének vizsgálatával.

A XV. fejezet az összehasonlító módszerről és annak ideológiai jellegéről folyó vitát ismerteti. Foglalkozik az összehasonlíthatóság térben és időben való megnyilvánulásával, a fejlődés egyirányúságával és sokirányúságával, "az egyszerű" és a "dinamikus" általánosítással.

Befejezésül felveti a kérdést, hogy mennyire valósulhat meg előrejelzés a történelemtudományban. A hosszútávlatú előrejelzés fontos szerepet kap a közgazdasági gondolkodás történetében. Vizsgálja az észszerű előrejelzés társadalmi feltételeit, a műszaki haladás előre jelezhetőségét és az előrejelzés elemeit.

Dr. BESNYŐ MIKLÓS

A NEMZETFOGALOM ÉS A NÀCIONALIZMUS TÖRTÉNETE A MAI AMERIKAI ÉS NYUGATNÉMET TÖRTÉNETÍRÁSBAN

Bibliográfiai áttekintés

E hatalmas irodalom csupán ismertebb műveiről adunk rövid tájékoztatást anélkül, hogy szisztematikusan megcáfolnánk hibás és gyakran ellenséges nézeteiket. Az első lépés a számbavétel, s csak ezután következhet az alapos kritikai elemzés, amelynek az egyes munkák mélyreható bírálatával kell elkezdődnie. Ezekután kerülhet sor az általános kép megrajzolására. E munka előkészítését szolgálja ez az írás. S bár feladatunk a felszabadulást követő jelentősen megnövekedett irodalom figyelemmel kísérése, ez alkalommal sem mellőzhetünk néhány korábbi, főként iskolát teremtő művet, ill. koncepciót.

Az amerikai történeti irodalom e kérdésekkel foglalkozó ismert alakja volt a 20-as és a 30-as években Carlton J.H. Hayes, a newyorki Columbia egyetem professzora. Iskolát is alapított, s koncepcióját három munkában fejtette ki /Essays on Nationalism, 1926; France, a Nation of Patriots, 1930; The Historical Evolution of Modern Nationalism 1931./ Hayes a nacionalizmust mint történeti processzust vizsgálta, és annak öt fázisát, s egyben típusát különböztette meg: 1/ A felvilágosodás korának humanista nacionalizmusa /Bolingbroke, Rousseau, Herder/. 2/ A francia forradalom időszakának jakobinus nacionalizmusa. 3/ A tradicionális nacionalizmus, amely Burke, Bonald és Friedrich Schlegel politikai doktrínáiban jelentkezett. 4/ A liberális nacionalizmus, amelyet az angol Bentham, a francia Guizot, a német Welcker és az olasz Mazzini képviselt és végül 5/ az integrációs nacionalizmus, amely alatt a Columbia egyetem professzora a fasiszta mozgalmakat, mindenekelőtt a német nemzeti szocializmust értette. E koncepció kétségtelen értéke, hogy a nacionalizmust történeti kategóriának tekintette s helyesen jelölte meg annak történelmi helyét, valamint megkülönböztette a különféle nacionalizmusokat, elítélve azok szélsőséges sovén formáit. Szembetűnő hiba azonban az általános ideológiai jelenségek egybemosása a nacionalizmussal, s ugyanakkor a számottevő s idetartozó kelet-európai koncepciók figyelmen kívül hagyása.

Hayes írásaiban a nacionalizmus négy különféle definícióját is adta, s hasonlótl mondhatunk nemzet és nemzetiség meghatározásáról is, amely tovább növelte azt a tarkaságot, amely a polgári társadalomtudományokat e téren jellemezte. Szerzőnk hangsúlyozta a nemzeti állam jelentőségét, amelynek utját a nacionalizmus kövezi ki. Ezzel összefüggésben az első világháború tapasztalataiból indult ki és ezekből táplálkozott a

nacionalizmussal szembeni kritikai felfogása is, amely a mai amerikai és nyugat-németországi irodalomra is jellemző. Ez a kritikai hozzáállás - és erről még lesz szó - a nemzeti függetlenség meg nem értéséből és elítéléséből fakad, abból a nagyhatalmi koncepcióból, amely nem hajlandó megkülönböztetni a 19. és 20. századi nacionalizmus progresszív arculatát a kétségtelenül meglévő sovén vonásoktól és így e rendkívül bonyolult jelenséget leegyszerűsíti. Világosan mutatják ezt Hayes nacionalizmus-típusai is, a professzor a 19.sz. második felében és a 20.sz.-ban csak regresszív nemzeti ideológiát ismert.

A nemzeti államot fontos kategóriának tekintve szerzőnk aláhozta a nemzet és a nemzetiség közötti különbséget. Az utóbbi alatt olyan népcsoportot értett, amely azonos, vagy közel azonos nyelvet /dialektust/ beszél, közös történeti tradíciókat ápol, s így külön kulturális társadalmat alkot. E felfogás szerint a politikai egység, szervezett, szuverén állam nem ismérve a nemzetiségnek. Ily módon a nemzetiség mindenekelőtt kulturális fogalomná válik. Hayes számos polgári tudóstól eltérően elvetette a nemzet biológiai és földrajzi kritériumait, csakugy a nemzeti lélek nemzeti karaktert meghatározó jegyét is. A biológiai-faji kritériumról pedig megjegyezte, hogy a nemzet áttöri a fajt, noha nem vonta kétségbe, hogy a vérrokonság tudata erősíti a nemzeti öntudatot. A nemzet kulturális ismérveit közt végül is a nyelven kívül a történeti tradíciót, az összetartozás tudatát, a vallást, a politikai intézményeket sorolta fel. Következetelen, rendkívül bizonytalan nemzeti koncepciójára jellemző, hogy az angolt és az amerikai azonos nemzetiségnek /nem nemzetnek/ tekintette, s ezzel kapcsolatban hozta ismételten alá, hogy a nemzetiségnek nem ismérve a politikai egység. A nemzetiség - vallotta - egyébként éppúgy része a nacionalizmus eszmevilágának, mint a nemzeti állam.

Említésreméltó Hayes koncepciója a patriotizmusról, s ezt csakugy a nacionalizmus ideológiája szerves részének tartotta. A hazaszeretet - felfogása szerint - természetes érzés, amely egy szűkebb terület /szülőföld/ felé irányul, s míg a középkor folyamán ez az érzés nem kapcsolódott össze a nemzetiiséggel, a 18. sz. végétől egybeesett azzal és a nemzeti állammal. A modern patriotizmusnak ez a megkülönböztetése a középkortól Hayes koncepciójának korszerűségére utal.

A nemzetfogalmat határozza meg és a nacionalizmus történetét is adja egy 1960-ban megjelent munkája /Nationalism: a Religion, New-York/, amely a nacionalizmust, jellegénél fogva, a valláshoz hasonlítja. Történeti áttekintésében a primitív nacionalizmusból indul ki: törzsi is ismer. Majd a modern nacionalizmus gyökereit a kereszténységben és mindenekelőtt Angliában találja meg. A nacionalizmust igazán vallássá - fejtegette ki - a francia forradalom teszi. A 19.sz. első két évtizedében Napoleonról, a közép- és kelet-európai kulturális nacionalizmusról, 1848-1849-ről, valamint III. Napóleon nemzeti ideológiájáról szól. Külön korszakként fogja fel az első világ-

háborúig terjedő éveket és ebben az időben az imperialista nacionalizmust és a türelmetlenséget emeli ki. Az első világháború oka és eredménye is szerinte a nacionalizmus. Élesen állást foglal a totalitáriánus nacionalizmussal szemben, amely a második világháborút készítette elő. 1945-ben - vallotta - a nacionalizmus világméreteiben terjedt el. A Szovjetuniót, a valószínűtlen módon teljesen meghamisítva, nacionalista hatalomnak ábrázolja. Végül bemutatja - persze ellenségesen - a nyugati hatalmak ellen irányuló gyarmati népek nacionalizmusának jellegzetes vonásait.

Hayes e gondolatai az amerikai történettudományban gyakran jelentkeztek. Nem kívánunk belemenni szellemtörténeti kiindulópontjának bírálatába, valamint világnézeti, politikai nézőpontjából fakadó leegyszerűsítéseinek elemzésébe. Alább ugyanis e gondolatok még más összefüggésben szóba kerülnek. A nacionalizmusnak, mint történeti kategóriának a felfogása is mutat bizonyos különbséget, visszaesést korábbi műveivel szemben. Mindezek ellenére a 19. századi és a 20. század eleji nacionalizmus számos vonását Hayes helyesen ábrázolta és antifasiszmusa is említésreméltó.

Lényegesen nagyobb tevékenységet fejtett ki ezen a téren a new-yorki egyetem nyugalmazott professzora, Hans Kohn. A korábban számos amerikai egyetemen tevékenykedő, Csehországból származó tudós, aki az első világháború idején a cári Oroszországban volt hadifogoly, majd a Szovjetunióban is megfordult, s élt a közelkeleten is, az amerikai történettudomány számára olyan területeket villantott fel, amelyek e historiográfiából, Hayes munkásságából is hiányoztak. Hans Kohn antifasiszta, polgári demokratikus nézeteket vallott és vall, ugyanakkor militáns antikommunista is, s ez utóbbi magatartása különösen a felszabadulás után mélyült el. S már csak ezért is szükséges a két világháború között írt munkáit áttekintenünk, bár a bennünket érdeklő munkássága jórészt a felszabadulás utáni időszakra esik. Első idevágó munkájában a keleti /Ázsia, Afrika/ nacionalizmus történetét tekintette át. /A History of Nationalism in the East. New-York, 1929/ A máig is jól felhasználható gazdag anyagot tartalmazó szintézis az arab, az indiai, a perzsiai, afganisztáni nacionalizmussal foglalkozik. Ezt az ideológiát szoros összefüggésben tárgyalja az oly fontos szerepet játszó vallással /a panizlamizmus, a vallási renaissance Indiában stb./.

A szerző az arab nacionalizmus vizsgálata során rávilágított az európaival való hasonlóságra: az is az irodalmi ébredésre megy vissza. Részletesen szólt az arab nacionalizmus jellemző vonásairól és a szárnyát bontogató cionizmusról is. Az indiai nemzeti mozgalom megindulása és a nacionalizmus elterjedése kapcsán Kohn kifejtette, hogy a nemzeti összetartozást ezen a területen nem a közös nyelv biztosította, s nem egyszer sor került a mohamedánok és a hinduk egységére, ami a nemzeti gondolat jelentős sikerének tekinthető. Szerzőnk foglalkozott Gandhi és Tagore nacionalizmusával is. Nem került el figyelmét Nagy-Britannia szerepének bemutatása, a divide et impera

mesteri alkalmazása. Persze e fejtegetésekben nagy helyet apott az angol gyarmati uralom liberalizmusának, eredményeinek ecsetelése. Kimutatta, hogy a keleti nacionalizmus válasz volt az európaiakra, s az európaiak uralmára. Nem hallgatta el az októberi forradalom hatását; szűk keretek között, de foglalkozott ennek az eseménynek a jelentőségével a szóbanforgó területeken. Hans Kohn eme első munkája során már említést kell tennünk arról a jellemző hibáról, amely egész munkásságán végigvonul: a nemzeti ideológia külön életet él, polgári historikus módjára még kísérletet sem tesz annak összekapcsolására a gazdasági-társadalmi viszonyokkal. Végül az egyébként értékes szintézis nem világított rá azokra az éles különbségekre sem, amelyek az ázsiai és afrikai nacionalizmust a nyugat- és kelet-európaítól megkülönböztetik.

Egy további műve ugyanebben a témakörben marad, csak figyelme a közelkeletre szűkül le /Nationalismus und imperialismus im Vorderen Orient. Frankfurt am Main, 1931. E munkájában is foglalkozott a Szovjetunió hatásával, a "kommunista propagandával" és ennek okaival; rávilágított arra is, hogy a közelkeleten a szervezett munkások főként zsidók voltak. A világpolitikai tényezők között foglalkozott az Egyesült Államok kibontakozó befolyásával, a gyarmatosítók kulturmissziójával, de azzal a törekvéssel is, hogy a felébredő nacionalizmus nyomán a közelkeleti népek a maguk urai akarnak lenni. A munka címe szerint a nacionalizmus egykoru problémáiról kíván képet adni, alapjában azonban az első világháborút követő tiz esztendő történetét tárta fel.

Egy évvel később jelent meg a Szovjetunió-beli nacionalizmusról irt könyve. /Der Nationalismus in der Sowjetunion. Frankfurt am Main, 1932. Az itt kifejtett gondolatok tovább élnek a felszabadulás után irt munkáiban, melyeknek az a politikai kiindulópontjuk, hogy a szovjet rendszer nemcsak hogy nem tudja likvidálni a régi nacionalizmust, hanem az tovább erősödik az új rendszerben. Ugyanekkor nem kerülte el figyelmét a Szovjetunió pozitív gyakorlati nemzeti-ségi politikája és a valóságnak megfelelő képet rajzolt e soknemzetiségű állam rendkívül bonyolult nemzetiségi viszonyairól. Mindezt olvasva annál érthetlenebbé válik, hogy Hans Kohn nem veszi tekintetbe a nacionalizmus igen súlyos maradványait és hatását az új viszonyokra, tehát nem mint elhaló jelenséget ábrázolja. Szerzőnk is magáévá tette azt az ismert polgári koncepciót, hogy a Szovjetunió, miként a cári Oroszország korábban, Nyugat és Kelet között /értsd: Európa és Ázsia/ foglal helyet, pedig aligha vonható kétségbe, hogy e terület szerves részét alkotta és alkotja Európának, ill. Kelet-Európának.

Már utaltunk arra, hogy szerzőnk nem hunyja be szemét a nemzetiségi politikai eredményei felett. Mindezzel kapcsolatosan azonban hangsúlyozza azt is, hogy ez az előrehaladás a szocialista rendszer céljait szolgálja, szocialista tartalmat takar, s ezt már természetesen a maga módján

hibáztatja. A polgári tudós tehát észrevette, hogy a marxista-leninista nemzetiségi politika nem öncél, hanem a progresszív, jelen esetben a szocialista építés ügyét volt és van hivatva előrevinni.

A felszabadulás után jelent meg Hans Kohn öt előadást tartalmazó gyűjteményes kötete a 19. századi nacionalizmusról, amelyeket az evanstoni egyetemen /Illinois állam/ 1945-ben tartott. /Prophets and Peoples. Studies on nineteenth Century Nationalism. New-York, 1946./ Az előadások más és más nép /angol, francia, olasz, német, orosz/ profétáiról /J.S. Mill, Michelet, Mazzini, Treitschke, Dosztojevszkij/ szólnak. A proféták rendkívül önkényes kiválasztása egységes koncepciót szolgál. Az ilyen esszék inkább a szépirodalom, mint a történetírás keretébe tartoznak. Szerzőnk megmagyarázza eljárását: a proféták népük hangja és lelkiismerete. Ugyanekkor ő maga is érzi eljárásának gyenge pontjait: megemlíti, hogy a kiválasztott alakok nem reprezentálják az egész nemzetet, különböző politikai irányait, a nemzeti karaktert, amely ennél lényegesen komplexebb fogalom. Kohn indokolja azt is, miért éppen a felsorolt nemzeteket állította előtérbe: ezek voltak a nagyhatalmak a 19. században. Aligha lehet azonban megérteni, hogy a nacionalizmus történetét vizsgálva szóba sem kerül a kelet-európai soknemzetiségű birodalmak egyetlen eánymott nemzete sem. Szerzőnk kifejtette, hogy a nemzeti történetben gyökerezik az angol-amerikai szabadság-gondolat, a német nemzeti szocializmus és az orosz autokrácia. E megállapítás aligha vonható kétségbe, de az említett népek nemzeti történetének más fontos jellegzetes vonása is volt és az említett jelenségek kiemelése éppoly indokolatlan, mint a proféták kiválasztása.

A 19. századi angol fejlődést vizsgálva, J.S. Mill tevékenységén keresztül a főgondolat, a liberalizmus s az angol-ír viszonyról Hans Kohn említést sem tesz, holott a nacionalizmus eszmevilágának feltárásához ez szervesen hozzátartozik, s e viszonyban alig található nyoma az angol liberalizmusnak.

Szerzőnk egyik népszerű munkájában, amelyhez olvasmányok is kapcsolódnak, megrajzolta a nacionalizmus történetét /Nationalism its Meaning and History, New-York, 1955./. E történeti áttekintés természetesen csak vázlatos lehet, de rendkívül imponálóak Hans Kohn széles horizontja és ismeretei. Szerzőnk is azok közé a polgári historikusok közé tartozik, akik jól látják a nacionalizmus történeti jellegét. Kifejtette, hogy az első modern nemzet az angol, amelynek történetében összefonódott a nemzetiség és liberalizmus. A francia forradalmat az alkotmányos szabadság angol modellje inspirálta és a francia forradalom keltette fel szerte Európában a nacionalizmust. E koncepció vitatása igen messzire vezetne, úgy véljük, elegendő utalnunk arra, hogy a gazdasági indítékok vizsgálata helyett a kétségtelenül szerepet játszó nemzetközi összefüggések előtérbe állítása gyakorta jellemzi a polgári történettudományt. Kohn a nacionalizmus és tradíció kapcsolatával

jellemezte Herder tevékenységét, a német romantikát, a korai német nacionalizmust. Egy további lépést jelentett előre, forradalmi nacionalizmust képviselt az ifjú Olaszország, Németország, Lengyelország, Írország mozgalma. Mi magyarok különösen sajnáljuk, hogy a vázlatos népek tavasza fejezetből hiányzik az 1848-49-es magyarországi forradalom és szabadságharc.

Szerzőnk "Nacionalizmus" és "Reálpolitika" fejezetcím alatt tárgyalja a német és olasz egység létrejöttét, de már aligha illeszthető ide a balkáni és az Egyesült Államok-beli nacionalizmus s az utóbbihoz számítja Kohn az amerikai polgárháborút. A 19. sz. második felének és a 20. sz. elejének nemzeti mozgalmairól mint konfliktusokról és egységtörekvésekről ír. Ez is koncepciójának gyenge pontja, hisz a kelet-európai nemzeti mozgalmakat, amelyeknek korai történetével szerzőnk munkáiban általában igen mostohán bánt, már születésüktől, a 18.sz. végétől kezdve az uralkodó nemzettel szembeni egyre fokozódó ellentétek jellemezték, s csakugy már korán kibontakoztak a nemzeti egységmozgalmak.

Teljességgel el kell vetnünk Hans Kohnnak azt a koncepcióját, amely egy fejezetben /Fajiság és totalitarianizmus/ és természetesen szoros összefüggésben tárgyalja a német nemzeti szocializmust, a biológiai nacionalizmust a Szovjetunióval. A tűznek és a víznek ez az összekeverése nem újdonság a polgári társadalomtudományokban és azt mutatja, hogy oly nagy tudósnál mint Hans Kohn, a politikai előítéletek megakadályozák az annyira kézenfekvő különbségek felismerését.

Szerzőnk összefoglalója - mint jeleztük - igen vázlatos és ezért inkább körvonalazott koncepciója domborodik ki, csakugy mint 1946-ban írt munkájában. Ez az oka annak, hogy a felszabadulás előtt írt több művéhez képest az utóbbiak számunkra kevesebé felhasználhatók. Szerzőnk talán többet tudott volna adni, ha a kötethez csatolt olvasmányok helyett a szintézis tényanyagát növelte volna. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy Hans Kohn az olvasmányokat, forrásokat jól válogatta ki; persze koncepcióját támasztják alá, s e függelékben kelet-európai vonatkozásokkal alig találkozunk.

A szintézisek után szerzőnk ismét egy kisebb témával jelentkezett és felfogásának egy kedvelt részletét, a nacionalizmus és a szabadság összefonódását, a svájci példát dolgozta fel. Nationalism and Liberty. The Swiss Example. London, 1956. Svájcot inkább az angol és amerikai, mintsem szomszédai fejlődéséhez hasonlította. Bemutatta a svájci nemzetiség gyökereit, de valójában nem világította meg igazán azokat a sajátos vonásokat, amelyek a svájci demokratikus megoldást egyengették és persze alapvetően különböztek az angol és amerikai viszonyoktól. Hans Kohn az előzmények sorában foglalkozott a 18.sz. végi svájci felvilágosult patriótizmussal, a francia forradalom hatásával, a svájci republikánusok tevékenységével, a helvéciai köztársasággal, Napóleon és az ország viszonyával. Pestalozzit a svájci nacionalizmus éppolyan képviselőjének

tekintette, mint a fent említett "prófétákat". A német nyelvi-kulturális nemzeti mozgalommal való kapcsolatáról sem feledkezett meg, s tárgyalta az első svájci polgárháborút is. Foglalkozott a föderális elvvel, amely a svájci megoldás alapját alkotta. Hiányolható azonban ezen elv multjának bemutatása, hisz ennek a tradíciónak nagy szerepe volt a svájci államszövetség megteremtésében. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a svájci megoldást az a tény is elősegítette, hogy a német és az olasz egységekre csak néhány évtizeddel később került sor.

Szerzőnk e műve a második polgárháborúval, a svájci "dicsőséges forradalommal", az 1848-as alkotmánnyal /amelyre hatott az amerikai/, majd a 19.sz. második fele és a két világháború svájci nacionalizmusával zárul.

Bizonyos fokig eltért Hans Kohn eddigi munkáitól eszmetörténeti műve /The Idea of Nationalism. A Study in its Origins and Background. New-York, 1958. 7. kiadás./, amelyben nem utolsó sorban elméleti kérdéseket tárgyalt, megmagyarázta a nacionalizmus, nemzet, nemzetiség fogalmakat. Szerzőnk a nacionalizmust az iparosítás és a demokrácia mellett modern jelenségnek tekinti és kifejti, hogy létezése feltételezte a kontinensek közötti érintkezést és ilymódon a nacionalizmus kora az igazi egyetemes történet első szakasza. A nacionalizmus összetevői között az érzelmet és az öntudatot emelte ki és hangoztatta, hogy ez az eszme a francia forradalom óta nagy mértékben elterjedt. Ez az ideológia kiharcolja a nemzeti államot és a nemzeti állam erősíti a nacionalizmust. Kohn a nacionalizmusnak több formáját különböztette meg /demokratikus, liberális, integrációs és totalitárius/; mindebben könnyű felismerni Hayes hatását.

A nemzet Kohn szerint összekapcsolódik az állammal, kiformalódásának legfontosabb külső faktora a közös terület, vagy inkább az állam. Szerzőnk nagy figyelmet fordított a "nemzeti akarát" kinyilvánítására, a manifesztációkra, szerződésekre, plebiscitumokra. Ilymódon a francia forradalom idején született meg a francia nemzetiség, s az angol és az amerikai is szabad akaratnyilvánítás következményeképpen keletkezett. Szerzőnk hangsúlyozza, hogy a függetlenségi nyilatkozat előtt nem lehet amerikai nemzetről beszélni. Kohn szerint a nemzetté alakulásnak ez az ideális utja. A nemzetiség - folytatja tovább gondolatmenetét - mint pusztá "etnográfiai matéria" már régóta létezett, de a nemzeti öntudat felébredése hozta létre a nemzetet. Ezek a jelenségek eredmények kétségtelenül szerves részet alkotják a fejlődésnek, de már jórészt következményei, nem egyszer betetőzői az alapvető indítéknak, a gazdasági egység, a nemzeti piac kialakuló folyamatának.

Szerzőnk koncepciójában nagy helyet foglal el a nacionalizmus és demokrácia viszonyának vizsgálata. Kohn e két eszmeáramlatot egykoru és számos vonatkozásban azonos gyökereinek tekinti, azzal a különbségtétellel, hogy a nacionalizmus alapjait a csoport érzelmei és a természetes kohézió

alkotják; szemben a demokráciával, amely minden individuumban szabadságának és egyenlőségének hitén alapul. A demokrácia egyesülése a nacionalizmussal pedig biztosítja az előbbi konkrét megvalósulását az adott földrajzi és szervezeti /értsd: állami/ keretek között. A nyugati nacionalizmust szerzőnk a demokráciával azonosította és szoros kapcsolatba hozta a 19. század politikai dogmaival. Itt azonos jelenségről van szó, mint amit a már említett J.S. Millről írt esszéjében megfogalmazott. A nem nyugati nacionalizmus - elmaradott társadalmi-politikai viszonyok között - később bontakozott ki és a nem nyugat-európai területeken a nacionalizmus nem esik egybe az államhatárokkal és éppen ezért az állam elleni tiltakozás a legjellemzőbb vonása. A keleti nacionalizmus irracionális és a múlt örökségének felnagyítása nagy szerepet játszik eszmévilágában. A nyugati nacionalizmus jelenti a felvilágosodást és a liberalizmust; a keleti pedig a romantikát és a konzervativizmust.

A nacionalizmus és a demokrácia párhuzamos vizsgálata és egybekapcsolása figyelemreméltó gondolat, helyesebb azonban, ha az egyes nemzeti mozgalmak politikájában különböztetjük meg a nacionalista és demokratikus programot és politikát. S bár nyugaton a demokrácia a gazdasági-társadalmi fejlődés következményeképpen gazdagabb és szélesebbkörű hagyományokkal rendelkezik, mégsem azonosítható a nyugati nacionalizmus a demokráciával. Hogy csak egy példát mondjunk: a belga nemzeti ideológiának 1830 előtt több konzervatív iránya volt, s fordítva, ismeretes a kelet-európai nemzeti mozgalmak számos demokratikus tendenciája. Csakugy köztudott, hogy éppen a felvilágosodás korában kibontakozó nemzeti ideológia Kelet-Európában mennyire át- és átszövődött aufklárista eszmékkel. Ezért az ilyen azonosítás a rendkívül bonyolult viszonyoknak a leegyszerűsítését jelenti.

Szerzőnk jó szemmel felismerte a nyugati és keleti fejlődés közötti különbségeket, azonban e tekintetben is csak a felszínen maradt. Az alapvető különbség ugyanis az, - s erről Kohnnál nem olvashatunk - hogy míg Nyugat-Európa nagy részében a kapitalizmus kialakulása a polgári nemzet fejlődését nemzeti állam keretében biztosította, addig Kelet-Európában már a feudalizmus korában, a népek nemzeté fejlődése előtt soknemzetiségű államok jöttek létre, s ezeknek uralkodó nemzete akadályozta az elnyomott népek polgári nemzeté alakulását ill. az önálló állam megalakulását.

Hans Kohn újabb munkája ismét egy nép - s ez alkalommal az amerikai - nacionalizmusát, persze egész történeti hosszúságban tárgyalta. /American Nationalism. An interpretative Essay. New-York, 1961./ Bonyolult jelenségnek tekinti az amerikai nacionalizmust, amelynek bemutatásában az összehasonlító szempontnak nagy szerep jut. Munkája e témában az első mű, s szerzőnk felfogása szerint csak kezdeti lépést jelent. Ezt nem is tartjuk véletlennek, hisz fel sem merült az amerikai

nacionalizmus megírásának szüksége, tekintettel e jelenség rendkívül speciális vonásaira. A különböző nacionalizmusokat szem előtt tartva ugyanis az amerikai jóformán egyikhez sem hasonlítható. Az uralkodó osztály hódító és imperialista törekvéseit nehezen sorolhatjuk a nacionalizmus kategóriájába. Csakugy más jelenség az amerikai-néger viszony, vagy az amerikai nemzetté alakulás problémája, amely a kivándorlók millióiból egy nációt kovácsolt. Az Egyesült Államok megalakulásának eseményei kapcsán beszélhetünk a leginkább amerikai nacionalizmusról, amely a korabeli nacionalizmusokat számbavéve, az irhez volt hasonló. Szerzőnk azonban nem ezt a nézőpontot vallja és az Amerikai Egyesült Államok történetének számos, nem ezen ideológia keretében tartozó jelenségét, eseményét vizsgálva beszél a nacionalizmusról.

Először az állam megalakulásáról szólt és itt az angol-amerikai viszonyt, a dán-norvég, s nem az ir-angol párhuzammal vetette egybe. S az amerikai nacionalizmus jellemző vonásaként - szemben a kelet-európaival - a jövőbenézést s nem a múltba való visszatekintést jelölte meg. Megvizsgálta az amerikai kultúra, s ennek keretében főként az irodalom jellemző, s az angoltól eltérő vonásait, s hosszasan fejtegette a föderalizmus problémáját. Hans Kohn ugyanis az amerikai alkotmány alapján az Egyesült Államokat föderatív államszövetségnek tartja, de nem foglalkozott azzal az alapvető eltéréssel, amely az USA-t más föderációktól megkülönbözteti, tehát, hogy azonos nemzet szövetségét alkotja, s ez éppen a nacionalizmus szempontjából aligha elhanyagolható eltérés. Szerzőnk számbavette a bevándorlás és az amerikai patriotizmus kérdését, az egybeolvadás nehézségeit s előrehaladását, a bevándorlás szabályozását, megakadályozását, majd ennek körülményeit a második világháború után. A befejező fejezetben Hans Kohn részletesen taglalta az amerikai külpolitikát, nagy mértékben kiemelve Woodrow Wilson jelentőségét. Éles antikommunizmusa nem utolsó sorban a müncheni diktátum és a szovjet-német szerződés egybevetésében, majd a második világháborút követő események tendenciózus tárgyalásában mutatkozott meg. Meg kell végül jegyeznünk, hogy szerzőnk a néger kérdéssel igen keveset foglalkozik.

Következő munkája, amely a nacionalizmus koráról szól, ismét összefoglaló jellegű, benne számos korábbi nézetét ismételte meg, ill. egészítette ki. /The Age of Nationalism. The first Era of Global History. New-York, 1962./ A világtörténet új szakasza, a pán-nacionalizmus kora 1789-ben kezdődött és ma is tart. A francia forradalom nacionalizmusa - vallotta Hans Kohn - különbözik az angliaitól, de a demokratizmus irányába mutat, mint az angol-szász, a svájci, a hollandiai és a skandináv. Ugyanakkor felkeltette a militáns kelet-európai nacionalizmusokat is. 1848-at tárgyalva, ismét egyoldaluan állapította meg, hogy ekkor nagyobb volt a nacionalizmus, mint a demokratizmus hatása. Számbavette a nacionalizmusok közötti különbségeket a 19.sz. első felében és újból beszélt az amerikai-ról, a svájciról, amelynek alapja nem a közös eredet, hanem

a liberalizmus, a humanitás eszméje. Megint aláhuzta a nyugati civilizáció jelentőségét, s ennek ellenségei között - ismételtlen kimutatva elfogultságát - egy sorban említi a marxistákat, szlavofileket és fasisztákat. Ez az összehasonlítás annyira bizarr és szubjektív, hogy szükségtelen ellenvetéseinket felsorakoztatni. Felhasználható az ázsiai, afrikai, törökországi, latin-amerikai nacionalizmusról irt fejezete, amely tényanyagban is gazdagabb idevágó korábbi munkáinál.

A mű utolsó fejezetében a nacionalizmussal szembeierót, a nemzetközi érantkezést vetette fel, amelynek legszámottevőbb szervezeti formája az Egyesült Nemzetek Szövetsége, amelyet nem Marx és Lenin, hanem Bentham, Kant, Mill és Wilson alapozott meg; az utóbbiak s nem a marxisták-leninisták voltak a szervezet elődjai. Hans Kohn ilymódon kívánja bírálni a proletár internacionalizmust. E szellemtörténeti koncepciót és napi politikai nézőpontot méltán egészíti ki a fasizmus és kommunizmus hamis összehasonlítása és ezzel kapcsolatosan a politikuskok névsora, amely így fest: Franco, Hitler, Tito, Mao-Ce-Tung, Hruscov.

Az afrikai nacionalizmust tárgyaló munkáját Hans Kohn Wallace Sokolskyval irta. /African Nationalism in the twentieth century. Toronto, 1965./ E mű is népszerű jellegű és értékes olvasmányanyagot, forrásokat is tartalmaz. Kiténő térkép ábrázolja az 1945-1964-ben bekövetkezett változásokat Afrikában: a felszabadulás utját. A szerzők bemutatják az afrikai nacionalizmus jellemvonásait, azt a hatást, amit az amerikaiak fejtettek ki az afrikai nacionalizmusra. Foglalkoznak a pán-afrikai koncepciókkal. A közölt forrásanyagból kiemeljük az 1920-ban kelt néger himnuszt és számos költeményt, amelyet az afrikai nacionalizmus sugallt. Olvashatjuk itt Kenyatta 1938-as nyilatkozatát az európai beavatkozás ellen, az Amerikában tanuló nigériai diákokét 1945-ben a szabadságról, az Aranypart alkotmányát /1950/, a néger írók és művészek 1956-ban tartott első konferenciájának dokumentumait a civilizáció szelleméről és az afrikai néger kultura jogáról, végül Lumumba nyilatkozatát Kongó függetlenségéről. A könyvet az afrikai nacionalizmus történetének kronológiája zárja le.

Hans Kohn az 1965. évi bécsi Nemzetközi Történész Kongresszus alkalmából újlag összefoglalta koncepcióját a 19. és 20. századi nacionalizmusról és internacionalizmusról. /Nationalism and Internationalism in the nineteenth and twentieth centuries. Rapports I. Grand Thèmes. Wien, 1965. 191-240. l./ A vitára bocsátott anyag jellege megkövetelte, hogy a szerző életművének kvintesszenciáját adja. A több mint 70 éves tudósnak ismét át kellett gondolni, mi az, amit ebből a kétségtelenül impozáns, de távolról sem problémamentes, sőt egyoldalúsággal, súlyos hibákkal terhes hagyatékából a nemzetközi történész-közvélemény elé tárjon. Kiindulópontjában ismét leszögezte, hogy a nacionalizmus a nemzet-államhoz hasonlóan mindenekelőtt történelmi jelenség. Ezen ideológia kialakításában és propagandájában nagy szerepet játszottak az értelmiségiek, s

közöttük a történetírók. Manapság - vallotta szerzőnk - lehet igazán pán-nacionalizmusról beszélni, vagyis arról, hogy az egész földgömb szerkezeti felépítése a nacionalizmus elvei alapján történik. De ezzel együttjár az internacionalizmus egyik fontos eleme, a kölcsönös egymástól függés növekvő megértése. Ennek megtestesülése - amint azt már egy korábbi művében kifejtette - az Egyesült Nemzetek Szövetsége, amely életképesebb és tartósabb, mint a Népszövetség.

Az internacionalizmus fogalmát Hans Kohn a következőképpen határozza meg. "A társadalom nemzetek-főlötti szervezetének alakja, amely magában foglal, megőriz és egyszersmind ellenőríz és korlátoz nemzeti államokat, vagy mint lelki állapot, megkísérli az emberiségnek, mint egyetlen egésznek, minden szüklátókörü /nemzeti vagy egyéb/ csoport főlötti lévő egységnek az elképzelését." Az internacionalizmus szervezeti kiépítéséhez és elterjedéséhez az érintkezés oly magas szintje szükséges, mint a nacionalizmus esetében. Ennek az eszmének is megvannak a maga előfutárai, s ezek sorában Kantot, Herdert, Rousseaut s a 18. század más tudósait emlegette, s hangsúlyozta, hogy a nacionalisták egyidejűleg kozmopoliták is voltak, különben az utóbbiak eltérő módon befolyásolták a nacionalizmus kifejlődését: Rousseau a francia forradalom politikai nacionalizmusát, Herder pedig Közép- és Kelet-Európa romantikus nacionalizmusát. S míg a francia forradalomban született új nemzetállam, miként az angol-szász területeken, elsősorban politikai-területi fogalom volt, Herder az etnikai nyelvi romantikus nacionalizmust teremtette meg. S amikor szerzőnk e kétféle jelenséget olyan világosan és oly erudícióval bemutatja, ismét elhagyja a mélyebben fekvő indokok vizsgálatát, amiről már fentebb szoltunk.

Szerzőnk helyesen ismerte fel, hogy 1848-49 után a nacionalizmus jellege megváltozott. Rávilágított a Kelet-, Közép-Európában folyó súlyos nemzetiségi viszályokra és a megoldás példái képpen - mint korábbi munkáiban - az USA-t és Svájcot állította. A kép általánosságban megfelel a valóságnak, az egyoldalúság ott mutatkozik meg, amikor szerzőnk az egyik oldalon nem foglalkozik a rendkívül kiéleződött ir-angol viszonyal, a flamand-vallon és norvég-svéd ellentétekkel, a másik oldalon pedig a népek összefogását egyenletni kívánó kelet-európai koncepciókkal. S ha ilyenekkel viszonylag kis számban is találkozunk, ezek mégsem kerülhetik el a tudós kutató figyelmét, amint hogy szerzőnk a 18.sz. végi nacionalizmus jellemző mozzanatai mellett a kevésbé itapintható kozmopolitizmust is felismerte. Célkitűzése akkor válik azután különösen átlátszóvá, amikor a türelmes nézetek között csak nyugati felfogásokat taglal /J.S.Mill, Lord Acton stb./.

Hans Kohn, mint polgári demokrata tudós élesen állást foglalt a biológiai nacionalizmus különböző formáival szemben. /Gobineau, Wagner s később az olasz és német fasizmus felfogásával./ Egyet lehet érteni azzal is, ahogyan meghuzza az 1848 előtti és az 1848-1914 közötti nacionalizmus különbségét. Az

új nacionalizmus - vallotta - nem helyezett súlyt a kisemberre, mint a nemzet alapjára, jobboldali jellegű volt és Németországból kiindulva a munkásokat hazátlan bitangoknak nevezte, tehát a népet kiszorította a nemzet testéből. A nacionalizmus törvényében ez az időszak számos esetben 1945-ig tartott. A tömegek ekkor léptek be mint fontos sorsdöntő vezető tényezők nemzetük soraiba. Ugy véljük azonban, hogy ez a változás nem tartozik a nacionalizmus fogalomkörébe, hanem gyakran éppen vele szemben következett be.

Ezekután szerzőnk ismét visszatért az internacionalizmusra, s a korai előfutárok után azokat a 19. századi polgári historikusokat, írókat, tudósokat sorolta fel, akik a népek együttműködését hirdették. Nem véletlen, hogy közöttük egy kelet-európai sem található. Tárgyalta azokat a kevésbé ismert békekongresszusokat is, amelyeket 1849-től kezdve a 19. sz. folyamán a nyugati országokban tartottak, Hans Kohn ezeket is az internacionalizmus megnyilatkozásaiként fogja fel.

Szerzőnk foglalkozott a II. Internacionáléval s rávilágított arra, hogy a szociáldemokrata pártok miképpen tértek át a nemzeti platformra. Nagy elfogultságról tanuskodik, hogy csak J. Jaures harcával foglalkozik és még csak szóra sem érdemesíti a bolsevikok, valamint a hozzájuk közelálló közép-és kelet-európai baloldali szociáldemokraták internacionalista küzdelmét a II. Internacionálé hivatalos irányzatával szemben. Ugyanigy súlyos hiány, hogy Hans Kohn, bár lelkiismeretesen előszámlálja a kevésbé ismert "internacionalista" tudósokat és írókat, de még néhány sort sem kerit az I. Internacionálé tevékenységére, amely a II.-től eltérően igazán példamutató internacionalista politikát követett. Mindezt az egyoldalúságot, amelyet még tetéz azzal, hogy hallgatva Leninről, előszeretettel idézi Plechanovnak és más orosz szocialistának nemzeti elfogultságát, nem lehet mással magyarázni, mint a polgári tudós világnézeti korlátozottságával. Hans Kohn teljesen félremagyarázta az első világháborút is, amelyet a németység és a szlávság közötti összetűzésként fogott fel. Igen reális az a magyarázata is, hogy a nyugati civilizáció és magának a háborúnak a hatása következtében a nacionalizmus Ázsiára, Afrikára és Latin-Amerikára is kiterjedt.

Az 1945-öt követő eseményeket, jelenségeket vizsgálva, szerzőnk nem tesz különbséget a regresszív nacionalizmus és a természetes, a szükségszerű, az előremutató nemzeti érzés, patriotizmus között, nem veszi észre, hogy a szocialista országok az előbbi ellen harcolva nem nélkülözhetik, s nem is akarják nélkülözni az utóbbit. E két ellentétes eszmevilág teljes összekeveréséből fakadnak ítéletei, amelyek éppen ezért a felszínen mozognak és nem fogadhatók el.

Teljesen egybemossa a sztálini korszak bizonyos nacionalista torzításait a jogos és szükségszerű hazafisággal, sok hasonlóságot lát a fasiszta Németország veresége után 1946-ban Belgrádban üléselő szláv kongresszus és az 1867-es moszkvai pánszláv kongresszus között. Hans Kohn a kommunizmus és

nacionalizmus fuzióját véli felfedezni a Szovjetunióban és valamennyi szocialista országban. Különös részletességgel és elégedettséggel tárgyalja az egyes szocialista országok közötti átmeneti ellentéteket, amelyeket a nacionalizmus térhódításaként fog fel. Számításba sem veszi azt a súlyos örökséget, amelyet a kelet-európai és ázsiai szocialista országok - Nyugat-Európától eltérően - kaptak, s azt sugallmazza az olvasónak, hogy a szocialista rendszer nemcsak nem tud a nacionalizmus átkától megszabadulni, hanem azt forrpontra hevíti. S amikor azt fejtegeti, hogy a kommunizmus nem szakít a nacionalizmussal, mint azt korábban hitték, hanem felhasználja azt, ismételten nem tesz különbséget a patriotizmus és a visszahuzó nacionalizmus között.

Az ázsiai, afrikai és latin-amerikai nacionalizmus jellemvonásaival foglalkozva arra a megállapításra jut, hogy ez a nemzeti ideológia az európaihoz hasonló, azzal azonos funkciót tölt be. A hasonló vonások számbavétele azonban - úgy véljük - nem elégítheti ki a történetírót, a jellegzetességek bemutatása nemcsak földrészenként, hanem országonként is fontos, persze igen nehéz feladat és az efféle összefoglalók nem is vállalkozhatnak erre.

A nacionalizmusnak mindez a feltörése és széleskörű elterjedése a II. világháború után nem fojtotta el az internacionalizmus szellemét. Ennek példáit vizsgálva, egyes afrikai írókról, Tudor Vianu román professzor egy 1964-ben elhangzott megnyilatkozására, a Nemzetközi Misszionárius Tanács számos határozatára, különböző tudományos tanácskozásokra, az Egyházak Világtanácsának 1961-es gyűlésére és az Egyesült Nemzetek Szövetségére hivatkozik. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a munkás-internacionálék elvesztették jelentőségüket. Hans Kohn tehát a második világháború utáni időszak vizsgálatánál az internacionalizmusra jórészt esetleges példákat sorol fel, teljesen figyelmen kívül hagyva, hogy a Tudor Vianuhoz hasonló nyilatkozatok egész sora hangzott el a többi szocialista országban is, nem beszélve a proletárinternacionalizmus tömeges példáiról, amelyeket figyelemre sem méltatott. Csakugy említes sem történik korunk haladó erőinek békemozgalmáról. Nem kerülheti el a figyelmünket végül az sem, hogy szerzőnk ha nem is mindig nyíltan, de a sorok között állandóan elítéli a nacionalizmust /a haladót és a regresszívet egyaránt/, amely nagy birodalmak felbomlásához vezetett és akadályozza az integrációt. Nem vonatkozik azonban ez az olyan nacionalizmusokra, amelyek az amerikai hivatalos politikát támogatják, ill. erősítik; ilyen napjainkban az izraeli nacionalizmus. Erről ugyanis szerzőnk egy szót sem szólt.

Elitörpülnek Hans Kohn munkássága mellett a többi e témába vágó művek. Boyd C. Shafer szintetikus munkájában a nacionalizmusról vallott mítoszokat és annak realitását vizsgálta /Nationalism. Myth and reality. New-York, 1955/. Ő is, mint sokan mások a nacionalizmus definíciójából indult ki és megállapította, hogy ezen eszme rövid és tudományos

definícióját nem lehet megadni. A szerző hivatkozott arra a tarkaságra, amely ezen a téren az irodalomban megfigyelhető. Számbaveszi a különböző nemzetmeghatározások kritériumait /területi egység, kultúra, társadalmi, vallási, gazdasági intézmények léte, független kormány vagy erre való törekvés, hit a közös történelemben stb., stb./. Illúzióknak, metafizikai mítoszoknak tekinti, hogy a nemzet, vagy a nacionalizmus isten teremtménye, természetfeletti szervezet. Ugyanebbe a kategóriába sorolta - anélkül, hogy tudományos érvekkel megcáfolta volna - a marxista felfogást is, tehát hogy a nemzetet a polgárság vagy a piac hozta létre ill. a nyelv és a kultúra a náció fontos ismérvei lennének. Fizikai mítoszként tárgyalta és ugyancsak elvetette Gobineau és Chamberlain faji nézeteit. A kulturális mítosz sorában találjuk a történeti mult utáni érdeklődést, amely pedig a nacionalizmus fontos összetevője volt. Ugy véljük, a szerző számos kérdésben helyesen írált /természetfeletti nemzet, faji vonások/, de nem egy realitást mítosszá kiált ki /gazdasági egység, nyelv, kultúra stb./.

Boyd C. Shafer a nemzetek fejlődésével is vázlatosan foglalkozik, rendkívüli felszínességét a magyar részlet is mutatja, majd a nacionalizmus elterjedését vizsgálja és a nacionalizmus korát 1815-től a mű megjelenéséig tekinti át. A fejtegetést gazdag bibliográfia zárja le.

Salo Wittmayer Baron kelet-európai származású zsidó pap, történész professzor a modern nacionalizmus és a vallás viszonyát tárgyalta. /Modern Nationalism and Religion. New-York, 1960./ Kiindulópontjában megállapította, hogy a vallás helyét a 18. sz. végétől a nacionalizmus foglalta el, de napjainkban van remény arra, hogy visszاسzerzi méltó befolyását. Nyugaton már terjed a vallási eszme, egyre többen térnek vissza hozzá, ezért is szükség van a nacionalizmus és vallás viszonyának bemutatására. A nemzeti forradalom - vallotta szerzőnk - szövetségre lépett legnagyobb ellenfelével, a szocialista forradalommal.

A nacionalizmus különböző formái /politikai, gazdasági, kulturális/ kapcsán Baron az eddigi amerikai munkáktól eltérőleg visszamegy a távoli multba és a nemzeti érzést az ókori, nem utolsósorban keleti népeknél keresi. Wyclifet, Hust, Luthert nacionalistának tartja és ezzel kapcsolatosan a vallás és a nacionalizmus összefonódottságáról értekezik. Számbaveszi a nacionalizmus "atyáit", akik persze mások, mint Kohn említett "prófétái". Rousseau, E. Burke, Jefferson, Mazzini, Fichte kerülnek itt szóba, s az utóbbi pap-voltát szerzőnk nem mulasztja el aláhuzni. /Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy Baron, ha foglalkozott volna a kelet-európai nacionalizmussal, e tekintetben hálás területre lélt volna, ugyanis számos nemzeti politikai volt pap. Persze tevékenységükre nem papi voltak nyomtatóra a bélyegét és számos esetben éppen a vallási széttagoltsággal szemben a nemzeti egységért harcoltak./ A nacionalista "epigonok" sorában Maurrasról, Mussoliniról, Rosenbergről emlékezett meg.

A következőkben a keresztény egyházak magatartását vizsgálta a nacionalizmussal szemben. Mindenekelőtt a katolikus területen-kivüliségről és "internacionalizmusról" beszélt, majd a protestáns individualizmusról és az ortodox cesaropapizmusról. Az utóbbi kapcsán csak az orosz pravoszláv egyházzal foglalkozott, a többi nemzeti görög-keleti egyházzal /szerb, román, bolgár, görög stb./ említést sem tesz. E fejezetben többi között szóba került a cári autokrácia, a pánszlávizmus, és a vele szembenálló ausztrószlávizmus. Végül az orosz egyház helyzete - persze pap szemüvegén keresztül - a Szovjetunió időszakában.

A zsidóság és a nacionalizmus viszonyát Baron zsidó népiség cím alatt tárgyalta. Az ősi mult, majd a modernkori emancipáció és asszimiláció kérdései után eljutott a "cionista reneszánszig" és a háboru sulyos csapásáig. Taglalta a zsidó misszió jelentőségét, amely a messianizusból táplálkozik. S hogy mit jelent a vallással is összefonódó zsidó nacionalizmus - amiről Hans Kohn főként újabb munkáiban nem beszélt - arra jól rávilágít ez a fejezet. Joggal hiányolható a mohamedanizmus és a nacionalizmus összefüggéseinek számbavétele. A valóban gyakori egybeesés /gondoljunk Samil imámátusára/ bemutatása a felvázolt sorban különösképpen hiányolható.

Ugy vélem, nincs szükség Baron nézeteinek kritikai elemzésére. Sulyos gyengeségei már akkor is szembetűnnek, ha koncepcióját Hayes és Kohn polgári demokratikus nézeteivel hasonlítjuk össze. Bizonyos ponton persze az egyezés kézenfekvő közöttük: a fasizmus elitélése, a katolikus "internacionalizmus" kérdéseiben, valamint mindhárman egyenlőségi jelet tesznek a fasizmus és a kommunizmus között.

K.W. Deutsch és W.J. Foltz kiadták a The American Science Association keretében 1962 szeptemberében rendezett vita anyagát, amely annak a megvilágítását tűzte maga elé, hogy a világ különböző részében miképpen formálódtak a népek nemzetekké. /Nation-Building. New-York, 1963./ A kötet bevezető tanulmánya /K.W. Deutsch: Nation-Building and National Development: Some Issues for Political Research/ Ázsiát és Afrikát is bekapcsolva új nemzetismérveket vetett fel /függetlenség, egybekapcsoltság, politikai szervezethezesség, autonómia, belső öntörvényűség/. A bizonytalanság e téren tehát tovább mélyült, s az új kritériumok a végtelenségig száporíthatók.

A nemzet középkori problémáit két tanulmány taglalta /J.R. Strayer: The Historical Experience of Nation-Building in Europa és Carl J. Friedrich: Nation-Building/. H. Weillenmann a nemzetek egybekapcsoltságáról, strukturájáról és eredetéről értekezett /The Interlocking of Nation and Personality Structure./ A nemzetek kiformálódásában nagy szerepet juttatott a megkülönböztető jellemvonásoknak, a belső szükségleteknek és környezetnek, a csoport-érdekeknek, a népakaratnak, amely nemzetet és államot hoz létre. Ez utóbbi fel fogás Hans Kohn hatását tükrözi.

Több tanulmány a különböző földrészek népeinek nemzeté alakulását vizsgálta. Afrikával kettő is foglalkozott: Rupert Emerson: Nation-Building in Africa. W.J.Foltz: Building the newest Nations: Short-Run Strategies and Long-Run Problems. Amerikáról, Latin-Amerikáról és Ázsiáról pedig a következők szoltak: R.L.Merritt: Nation-Building in America. The Colonial Years; R.E.Scott: Nation-Building in Latin America; D.A.Wilson: Nation-Building and Revolutionary War.

Számos munka a nacionalizmus pszichológiai vonatkozásai után érdeklődött. Közülük említésreméltó Leonard W. Doob műve, amely bár címében kettéválasztotta a patriotizmust és a nacionalizmust /Patriotism and Nationalis. Their psychological Foundations. London, 1964./ megnyugtató különbséget e két jelenség között mégsem tudott tenni. Doob a nemzetek három típusát különböztette meg: tradíciós nemzetek alatt a fejletlenekeket értette. Az un. sziget-nemzetek körében ugyan a városiaság elmaradt, de fejlett mezőgazdasági társadalommal rendelkeznek és műveltek. A modern nemzetek pedig minden téren fejlettek. Szerzőnk foglalkozott a nemzeti karakterrel, a háborúk okaival, amelyek között a nacionalizmus a legdöntőbb, Wilson 14 pontjával, valamint az internacionalizmussal. A mű - mint említettem - jórészt pszichológiai jellegű, s csupán néhány történeti vonatkozását emeltem ki. Ezek nem térnek el az eddig ismertetett nézetektől, ha csak nem utalunk Doob példáira, amelyek közül sok Dél-Tirolból való.

Az amerikai történetírásban széleskörű érdeklődést kiváltó részletkérdést dolgozott fel E.C.Thaden, a 19.sz.-i Oroszország konzervatív nacionalizmusát /Conservative Nationalism in nineteenth century Russia. Washington, 1964./ A szerző ugyanakkor, amikor a polgári történetírásban szokásos tulzással rámutatott a nyugati hatásra, megvizsgálta a tradicionális orosz-nacionalizmust is: Karamzin, Uvórov, Pagodin felfogását. Figyelemmel kísérte a német romantika oroszországi hatását a 19.sz. 20-as éveiben. A század második felének orosz nacionalizmusát bürokratikus nemzeti gondolatnak nevezte.

A kelet-európai nacionalizmus problémáival foglalkozik a magyar származású Peter F.Sugar, a washingtoni egyetem tanára. Munkásságára jellemző hatást gyakorolt Hans Kohn, akinek hagyatékát éppen ott egészíti ki, amely mesterének viszonylag gyenge pontja: Kelet-Európa. Sugar eddig megjelent tanulmányai egyben azt is mutatják, hogy semmiképpen sem követi professzorának militáns antikommunizmusát és írásaiban a tetszetős koncepciók helyett jobban ragaszkodik a történeti anyaghoz, amelyet Kelet-Európa vonatkozásában jól is ismer. Ezt a biztonságot számára nem utolsósorban a legújabb marxista irodalom felhasználása is nyújtja.

A kelet-európai nacionalizmus gyökereiről irt tanulmányának rövidebb változata /The Roots of Eastern-European Nationalism/ az első Balkán Kongresszus kötetében 1966-ban jelent meg. /Resumes des Communications Histoire XXes. Sofia,

1966. 162-198.p./ Szerzőnk is jól látja a nacionalizmus történeti jellegét, s megkülönbözteti ettől a patriotizmust, amely régtől fogva, mióta a közösségek fennállnak, élő, szülőföldhöz kapcsolódó érzelem volt és maradt. E differenciálás sok tekintetben helyes, de arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy a modern patriotizmus a nemzeti mozgalmak megindulásakor sajátos vonásokat vesz fel.

Sugar mindenekelőtt Kohn alapján világított rá a nyugati és keleti nacionalizmus közötti különbségekre. /A nyugati realitásokon, a kelet-európai mitoszokon, álmokon alapul. A nyugati politikai jellegű, a keleti elmaradt nyelvi-kulturális, vallási jellegű, messianisztikus/. Szerzőnk bemutatta Herder jól ismert koncepcióját s annak a véleményének adott kifejezést, hogy Kelet-Európában nyugati fogalmakat használtak, de nem azt értették alatta, mint Nyugaton. Az alkotmányok - folytatta tovább gondolatmenetét - nagy szerepet játszottak a kelet-európai nacionalizmusokban /szerbek, románok/. Hiányoljuk, hogy Sugar e sorból kihagyta a horvát és a finn alkotmányt, amelyek speciális helyet foglaltak el és nem támogatják szerzőnk végkövetkeztetését, amely a kelet-európai alkotmányok létrejöttének, kiszélesítésének közös vonásaként a misztikus elméleteket jelölte meg.

Sugar a kelet-európai nacionalizmus négy típusát különböztette meg: arisztokrata, polgári, népi és bürokratikus. Az efféle csoportosítások hibája nemcsak a sokféle lehetőségben rejlik, amely utat nyit szubjektív nézőpontoknak, hanem abban is megmutatkozik, hogy a különböző típusok gyakran keverednek.

Szerzőnk felismerte az egyház nemzeti szerepét a Balkánon és hangsúlyozta, hogy a török hódítás után ez bizonyos fogódzópontot, az állam maradványát, a leigázott népek múltját jelentette, azt, amit az alkotmány a többi kelet-európai népnek nyújtott.

Sugar a cseh nacionalizmusnak bizonyos nyugati, polgári vonásairól emlékezett meg. Ennek a nemzeti ideológiának kétségtelenül van bizonyos átmeneti jellege, bár sokkal inkább tartozik Kelet-, mint Nyugat-Európához, nem beszélve az egyre élesedő német-cseh polgári ellentétekről, melyek ezt a problémát kétségtelenül eldöntik. A lengyel és a magyar nacionalizmus eltér a csehországitól /polgárság hiánya és a nemesség nagy szerepe/. E helyes megállapítás mellett nem kapunk képet arról a bonyolult jelenségről, amely a lengyel és magyar nemzeti nacionalizmusban a polgári és nemzeti elemek keveredését mutatja.

Szerzőnk a román és a görögöt bürokratikus nacionalizmusnak tekinti, miután az állam vette kézbe a nemzeti egység ügyét, egyengette az irredentizmus propagandáját. Ugyanakkor a szerbről és a bolgárról mint népi nacionalizmusról ad számot, pedig ez esetekben az állam éppúgy élére állt az egységmozgalomnak, mint Romániában és Görögországban. Megkülön-

böztetést éppen ott tehetnénk, ha meghoznánk a határt az indokolt egységtörekvések és a más nemzetek által lakott területek meghódítására irányuló törekvések között. E kétféle, de egymással szorosan összefonódó nacionalizmus valamennyi balkáni nemzeti ideológiát jellemzi a 19.sz. második felében és a 20.sz. elején. Hiányoljuk, hogy Sugar a balkáni nacionalizmust tárgyalva nem érinti az 1908-as ifju-török mozgalmat, s annak immáron polgári típusu, de sok sajátosságot is mutató nacionalizmusát, amelyet aligha lehet a kelet-európai nemzeti eszme szerzőnk által konstruált négy Prokrustes-ágyába erőszakolni.

Végül nem feledkezhetünk meg arról, hogy szerzőnk gondolatébresztő és tényekre támaszkodó tanulmányának bevezetőjében semmiképpen sem odailles és koncepciójától teljesen független, de a polgári tudományban szinte általánossá, mondhatjuk szokássá vált napi politikai megjegyzést tett. Arról beszélt ugyanis, hogy a nacionalizmus Kelet-Európában megkönnyítette a nemzeti szocialistáknak és a kommunistáknak e térségbe való behatolását. Ez alkalommal is tehát a fasizmus és kommunizmus bizonyosfoku azonosításáról van szó. S ha e megállapítás az elsöre igaz, olyannyira nem vonatkozik az utóbbira. Köztudomásu, hogy a nacionalizmus összekuszálja az osztályharc frontvonalait és éppen a nemzeti türelmetlenség az egyik legnagyobb akadály a kommunista és proletár internacionalista eszmék elterjedésének.

Sugar másik legújabb tanulmánya a nacionalizmus felébredését tárgyalja az osztrák birodalomban /The Rise of Nationalism in the Habsburg Empire. Austrian History Yearbook 1967. 91-120.p. A 18.sz. végét és a 19.sz. elejét vizsgálva, szerzőnk a következő konkluzióhoz jutott. A centralizáció és a nacionalizmus, ez a két erő a Habsburg-birodalom országaiban megközelítően egy időben jelentkezett és egyformán káros volt a régi intézményekre, tradíciókra és szokásokra. Rendkívül bizarr ennek a két jelenségnek az egymás mellé állítása. Az előbbi ugyanis az uralkodó nemzet uralkodó osztályának politikáját jelentette, s a megváltozott viszonyok között a feudalizmus fenntartását volt hivatva szolgálni, szemben a nacionalizmusmal, amely az elnyomott népek polgárságának, polgári értelmiségének ekkor valóban előremutató, a régi rendet, tradíciókat, szokásokat stb., vesélyeztető ideológiája volt.

Szerzőnk szerint a nacionalizmus értékét a reform ellenfelei hamarabb felismerték mint támogatói. Ennek következményeképpen a nacionalizmus reakciós formát vett fel, egy szük, bár jelentős kisebbségre szorítkozott és viszonylag gyenge erőt képviselt. A korai nacionalizmusnak e jellemvonását jól megfigyelhetjük abban a tényben, hogy az uralkodókkal szembeni ellenségeskedés II. Lipót rövid uralma idején együttműködéssé változott. S hogy az uralkodó körök később /1792-1812 között/ nem használták ki a centralizáció és a nacionalizmus-adta lehetőségeket, ez megakadályozta egy összbirodalmi nacionalizmus kialakulását. A különböző típusu nacionalizmusok felébredése az egész birodalomban pedig olyan méreteket öltött,

hogy nem volt lehetőség a belső egység megteremtésére ill. a föderáció létrehozására.

Ahány megállapítás, annyi erősen vitatható probléma! Nem akarván elejét venni a gondos kritikai elemzésnek, csupán néhány megjegyzést kívánunk tenni. A 18.sz. végén nemcsak reakciós nemesi szellemű politikai nacionalizmussal találkozunk, hanem előremutató polgári nyelv- és kulturális formák között jelentkező nemzeti ideológiával is. Az udvarral való együttműködése nemcsak II. Lipót uralkodásának idején volt megfigyelhető, hanem később is, végigkísérte a 19.sz. első felét, de az egész dualista monarchia korszakát is. Nem ismerünk olyan soknemzetiségű államot Kelet-Európában, ahol lehetősége lett volna az összbirodalmi nacionalizmus megszületésének. A nemzeti mozgalmak megindulása, amelyet a kapitalista viszonyok ösztönöztek, szükségszerűvé tette a soknemzetiségű állam különböző nemzeti nacionalizmusának a felébredését és az ellentétek kirobbanása és kibontakozása az uralkodó és elnyomott népek nacionalizmusa között, alapjában elkerülhetetlen volt.

Ugyanebben az Osztrák Történeti Évkönyvben látott napvilágot George Bárány tanulmánya a magyar nacionalizmus kezdeteiről /The Awakening of Magyar Nationalism before 1848. Austrian History Yearbook. 1966. 19-50.p./. A szerző a feudális nacionalizmusnak modern magyar nemzeti ideológiává való átalakulását vizsgálja és meghatározza ennek néhány jellemző vonását. Konceptiójában Széchenyi messze megelőzi Kossuthot, s ebben mindenekelőtt Székfü felfogását vallja. Tanulmányában egyébként a magyar polgári történetírás jórészt elavult munkáit használta fel, a magyar nacionalizmus kérdéseiről irt számottevő új magyar irodalmat teljességgel figyelmen kívül hagyja. Konceptiójának néhány részlete nagy hasonlóságot mutat az alább szóbakerülő Harold Steinacker tanulmányával.

A nyugatnémet történetírásban e témakörben Eugen Lemberg szudéta-német származású historikus fejtette ki a legnagyobb tevékenységet. Még a két világháború között irt első ismertebb munkájában a belgiumi és a csehországi nemzeti öntudat keletkezésének problémáit vizsgálta /Wege und Wandlungen des Nationalbewusstseins. Studien zur Geschichte der Volkwerdung in den Niederlanden und in Böhmen. Münster, 1934./. Mindenekelőtt nehezen érthető a szóbanforgó területek egybekapcsolása. Semmiféle belső összetartozás nem magyarázza ezt, csupán gyakorlati szempontok: a szerző csehországi származása és münsteri tartózkodása, mely város közel esik a belgiumi területekhez. Persze Lemberg konstruál bizonyos összekapcsolási és összehasonlítási alapot, az azonban felszínes: mindkét tartományban két-két nemzet él /Belgiumban flamand, vallon; Csehországban cseh, német/. Ugyanakkor a gazdasági-társadalmi viszonyok jelentősen különböznek egymástól és alapvetően más volt a viszony a flamandok és vallonok, valamint a németek és csehek között.

Szerzőnk a szokványos francia /területi/ és német

/etnikai/ nemzetfogalom szembeállításával kezdi fejtegetését, s mindez nem akadályozza őt abban, hogy a nemzetfogalmat és a nacionalizmust már a középkorban keresse. Megállapítja azt is, hogy a nyugati keresztény közösség tudatának már volt közös vonása a nemzeti tudattal. A területi hercegségek a középkorban - véleménye szerint - fontos nemzetalkotó kereteket hoztak létre, s a humanizmus is jelentős szerepet játszott a nemzeti tudat kialakulásában.

A flandriai patriótizmus és a flamand nemzeti tudat a modern nacionalizmus elemeit hordozza magában, s a nemesség volt a nemzeti tudat megfogalmazója és bázisa. A nemességtől azután a polgárság veszi át a nemzeti tudatot. Mindez Lemberg szerint, a cseh viszonyokkal vethető egybe. Kétségtelenül megfigyelhető bizonyos hasonlóság, de a csehországi nemesség helyzete, a nemzeti mozgalommal való viszonya egészen más volt mint a belgáé. Az utóbbi lényegesen erősebb és a 18.sz. végén teljesen különálló irányt képviselt. Csehországban a nemesség idegen eredetű volt, ugyanis a cseh feudális osztály a Fehér-hegyi csata után elpusztult s kapcsolata a cseh nemzeti mozgalommal lényegesen gyengébb volt. Csehországban kezdettől fogva a polgárság, polgári értelmiség alkotta a cseh nemzeti mozgalom bázisát. Különbösen egyik esetben sem bizonyítható a nacionalizmus "átvándorlása" a nemesség köréből a polgárság körébe. Ti. Belgiumban is, Csehországban is a nemesi és polgári típusú nemzeti mozgalom a 19.sz. első felében egy időben s nem egyszer egybefonódva tevékenykedett.

A cseh fejlődést vizsgálva, szerzőnk foglalkozik a nyelvi-kulturális mozgalommal, amely a német nemzeti ébredés mintáját követte. A felvilágosult patriótizmus és a romantikus nemzeti tudat jellemezte a csehországi nacionalizmust. Fontos szerep jutott ebben a cseh történeti küldetés ideológiájának, amely számottevő nemzetalkotó erő és ez is német hatásra ébredt fel. E cseh koncepció megfogalmazói Palacký és Masaryk, az utóbbi a demokrácia és a humanitás misszióját állította előtérbe. Palacký és Masaryk ideológiájának a 19.sz.-ban és a 20.sz. elején nagy hatása volt, s az utóbbi történetfilozófiája alkotta a csehszlovák állam ideológiai alapját.

Német nézőpontból vizsgálta a csehszlovákiai nemzeti-ségi kérdést, és az e téren kibontakozó válságot a Palacký-Masaryk ideológia krízisének tekintette. Foglalkozott a szudéta-németek nemzeti tudatával, történeti missziójuk jellemző vonásaival.

Szembetűnik a szerző szellemtörténeti platformja, a német hatás nem egyszer tulzó kihangsúlyozása. Ez utóbbi magyarázza a tárgyalásmód különbségét is: a csehországi viszonyokat napjainkig viszi el szemben a belgiumival, amelyet már jóval korábban berekeszt; ez ugyanis nem volt számára politikailag olyannyira fontos, mint a csehországi, ahol a németek jelentőségét, széleskörű hatását - viszont az alacsonyabb szinten álló nemzet "elnyomó" politikáját - kívánta kihangsúlyozni.

E. Lembergnek a második világháború után megjelent munkája az európai nacionalizmus történetét mutatja be /Geschichte des Nationalismus in Europa. Linz, 1950./. Szerzőnk a nacionalizmust korunk ijesztő rejtélyének, s ugyanakkor Európa "alkotó elvének" tartja. Bevezetőben ő is meghatározza a nemzet, a nép, a nacionalizmus fogalmát. Az utóbbit Lemberg, Hans Kohnhoz hasonló széles értelemben használja és a nacionalizmus koráról beszél, noha a német polgári irodalom a nacionalizmus alatt általában a nemzeti lelkesedést érti.

Szerzőnk e munkájában is a messi multba megy vissza és ez alkalommal már az antik világban keresi s meg is találja a nemzeti gondolatot. Operál az univerzalizmus fogalmával is; ez egy tipikus szellemtörténeti kategória, amely kezdetől fogva szembenáll a nacionalizmussal. A nyugati kereszténységet a nemzet egy formájának tekinti. Foglalkozik a parasztok szülőföld-szeretetével, a szűkebb haza formálódásával. A törzs, nézőpontjában, a kora-középkori Európa építő elemét és a nemzet előzményét alkotja.

Ezekután Lemberg Európa átalakulását tárgyalja a középkortól az új korig. Már a középkori polgárságot is a modern nacionalizmus hordozójának tekinti, s ilyen összefüggésben vizsgálja nyelv- és nemzettudatát. További fejtegetésében helyet kap 1934-ben írt munkájának egy alapgondolata, amely a tartományi hercegségeket a nemzeti állam előzményeinek tekintette, csak itt már sokkal szélesebben érvényesítette ezt a meg-alapozatlan koncepciót.

Igy érkezik el szerzőnk a 18.sz. végéhez, s e korszakkal kapcsolatosan kifejti, hogy a modern nemzetek egy része az államból születik. A nemzet fontos ismérve tehát az állam. Az osztrák és a porosz állam nemzetet alkotnak, s az állam-ideológia fontos kötőerőt jelent. Ez a kötőerő növekedik az abszolutizmus és a demokrácia révén. Itt foglalkozik ismét a nemesség territoriális patriótizmusával és a polgárság nyelvi orientációju nacionalizmusával, amely persze a valóságban az egyes nemzeti mozgalmakban szervesen egybekapcsolódik. S e párhuzamosnak tartott két jelenségre általunk már ismert példákat sorol fel: Csehországot, a szudéta-németeket

A nemzetek egyik másik csoportja a nyelvből, kultúrából, eszméből születik, ezek ismét a nemzet ismérveit alkotják. A nemzetek születésének e szembeállítására egyszerűsít, ugyanis e két típusu nemzettelalakulás a valójában népenként egybeolvad. A német fejlődés is világosan bizonyítja ezt: a szerzőnk által említett osztrák és porosz államnemzet mellett a német egység igen fontos összetevője a herderi etnikai nyelvi-kulturális koncepció. De más példákat is felsorolhatunk: a horvátok és finnek esetében az államot helyettesítő alkotmány, privilégium, s a nyelvi-kulturális mozgalom egyaránt fontos és szerves részét teszi a modern nemzeti fejlődésnek.

Lemberg e fejezetben tárgyalja Nyugat- és Közép-Európa népeinek ébredését /Anglia-, Francia-, Spanyol-, Német-, Olasz-,

Csehország/, majd Kelet-Európát. Szerzőnk következetlensége a magyar és lengyel fejlődés esetében is nyilvánvaló, nézőpontja alapján ugyanis ezeket a német mellé kellett volna állítania.

A szerző a továbbiakban átveszi a romantikus nacionalizmus ismert kategóriáját, amelyet Herder alapozott meg. Itt elemezte a nagy német tudós és író koncepcióját: mit jelent a nép mint személyiség s mint eszme hordozója, mik voltak Herder felfogásának vallási gyökerei, a népiség milyen hatalmas, államon kívüli erőt jelentett, milyen hatást váltottak ki e gondolatok Kelet-Európában. Különben a népek, mint eszmék hordozói, fontos összetevőjét alkották Lemberg koncepciójának. Szellemtörténeti felfogásának megfelelően Európa történetét ellentétes ideák közötti harcnak fogta fel, s ezeket az eszméket a különböző népek testesítik meg. Így volt már ez a görög-perzsa ellentétektől kezdve. Felfogása szerint az eszme-nek alakító ereje van, körülötte jön létre a közösség. A francia és az amerikai forradalom után a nyugati nemzeteket az egyéni szabadságjogok bajnokainak tekintették, szemben a németekkel, akik a társulás jelentőségét huzzták alá.

Szerzőnk ezekután tért rá a nemzetiségi küzdelmek tárgyalására, amelyek a már említett romantikus nacionalizmus eszméi alapján indultak el. Ez a felfogás is azt mutatja, hogy Lemberg csak a felszint látja. Majd a nemzetiségi területek eltérő típusait sorolja fel, nem ismerve fel a soknemzetiségű államok jellegzetes kelet-európai alakulatait. Meghatározta - persze rendkívül szubjektíven - a nemzetiségi kérdés különböző fázisait: 1/ a népek feletti semleges hatalom szerepe és jelentősége. Ilyen volt a Habsburg-dinasztia. 2/ A demokratikus nemzeti államok és a genfi kisebbségvédelem. 3/ A Harmadik Birodalom megoldási kísérletei és ezek árnyoldala. /A népiítés csak árnyoldal! / 4/ Cuius regio, eius lingua. Ez a formula mindenekelőtt a szocialista országokra vonatkozik, de nem veszi tekintetbe, hogy az államnyelv mellett a nemzetiségi nyelvek is széles körben használatosak. A Szovjetunió nemzetiségi politikájával is foglalkozik és ennek kapcsán Kohnhoz hasonlóan a nacionalizmus újjászületéséről ír. A felszíni összehasonlítás csúcspontja, amikor arról értekezett, hogy a szocializmus építése egy országban elv a szlavofil gondolat győzelmét jelentette. Ugyanide sorolható, hogy az "új szovjet nacionalizmusban" a romantikus nemzeti ideológia vonásait véli felfedezni. Kohn nyomdokait követi a tekintetben is, hogy ellenpéldaként, mint a nemzetiségi kérdés megoldását, az Északamerikai Egyesült Államokat hozza fel. Nem feledkezhetünk meg arról sem, s ez nem kis hibáról tanuskodik, hogy Lemberg nem foglalkozik a cári Oroszország nemzeti-elnyomó rendszerével.

S végül az integrációs nacionalizmus fogalma is ismert. Ennek sorában Lemberg a németen kívül a "szlávot" is beiktatja. Ez a koncepció a nacionalizmus súlyos válságát mutatja, amikor "mindkét oldalon" népeket irtottak ki. Ez az egyenlőségi jel tulmegy az amerikai felfogáson, s benne a német nemzeti szocializmus mentegése jelent meg.

Lemberg újabb szintetikus munkáját a Rowohlt enciklopédia számára írta. E kiadó egy-egy lexikon címszót kötetek alakjában ad ki. /Nationalismus. I. Psychologie und Geschichte. II. Soziologie und politische Pädagogik. Reinbek bei Hamburg, 1964./ A bevezetőben a nacionalizmus káros hatásáról, a gyűlöletről, fanatizmusról szól, persze anélkül, hogy megkülönböztetné a nacionalizmus regresszív és progresszív vonásait. A nacionalizmus pszichológiája a szintézis legrövidebb része, s ebben bizonyos egyedi lélektani jelenségeket /pl. kisebbségi érzés/ igyekszik a nemzet egészére kiterjeszteni, ill. a nacionalizmus fogalmába bekapcsolni. A mű történeti része az 1950-es munka bizonyos átdolgozása. Ez alkalommal is változatlanul kitart a nemzeti ideológia korai eredete mellett, és hangsúlyozza, hogy a reneszánsztól a jelenkorig terjedő évszázadok joggal nevezhetők a nacionalizmus időszakának. Bizonyos kiegészítésnek tekinthető, hogy a 19.sz.-i vizsgálódásaiba Ausztrián, ill. a dualista monarchián kívül a többi soknemzetiségű birodalmat is bevonja. Felveti a nemzeti kérdés megoldásának három formáját: autonómia /egy korai forma/, kisebbségvédelem /a két világháború között/, kitelepítés /a második világháború után/. E felsorolás rendkívül hiányos és szűk, s teljességgel figyelmen kívül hagyja a kelet-európai szocialista országok - persze nem hibától mentes - gyakorlatát, amely a nemzetiségi kérdés egyenjogúságon alapuló megoldására törekszik, s e téren jelentős eredményeket is mutathat fel. Az 1950-es kötethez képest még élesebbé vált a fasizmus és a kommunizmus azonosítása s itt megkockáztatja azt a megállapítást, amelyet józaneszű ember aligha fogadhat el, hogy a nemzeti szocializmus és a kommunizmus azonos funkciót töltött, ill. tölt be. Sokkal részletesebben és természetesen nagy előítélettel foglalkozik a "szovjet nacionalizmussal". A szintézis kiegészült a marxizmus-leninizmus és kelet-közép-európai nacionalizmusok fejezettel, amelynek historiográfiai anyaga elavult. Teljesen újak az ázsiai és afrikai nacionalizmusról szóló fejezetek, s ezek azok a részletek, amelyeket a historikus a leginkább felhasználhat.

Erre a történeti alapra építette Lemberg a nacionalizmus szociológiai teóriáját és foglalkozott a nemzeti-etnikai csoportok kialakulásának kritériumaival. A nemzet ismérveként a nyelvet, a közös eredetet, a kulturális közösséget, a nemzet körében élő történeti képet és az állami hovatartozást jelölte meg. A nacionalizmus - vallotta - a nemzettel integrálódás fontos ideológiája.

Ezekután vonta le szerzőnk következtetéseit: a nacionalizmus fontos összetevőjét teszi a politikának és a politikai pedagógiának s mindebből számos teendő fakad.

Lemberg-nél kisebb jelentőségű R. Wittram balti német származású göttingai egyetemi tanár munkássága. A nacionalizmusra, a nemzeti ideológiára vonatkozó cikkeit egy kötetbe

gyűjtötte össze. /Das Nationale als europäisches Problem. Beiträge zur Geschichte des Nationalitätsprinzips vornehmlich im 19. Jahrhundert. Göttingen, 1954/. Első tanulmányában megállapítja, hogy Európában több mint harminc különféle nép lakik. A nemzet ujkori képződmény és kialakulásának két típusa van: a francia és a német. Egy másik tanulmányban foglalkozott a nemzeti eszmével és kifejtette, hogy ez akkor keletkezik, amikor az európai helyzet meggyengül és a nacionalizmus szoros összefüggésben van a hatalmi eszmével s veszélyességét vallotta - már korán felismerték. E problematikus gondolatokat szerzőnk nem tudja bizonyítani, s ő sem választotta szét a nacionalizmus pozitív és negatív vonását.

Külön figyelmet fordított a nacionalizmus és az egyház egybefonódására a 19. századi német protestantizmus történetében. Bemutatja a modern német nacionalizmus születését a napóleoni háborúk idején, "a vallásért és hazáért" jelszó jelentőségét. E szabadságharcokban keveredett a vallási, nemzeti és demokratikus mozzanat.

Végül egy kis cikkben egyetértően tárgyalta a többi között Lembergnek és Kohnnak a racionalizmus történetére vonatkozó munkásságát.

H.L. Koppelman művében a nemzet és nacionalizmus elméleti problémáit vizsgálja /Nation, Sprache und Nationalismus. Leiden, 1956./. Foglalkozik a beszéd gondolatra való hatásával, a nemzeti akarattal, karakterrel és érzellemmel, a nemzeti aspirációk és a nacionalizmus összefüggéseivel. Ez utóbbi kapcsán kiter a saját nyelv használatára való igényre, a nemzeti nyelv kizárólagos érvényesítésére irányuló törekvésekre. A nacionalizmus három típusát különbözteti meg: kulturális, politikai és autchtón. Az utóbbi rokon az előbbi kettővel, de azoknál türelmetlenebb.

Közelebbről érint bennünket Harold Steinackernak, a nemrég meghalt innsbrucki egyetemi tanárnak, a magyar nacionalizmus lényegéről írt tanulmánya a: Das Wesen des magyarischen Nationalismus. Friedrich Walter - Harold Steinacker: Die Nationalitätenfrage im alten Ungarn und die Südstropolitik Wiens. München, 1959. c. kötetben. A szerző írása a Délkelet-Német Történeti Bizottság 1958 őszi vitáján hangzott el, amelyet a magyarországi nemzetiégi kérdésnek szenteltek. Ily módon érthető tehát, hogy az Ausztriában működő tudós koncepcióját a nyugatnémet történetíráshoz kapcsoljuk. Steinacker egyébként a magyarországi német mozgalom múlt századi elindítójának és vezetőjének leszármazottja, s koncepciója igen közeli rokonságot mutat a 19. és 20. századi hazai német nacionalizmus felfogásával.

Kiindulópontja közismert német koncepció: az Orosz- és Németország közötti területet mint Zwischen-Európát mutatja be. E terület északi része lengyel többségű, délen egy nemzetnek sincs majoritása, s itt minden nép a másik nacionalizmusát bírálja. E felfogás mögött a német "pártatlanság" eszméje húzódik

meg, ill. az a törekvés, amely erre hivatkozva a Zwischen-Európában a németeknek jelentős szerepet kíván adni.

Rátérve most már a magyar nacionalizmusra, Steinacker arra a megállapításra jutott, hogy a magyar tragédiák - s ezek sorában az 1849, 1918, és 1945-ös esztendőik eseményeit jelölte meg - oka: a nemzetállam koncepciója alapján álló, s Kossuth által képviselt romantikus nacionalizmus volt, amely szembenállott Széchenyi türelmes felfogásával, pedig ez az "igazi népi" nacionalizmust jelentette. Népi nemzeti ideológia alatt szerzőnk a német típusu, a nyelvet és népiséget előtérbe állító nemzetfogalmat és nacionalizmust értette: ez ugyanis - vallotta - nemcsak a maga népiségét, hanem más nemzetekét is értékelte, elfogadta. Széchenyin kívül később ezt az utat járta Eötvös József, Mocsáry Lajos, de a hivatalos magyar politikai irány sohasem fogadta meg tanácsukat. S hogy a történelem nyujt-e még lehetőséget a magyaroknak - Steinacker szerint - nem lehet tudni. "De ha a véletlen úgy hozza magával, az eredmény attól fog függni, hogy Kossuthot vagy Széchenyit követik-e, az igazi, vagy a hamis, a tulfűtött nacionalizmus mellett foglalnak-e állást." Semmiképpen nem kívánjuk mentegetni a türelmetlen magyar nacionalizmust, amely a reformkor előremutató politikájával szoros összefüggésben jelentkezett, nem is beszélve a dualizmus koráról, de Kossuth és a már említett politikusok felfogásának ez a merev szétválasztása már csak azért sem indokolt, mert mindnyájan a magyar szupremáciát biztosítani kívánó, egy politikai nemzet nézőpontját képviselték, Mindez persze nem jelenti azt, hogy ne lett volna mennyiségi /semmiképpen sem minőségi/ különbség. Ugyanakkor nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy Kossuth az emigrációban nemzetiségi türelmességben is túlhaladta Széchenyi, persze korábbi, felfogását. Steinacker Kossuth eme előrelépését tükröző Duna-konföderációs tervét osztrák szempontból vizsgálta, és elítélte annak birodalom-ellenes élet. Természetesen nem lehet ezzel a német nemzeti korlátozottsággal e rövid cikk keretében vitába szállni. Csakugy rendkívüli egyoldalúságról tanuskodik, hogy Magyarország sorsát a valóban igen sokat ártó türelmetlen nacionalizmussal kapcsolta csak egybe és figyelmét teljesen elkerülték a gazdasági-társadalmi momentumok. Például szerzőnk az 1848-49-es eseményekről is úgy beszélt, mintha azok csak a nacionalizmus keretébe tartoznának, s nem találunk egy mondatot sem arról, hogy ekkor zajlott le hazánkban a polgári forradalom. A kétféle nacionalizmus merev szétválasztása még azzal a hibával is járt, hogy szerzőnk nem vette észre: a magyar nacionalizmusban a nemzetállam koncepciója mellett a "népi" nacionalizmus is erőteljesen megfigyelhető már a 19.sz. első évtizedeiben is.

A dualizmus korát tárgyalva, Steinacker nem beszél arról sem, hogy a kiegyezés Ausztria érdeke is volt és a türelmetlen magyar nacionalizmus - s ezzel azt ismét nem mentegetni akarjuk - példaképének a poroszok elnyomó lengyel politikáját tekintette. Erre csak azért utalunk, mert a német Steinacker szemében csak a magyar nemzetiségi politika volt a rossz. S

ha elmarasztaló kritikájával több esetben egyet is lehet érteni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez a bírálat német-osztrák platformról történt.

A Horthy-Magyarország és a Harmadik Birodalom antiszemita atmoszférájára emlékeztet, ahogyan szerzőnk a dualizmus korában "zsidó uralomról" szólt. Az asszimiláció a dualizmus idején jelentősen előrehaladt, s a sajtóban, a színházakban és a kultúra különböző területein tevékenykedő zsidók már magyarok voltak.

Aligha lehet vitatkozni azzal, ahogyan Steinacker bemutatja a magyar nacionalizmus nem éppen rokonszenves vonásait. Vissza kell azonban utasítani azt az egyoldalú fejtegetést, hogy a monarchia felbomlása a súlyosan hibás nemzetiségi politikával magyarázható. A rendkívül bonyolult események szimplifikálása ez: az Osztrák-Magyar Monarchia szétesése ezen kívül számos kül- és belpolitikai eseménynek volt a következménye. Nem lehet persze Ausztriát sem felmenteni, amiképpen ezt szerzőnk teszi, hivatkozva a Ciszlajtániában folytatott türelmes politikára, valamint arra, hogy az udvar megígérte a nemzetiségi kérdés megoldását, csak azt a magyarok nem hajtották végre. Nem lehet vitás, hogy az osztrák politika mutat különbséget a magyarhoz képest, annál valóban toleránsabb volt, de arról már Steinacker nem beszélt, hogy mi a magyarzata ennek a különbségnek. Az osztrák-németek ugyanis kisebbségben voltak a birodalomban, az összlakoságnak csak kb. 20 %-át alkották, s politikájukra nem a beolvasztás, hanem a divide et impera és a gazdasági elnyomás volt a jellemző. Az azonban már különösen történetietlen, amikor a magyar nemzetiségi elnyomást a török rendszerhez hasonlította.

A magyar nacionalizmus súlyos hibáinak indoklásául Steinacker a valóságtól messzemenő nemzetkarakterológiát, valamint a pszichológiát vette számba. A magyarok - fejtegette - idegenek Európában és gyengeségüket illúziókkal, erő megmutatásával kompenzálják. Ilyen illúzió alapuló dogmának tartotta a magyar alkotmány ősi jellegét, valamint azt az ugyancsak egykoru hiedelmet, hogy Magyarországon nem volt nemzetiségi elnyomás. S ha e konkrét tényekben szerzőnknek ismét igazat kell adnunk, a pszichológiai indokolás felettébb bizonylatlan: vajon miképpen magyarázza Steinacker a cári Oroszország nemzeti elnyomó rendszerét, vagy a németországit? Más kérdés, hogy több munkájában az utóbbit kétségbe vonta.

Szerzőnk visszautasította azt a megoldás felé vezető utat, amit Kossuth a szomszédokkal való összefogásban látott.

A magyar nacionalizmus megnyilatkozását vélte felfedezni a németek 1945-ös kitelepítésében. Ha nem is fogadjuk el e kemény lépést a nemzetiségi kérdés megoldását elősegítő, célravezető módszernek, e probléma sokkal bonyolultabb, számos belpolitikai és nemzetközi kérdéssel kapcsolódott egybe, mintsem azt ilyen egyszerűen a nacionalizmus kategóriájába lehetne sorolni.

Persze van olyan esemény is a magyar történetben, ami kiváltotta szerzőnk tetszését és rokonszenvét és ez az 1956. évi ellenforradalom. Ennek értékelésében Steinacker segítségére ismét a nemzetkarakterológia sietett: az ellenforradalom, ahogy ő nevezi forradalom, ugyanis megmutatta, hogy van még a magyarban akaraterő.

Írásából nem hiányzott a jól ismert szovjetellenesség sem. Kifejtette, hogy a magyar Alföld Ázsia határa, a Szovjetunió félig Európa, félig Ázsia, Magyarország pedig szovjet csatlós állam /ezt persze nem tudja összeegyeztetni a magyar nacionalizmusról vallott felfogásával!/, s a Szovjetunióban a nemzetiségi kérdést nem az egyenjogúság alapján oldották meg. Minderre már nincs megjegyezni valónk, de végül is nem térhetünk ki annak megemlítése elől, hogy Steinacker tudományos apparátusát a két világháború közötti időszak elavult és szűkös irodalma teszi ki.

Áttekintésünk végére érve megállapíthatjuk, hogy az idevágó amerikai történeti irodalom - bár számos hasonló felfogást vall mint a nyugatnémet - mégis egy fokkal pozitívabbnak tekinthető.

Például a nemzetet sokkal inkább tartották történeti kategóriának és a fasizmus elleni fellépés határozottabban jelentkezett az amerikai munkákban.

A hasonló nézetek között alapvető koncepcionális egyezések találhatók. Ilyen a gazdasági-társadalmi momentumok figyelmen kívül hagyása, a nacionalizmus egyértelmű, jórészt sorok közötti elítélése, s ami ezzel szorosan összefügg: a nacionalizmus regresszív és progresszív vonásainak egybecsapása, szét nem választása. Az integrációs nacionalizmus kategóriájának felvétele, s ebben a fasizmus és kommunizmus közötti egyenlőség hangsúlyozása. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok nemzetiségi politikája eredményeinek teljes tagadása csaknem minden munkában megtalálható.

Ugy vélem, hogy e bibliográfiai áttekintésben az elsősorban jellemző s a mi felfogásunkhoz képest megmutatkozó nézeteltérés felvázolása mellett, sikerült rávilágítanom arra, hogy e hatalmas irodalom számos kutatási eredményét, főként egyetemes történeti vonatkozásában, hasznosítani lehet.

ARATÓ ENDRE

A MODERN ÉS JELENKORI TÖRTÉNELMI KUTATÁS MAI IRÁNYZATAI FRANCIAORSZÁGBAN

Nem szándékozom cikkemben az újabb keletű francia történelmi művekről áttekintést adni, mert az felesleges volna. Az 1965 nyarán megtartott XII. Nemzetközi Történész Kongresszus kapcsán a francia történészek bizottsága kiadta a "La recherche historique en France de 1940 a 1965" c. könyvet, amely minden idevonatkozó tájékoztatást, valamint a szükséges bibliográfiákat tartalmazza. Pusztán csak azt szeretném megmutatni, milyen új utakat követ a francia történetkutatás. Néhány újító, - Henri Berr, Marc Bloch, Lucien Febvre és Georges Lefebvre - már 1939 előtt irányt mutatott, de azóta a témakörök annyira kibővültek és a munkamódszerek olyan mértékben tökéletesedtek, hogy néhányan már "a történetírás jelenlegi zürzavaráról" beszélnek.

A hazai történetírás területén a civilizáció története került az érdeklődés középpontjába. Az Ecole Pratique des Hautes Etudes hatodik szekciójának elnöke, Fernand Braudel, a Collège de France professzora, az Annales-ben megjelent több cikkében - főként 1958 októberében - világosan körvonalazta a történelmi kutatás új szempontjait. Ahhoz, hogy rekonstruálhassuk az ember életét a társadalomban, a következőkre kell a figyelmet összpontosítani: a fokozatos átalakulásokra, a hosszútávú változásokra, a demográfiai irányzatokra, az élet anyagi feltételeinek és a szállítóeszközöknek a változásaira, a gazdasági tevékenység fejlődésére vagy hanyatlására és végül azokra a tényezőkre, melyek a népek szemléletét befolyásolják - röviden "az állandó alapvető erőkre. A kutató-munka ilyen szerteágazó problémái arra kényszerítik a történészt, hogy lépést tartson a gazdaságtan, az ethnologia, a szociálpszichológia és a demográfia legkorszerűbb módszereivel.

Az egyetemes történeti kutatás terén szükségessé vált, hogy túlhaladottnak tekintsük a diplomácia történetének hagyományos kereteit, amely az államférfiak és munkatársaik, vagy ügynökeik szerepét iparkodik tanulmányozni, - és amely arra a látszólagos következtetésre jut, hogy a népek közötti kapcsolatok fejlődése elsősorban ezeknek az embereknek a személyes akcióitól függ. A történész kutatómunkának vizsgálnia kell az események alapját alkotó gazdasági, néprajzi vagy lélektani erőket, melyek az államférfiak cselekedeteit befolyásolják, sőt esetenként azt meghatározzák. /A Revue Historique 1954 augusztusi száma közölte ezirányú munkatervjavaslatomat./ Ki kell ezenkívül terjednie a civilizációk közötti kapcsolatok elemzésére is.

Ezt a szemléletet tette magáévá az ifjabb történészek többsége, főként a francia tudományos életben oly jelentőséggel

biró terjedelmes doktori értekezések szerzői. Ezek a fiatalok nem riadnak vissza attól sem, hogy sok esetben "uttörők" legyenek. Az egyéni kezdeményezés azonban nem elégséges a kutatás irányának, vagy módszereinek megváltoztatására. Nem lehet a hivatalos segítséget, következésképp az állami támogatást mellőzni. A Centre National de la Recherche Scientifique irodalmi tanulmányok céljaira anyagi eszközeiből nyújt szerény segítséget, ami természetesen hasznára válik a történettudománynak is. Ez a pénz teszi lehetővé, hogy a fiatal kutatók doktori téziseik kidolgozására /és ez a fenti segélyek leglényegesebb szerepe/, tehát saját munkájukra fordíthassák három-négy éven át minden idejüket. Sőt, évi jelentésében a Centre a kutatómunka irányvonalainak új lehetőségeire tesz javaslatot. A Faculté des Lettres 1956-ban "harmadik tanulmányi ciklust" rendszeresített. A Revue de l'Enseignement Supérieur 1959. évi 3. számában megjelent cikkemben megmagyaráztam a harmadik ciklus szervezetét, amelyen a hallgatókat a kutatási módszerek alkalmazására oktatták. Ezzel a történelmi kutatásnak több központja alakult ki a korábbi, az Ecole Pratique des Hautes Études hatodik szekciója által létrehozott, egyetlen központtal szemben. Az elmúlt három év alatt /1963-65/ a Revue Historique tájékoztatást közölt ezekről a központokról. Az Archives Nationales ma már nem éri be azzal, hogy a közhivatalokból beérkező okmányokat megőrizze, osztályozza és katalogizálja; nagy erőfeszítést tesz magánirattárrak megszerzésére. Végül a most létesített Maison des Sciences de l'Homme /Braudel professzor vezetésével és a Ford alapítvány segítségével/ a történészek rendelkezésére bocsátja felbecsülhetetlen értékű komputer és kartográfiai szolgálatát; azt is tervezi, hogy kapcsolatot létesít a történettudomány és más tudományágak között.

De mindezeknek a kísérleteknek két gyenge pontja van: az eredeti kutatás nem irányul kielégítő mértékben más országok tanulmányozására és kevés figyelmet szentel az 1914 évvel kezdődő periódusnak.

E két fogyatékoság közül az első a gazdasági és pénzügyi helyzetből adódik, amely nagyon megnehezítette, hogy az ifjú kutatók a háborút követő években hosszabb időt töltsenek Franciaországon kívül. Oroszország, Németország, sőt Kína tekintetében ezt most kezdjük megfelelően pótolni, de még mindig nagy a lemaradás az angol és az amerikai történelem tanulmányozása terén, annak ellenére, hogy francia író, Marcel Giraud, a Collège de France tanára tollából megjelent a Histoire de la Louisiane c. hatalmas mű. Az említett második hiányosság oka az "ötvenéves zárlat", amely miatt a franciaországi levéltárakban őrzött 1914 utáni okiratokhoz nem lehet hozzájutni. /Két évezelőtt az Archives Nationales a kezdő időpontot 1920-ra hozta előre./ Ezért azután a leendő disszertációírók számára hozzáférhetetlen marad a témák egész sora, mert más, hasonló értékű forrás nem áll rendelkezésre.

Bármennyire sajnálatosak is ezek a sötét foltok, nem

terelhetik el figyelmünket arról a termékeny és eredményes kutatásról, amely a gazdaság-, társadalom- és pszichológia-történet terén folyik. Ph. Vigier adatai szerint, melyeket a Revue Historique 1961 áprilisi számának 397-407. lapjain közölt, az összes doktori tézisek 41 %-a gazdaság- és társadalomtörténettel foglalkozik. Ennek a kutatómunkának az irányát és módszereit kívánom itt részletezni.

Gazdaságtörténet

A fő figyelmet a gazdaságtörténetre kell fordítani. Ez ugyan nem újkeletű megállapítás, de ez a szemlélet semmit sem veszített vitalitásából.

Az árak és jövedelmek ingadozásai továbbra is az olyan harminc évvel ezelőtt feltárt utakra terelik a kutatók figyelmét /Ernest Labrousse: Esquisse du mouvement des prix et de revenus en France au XVIIIe siècle, Paris, 1933./, mint az azonos áruk, vagy nyersanyagok vidékenként eltérő ára; az évszakok szerinti, a ciklikus és a hosszútávon megnyilvánuló változások; a bérek és a föld hozamából származó jövedelmek összehasonlítása. Az ilyen természetű kutatás, mely alapjában statisztikai adatokra épül, azt a célt szolgálja, hogy az árak és jövedelmek egybevetésével kimutassa azok ingadozását, felfigyel az ilyen jelenségek kaotikus jellegére, majd az ebből következő társadalmi egyenlőtlenség elemzésével foglalkozik.

A mezőgazdaságban és az ipari termelésben uralkodó viszonyok egyre növekvő figyelmet keltenek. A jelenlegi kutatás főként a mezőgazdaság-történet területére vonatkozik. Különösen jelentősek a 17. századi Beauvaisis-re és Basse-Provence-ra vonatkozó művek /P. Goubert, Beauvais et le Beauvaisis de 1600 à 1930, Paris, 1960. és R. Baehrel, Une croissance: la Basse Provence rurale, Paris, 1961./ . E kutatások főként a földművelés belterjességét, az alkalmazott rendszereket /közvetlen kezelés, bérlőgazdálkodás, majorságok/ a föld megmunkálását, a termények értékesítését, valamint a mezőgazdasági módszereket és technikát, röviden, a tényezőként ható körülmények funkcióját tanulmányozzák. Érdeklődése arra ösztönzi a történészt, hogy a mezőgazdasági válságok okait kutassa, ehhez viszont a mezőgazdaság viszonyait kell vizsgálnia. Nem éri majd meglepetés ezzel kapcsolatban, mert Franciaországban mindig szoros kapcsolatban állt a történelem és a földrajz, amint arra Vidal de la Blache munkája is rámutat. Jelenleg a történészek és geográfusok figyelme a klíma változásaira összpontosul. /Ld. pl. Demougeot Emilienne: Variations climatiques et invasions. Revue Historique, 1965. No. 437. I-III./ A gabonafélék termelésében beálló válságok tanulmányozása, vagy az éghajlat változásában szerepet játszó tényezők elemzése során a kutató nem ragaszkodhat a megbízhatatlan, vagy pontatlan feljegyzésekhez; ha pl. a nagyon öreg fák rönkjeinek évgűrűit vizsgálják, nyomon követhetik a

száraz- és csapadékdús évek váltakozását. /A francia kutatás e téren követte az amerikai szakemberek módszertani utmutatásait./

A 18. és 19. század ipartörténete nyilvánvalóan egészen más természetű kérdéseket vet fel. A 18. században a kereskedelem és az ipar közötti érdekelletét állt a harc középpontjában. A kereskedelem győzelmét megnehezítette, hogy gondot okozott az áruk szállítása és a szállítóeszközök ki nem elégítő volta, nem is említve a technológia fejlődésének lassu ütemét és az elavult bankrendszert; győzelme csak a 19. század első felében, főként 1840 után vált véglegessé. A kutatás eleinte főleg a textiliparral és a kohászattal foglalkozott, ma már a vegyipart is tanulmányozza. Az érdeklődés középpontjában természetesen az ipari tevékenység anyagi vonatkozásai, a műszaki fejlettség és a vállalkozások különféle fajtái állnak /a magánirattárak felbecsülhetetlen segítségét adtak ehhez/. De a legnagyobb fejlődést az a kutatás jelentette, amely arra irányult, hogyan történt a felnövekedett ipar finanszírozása a 19. század első felében, amit viszont csak a bankok különböző típusú beruházásainak tanulmányozása tett lehetővé.

Figyelemreméltóan kibővült a 16. és 17. századi kereskedelmi kapcsolatok története, amihez új utakat nyitott egy 1949-ben kiadott jelentős mű: F. Braudel, La méditerranée et le monde méditerranéen a l'époque de Philippe II. Paris, 1949. 1160 p. új, bővített kiadása 1967./. A 16. század mediterrán világával foglalkozva megkísérli a szerző, hogy továbbfejlessze "a modern gazdaságtan kvantitatív történetét." Két további jelentős, meglehetősen gazdag statisztikai adatokat tartalmazó könyv foglalkozik azzal a szereppel, amelyet Spanyolország és Portugália az Atlanti-óceán áthidaló kereskedelemben betöltött. A Nyugat és Kína közötti 18. századi gazdasági kapcsolatok kérdése az utóbbi időkben vált fontos kutatómunka tárgyává. Ez korántsem szorítkozik a kantoni kereskedelmi viszonyok tanulmányozására, hanem figyelemmel kíséri a hajózást, az utazást, a kereskedőket, az árucikkeket, a pénzügyeket, és körvonalazza a fejlődés fontos szakaszait; megvilágítja egyben azt is, hogy e változások Kína gazdasági fejlődésével, vagy az angolok, ill. az amerikaiak kezdeményezéseivel magyarázhatók-e. Valójában a kereskedelem története annyira kibővült, hogy ma már egyben a civilizációk közötti kapcsolatok történetévé is vált. Rövidesen hasonló szellemben és azonos mód-szerekkel kerül sor a Baltikum 16. és 17. századi kereskedelmének tanulmányozására. /v.ö. Pierre Jeannin, Les comptes du Sund, Revue Historique 1964./

A kontinentális zárlatnak az angol gazdasági életre gyakorolt hatásával foglalkozó egyetlen jelentős munka /F. Crouzet, L'économie britannique et le blocus continental, 1806-1813. 2.k. Paris, 1958. 950 l./ kivételével az ifjabb francia történészeket ezideig nem nagyon érdekelték a gazdasági kapcsolatok, melyek az európai államok között a 19. század folyamán kialakultak. De jelentős kutatómunka folyik ezidőszert, melynek témája Franciaország gazdasági és pénz-

ügyi kapcsolatai Németországgal, Oroszországgal és Olaszországgal az 1871-1914 közötti időszakban. A kutatás minden bizonnyal kiterjed majd a kapcsolatok természetére és terjedelmére, valamint a követett vámpolitikára is; ezen túlmenően a pénzügyezetek irattárainak tüzetes átvizsgálásával fény derül majd a tőkebefektetések kérdésére.

És végül a fejlődésben elmaradt országok gazdaságának növekedése adott nagy lendületet a kutatásnak, melynek eredményeit részben már publikálták is.

A gazdaságtörténészek most a termelés tényezőinek tanulmányozásáról áttérnek a "gazdasági növekedés" vizsgálataira. Céljuk, hogy az elmúlt két-három évszázad tanulmányozásával feltárják a termelékenység-ingadozás, valamint az anyagi fellendülés és a gazdasági fejlődés mechanizmusát; ki akarják számítani a fellendülés és hanyatlás rátáját, és így kívánják kimutatni a regionális eltéréseket. Ez nagy munkát igényel, amely számos munkacsoport többéves szervezett együttműködését teszi szükségessé /Ernest Labrousse körvonalazta az általános tervet./

A pénzügyekkel foglalkozó történetírás most kezd fellendülni; természetesen nem az, amelik a közpénzekkel foglalkozik, mert az teljesen elhanyagolt terület, hanem inkább a bankok története. Első ízben képezte most tanulmány tárgyát a pénzügyezetek különböző típusa, a kölcsönműveletek szerkezete és a bankoknak az üzleti vállalkozások irányításában 1815-1848 között játszott szerepe. Ugyanez történt a nagyjelentőségű Credit Lyonnais profilját kialakító évek esetében is, amelyeket eredeti források alapján rekonstruált. /Jean Bouvier, La Crédit Lyonnais de 1863 à 1882; les années de formation d'une banque de dépôts. 2.k. Paris, 1961./ részletesen megvizsgálták a takarékbetétgyűjtés módszereit, a beruházásokat irányító szempontokat és a külföldi piacok kiértékelését csakugy, mint magukat az üzleti vállalkozásokat. A Credit Lyonnais esete kitűnő példa, mert tipikusan mutatja azt a változást, melyen a bankrendszer a 19. század második felében átment. Jogos a feltevés, hogy ez a könyv utat mutat majd párhuzamos, vagy hasonló tanulmányokhoz, amelyekben a kutatók felmérhetik az elért eredményeket.

Ezzel szemben kevésbé keltette fel a történészek figyelmét az a befolyás, melyet a kormányok a gazdasági- és pénzügyi fejlődésre gyakoroltak. Valójában, az eddigi munkák figyelembe vették a fejlődést elősegítő, vagy azt akadályozó törvényhozást és egyéb rendszabályokat, de nem tanulmányozták az ebben követett politika alapvető kérdéseit. Az ebben a témakörben egyedülálló nagyszabású mű, mely a második császárságnak a közmunkákkal kapcsolatos politikáját tanulmányozza mutatja a kutatásnak ezt az irányát kísérő nagyarányú érdeklődést.

Hasonló érdeklődés mutatkozott a társadalmi- és foglalkozási csoportokkal kapcsolatban. Kik alkotják ezeket a

csoportokat? Homogének-e e csoportok? Vajjon származásuk, vagy neveltetésük határozza-e meg magatartásukat? Ujabb tanulmányok a "noblesse de robe"-bal és a 18. század katonai társadalmával foglalkoztak. Néhány, most kiadásra kerülő mű szociológiai alalm tárgyalja a 19. század szakszervezeti harc-sait és szocialistáit, valamint a Harmadik Köztársaság hadseregeinek kádereit; mások a magasabb állású tisztviselői kar, a világi papság és az egyetemi alkalmazottak összetételét elemzik. De éppen ilyen lebilincselő a városi társadalmi strukturának egy adott időpontban, vagy változásának korában történő tanulmányozása. Fontos művek jelennek meg a közeljövőben, amelyek leírják a párizsi társadalmat a 16. század második felében /"Le Paris de la Saint Barthélemy"/ és a francia forradalom előestéjén.

A gazdasági és pénzügyi kérdésekkel foglalkozó legutóbbi tanulmányok kiemelték az új források jelentőségét, mert azok képezték, a tanulmányok természeténél fogva, a kutatások alapját. Hozzáférhetővé váltak az üzleti vállalkozások iratai, gazdag anyagot nyújtva az ipartörténet irodalmához. A vállalatok tranzakcióit és igazgatóságai döntéseit vizsgálva a kutató pontosan nyomon követheti egy-egy iparág pénzügyi fejlődését. A műszaki aktákból arra a hasonlóan fontos kérdésre derül fény, hogy milyen technikai intézkedésekkel akartak a változó körülményekhez alkalmazkodni, míg a kereskedelmi levelezés a piackutatás sikereiről és fiaskóiról tájékoztat.

Egy újabb módszer alkalmazása megváltoztatta az agrártörténészek munkáját; olyan kataszteri kimutatásokat használnak, amelyek pontos tájékoztatást adnak a földtulajdonnak adott vidéken adott időszakban fennállott megoszlásáról. Ugyancsak figyelemmel kísérték a föld megművelésével és a jelzáloghitelek igénybevételével járó költségeket és hasznot. Az összegyűjtött és felhasznált statisztikai kimutatások száma igen tekintélyes, majdnem lenyűgöző. Sokat fejlődött a 16-17. századi nagy tengeri vállalkozások történetével foglalkozó irodalom módszertana, ami annak a fontos kritikai és statisztikai műnek /Huguette et Pierre Chaunu, Séville et l'Atlantique Paris, 1959/ köszönhető, mely a sevillai Casa de la Contratación levéltári anvaga alapján készült.

A belső kereskedelem történetének irodalma nem fejlődött hasonló mértékben, annak ellenére sem, hogy nagy lendületet kapott, mikor az egyik történész, szerencsés ötletét követve, az egyes városok vámbevételeit összesítő feljegyzéseket kezdte a levéltárakban tanulmányozni. A kereskedelmi törvényszékek és kereskedelmi kamarák irattárai, ahol azokat megőrizték, alapvetően fontos tájékoztatást adnak irányzatokról, balsikerekről és válságokról. És végül, a történészek előtt eddig zárt bank-irattárak kezdenek megnyitni. Néhány éve a Crédit Lyonnais és a Rotschild-bank engedélyezte, hogy a kutatók tanulmányozhassák az 1914 előtti korszakot. Vajjon, rászánják-e magukat a Sociétés Générales és a nagy kereskedelmi pénzügyintézetek, elsősorban a Banque de France et des Pays-Bas,

hogy kövessék ezt a példát? Felmérhetetlen értékű történeti kutatás válnék így lehetővé.

Társadalomtörténet

A legtöbb fiatal francia történész véleménye szerint az adja a gazdaságtörténet igazi jelentőségét, hogy előbbre viszi a társadalomtörténetet. Kezdetről fogva ez volt azoknak a meggyőződése, akik az árak és jövedelmek ingadozásainak összehasonlításával foglalkoztak. A figyelem ma a társadalomtörténet két főbb aspektusa, a szociális struktúra és a demográfiai változások felé fordul.

A Rómában 1955-ben megtartott X. Nemzetközi Történetész Kongresszuson egy francia tudós, Ernest Labrousse, azt javasolta, hogy alakítsanak nemzetközi bizottságot a szociális struktúra történetének tanulmányozására. A javaslattevő azt kívánta, hogy a bizottság legelsőként foglalkozzék a városi polgársággal, vagy, szabatosabban szólva, azokkal a különböző kategóriákkal, melyek a 18-19. század folyamán a városi polgárságot alkották - a kereskedelmi és ipari vállalatok vezetőivel /ideértve a pénzembereken, a manufaktúrák tulajdonosain és kereskedőkön kívül a kis műhelyek tulajdonosait, sőt iparosokat is/, a járadékot élvezőkkel, a szabad foglalkozásuakkal és a vezető beosztású hivatalnokokkal.

Ez a gondolat valósult meg egy újabban megjelent könyvben, mely az 1815-1848 évek párizsi burzsoáziájával foglalkozik /Adeline Daumard, La bourgeoisie parisienne de 1815 à 1848. Paris, 1965./ Szerzője a "strukturák" terjedelmes statisztikai felmérése alapján /jövedelemeloszlás, életszínvonal/ készítette el tanulmányát; vizsgálja a polgárság különböző elemeit, hangsúlyozza a "társadalmi felemelkedést", amely lehetővé teszi, hogy az iparos, sőt néha a proletár is bekerüljön a kispolgárság soraiba. Az ilyen típusú monográfia biztosan utánpótlásra fog találni; de elsősorban a "burzsoázia" fogalmát kellene szabatosabban meghatározni. Bizonytalanok a határvonalak; ilyen pontatlanság mellett a tanulmányoknak kevés a hasznuk.

Husz évvel ezelőtt úgy látszott, hogy a történelem és a demográfia utjai szétváltnak. Az Institut National d'Etudes Démographiques kezdeményezése nyomán /Alfred Sauvy, Louis Chevalier, Charles Pouthas és Marcel Reinhard demografikus módszert alkalmazott történelmi kutatásoknál/ azonban szorosabbá váltak a kapcsolatok. Mi az összefüggés a népesség növekedése és gazdasági válságok eredete között? Milyen szerepe van a munkáskezek számának és számarányának a gazdasági növekedésben? Lehetett-e a demográfiai válságokat tanulmányozni, a belföldi lakosság-vándorlást, vagy a 18. századi halálzási arányszám csökkenését mindaddig felmérni, míg az adatok ellenőrzésére nem állt rendelkezésre statisztika? Ez néhány olyan kutatási probléma, melyekre a demográfus hívta fel a történészt figyelmét. A 17-18. század regionális történetével

foglalkozó, most elkészült igen jelentős tanulmányok a "népességi adatok" terén: a világ népességének számszerű növekedése, a növekedés rátája, a népesség terület szerinti megoszlásának kérdéseire adtak hézagpótló választ. Ugyanebbe a kategóriába tartozó művek a 19. századi Párizs lakosságának fejlődését és Franciaország lakosságának a 19. század első felében történt változásait tárgyalják; a belső vándorlásokat, a foglalkozást üzők eloszlását vizsgálják, a városi- és falusi lakosság fejlődését pedig összehasonlító módszerrel tanulmányozzák. És, végezetül, a demográfiai kutatások hozzájárulnak a francia forradalom "tökéletesebb megértéséhez" is; az erre vonatkozó monográfiák egész sora jelent meg egy helyesen megszabott kutatási terv keretében. /A tervet Marcel Reinhard készítette, aki azt a Revue Historique 1961. júliusi számában tette közzé./ Ezek a tanulmányok rámutatnak az "élelmezési válságok" és a lázadások jelentőségére, és sok népi megmozdulásnak így akarják magyarázatát adni. Ez egyben módot ad arra, hogy a francia forradalmat kiváltó okozati tényezők között kiértékeljük a demográfiai ingadozások viszonylagos befolyását, vagy felbecsüljük a napoleoni háborúk következményeit. A demográfia nem szorítkozik kizárólag számszerű adatokra: vizsgálja az életkörülményeket, a közegészségügyet, a betegségeket és mindazokat a tényezőket, amelyek a születési- és halálozási rátát befolyásolják.

Az újabb szempontok következményeként a társadalomtörténet tag területein szorgos kutatás kezdődött eddig elhanyagolt történelmi források feltárására és tanulmányozására.

Az irattárakban talált kimutatások lényeges adatok felől tájékoztatják a társadalomtörténet kutatóit, mert törvényrendelte el, hogy halálesetet követő minden vagyonátruházásnál olyan jegyzőkönyvet kell felvenni, amely részletesen felsorolja a jövedelmi forrásokat. Egyes vagyontárgyak persze nem szerepeltek az örökségben, és ezért a kutatóknak másfelé kell fordulnia az adatok helyesbitésére, ill. kiegészítésére. A közvetlen adók lajstromának tanulmányozása alapján nem állapíthatja meg megbízható módon az adóköteles jövedelmek tényleges összegét, mert adócsalások mindenkor voltak. De ha az adólajstromok tanulmányozásával ilyen formában nem is lehet pontos számszerű adatokat kimunkálni, mód nyílik arra, hogy felbecsüljük a burzsoáziát alkotó különféle foglalkozási kategóriákat, és összehasonlitsuk az egyes csoportokba tartozók számát.

A közjegyzői irattárakban pontos és kényesebb természetű információk találhatóak, de gyakran nehéz engedélyt szerezni azok tanulmányozására. Nem is könnyű az iratokat át-böngészni, mert sok az apró részletekre kiterjedő dokumentum, mint pl. házassági szerződések, haláleset után felvett leltárak, végrendeletek, vagyoni rendelkezések, amelyekből azonban a kutató felbecsülhetetlen értékű adatokat nyer pl. Párizs polgárságának 1830-1848. közötti vagyoni helyzetéről. Ezeknek az irattári adatoknak a feldolgozásával óvatosan kell

eljárni, és gondosan tanulmányozták, mennyiben válik szükségessé a korai következtetések módosítása. A munkamódszerek ma már jól kialakultak és tökéletesedett a mechanizálási eljárás is.

A tudósok elkezdtek a demográfiai irattárak felé fordulni. A népszámlálás bevezetését, vagy a statisztikai adatok gyűjtését megelőzően az egyházközösségek anyakönyvei a módszeres kutatás legfőbb forrásai. /Számos ilyen anyakönyvet őriztek meg különféle helyeken./ Természetesen a népszámlálás bevezetését követően sokkal megbízhatóbbak a névjegyzékek adatai, különösen 1836 után, amikor már foglalkozás szerinti lajstrom is készült.

A szakszervezetek irattárai megközelítő pontosságu számadatokat szolgáltatottak a szakszervezeti tagságról, ami lehetővé tette a szervezett, és nem szervezett munkások arányának megállapítását. Ezek az irattárak módot adnak a kutatóknak, hogy nyomon kövessék a munkásmozgalom különböző fázisait. Az újabb kutatások ezen a téren nagyban hozzájárultak a módszertan tökéletesítéséhez.

Végezetül, azok a választói névjegyzékek, melyek a népszámlálás adataira épültek, gyakran közlik a választó foglalkozását és az általa fizetett adó összegét. A foglalkozást is feltüntető ilyen névjegyzékek igen hasznosak, még az általános választójog bevezetése után is.

Mindebből megállapíthatjuk, hogy a társadalomtörténet minden területén óriási erőfeszítések történnek a rendelkezésre álló források hasznosítására.

A társadalmi pszichológia története

Nem vitás, hogy az ilyen természetű statisztikai kutatómunkának a szociál-pszichológia tanulmányozása képezi a csúcspontját.

Ezen az óriási területen elsőként az eszmetörténet ragadja meg figyelmünket. Ez lényegében továbbra is azokon az írásműveken alapszik, amelyek néhány alkotószellemű gondolkodó, vagy élesemjű megfigyelő megnyilatkozásai, hogy ne is említsük a köziróknak a környezetükkel kapcsolatos gondolatait és elképzeléseit. A kutatásnak ez a valóban klasszikus formája még ma is anyagot ad azokhoz a fontos tanulmányokhoz, amelyek egyfelől a 19. századvégi és a 20. századeleji társadalmi problémákkal /anarchista mozgalom, "guesdizmus", forradalmi szindikalizmus, a munkásmozgalom ideológiája az első világháború idején/, másfelől a vallásos gondolattal foglalkoznak /szociális katolicizmus/.

A kutatás jelenlegi irányzata azonban túl akarja lépni e forma határait, és most azt kívánja kiértékelni, milyen mértékben terjedtek el ezek az eszmék a társadalomnak akár csak egy kisebb körében is.

Egy adott társadalmi csoport lélektanának tanulmányozása érdekes kutatásokhoz vezetett, akár az I. és II. évek párizsi "szankülottjai", akár Lajos Fülöp "főnemesei", vagy ennek a korszaknak párizsi munkásosztálya voltak a tanulmányok tárgyai. A kutatásokat azonban két, egymástól eltérő irányzat és módszer jellemzi; egyikük kitarat a kvantitatív kutatás mellett, a másik, a szó legszorosabb értelmében, az "irodalmi" dokumentációra támaszkodik elsősorban. A lelki diszpozíció megállapítására a második módszer a társadalmi élet "biológiai alapjait" vizsgálja oly módon, hogy felméri a fizikai jellemzők befolyását a munkásosztály tagjainak kollektív életére.

A potenciális kapcsolat, amely egy szociális csoport-hoz való tartozás és a politikai pártállás között kimutatható, olyan területe a kutatásnak, amelyen különösen élénk munka folyik az André Siegfried által ötven évvel ezelőtt kijelölt uton. Egy kiváló munkában /G. Dupeux és Goguel, Sociologie électorale: esquisse d'un bilan; guide de recherches. Paris, 1950. 89 p./ igen gondosan kidolgozták a választási szociológia módszertanát. Ezt a módszert alkalmazva tanulmányozták különböző művek /a párizsi és alpesi vidéket 1848-1851-ben, az aquitániai területet 1848-tól 1870-ig és Isère megyét 1870-től - 1939-ig, hogy csak néhány példát említsünk/ a politikai élet gazdasági - és társadalmi alapjait, a nép mindennapi életét, a megélhetésért folytatott erőfeszítést, a csoportok között fennálló szolidaritást vagy ellenségeskedést és az életszínvonalban bekövetkezett változásokat, melyeket a megváltozott gazdasági viszonyok, vagy a szociális struktúra módosulása okoztak. Nem hagyták figyelmen kívül sem a vallásos örök befolyását, sem az iskolák, vagy egyes hivatásos politikusok szerepét. E tanulmányok legfőbb érdeme az a kép, amelyben élénk állítják egy bizonyos vidék falusi vagy városi társadalmának egy bizonyos periódusát. Gyengébb eredményhez vezettek azonban azok a kísérletek, amelyek során a politikai pártállás és a gazdasági vagy társadalmi státus közötti kapcsolatot igyekeztek feltárni.

A szociális struktúra és a politikai, ill. közigazgatási élet kapcsolatait egyaránt érdeklik a történészeket. Ilyen alapon halad az Ancien Regime idején fennállott francia intézmények tanulmányozása is.

Végezetül, hasonló problémák jelentkeznek a kutatások egymástól teljesen eltérő területein. Így a művészettörténet azt igyekszik meghatározni, milyen mértékben érvényesülnek egy társadalom jellegzetességei a művészi alkotások kifejezési formáiban. A barokkal foglalkozó, most folyó kutatások ezt a művészeti irányt egy eszmény és egy életforma kifejezésének tekintik. /Főként V. Tapié, Baroque et classicisme. Paris, 1957. 383 p. c. műve./ A vallásos érzelmek történetével foglalkozó néhány kitűnő mű /a 18. századi La Rochelle-i és a 19. századközepe Orléans-i egyházmegyéről/ a paraszti társadalom részben hithű, részben más érdeklődésű mentalitására irányította a figyelmet.

De talán még ennél is tovább kellene mennünk, hogy szembe nézhessünk az "elemi erőkkal", az emberek szenvedélyét felkeltő okokkal, vagy a népek jól ismert ábrándjaival - röviden, azt kellene megpróbálnunk, hogy a mult egy adott időpontjában valamely ország népének érzelmi életét rekonstruáljuk. Néhány évvel ezelőtt a 16. századi és 17. századeleji Franciaországra vonatkozólag történt ilyen kísérlet: milyen volt az ember "szellemi fegyverzete", magatartása az étellel szemben? Ma olyan tárgyú mű készül, melynek jelentősége szélesebbkörű. Az 1960. évi, Stockholmban megtartott XI. Nemzetközi Történelem Kongresszus során alakult ki a terv, Alphonse Dupront terve. Miként vélekedett a 18. századi francia a civilizációról, vagy a haladásról? Milyen jelentőséget és tartalmat tulajdonított az "Európa" szónak? Mi volt az elképzelése a királyi hatalomról? A 16. és 17. század mely társadalmi típusai képviselték leginkább az "emberi műveltség eszményképét"? Hogyan viselkedtek kulturált emberek a haláluk óráján? Mi "nyugtalanította leginkább a kollektív szellemet"? Ime, egy néhány kérdés azok közül, amelyek a kutatókat érdekelték. Tanulmányozhatja a történész a modern történetírás alapvető eszméit is, hogy azon keresztül az "intellektuális klímát" rekonstruálja.

A nemzetközi kapcsolatok terén sem hanyagolhatók el a lélektani kutatások, mert nem képeznek-e vajjon egy nép temperamentuma, hagyományai, vágyai és erkölcsi összeforrottsága "történelmi erőt"? /E terület történelmi irodalmának alapvető gondolatait tárgyalja P. Renouvin és J. B. Duroselle műve: Introduction à l'histoire des relations internationales. Paris, 1964. 521 p./

A módszertan kidolgozását megkísérlő történész-kortársakat két nagyobb probléma foglalkoztatja: egy népnek valamely másik népről táplált véleménye nem függ csupán a rendelkezésre álló információktól, melyek többé-kevésbé megbízhatóak; közrejátszanak abban elképzelések, történelmi emlékek és érzelmek is. Mennyire fontos tehát, hogy milyen információi voltak a francia népnek egy bizonyos országról egy adott periódusban? Milyen képet alakítottak ki arról az országról a regény és ujságírók, statisztikusok, szindarabok szerzői, - akik nem tartották szükségesnek, hogy ők maguk is tájékozottak legyenek, hanem azt adták közönségüknek, amit véleményük szerint elvártak tőlük, és így pontosan a közvéleményt tükrözték. Uttörő szerepe volt ezen a téren R. Rémond: "Les Etats Unis devant l'opinion française /1815-1852/" c. művének /2. k. Paris, 1962. 968 p./.

Igen ügyesen, az irodalom-történet technikájához hasonlítva kezeli a módszertan kérdését. Ezzel új utat mutatott, amely felé már érdeklődéssel fordultak újabb kutatók.

A tanulmányoknak egy másik érdekes területe a nemzeti öntudat és a nacionalizmus problémaköre. Milyen formában nyilvánultak meg Franciaországban ezek az érzelmek a 19. és

20. század különböző időszakában? Milyen természetű újabb megnyilvánulásokban jelentkeznek hatások? Hogyan terjedtek el? És mi volt a különbség ezen a téren Franciaország és más országok között? A most folyó kutatás azt igyekszik feltárni, hogyan foglalta el a "jobboldali" nacionalizmus, a Boulangerizmus az 1800 körül annyira elterjedt "jakobinus" típus helyét, és hogy vesztette el a 20. század elején ez a "jobboldali" nacionalizmus "köztársaság-ellenes" jellegét. Kísérlet folyik a vallási tényezők befolyásának kiértékelésére is, mert a 19. század végén és a 20. század kezdetén a francia katolikus körökben sokkal erősebb volt a nacionalista, mint a pacifista áramlat.

Az ilyen problémák tanulmányozásánál nem voltak mellőzhetők a "klasszikus" források - irodalmi művek és ujságok. Valójában, a történész kap ugyan némi segítséget az irodalomtörténészeketől, de míg ezek csak azután érdeklődnek, miként terjed a gondolat az értelmiségi elit körében, a történész a tömegek véleményét kutatja; ennek a kulcsát keresi még a "népszerű" irodalomban is. Az ujságok adatainak felhasználását illetőleg az Institut Français de Presse /J.Godechot vezetésével/ az idevonatkozó amerikai tanulmányok alapján sokat javított módszerein. De a kutatás más forrásokat is vizsgál: az alsóbb iskolák olvasókönyvei fényt vetnek arra, hogy milyen szellemben folyt az oktatás; a kiadóvállalatok irattáraiból megállapítható az eladott olvasókönyvek példányszáma; tanulmányozzák azt a szerepet, amelyet az egyesületek és a közvélemény kialakítására törekvő mozgalmak játszottak /most van éppen folyamatban a Ligue des Patriotes, a Sillon és az Association Catholique de la Jeunesse Française mozgalmak tanulmányozása/. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy erre egy amerikai történész, Eugen Weber adott példát "Action française" /Stanford, Calif. 1962./ c. művében. Hasznosak a rendőrségi akták, mert az ilyen mozgalmak mindenkor többé-kevésbé szigorú ellenőrzés alatt álltak, és az akták nélkülözhetetlenné váltak, ha e mozgalmakat, tevékenységük következtében, vád alá helyezték. Hasznos anyag található a választási beszédekben is. Végül, a gondolatok és érzelmek mélyebb régióinak tanulmányozására a kutatók érdeklődése a moralisták írásai, szentbeszéd-gyűjtemények és vallási könyvek felé fordult. Ezek főként az ikonográfián alapszanak; a tudósok ezekben az írásokban bizonyos kitételek specifikus használatát és ismétlődését tanulmányozzák, nem csak az értelmezésük pontos meghatározására, hanem azoknak a területeknek feltárására, amelyen e szövegrészek bizonyos eszmét, vagy gondolatokat propagáltak.

De még mindig hiányos a kép. Két további tervről kell szólnunk, amelyek azonban sokkal újkeletűbbek, semhogy tárgyilagosan kiértékelhetők lennének. A fekete Afrika törzseinek véneitől átvett szájhagyományok talán kárpótlást nyújtanak az írásos források hiányaért. /Értékes uttörő munkát végzett e téren Hubert Deschamps./ Figyelemreméltóak a "retrospektív" közvéleménykutatások eredményei is, amelyben

az iránt érdeklődnek, milyen emlékei vannak a megkérdezettnek a félévszázaddal ezelőtti emberekről és eseményekről, és mi ma a véleménye azokról; azt hiszem azonban, hogy ez nem olyan jó, mint az afrikai terv, mert sok tévedéshez vezethet az a körülmény, hogy a megkérdezett emlékeit átfedik az azóta eltelt ötven év élményei.

A kollektív lélektanral foglalkozó történelmi kutatás növekvő jelentőséget kezd tulajdonítani a "dokumentum" fogalmának. A történész sem elégszik meg adatokkal és szövegekkel, hanem információkra vadászik mindenütt, ahol emberi tevékenység nyomára lel. Bizonyos körülmények között attól sem riad vissza, hogy túl tegye magát a történész módszereken, és a "dokumentumok mögött" is kutat. Elfogadható az ilyen szabadosság, ha a történész világosan közli, hol lépett a feltételezések területére és, elfordulva a merev "problematikától", azt igyekszik felvázolni, amit, véleménye szerint, az emberiség nagy próbálkozásából és civilizációk egymás közötti kapcsolatából megértett.

Nagy vonalakban bemutattuk a bennünket érdeklő kérdések széles skáláját, a munkahipotézisek nagyszámu változatát és a dokumentumok felhasználásában megnyilvánuló leleménység szerepét. Rámutatunk a szellemi magatartás néhány olyan típusára is /elfogultság, közöny, meggyőződés/, melyek a történész-interpretáció lényegbe vágó problémáit vetik fel.

Néhány ritka kivételtől eltekintve, gyakran elhanyagolhatónak tekintik az egyén szerepét. Fiatal történészeink közül sokan úgy vélik, hogy a biográfiai idejüket multák. Ezt a nézetüket azonban nem vonatkoztatják az üzletemberekre, azokkal hajlandók tanulmányaikban foglalkozni. Elsősorban azoknak a politikusoknak életrajzai ellen tiltakoznak, akiknek pályafutását láthatóan az alapvető körülmények ereje határozza meg.

Hasonlóképp elfordulnak az "eseménytől" is, amely kétségtelenül elhomályosítja ugyan, de nem semmisíti meg az alapvető körülmények erejét. A társadalom életében ez gyakran nem több, mint egy "baleset" /véletlen/.

Végezetül, a marxista felfogással összhangban, a politika magyarázatát főként a gazdasági viszonyokban és a szociális strukturában, azok következményeként beállott változásokban kell keresni. "Bebizonyosodott, hogy a történelem gazdasági magyarázata egyike a tudomány leghelytállóbb és legeredményesebb hipotéziseinek." /Ernest Labrousse terjeszti ezt a nézetet./ Valójában, ez a szemlélet számos újabb szerzést ihletett meg, akik a választási szociológia problémáit abban a meggyőződésben közelítik meg, hogy a szociális strukturában bekövetkező változások feltétlenül és mindenkor megváltoztatják az ideológiát.

Senki sem tagadhatja, hogy sok igazság van mindebben. Az életrajzi tanulmányok gyakran középszerűek, különösen akkor, ha a főszereplő magatartásának kiértékelése nincs

megfelelő bizonyító anyaggal alátámasztva. Fárasztóvá válik az esemény-történetírás, mikor jelentéktelenebb események rekonstruálására törekszik. A munkaelmélet foglalkozék mindenkor a gazdasági okokkal. Vannak azonban fiatal történészek, akik hajlanak arra, hogy neofiták buzgalmával és nagyon is fűgén, megkülönböztetés nélkül visszautasítsák vagy elfoáadják az egyoldalú magyarázatokat. Elfelejtik, hogy a politikusnak, ha nem is "csinált történelmet", vagy ha az őt legyőző erőket nem is tudta fékentartani, gyakran sikerült fontos változások bekövetkezését saját erőfeszítésével késleltetni vagy siettetni, és ezt a tényt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Akik így járnak el, elfelejtik, hogy az "esemény", vagy a "véletlen" nagy hatással volt a kortársakra, mert azok a lassu, fokozatos változásokat észre sem vették; ezért mondjuk, hogy különösen a kollektív lélektan tanulmányozásában nem hanyagolható el az esemény-történet. Megfelelnek arról, a tényről, hogy a gazdasági és a társadalmi viszonyok párhuzamából nem következik szükségképp ahhoz hasonló kapcsolat a lélektani reakciókkal is, amelyek valószínűleg érzelmeken, vallásos hiten vagy hagyományokon alapulnak, és hogy a kollektív lélektani áramlatoknak, valamint a kitörő szenvedélyeknek gyakran döntő szerepük volt a nemzetközi kapcsolatokban bekövetkezett nagy válságok kiöobantásában.

Hanyatlóban van, ugy látszik, a nyomasztóan tökéletes interpretálásra törekvő hullám. Néhány jelentős életrajzi tanulmány van készülöben. A munkásmozgalommal foglalkozó, most megjelent, említésre legméltóbb mü céltudatosan az "histoire événementielle", az eseménytörténet szempontjai szerint készült. A választási szociológia terén végzett eddigi legalaposabb kutatások azt mutatják, hogy azonos gazdasági- és társadalmi strukturájú vidékek teljesen eltérő politikai álláspontra helyezkedtek. A nemzetközi kapcsolatok tanulmányozása azt bizonyítja, hogy a politikai akciókban nagyon sok esetben a gazdasági erök inkább az eszközök, mint a döntő tényező szerepét játszották. Néhány tulzó visszahatás kiküszöbölésével kétségtelenül fenntartható lesz a történeti kutatás terén jelentkező új irányzatok egyensulya, amelyeknek egyike sem hanyagolható el. Ilyen egyensuly esetén a vonzó és tartalmas új irányzatok és új utak megöorzik majd teljes értéküket.

PIERRE RENOUVIN cikke a
The Journal of Modern
History c.folyóiratban,
Vol.38. No 1. March.1966.

SZEMLE

Bibliographie d'Etudes Balkaniques. 1966. Sous la réd. de N. Todorov, K. Georgiev, V. Traikov. Sofia, 1968, Institut d'Etudes Balkaniques, 348 p. /Balkanisztikai bibliográfia./

Az 1966-ban Szófiában megtartott első balkanisztikai kongresszus nyomán a Bolgár Tudományos Akadémia Balkanisztikai Intézetében működő nemzetközi dokumentációs és bibliográfiai központ hozzálátott egy kurrens balkanisztikai bibliográfia kiadásához, az 1966-os év anyagát közlétevé első, mintegy kísérletnek szánt kötet látott eddig napvilágot sokszorosított formában.

A kurrens bibliográfia a balkáni népek történetére, irodalmára, művészetére, néprajzára stb. vonatkozó munkákat kívánja évente összefoglalni. Az anyag nagyságára való tekintettel azonban eleve bizonyos megszorításokat alkalmaztak, tekintettel arra, hogy egyes korokra vonatkozólag amúgy is készülnek hasonló kurrens bibliográfiák. Ezért az ókorra és a korai középkorra vonatkozó anyagot kihagyták, s csak a XIV. századtól a második világháború végéig terjedő anyagot vették számba /egyes országoknál a második világháború utáni korszakot is/. További megszorítást jelent az, hogy a valamelyik balkáni országban csak saját történetére, irodalmára stb. megjelent munkákat /amelyek a nemzeti bibliográfiákból könnyen követhetők/ szintén kihagyták. Így tulajdonképpen a nem-balkáni országok balkanisztikai vonatkozású kurrens bibliográfiáját kapjuk ebben a kötetben, ill. a balkáni országokban megjelent, de legalább két balkáni országot vagy egyéb országokat is érintő munkákat vették fel.

A címeket mindig eredetiben közlik, először a latin betűs, azután a cirill, végül a görög betűs anyagot a szerzők betűrendjében, az angol, orosz és német címek kivételével mindenütt a cím francia fordításával és, ahol szükséges, rövid tárgyi annotációval /ezt elég gyakran alkalmazták/. Minden címszó csak egy helyen szerepel, de gyakran élnek a sorszámokra való utalás lehetőségével. A szerzők betűrendjével való közléssel általában egyet lehet érteni, csak az Eletrajzok rovatban lett volna talán jobb a tárgyaló személyek betűrendjét alkalmazni, hogy az összetartozó anyag együtt legyen.

Az anyagot az Egyetemes Tizedes Osztályozás nagy szakcsoportjaiba osztották be, tehát először az általános jellegű munkák, katalógusok, tudományos társaságok stb. következnek, azután a filozófia, vallás, politikai és társadalomtudományok, nyelvészet és filológia /ez már nyelvek szerint alcsoportokban/, a könyvnyomtatás és kiadás, a képzőművészet /csak az egyes

műfajok szerinti bontásban/, az irodalom /a nyelvészethez hasonlóan egyes népek szerint/, végül a földrajz /röviden/, életrajz és történelem, ez utóbbi a legrészletesebb bontásban, mert nemcsak egyes országok szerint, hanem azon belül is néhány korszakra elkülönítve /általában a XIV-XVIII. század, a XIX. század két vagy három korszakban, a két világháború közötti korszak és a második világháború korszaka/.

Az összesen 1951 címszót tartalmazó bibliográfia kezelését két mutató könnyíti meg, az egyik a szerzők és szereplő személyek névmutatója, a második egy tárgymutatóval kombinált földrajzi mutató /főképp ország- és népneveket és földrajzi neveket tartalmaz, de az országoknál tárgyi bontást ad, pl. az illető ország kapcsolatai egyéb országokkal stb., ill. néhány tárgyi címszót is tartalmaz, pl. Akadémiák, Folyóiratok stb./.

A kötet mellékeli a feldolgozott mintegy 800 folyóirat és periodica jegyzékét, ebből kitűnik, hogy magyar vonatkozásban az Akadémia és a budapesti egyetem idegen nyelvű kiadványait és az Ethnographia c. folyóiratot dolgozták fel, egyéb magyar anyagot nem, tehát ilyen szempontból kiegészítésre szorul. Egyéb hibák is akadnak a magyar anyag terén, Juhász Péter és Sipos István bolgár irodalomtörténete a megfelelő részben az S betűhöz került besorolásra Suhás P., S. István szerzők feltüntetésével. Az ilyen jellegű hibák persze inkább saját mulasztásainkra figyelmeztetnek: nagyobb erőfeszítéseket kell tennünk hazai eredményeink külföldi ismertetése terén.

Általánosságban nagy örömmel üdvözölhetjük a kötet megjelenését és igen kíváncsúnak tartjuk további folytatását. A kiadók mindenhová azzal a kéréssel küldték, hogy juttassanak el hozzájuk kritikai észrevételeket a kötet beosztására vonatkozólag stb. A magunk részéről az itt alkalmazott beosztást megfelelőnek tartjuk, inkább csak az anyag kiegészítését tartjuk fontosnak. Viszont nem biztos, hogy az 1500 példány, amelyben ezt a bibliográfiát megjelentették, elégséges lesz-e. Itthonról ismerjük a kiadási nehézségeket, de itt olyan általános érdekű kiadványról van szó, amely alkalmasint sokkal nagyobb példányszámban is elfogyna még akkor is, ha csak a kérdésben érdekelt egyetemekhez és tudományos intézményekhez kerülne el.

NIEDERHAUSER EMIL

Handbuch der Verträge 1871-1964. Verträge und andere Dokumente aus der Geschichte der Internationalen Beziehungen
herausgegeben von Helmuth Stoecker unter Mitarbeit von Adolf Rüger. Berlin, 1968. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften
787 p. /Szerződések kézikönyve 1871-1964./

Nem önálló kutatás és feldolgozás eredményeként jött létre a kézikönyv, hanem mintegy 25 már régebben megjelent dokumentumgyűjteményből való válogatás során. A kiadó célja az volt, hogy az 1871 és 1964 közötti csaknem száz esztendő diplomácia történetének legfontosabb aktáit összefoglalóan közölje. Így csaknem kizárólag a kormányservek által kötött szerződések jöttek számításba, a pártok külpolitikájának dokumentálásától a terjedelemre való tekintettel kénytelen volt eltekinteni a szerző. A terjedelemmel való gazdálkodás magyarázza a szerződések egy részének rövidített formában való közlését is.

A könyv tartalmi része általános bevezetővel kezdődik, amely hat oldalon tesz kísérletet az elmúlt száz év nemzetközi kapcsolatainak történetéből a főbb irányzatok kiemelésére. Ez azonban annyira általános, hogy kérdésessé teszi az egész bevezetés értelmét és szükségességét. Minden egyes dokumentumot magyarázó szöveg előz meg, amely nemcsak a szóbanforgó szerződés létrejöttének körülményeire vet fényt, hanem gyakran annak politikai jellegére - haladó vagy reakciós voltára - is utalást tesz, egyben jelzi a szerződéshez kapcsolódó egyéb egyezményeket.

A dokumentumok sorrendje szigorúan kronológiai. A válogatás egyik szempontja észrevehetően olyan szerződések elsősorban ismertetése volt, amelyek közvetlen vagy közvetett kapcsolatban álltak Németországgal. Különösen a második világháború utáni korszakra vonatkozik ez, amikor szinte lépésről-lépésre kísérhetjük nyomon a Németország kettészakítására irányuló nyugati politikát, valamint a két német állam diplomáciai akcióit, irányvonalát. A válogatás másik szempontja a kortörténet kiemelt dokumentálása volt. Az 1917-1945 közötti időszak elsőbbséget élvez a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat megelőző korszakkal szemben, miközben a mintegy 400 dokumentum több mint fele a második világháború utáni időszakra vonatkozik.

TOKODY GYULA

Die bürgerlichen Parteien in Deutschland, Handbuch der Geschichte der bürgerlichen Parteien und anderer bürgerlicher Interessenorganisationen vom Vormärz bis zum Jahre 1945. Band I. Leipzig, 1968. VEB Bibliographisches Institut, 806 p.
/Polgári pártok Németországban/

A könyvet a polgári pártok történetével foglalkozó munkaközösség készítette. A munkaközösség vezetője Dieter Fricke nemzeti díjas professzor, központja a jena egyetem, de összefogja az NDK összes, a szóbanforgó témában kutató történészt. A mintegy öt éve működő munkaközösségnek egy meglehetősen rendszertelenül megjelenő folyóiratféléen /Jenaer Beiträge zur Parteiengeschichte/ kívül ez a könyv az első nagyszabású alkotása. A két kötetre tervezett munka második része feltehetően egy-két év múlva jelenik meg.

A könyv enciklopédiaszerűen, alfabétikus sorrendben ismerteti az 1830 és 1945 között német földön szerveződött polgári pártokat és a politikai funkciókat is betöltő érdekszervezeteket. Az első kötet 102, a két kötet együtt 217 ilyen organizációt foglal magában. Az első kötet az Alldeutscher Verbandról írott tanulmánnyal kezdődik, s a Fortschrittliche Volksparteiról /az 1910-es évek egyik kis pártocskájáról/ irt cikkel fejeződik be. A 62 szerző által írt tanulmány azonos felépítésű. A név, az alapítás és - esetleg - a feloszlítás dátumának közlése után rövid jellemzés következik, amely a szóbanforgó párt vagy szervezet leglényesebb vonásait emeli ki. Ezután kerül sor a cikk fejezetbeosztásának, majd a legfontosabb statisztikai adatoknak az ismertetésére. Az utóbbi az elnökök neveit, a taglétszám alakulását, a választásokon elért eredményeket, a párt, vagy szervezet közgyűléseit, konferenciáit, a sajtó- ill. publikáció orgánumokat és a párttól függő, vagy vele szoros kapcsolatban álló egyéb szervezeteket sorolja fel.

A tanulmányok második, s terjedelemben persze jóval nagyobb része a pártok alapításának körülményeit, a programokat, szervezeti szabályzatokat, a vezető politikusok megnyilatkozásait, főleg pedig a történelmi fejlődés összefoglalását, tulajdonképpen tehát a cikket bevezető rövid jellemzés részletes kibontását tartalmazza. A záró rész a vonatkozó történeti irodalom és a levéltári anyag rövid ismertetését adja.

A tanulmányok terjedelme a pártok jelentőségétől függően változik. A legrészletesebb kifejtésre a weimári köztársaság idején működő pártok esetében kerül sor, így a Bajor Néppárt /Bayerische Volkspartei/, a köztársasági demokraták, /Deutsche Demokratische Partei/, a Stresemann-féle Néppárt /Deutsche Volkspartei/, valamint a Hugenberg-féle német nemzetiek /Deutschnationale Volkspartei/ esetében. A politikai szervezetek közül a pángermán beállítottságuk emelkednek ki: a már említett Alldeutscher Verband, továbbá a Flottenverein, az Ostmarkenverein, a Schutzbund, a Wehr-Verein, stb. Külön figyelmet érdemelnek a nagyiparosok és az agráriusok szerve-

zetei, főleg a Bund der Industriellen és a Bund der Landwirte.

A könyv természetesen nem pótolhatja azokat a munkákat, amelyek a pártok történetét szisztematikusan tárgyalják, feltárva egymás közötti kapcsolataikat, egymással vívott harcaikat stratégiájuk és taktikájuk változásait, stb. Az enciklopédia csupán az alapokat rakta le, a tulajdonképpeni történetírás, a német polgári pártok működésének sokoldalú elemzése, marxista feldolgozása a jövő feladata. Mégis nemcsak az egyetemes, hanem - egyes esetekben - a magyar történelemmel foglalkozók számára is fontos kézikönyvet üdvözölhetünk az ismertetett műben.

TOKODY GYULA

Церковь в истории России. /IX.в.-1917.г./ Критические очерки. Москва, 1967. "Наука", 336 п. /Az egyház Oroszország történetében. IX.sz. - 1917. Kritikai vázlat./

Az orosz egyház történetével a szovjet történetírás a legutóbbi időkig jóformán egyáltalában nem foglalkozott. Az egyetlen marxista összefoglaló munka N.M. Nyikolszkij orosz egyháztörténete volt, amely még az első világháború előtt készült, mint Pokrovszkij nagy marxista szintézisének melléklete, 1931-ig többször is kiadták külön. Ezen túlmenően azonban csak egyes részletkérdésekre jelentek meg népszerű füzetek marxista szerzők tollából.

Ezen a hiányon kíván segíteni ez a N.A. Szmirnov szerkesztésében megjelent, számos szerző által irt összefoglalás. - Első fejezete a bizánci egyház kialakulását mutatja be a IV-XII. században, s ennek kapcsán néhány általános tudnivalót is közöl a pravoszláv egyház ideológiájáról és szervezetéről. A második fejezet röviden összefoglalja a szláv ősvallásra vonatkozó, olykor már csak népi hagyományokból rekonstruálható ismereteket és bemutatja a kereszténység felvételét Vlagyimir által. A további fejezetek /összesen 17 fejezetből áll a kötet/ az egyház szerepét tárgyalják a feudális széttagoltság, a mongol uralom és a központosság idején. Ezzel kapcsolatban mutatják be a szerzők a XV-XVI. századi eretnek-mozgalmakat, amelyek a keleti egyházban bizonyos mértékig a reformáció szerepét játszották, bár korai elfojtásuk miatt nem vezettek a nyugatihoz hasonló egyházszakadásra. A XVI. századtól, a központositott orosz állam megteremtésével a központi kérdés az állam és az egyház viszonya. Már az 1551-es zsinat megmutatta, hogy az államhatalom az egyház alárendelésére törekszik, s a patriarchátus létrehozása a század végén fontos lépés volt ezen a téren is, nemcsak a Konstantinápolytól való függetlenség elnyerésében. A további

döntő lépések a XVII. századi egyházi reform, ill. a reformot vezető Nyikon patriarcha eltávolítása, éppen azért, mert a világi hatalom fölé kívánt emelkedni, s azután I. Péter intézkedései, a patriarchátus felszámolása és a Szent Szinódus létrehozása. Az egyházi birtokok szekularizálása III. Péter, ill. II. Katalin által ugyancsak hozzájárult az állami beavatkozás megerősödéséhez. A következő fejezetek az egyház szerepét mutatják a rendszer támogatásában a XIX. sz. folyamán, az 1905-ös forradalom idején és a sztolipini korszakban. Sok érdekes új adatot hoz a 15. fejezet, amely a pravoszláv misszió történetét világítja meg a XIX. sz. derekától kezdve, részben az orosz birodalom nem pravoszláv népei közt, részben a birodalom határain túl, pl. a Távols-Keleten, mindenütt azonban igen csekély eredménnyel a ráfordított költségekhez és erőfeszítésekhez viszonyítva. Ugyancsak érdekes adalékokat szolgáltat az utolsó-előtti fejezet az egyházi cenzura történetéből a XIX. sz. elejétől kezdve. Az utolsó fejezet pedig azt bizonyítja, mennyire támogatta az egyház az ideiglenes kormányt.

A munkával A. N. Szaharov foglalkozott a Voproszi Isztorii 1968. évi 6. számában /Az orosz egyház történetének tanulmányozásához, 167-178. l./ Helyesli, hogy a könyv fő mondanivalója az egyház népellenes politikai szerepe és az egyházi ideológia kártékony hatása: a vallás a tömegek ópiuma. Véleménye szerint azonban az egyház történeti szerepében több a pozitívum, mint amennyit a szerzők megmutathak /bár pl. a kereszténység felvételének pozitív jelentőségét a könyv is hangsúlyozza/. De nem ábrázolják pl. a kolostori nagybirtok szerepét a feudális rend megerősödésében, az egyház jelentőségét a kultúra fejlődésében. Számos egyházi szereplő valóban fanatikus meggyőződéssel képviselte az egyházi ideológiát, s nem csupán egyéni anyagi érdekeinek leplezésére használta. Még a missziókban is lát Szaharov pozitívumot, hiszen ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy a nemorosz népek bekapcsolódtak az orosz kultúrába. Ezért a könyvet csak első lépésnek tekinti, a további sokoldalubb ábrázolás előmunkálatának.

A magunk részéről azt szeretnénk hozzátenni, hogy a szerzők tulságosan ragaszkodtak, úgy látszik, a cím betű szerinti értelmezéséhez: az egyház Oroszország történetében. Mert lényegében véve az egyház politikai szerepét mutatják be, s ez többnyire negatív /sokszor esik szó az egyház szerepéről a nagy parasztfelkelések elleni harcban stb./, kisebb részben gazdasági szerepét, de itt is inkább az egyházi nagybirtok kizsákmányoló voltáról esik szó. Az egyházi ideológiáról azonban elég kevés anyagot kapunk, voltaképpen az első fejezetben túl a teológiai kérdésekről nem is esik szó, és az sem látszik, milyen hatása volt az egyházi ideológiának az orosz társadalomra, mennyire határozta meg az egyes osztályok gondolkodását. S ugyancsak jóformán semmit sem tudunk az egyház szervezeti fejlődéséről, még a papság létszámára vonatkozólag is csak a XIX. századdal kapcsolatban hallunk valamit. Persze a címet szűken értelmezve, ezek a kérdések kívül is esnek, bár a társadalmi

gondolkodásra kifejtett hatás még így értelmezve is beletartoznék a könyv anyagába. Kívánatos volna, hogy mielőbb elkészüljön egy nagyobb összefoglalás, amely ezeket a kérdéseket is feltárna.

NIEDERHAUSER EMIL

М.М. Смирин: К истории раннего капитализма в германских землях /XV-XVI вв./ Москва, 1969. Наука, 407 p. /A korai kapitalizmus történetéhez a német tartományokban. XV-XVI. század

M.M. Szmirin neve Magyarországon már ismert, hiszen Münzer Tamás népi reformációjáról szóló könyvének magyar fordítása már másfél évtizede jelent meg, s a Világtörténet negyedik, a XVI. századot és a XVII. század első felét felölelő kötetének is ő a főszerkesztője. Mint egyéb munkái is mutatják /ld. pl. Századok 1963. 97.évf. 3.sz. 712-713.l., Világtörténet 1967. 14-15.sz.. 135-136.l./ elsősorban a XV-XVI. századi német történeti kérdések feldolgozásának szentelte munkásságát.

Ez a munkája hosszú éves kutatásainak összefoglalása, egyes részeredményeit már korábban, részletesebben is publikálta. Az öt fejezet közül az első kettő a Szász Érchegység ezüsbányáinak a fejlődését vizsgálja az 1470-es évektől, s megállapítja, hogy itt a bányaművelés technikai továbbfejlesztésében és az értékesítésben nagy kereskedő cégek is játszottak szerepet, a tőke nagy részét azonban még a tulajdonos kis bányaművelők adták, akik közül már ekkor akad bérmunkát is vállaló, de többségük még meg tudta tartani önállóságát.

A nagy kereskedő cégek vezető szerepére két példát hoz a szerző a következő két fejezetben, az egyik Tirol, ahol a réz- és ezüsbányák a század fordulóján a Fuggerek kezébe kerülnek. Igen részletesen ismerteti a Habsburgok kísérleteit, amelyeket a tiroli rendek is támogattak, hogy az első kölcsönöket, melyek fejében a tiroli bányák hozamának egy részét kedvező feltételek mellett lekötötték a Fuggereknek, visszafizesék, s így visszaszerezzeék a bányák feletti teljes uralmat. Az újabb és újabb kölcsönök viszont lehetetlenné teszik ezt. Szmirin arra is utal, milyen fontos volt a Fuggerek számára az egyéb tiroli bányatulajdonosok háttérbeszorításában az, hogy a felvidéki /Szmirin "magyar Szlovákia"-nak nevezi/ Thurzó-birtokok révén az itteni réz rendelkezésükre állt.

A másik példa a mansfeldi grófok rézbányászata, ismét Szászországban, ahol több nagy cég alakul részvénytársasági alapon a bányák kiépítésére, a grófok viszont feudális jogikat érvényesítve ezeket a nagy cégeket saját kezükbe kerítik. A feudális bányajog érvényesülése Tirolban is fontos volt, a

Fuggerek éppen a Habsburgok feudális jogait szerezték meg, s úgy jutottak uralkodó helyzethez.

Az utolsó fejezet az osztályharc menetét vizsgálja, a századforduló körüli kisebb mozgalmakat inkább csak regisztrálva két nagyobb csomópontra koncentrál. Az egyik Münzer, aki a bányászokat is a parasztfelkelés mellé akafja állítani, de éppen azért, mivel itt nemcsak bérmunkásokról, hanem kistulajdonosokról is van szó, hozzájuk szóló propagandájában nem hangsúlyozza a nincstelenek egységét a birtokosok ellen, hanem a feudális jogok elleni harcot. A másik példa a tiroli Michael Gaismaier, akiről Szmirin, Josef Macekkel vitatkozva, kimutatja, hogy nem a reformáció Zwingli-féle, hanem Münzer-féle irányzatának a híve.

Szmirin élénk érdeklődést tanusít mindig a bérmunkások iránt, utal arra, hogy a feudális adminisztráció bérük lecsorítására törekedett. De hangsúlyozza, hogy nem ez az osztály volt az egyetlen tényezője az eseményeknek. Arra is utal, hogy bányamunkások és kistulajdonosok egyaránt a bányaművelés adott feudális, sőt sajátosan német formája, a fejedelmi bányaregálé ellen harcoltak, csakhogy a fejlődés éppen ezt a fejedelmi hatalmat erősítette meg ezen a téren is, ami már a XVI. század második felére a németországi bányászat hanyatlására vezetett.

Egy rövid ismertetés kereteibe persze nem fér bele ennek a munkának minden mondanivalója /Christoph Führer korai merkantilista programjának elemzése és szembeállításja Jakob Welser programjával, a IV. fejezetben pl./ A szerző mindig bőven tárgyalja a témával foglalkozó korábbi feldolgozásokat, sokszor polemizál velük, de munkájának gerincét mégis a részben kiadott, részben szászországi levéltárakból kibányászott korabeli okleveles forrásanyag teszi, amelyet mindig igen részletesen, gondosan elemez.

A munka, mint látható, elsősorban társadalomtörténeti jellegű. Reméljük azonban, hogy a szerző talán a korszak gazdasági kérdéseit, s többek között igen izgalmas technikatörténeti kérdéseit is ugyanilyen elmélyült kutatással kívánja majd feldolgozni.

NIEDERHAUSER EMIL

В.А. Ульяновская: Формирование научной интеллигенции в СССР. 1917-1937 гг. Москва, 1960. Наука, 216 p. /A tudományszerzők kialakulása a SzU-ban./

A könyv - legjobb tudásunk szerint - az első összefoglalás a szovjet tudományos értelmiség kialakulásáról és fejlődéséről, s így sok olyan dologról beszél, amely eddig ismeretlen volt a Szovjetunió történetével intenzívebben foglalkozók előtt is. Műfajilag művelődéstörténetnek nevezhetjük, ámbar bizonyos fokig politika-, ill. ideológia-történet is. A műfaji sokféleségből következő metodikai nehézségek rovására írhatjuk a helyenként felbukkanó szerkezeti érdekességeket.

Szerző a témát a Szovjetunió történetében alkalmazott szakaszok szerint tagolja, tekintve, hogy e periodusokban az ideológiai és a tudományos életben - mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban - szemmel látható eltérések voltak.

A munkában két fő vonal fut végig: a Tudományos Akadémia működésének az elemzése, ill. a főiskolák és egyetemek létrejötte és az itt folytatott tudományos, politikai, oktató-nevelő munka tárgyalása.

Az első fejezet részletesen foglalkozik a forradalom előtti orosz tudományos élettel, a Tudományos Akadémia megalkakulásával a forradalom előtti orosz értelmiség politikai arculatát jellemező haladó és negatív vonásokkal. Érdekes, hogy egy sor jelentos orosz tudós, /Lomonoszov, Mendelejev, Lobacsevszkij, Popov, Umov, Jablocskov, Lebegyev, Szecsenov, Mecsnyikov stb./ jelentős munkássága ellenére, nem volt tagja az Orosz Tudományos Akadémiának.

A forradalmak idején az intelligencia jellemzője a rendkívüli lelkesedés a februári forradalomért és a burzsoá demokráciáért. A bolsevikokra és a munkásosztályra mint tudatlan, a kulturával szemben ellenséges tömegre, a szocialista forradalomra mint rombolásra tekintett.

Az értelmiség magatartásában a döntő változás a 20-as évek második felében következett be. A főiskolákra munkás és paraszti származású diákok is kerültek, módosult az oktató személyzet összetétele is. 1929-ben újjáválasztják a professzori-nevelői-kart, a régi oktatók 20 %-át eltávolítják, az akadémiát újjászervezik, heves viták közepette megváltozik az akadémiái tagok összetétele, az akadémiát áthelyezik Moszkvába 1934-ben, s életében mind nagyobb szerep jut a kommunista tudósoknak. Az 1935-ben elfogadott új szabályzat szerint az akadémia évente köteles beszámolni munkájáról a Népbiztosok Tanácsának. A 30-as évek második felében már nemzetközileg is nagy jelentősége van a szovjet Tudományos Akadémiának. Pl. Moszkvában rendezik meg 1935-ben a XV. nemzetközi fiziológiai kongresszust, 1937-ben pedig a nemzetközi geológiai kongresszust.

Nehéz néhány mondatban ábrázolni a szovjet tudományos-

ság kialakulásának küzdelmes éveit, süríteni gazdag problematikáját, mégis reméljük, hogy sikerült felkelteni az érdeklődést Uljanovszkaja könyve iránt.

NEVELŐ IRÉN

Deutsche Geschichte. Band 3. Von 1917 bis zur Gegenwart.
 Berlin, 1968. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 767 p.
 /Német történelem 1917-től a jelenkorig./

A német történelem harmadik kötetének megjelenése lezárja azt a munkálatot, amely még az 50-es évek elején kezdődött. Ekkoriban zajlottak ugyanis le a német történelem periodizációs vitái, amelyekhez - mellesleg megjegyezve - magyar történészek is hozzászóltak. E viták kiindulópontját jelentették annak a tankönyvsorozatnak /Lehrbuch der deutschen Geschichte/, amelynek első kötetei 1958-tól jelentek meg, s amelyből eddig - tudomásunk szerint - lo kötet látott napvilágot. A háromkötetes német történelem, amelynek utolsó kötetéről szól rövid beszámolónk, e sorozatot foglalja magában a közérthetőség javára tett némi módosítással.

A harmadik kötet megjelenését megelőzte a német munkásmozgalom történetének 8 kötetben való publikálása. E 8 kötetből 6 az 1917-től napjainkig terjedő korszakra vonatkozik, azaz ugyanarra az időszakra, amellyel a német történelem szóbanforgó harmadik köteté foglalkozik. Ebből következően a kötet az előbbi mű alapszempontjaira épül, s a munkásmozgalmi részek, valamint a szovjet övezet ill. a Német Demokratikus Köztársaság történetére vonatkozó fejezetek tulajdonképpen a 6 kötet összefoglalásainak tekinthetők.

Az elmondottak persze nem csökkentik a könyv értékét. Ez a háromkötetes mű ugyanis az első nagyobb szabású kísérlet a német történelem egészének marxista szintézisére, s már csak ezért is nagy figyelmet érdemel. A munkát széleskörű szerzői és szerkesztői kollektíva készítette elő. A harmadik kötet első fejezeteit - a weimári köztársaságra vonatkozó részeket - Wolfgang Ruge, az 1933-1939 közötti időszakot Erich Paterna professzor írta, a többi fejezetet pedig számos tagból álló szerzői gárda állította össze.

Az eddigi gyakorlattól eltérően a weimári köztársaságot két nagy részre osztják, az 1917 ősze és 1919 januárja közötti, valamint az 1919 január és 1933 január közötti részre. Ezáltal erőteljesebben emelkedik ki a háborút követő forradalom jelentősége, s egységes képet kap a weimári köztársaság, amelynek történelmi folyamatoságát a háboru utáni forradalmi megrázkódtatások /1919-1923/ kiemelt tárgyalása eddig gyakran megtörte. A faszizmus időszakára vonatkozó fejezetekkel

kapcsolatban kiemelhető az a gondosság, amellyel a szerzők az antifasiszta szervezkedéseket tárgyalják, s a társadalom különböző rétegeinek változó magatartását próbálják vázolni.

Az 1945 utáni rész-a kötetnek mintegy felét teszi ki - "a német történelem 1945-től napjainkig" címet viseli, így nemcsak a Német Demokratikus, hanem a Német Szövetségi Köztársaság történetét is magában foglalja. A hangsúly azonban az előbbire helyeződik, s a területileg és népességileg jóval nagyobb Nyugatnémetország alárendelt szerepet kap. A szerzők kísérletet tettek arra, hogy a két különböző társadalmi formában fejlődő országot párhuzamosan tárgyalják. Megítélésünk szerint azonban ez a módszer szinte lehetetlenné teszi egységes kép kialakítását a nyugatnémet állam történetéről, miközben a közbeékelte fejezetek az NDK történetének ismertetését is meg-meg-törlik. A könyvet a szerzők gazdag és igen kifejező illusztrációs anyaggal, valamint a nagyobb részét lezáró irodalmi utmutatókkal látták el.

TOKODY GYULA

Karl Obermann: Joseph Weydemeyer. Ein Lebensbild. 1818-1866.
Berlin, 1968. Dietz Verlag, 470 p. /Joseph Weydemeyer élete./

A szerző német részről elnöke a magyar-német történész vegyesbizottságnak, s mint szakember, a 19. század első felének legkitűnőbb ismerője a Német Demokratikus Köztársaságban. Legújabb művének szembetűnő érdekessége nemcsak az, hogy olyan műfajt - biográfia írást - választott, amely a nemzetközi marxista szakirodalomban is meglehetősen elhanyagolt, hanem a személy, Joseph Weydemeyer megválasztása is. Nem egyszerűen a német, hanem a nemzetközi, ezen belül is főleg az amerikai munkásmozgalom kimagasló alakjáról van szó, aki Marx és Engels legszorosabb baráti köréhez tartozott. A munka értékét - ebből következően - különösen emeli az, hogy szerzője Weydemeyer élet-utjának ismertetése során számos, kevésbé ismert irányzatot és szervezetet mutat be a német és az amerikai munkásmozgalom korai szakaszából, egyuttal kiegészíti a tudományos szocializmus elterjedésével kapcsolatos ismereteinket - főleg az Egyesült Államok vonatkozásában.

Az egykori tűzerhadnagy bekapcsolódva az 1840-es évek haladó polgári mozgalmaiba, részese lett a különböző munkássegélyző akcióknak, s egyre tudatosabban közeledett a szocialista jellegű irányzatokhoz. 1845-ben szerkesztője lett a "Trier'schen Zeitung"-nak, amelynek munkatársai jelentős részben az előzőleg betiltott Marx-féle Rheinische Zeitung levelezőiből kerültek ki, s amely az "igaz" szocialisták befolyása alá került. Weydemeyer vezetésével az ajság átmenetileg Marx

és Engels álláspontjára helyezkedett, s nézeteik, a kialakulóban lévő tudományos szocializmus egyik sócsövévé vált. Radikális politikai állásfoglalása miatt azonban Weydemeyernek rövidesen meg kellett válnia a szerkesztőségtől, s a brüsszeli kommunista levelező bizottság, valamint az ugyancsak kommunista befolyás alatt álló "Westphälisches Dampfboot" munkatársa lett. E munka során került szoros kapcsolatba Marx-szal és Engels-szel, valamint a nemzetközi munkásmozgalmmal. A továbbiakban részletes ismertetést kapunk az 1848-as forradalom előkészítéséről, majd Weydemeyernek, mint a "Neue Deutsche Zeitung" /a Neue Rheinische Zeitung-hoz legközelebb álló sajtóorgánium/ szerkesztőjének a forradalomban kifejtett tevékenységéről. 1849 után rendkívül nehéz körülmények között - dacolva a letartóztatás szinte állandó veszélyével -, folytatta Weydemeyer szerkesztői és a német munkásmozgalom belüli szervező munkáját, míg végülis 1851-ben emigrálni volt kénytelen.

A könyv második része Weydemeyernek az Egyesült Államokban kifejtett forradalmi tevékenységével ismerteti meg bennünket, miközben számos érdekes és új mozzanatot tár fel az amerikai munkásmozgalom korai történetéből. A kérdés feldolgozatlanlansága miatt a munkának ez a része talán még érdekfeszítőbb, ujszerűbb, mint az első rész. Weydemeyer elévülhetetlen érdemeket szerzett az Amerikai Munkásszövetség megszervezésében és a "Die Reform" c. lap szerkesztőjeként a tudományos szocializmus elveinek a nagyszámu amerikai német munkások közötti propagálásában. A Marxhoz és Engels-hez fűződő, továbbra is igen élénk kapcsolatai egyre eredményesebbé tették azokat a törekvéseit is, amelyek az amerikai munkásmozgalomnak a nemzetközi munkásmozgalomba való bekapcsolására irányultak. Külön fejezet foglalkozik a rabszolgaság elleni küzdelemmel, s a könyv a polgárháborúval, - amelyben Weydemeyer ezredesként harcolt -, valamint azoknak az eseményeknek az ismertetésével zárul, amelyek már az I. Internacionálénak amerikai földön megtett utjához tartoznak.

Obermann munkájában az olvasó az utóbbi évek marxista német történetírásának egyik legkiválóbb termékét ismerheti meg.

TOKODY GYULA

Karl Marx. Eine Biographie. Von Heinrich Gemkow in Zusammenarbeit mit Oskar Hoffmann sowie Heinz Hümmler, Erich Kundel, Karl Obermann, Horst Ullrich, Gerhard Winkler. Berlin, 1968. Dietz Verlag, 445 p. /Marx Károly élete./

A könyv Marx születésének 150., a tudományos szocializmus megteremtésének, a Kommunista Kiáltvány megjelenésének 120. évfordulójával kapcsolatban jelent meg a Német Demokratikus Köztársaságban. Bár tudományos-népszerű munkáról van szó, az olvasó nemcsak Marx életutjáról, hanem a német és a nemzetközi munkásmozgalom főbb kérdéseiről, nem utolsósorban pedig a marxizmus eszmerendszerének kialakulásáról és fejlődéséről is átfogó képet kap. Az első rész az 1818-1843 közötti időszakot tárgyalja, azaz a gyermek- és diákevektől a Rajnai Ujság szerkesztéséig terjedő időszakot. A továbbiakban azonban a szerkezeti felépítést a munkásmozgalom történeti periódusai határozzák meg. Ez annál is inkább indokolt, mert 1848/49, 1864 és 1871 közismerten Marx eszmei fejlődésében is fordulópontot jelez, egyben olyan történelmi eseményeket, amelyekben Marx maga is kimagasló szerepet töltött be.

Az 1843-48 közötti periódus központjában a párisi évek, a Kommunista Szövetségének megalapítása, és az az elméleti tevékenység áll, amely a tudományos szocializmus megszületését eredményezte. Külön fejezet ismerteti Engels életutját, Marx és Engels egymásra találását. Különösen izgalmas az 1848-49-ről szóló könyvrészlet, márcsak azért is, mert a társadalom és a munkásmozgalom belüli politikai és eszmei irányzatok élet-halál harca, az osztályok küzdelme az éppen megszületett tudományos szocializmus alap gondolatait a gyakorlat erejével igazolta. A könyv Marx szerepének részletes ismertetésével, az Új Rajnai Ujság állásfoglalásaival, egy nemzeti munkáspárt létrehozásáért folyó küzdelem bemutatásával a marx gondolat helyességét és terjedését illusztrálja, miközben számos új adattal egészíti ki ismereteinket a német forradalomról.

Marx emberi nagysága a leginkább talán a forradalom leverését követő években mutatkozott meg. Családjának kétségbeesztő nyomora, az üldözés, a kölni kommunistaellenes per légköre sem törte meg alkotó erejét. Az 1849 és 1864 közötti időszakra, a könyv negyedik részében tárgyalt korszakra esik a "Tőke", a marx politikai gazdaságtan alapjainak lerakása csak úgy, mint az I. Internacionálé megszervezése. Az azt követő hét év során - 1864-1871 - Marx egész tevékenysége összefonódott az I. Internacionálé működésével, különösen pedig azokkal a küzdelmekkel, amelyek a német szociáldemokrácia megteremtésére irányultak. 1867-ben jelent meg a Tőke első kötete, amelynek tartalmát a könyv külön fejezetben foglalja össze. Végül az 1871-1883 közötti szakaszt tárgyaló rész Marxnak a Párisi Kommunálé kapcsolatos állásfoglalását, s az anarchista irányzatokkal való küzdelmét ismerteti alaposabban. De kitér a német munkásmozgalom néhány elméleti és politikai problémájára, így a lassalleánusok és az eisenachiak egyesülésére, valamint a gothai program kritikájára is. A könyvet Marx utolsó,

betegségekkel és családi tragédiákkal terhes éveinek bemutatása zárja.

TOKODY GYULA

Georges Haupt: Le congrès manqué. L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale. Étude et documents. Paris, 1965. Maspero, 299 p. /Az elmaradt kongresszus. Az Internacionálé az első világháború előestéjén./

A szerző 117 oldalas bevezető tanulmányában áttekintést ad a II. Internacionálénak a háborúval szemben kialakított határozatairól, állásfoglalásairól, a nemzetközi kongresszusok vitáiról, s az egyes pártok, pártcsoportok, vezetők nyilatkozatairól, magatartásáról. Kronológiai rendben Haupt részletesebb figyelmet az 1911 évi francia-német háborus válságnak és ennek munkásmozgalmi visszhangjának, illetőleg a Balkán-háborúnak és a bázeli kongresszusnak szentel. Megállapítja, hogy ezt követően a háborus veszély átmenetileg csökkent, s a német és francia álláspont is valamelyest közelebb került egymáshoz. E vonatkozásban különösen Haase és Vaillant eddig publikálatlan leveleiből idézett sorai kelthetnek nagyobb érdeklődést. Haupt ezt követően részletesebben elemzi az 1914 nyarára kialakult helyzetet, a bécsi nemzetközi kongresszus előkészítését, s az akkorra kiformalódó koncepciókat kiváltképpen két összefüggésben: az általános sztrájkkal és az imperializmus átfogó értékelésével kapcsolatban.

A munka második részében a szerző a háború miatt már meg nem tartott bécsi kongresszusra előkészített, de már nem publikált referátumokat tesz közzé. Ugyanitt publikálja az 1914 július 29-30-iki brüsszeli Nemzetközi Szocialista Iroda kritikusi üléseinek jegyzőkönyveit is - mindkét vonatkozásban jelentősen gazdagítva a kérdés irodalmát, s a dokumentumok közreadásával szinte először adva biztos bázist a kutatóknak a feldolgozásra, amit kiegészített a német párt néhány fontos dokumentumával. A kötet felhasználását a szerző névmutatóval és részleges életrajzi jegyzetekkel könnyítette meg.

JEMNITZ JÁNOS

Paul Schmid-Amann: Die Wahrheit über den Generalstreik von 1918. Sein Ursachen, sein Verlauf, sein Folgen. Zürich, 1968. Morgarten Verlag. 440 p. /Az igazság az 1918 évi általános sztrájkról. Okai, lefolyása és következményei./

A svájci szociáldemokrata szerző áttekintést ad arról a helyzetről, amely az I.világháború kirobbanásakor a nemzetközi munkásmozgalomban bekövetkezett, majd részletesebben szól a svájci belpolitikai eseményekről, az ország biztonságát és semlegességét biztosítandó mozgósítás elrendeléséről, s arról, hogy ez a svájci munkásmozgalomban milyen visszhangot váltott ki. A szerző bemutatja, hogy a svájci szociáldemokrata párt, s orgánumai milyen szerepet játszottak az I.világháború éveiben, megemlékezik a zimmerwaldi, majd kienthali konferenciáról, az orosz forradalmak visszahatásáról, vázolja a növekvő szociális feszültséget, majd részletes elemzést nyújt az 1918-as évben bekövetkezett eseményekről. Külön fejezeteket szentel az 1918 tavaszán megtartott két szociáldemokrata pártkonferenciának, az általános sztrájk ügyében folytatott vitáknak, s spontán munkástüntetéseknek, a katonaszervezeteknek, az árdragulás következményeinek, a szakszervezeti küzdelmeknek, a baloldali radikálisok szerepének, s annak, hogy ugyanekkor a kormány szinten az ellentétek miként jelentkeztek. Elemzi a kormány és a katonai vezetők magatartását, ezek egymáshoz való viszonyát, a katonai parancsnokok reagálását a katonai szövetségek megalakulására, majd az általános európai forrongások svájci visszatükröződésére, erjesztő voltára. A háttér és az összefüggések alapos feltérképezése után ad a szerző részletes képet magának a sztrájknak a lezajlásáról, s ugyancsak elemző feldolgozást nyújt a sztrájk következményeiről - visszautasítva az egykorú vádat, mintha a sztrájkot egyszerűen "kivülről - orosz pénzen" robbantották volna ki. Schmid-Amann beszámol a sztrájk elfojtásáról, a politikai perekről, s vádak konstruált voltáról, a sztrájkot követő új párt és munkáskongresszusokról, s végül a munkások frontjának kényszerű újrendeződéséről. A kötethez a szerző forrásjegyzéket mellékel - de sajnos névmutatót nem.

JEMNITZ JÁNOS

La Deuxième Internationale et L'Orient. Sous la direction de Georges Haupt et Madeleine Reberlioux. Paris, 1967. Editions Cujas. 493 p. /A II. Internacionálé és a Kelet./

A munka tanulmánykötet, amely szovjet, francia, angol, olasz, holland, belga kutatók írásait fogja össze. A kötet első része azt a problémát dolgozza fel, hogy miként reagált az Internacionálé a maga egészében, vagyis a nemzetközi találkozók, a tételes formákban, a kongresszusokon és a Nemzetközi Szocialista Iroda ülésein, nyilatkozataiban a gyarmati kérdésre. E részben egyaránt szó esik a belső elvi vitákról, a forradalmi és az ugynevezett "civilizációs missziós" elképzelés exponálásáról, miként arról is, hogy az Internacionálé miként vélekedett a kínai és a perzsa, valamint törökországi forradalmakról.

A kötet második részében - még mindig Európában maradvan - a kutatók országonként külön-külön elemzik ezeket az általános folyamatokat, de természetesen az országos keretek között kimutatják a konkrét összefüggések alapján a helyi eltéréseket. Így külön-külön áttekintést olvashatunk a német, belga, francia, angol, olasz, orosz és holland munkásmozgalomnak a gyarmati kérdésre történő reagálásáról, természetesen előtérbe állítva nemcsak az elméleti-elvi állásfoglalásokat, hanem azt is, hogy az illető ország "saját gyarmatosítási" törekvésével szemben a szocialista teoretikusok és az illető ország szervezett munkássága milyen álláspontra helyezkedett.

A kötet harmadik részében található azok a tanulmányok, amelyek azt vizsgálják, hogy miként terjedt el a szocialista eszme a keleti országokban, illetőleg miként születtek meg ugyanitt az első szocialista szervezetek. E részt a szerkesztők három belső részre tagolták földrajzi-történeti megfontolások alapján. Különválasztották a Távol-Keletet, ahol Japánról és Kínáról számoltak be, majd sorra vették a valóban gyarmatosított Ázsia néhány országát: Indonézia, a Fülöp-szigetek és India helyzetét, végül az utolsó nagyobb részben a muzulmán világot. E nagyobb egységen belül önálló tanulmányokat olvashatunk az oroszországi első muzulmán szocialista szervezetekről, az iráni forradalmi mozgalomról, Egyiptomról és az ottani arab szocialista értelmiség jelentkezéséről, végül a szocializmus algériai és tuniszi uttöréséről.

A tanulmánykötet számos dokumentumot közöl. Az egyes szerzők olykor megkülönböztetett figyelmet szenteltek egyes szocialistáknak, akik között egyaránt voltak európaiak /Keir Hardie, Vandervelde, Costa és Turati, Jaurès és Van Kol/ valamint ázsiaiak /Szun-Jat-szen, Katayama, Tilak, Vivekananda/. A kötet felhasználását névmutató, valamint általános bevezető tanulmány könnyíti meg.

JEMNITZ JÁNOS

Elisabeth Wiskemann: Fascism in Italy: Its Development and Influence. 1969. Macmillan, 141 p. /Az olasz fasizmus: fejlődéstörténete és hatása./

A legújabbkori Olaszország jeles angol szakértőjének az olasz fasizmusról írt új munkája a "The Making of the Twentieth Century"/ "A huszadik század megalkotása"/ c. sorozat egyik köteteként jelent meg. A szerzőnél átélte ezt a korszakot, személyes tapasztalatait belesűrítette, mint korábbi műveibe is, e rövid, jó szerkezetű művécskébe. Wiskemann erőssége az események logikus ismertetése, Mussolini külső és belső hatásának elemzése. Gyengesége a fasizmus lényegének megközelítése, a következtetések elvi, lényegi megragadása. Számára a korporatizmus általános tendencia volt Európában a két világháború között; a fasizmus azonban nemcsak ez volt - Wiskemann megítélése szerint, hanem álteóriák összességét jelentette, amely gyakran változott egy harmadrangu, befolyásolható, felületes csillogású ujságíró akarata szerint. Nem egyéb tehát, - ez a szerzőnél összegezése - mint Mussolini hatalomvágyának mellékterméke.

H. HÁRASZTI ÉVA

General Ernst Köstring. Frankfurt am Main, é.n., Mittler und Sohn, 334 p.

Ernst Köstring 1876-ban született Maszkvában, ahol hannoveri származású atyja könyvkereskedő volt, Tulában pedig földbirtokos. A fiatal Köstring a moszkvai német főreáliskola elvégzése és nyugateurópai, főleg párizsi utazások után a porosz hadsereg tisztje lett. Az első világháborúban teljesített szolgálatot rövid törökországi beosztás követte, majd Kiebbe került, a Szkoropadszki hetmannál levő német katonai misszióhoz. A német összeomlás után ismét a lovasságnál szolgált, míg 1925 tavaszán Hans von Seeckt tábornok 1. segéd-tisztje, ennek távozása után pedig egy lovasezred parancsnoka lett.

Köstringet 1930 nyarán ezredessé léptették elő, majd 1931 február 1-én orosz nyelvtudása és ismeretei miatt kinevezték katonai attasénak Moszkvába. 1933 március 1-ével, a náci hatalomátvétel után nyugdíjazták, de 1935-ben, csaknem 60 éves korában újra kinevezték moszkvai katonai attasénak. Ezt a beosztását egészen a Szovjetunió megtámadásáig ellátta, majd Németországba való visszatérése után bevonták a kaukázusi és a Szovjetunió egyéb nemzetiségi területeivel kapcsolatos német tervek megvalósításába. Utolsó beosztását 1944 január 1-ével kapta: ekkor lett a németeket szolgáló "Freiwilligen-Verbände" főparancsnoka.

A koblenzi Bundesarchiv /Militärarchiv/ gondozásában megjelentetett "Profile bedeutender Soldaten" sorozat ez első kötete Köstring tábornok 1947 és 1953 között írt, Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter 1939 szeptemberi látogatásáig terjedő emlékiratait tartalmazza, továbbá 21 hivatalos jelentését az 1935-ös és 1936-os évből, az 1939 szeptember 20-án Moszkvában aláírt, a német és a szovjet csapatok közötti lengyelországi demarkációs vonalat megállapító titkos jegyzőkönyvet, végül Köstring 62 magán- és szolgálati levelét, az 1937 júliusa és 1941 júliusa közötti időből.

Az emlékiratok rendkívül sok érdekes adatot és részletet tartalmaznak a Vörös Hadsereg 1928 és 1941 közötti fejlődéséről. Egy alkalommal, Werner von Blomberg későbbi német hadügyminisztert kísérve, Köstring egy hadgyakorlaton tanuja volt két lovashadosztály rohamának: "A tovaszárguló lovak ezrei tovatűnt idők gyönyörű lovasképet nyújtottak, az utolsót, amit átéltem. A színjáték magával ragadta a mellettem lovon tartózkodó ismert Bugyonnij tábornagyot. Kihuzta görbe kozákkardját és odakiáltotta nekem: „Előre, ezredes, résztveszünk a támadásban!” Lelkesülten huztam ki én is pallosomat; és így lovagoltuk végig hurrázva mindketten a támadást. Blomberg meg volt rémülve...”

Másik érdekes élménye a Vörös Hadsereg 1932 őszén a Kaukázusban tartott hadgyakorlatán keletkezett, attasétársával itt látta először a szovjet ejtőernyősök bevetését. "Számomra ez az eset azért is felejthetetlen maradt, mert évekkel később a német légügyi minisztériumban közölték velem, hogy ennek és a későbbi ugrásoknak a képei, amelyeket Berlinbe küldtem, ösztönözték Göringet ejtőernyős csapat létrehozására."

Az emlékiratokban és az iratokban újra meg újra előkerül a Vörös Hadsereg akkori számos vezetője, Tuhacsevszkij, Jegorov, Tyimosenko, Vorosilov, Jakir, és a már említett Bugyonnij. A Reichswehr és a Vörös Hadsereg tábornokai kölcsönösen részt vettek egymás hadgyakorlatain. Egy alkalommal a szovjet vezérkar 12 magasabb parancsnokot küldött német hadgyakorlat megtekintésére. Ezeket az ott megjellett Hindenburg tábornagy, köztársasági elnök személyesen üdvözölte. "Ez volt 1933 őszén orosz tiszték utolsó részvétele a mi hadgyakorlatunkon. Ekkor már sokak számára rettegett valósággá vált Hitler kisérteties árnyéka Németország fölött."

Köstring részletesen leírja azt a barátságos fogadtatást, amelyben 1935-ben visszatérése alkalmával Moszkvában részesítették. Jegorov vezérkari főnök szóvátette neki a németországi szovjetellenes uszítást, hangsúlyozva: "államformák változnak, a népek maradnak". - Ugyanakkor, mint maga Köstring leírja, a berlini szovjet katonai attasét az egyik nürnbergi pártnapon Himmler SS-ei szabályosan zaklatták, félreismerhetetlen brutális gesztusokkal tolakodtak körülötte, fesztelesen közvetlenül az arcába fényképeztek, annyira, hogy a német attasé-osztály vezetője Köstringet kérte meg, tartózkodjék a

szovjet tiszt oldalán, az inzultusok elkerülésére. A szovjet attasé természetesen mindent észrevett, és nyugodtan mondta Köstringnek: "Hogy mint oroszzt engem itt nem szeretnek, azt tudom. Nem szükséges azonban, hogy ezt nekem, mint vendégnek ilyen egyértelműen mutassák!"

Köstring emlékiratainak egyik legérdekesebb fejezete "A 'tisztogatás' 1936 - 1938 és a nacionalizmus kezdetei". Köstring először vitatkozik Churchillel és Joseph E. Davies volt moszkvai amerikai nagykövet "Mint amerikai nagykövet Moszkvában" című /magyarul annakidején "Moszkvai jelentés" címmel megjelent/ könyvének a perekre vonatkozó részével. E fejezetben Köstring részben ismert dolgokat mond el, Heydrich szerepét a Tuhacsevszkij-ügyben, hozzátéve, hogy a vád alapjául szolgáló állítások a nácipárttól származtak. "Kizárt dolog azonban, hogy a párt Hitler utasítása nélkül ilyen akciót megtehetett volna."

A belpolitikai változások 1936-tól kezdődtek, a hadseregben új szolgálati megjelöléseket, egyenruhát, rendfokozati jelzéseket vezettek be. Felelevenítették a hagyományok ápolását, az eskü időpontját május 1-ről február 23-ra tették. - Köstring egyébként hangsúlyozza, hogy a különböző perek okozta megrázkódtatások után a Vörös Hadsereg 1938-ra ismét konszolidálódott, és már sikerrel szállt szembe a japánokkal. Ujra és újra hangsúlyozza, hogy a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg erejének növekedésére jelentéseiben és személyesen is felhívta a német katonai és politikai vezetők figyelmét, de nem igen talált hiteltre.

Köstring részletesen leírja 1939 eseményeit, a német-orosz közeledést, Ribbentrop 1939 augusztusi, a kölcsönös meg nem támadási egyezmény aláírásában kicsúcsosodott látogatását. Rámutat arra, hogy az egyezményt a "német nép örömmel fogadta, mert garantálni látszott a békét". Ribbentrop második, egyben utolsó moszkvai látogatására szeptember végén került sor, s e tárgyalásokkal szakad félbe Köstring emlékirat jellegű feljegyzése.

A könyv második részében közölt 21 hivatalos jelentés közös témája a Vörös Hadsereg ereje, felkészültsége, felszerelése. Szó van ezekben a jelentésekben természetesen különféle politikai és gazdasági kérdésekről, és nem utolsósorban a hírszerzés lehetőségeiről a Szovjetunióban. Az egyik jelentésből kiderül, hogy Köstring a leningrádi, kievi, harkovi és tifliszi német konzulnak kérdőíveket adott megválaszolásra, s átadta a szovjet harcokcsik és repülőgépek fényképét, hogy a konzulok könnyebben felismerjék, ha ilyeneket látnak.

1936 május 4-én Köstring részletes jelentést küldött Berlinbe a moszkvai május 1-i díszszemlén látottakról. Amíg a felvonult csapatoknál a korábbi díszszemlékkel szemben csak kisebb változásokat lehetett észrevenni, - "Ezzel szemben a légierőnél új típusok tűntek fel, illetve korábban mutatott egyes modellek sorozatban készítését lehetett felismerni.

Egybehangzó számolás szerint mintegy 720 repülőgép vonult el. A kép a rend és a zártság révén határozottan mély benyomást keltett..." - Köstring ezután részletezi az egyes géptípusokat, kitérve a szervezeti felépítésre is.

Végül a könyv harmadik részében közölt 62 magán és szolgálati levelet Köstring 1937 június 21 és 1941 június 18 között írta, a szárazföldi hadsereg vezérkara IV. főszállás-mesterének, Tippelskirch, később Matzky ezredesnek. Amíg a hivatalos jelentések tárgyi megfigyeléseken és vizsgálatokon alapulnak, addig a katonai attasék szakmai előljáróinak, a főszállás-mestereknek küldött személyes levelek voltaképpen a jelentések kiegészítései, személyes és magán kapcsolatok és benyomások alapján.

E levelek témája rendkívül sokféle: a Tuhacsevszkij perrel kapcsolatos benyomásoktól a Kinába irányuló esetleges szovjet fegyverszállításokon és Köstringnek a Szovjetunióban tett utazásain szerzett megfigyelések leírásán át az attasékollégáihoz való viszonyig. Érdekes adatokat tartalmaznak ezek a levelek a német-szovjet viszonyra, a megnevezési egyezmény aláírása és a Szovjetunió megtámadása közötti időből. Egy 1940 október 17-én kelt levélben Köstring beszámol arról a beszélgetésről, melyet legutóbbi berlini látogatásakor Bodenschatz-cal, Göring segédtszjtjével és Udet-tel, a német légierő egyik vezetőjével folytatott. A beszélgetésből Köstringnek következtetnie kellett a Szovjetunió ellen készülő német támadásra. Udet pl. megkérdezte: nem lehetne-e megnyerni az orosz, különösen az ukrán parasztokat azáltal, hogy megígérik nekik a föld visszaadását? Köstring ehhez megjegyzi: "Udet nagyszerű fickó, híres repülő és szervező, Ukrajnához azonban keveset ért. Kijelentéseit csak azért hozom fel, hogy megmutassam, milyen gondolatokkal foglalkoznak bizonyos körök"

A kötet talán legérdekesebb levelét egyébként nem maga Köstring, hanem helyettese, Krebs ezredes írta, 1941. április 15-én. Krebs ebben beszámol Macuoka japán külügyminiszter moszkvai látogatásáról. A japán küldöttség elutazásakor a pályaudvaron váratlanul Sztálin is megjelent. Miután elbucszott a japánoktól, a Perronra visszatérve, Krebshez közeledett. A folytatást maga Krebs így írja le: "Szemben álltam vele - mintegy 15-20 méterre. Hirtelen rámnézett és lassan közeledett hozzám, miközben félig hátrafelé megkérdezte: 'Német?' Ugyanezt a kérdést közvetlenül előttem megismételte. Amikor igannel válaszoltam, mindkét kezével megfogta jobbjomat, erősen megszorította és ezt mondta: 'Mi barátok maradunk - bármi történjék is!' Az összes diplomata és katona minket nézett. Én teljes hangerővel válaszoltam, hogy minden jelenlevő hallja: 'Erről meg vagyok győződve!' Sztálinnak ez láthatóan tetszett, mindkét kezemet megrázta, és vállonveregetett. Ezzel fejeződött be ez a történelmi pillanat!..."

Hosszasan lehetne idézni a kötetből hasonló érdekes

jelenetek leírását, Köstringnek a Vörös Hadseregről és általában a Szovjetunióról adott értékelését. Mindenképpen figyelemre méltóak azon megállapításai, melyekben a Vörös Hadsereg alábecsülésétől int, melyekben hangsúlyozza a Szovjetunió erejét, a szovjet ember sokoldalú, a nyugat által nem ismert vagy el nem ismert képességét. - Mint a bevezetőben említettük, a kötet a nyugatnémet Bundesarchiv/Militärarchiv gondozásában jelent meg. Nem felesleges feltenni a kérdést: olvassák-e a nyugatnémet Bundeswehr tagjai és főleg vezetői Köstringnek ezeket a megállapításait, és levonják-e belőlük azt a következtetést, amelyet a Wehrmacht vezetői és tábornokai, Köstringet is beleértve, akkor, közel 30 évvel ezelőtt, nem vontak le?

BORUS JÓZSEF

Maria Vyvjalová: Juraj Palkovič /1769-1850/. /Kapitoly k ideovému formovaníu osobnosti a posebeníu v národnom hnutí./ Bratislava, 1968. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 416 l., 11 tb. /Fejezetek Juraj Palkovič személyiségének eszmei kialakulásából és a nemzeti mozgalomban való működéséből./

Palkovič, a cseh-szlovák nyelvi egység harcos képviselője, öreg korában már saját tanítványával és később tanársegédjével, Štúrral szemben, még cseh vonatkozásban is egy vesztett ügy képviselője, hiszen a cseh nyelvújítást is elvetette - a szlovák nemzeti mozgalom történetében töbnyire csak marginális szerepet kapott. Kétségtelen, hogy a nemzeti megújulási mozgalomnak nem a fő sodrát képviselte.

Mária Vyvjalová, a szlovák nemzeti mozgalom történetének fáradhatatlan kutatója ebben az életrajzban a forrásokig lemenve kívánja bemutatni Palkovič fejlődését és reális helyét ebben a mozgalomban. Valóban minden forrást megmozgatva /a szlovákiai vidéki levéltáraktól a budapesti Országos Levéltárig, Palkovič saját munkáitól a kortársak visszaemlékezéséig és a feldolgozásokig/ rajzolja meg az életpályát.

A szegény evangélikus jobbágyfiú a tanító rábeszélésére és a pap segítségével indul el a felsőbb tanulmányok felé, megjárja a soproni liceumot, ahol Kis Jánossal köt tartós barátságot. Jenában az egyetemen a felvilágosodással ismerkedik, de a francia forradalom gyakorlatáról is hall. /A század végén el is indul Franciaországba, de nem jut el Párizsig, s úgy látja, nem az a társadalom valósult meg, amelyet a felvilágosodás elgépzelt/. Már Jenában tehatározza, hogy nem a papi pályát választja, hanem irodalmi tevékenységéből fog megélni. Hazajövet egyideig magyar arisztokrata családnál nevelősködik, s bár itt biztosítva volna megélhetése, 1803-ban mégis elfogadja a pozsonyi liceumban a cseh-szlovák nyelv és irodalom

tanszékét, bár ennek anyagi fedezése teljesen bizonytalan. Voltaképpen élete végéig itt működött, bár olykor éveken keresztül nem adott elő, vagy ha tartott is órákat, nem volt jó viszonyban hallgatóival, akik bírálták az ócseh nyelvhez és helyesíráshoz való ragaszkodásáért. 1812-1818-ban Týdennik /Hetilap/ címen valójában inkább kéthetenként megjelenő lapot adott ki, amelynek népművelő jellege volt. A pozsonyi német lap szerkesztőjének állandó áskálódása végül is arra kényszerítette, hogy beszüntesse a cenzura által is sokat fenyegetett lapot. Folytatta viszont naptárának kiadását, amely a kor szokása szerint ugyancsak sok ismeretterjesztő anyagot nyújtott. Öregkorában már egyre kevesebbet tudott és akart diákjaival foglalkozni, egyidegig Štár helyettesítette az oktatásban.

Az életrajzi fejezetek mellett Vyvijalová két fejezetben Palkovič népművelő tevékenységét és politikai szereplését is tárgyalja. A hetilap és a naptárak cikkeinek elemzése alapján azt szüri le, hogy Palkovič alapján véve a felvilágosodás meggyőződéses képviselője, a műveltség elterjesztését látta legfontosabb feladatának. A cenzura lehetőségei közt számolt be olvasóinak az európai eseményekről, állt a polgári haladás mellett, bár a forradalommal csak ritkán rokonszenvezett. Az 1823-36-os országgyűléstől kezdve mint Korpona ablegátusa részt vett az országgyűléseken, Vyvijalová különösen ezen vitt szerepét mutatja be /a későbbiekre vonatkozólag még nem kerültek elő Palkovič saját jelentései a városához/: a magyar középneemesség álláspontját képviselte ő is a jobbágykérdésben, a reform híve, de, mint Vyvijalová hangoztatja, nem saját anyagi érdekei késztetik erre az állásfoglalásra, mint a középneemességet, hanem pusztán elvi meggyőződése.

A könyv igen részletesen dokumentálja Palkovič életutját és tevékenységének számos oldalát. Kár, hogy éppen a nyelvkérdésben elfoglalt álláspontját csak röviden érinti /persze, ez volt eddig a leginkább ismeretes az irodalomban/, s ugyancsak jóformán semmit sem mond Palkovič egyéb kiadói tevékenységéről, pedig ez a liceumi tanár, aki sohasem kapott rendes fizetést, Pozsonyban házat szerzett, és öregkorában 60-70000 forintra becsülték vagyonát. Egyéniségére, két rosszul sikerült házasságára és összeférhetlenségére is csak olykor céloz a szerző, pedig egy életrajzba ennek kifejtése is belekiváncsnéznek. A magyar történevez olvasó számára igen figyelemreméltó, amit a szerző a korai, már a századfordulótól megmutatkozó magyarosító törekvésekről mond.

A bőségesen lábjegyzetelt munka elég részletes német rezümét, a források és az irodalom jegyzékét is tartalmazza, és 22 oldalon illusztrációkat. Hasznos, jó könyv, reformkorunk eljövendő feldolgozásánál többek között ennek a munkának a megállapításaira is figyelni kell.

NIEDERHAUSER EMIL

Norman A. Graebner: Ideas and Diplomacy. New York, 1964.
Oxford University Press, 892 p. /Eszmék és diplomácia./

A munka az amerikai diplomácia és külpolitika több tekintetben igen alapos és elemző áttekintésére ad lehetőséget. Graebner célja a bőséges és gondosan válogatott anyagon keresztül bemutatni az eszmék és a diplomáciai gyakorlat viszonyát. Megmutatni azokat az alapelveket amelyek az amerikai külpolitikát irányították, s egyben felmérni ezek gyakorlati hatását is. A közölt igen értékes forrás jellegű és értékű anyag világosan láthatóvá teszi az amerikai külpolitika sok sikertelenségének belső, az elvekben gyökerező és a szemléletből eredő okát. A kezdeti idők "az alapítók kora" alapelveinek, melyek kezdetben helyesnek látszottak, a gyakorlatban szinte az első pillanattól módosulniok kellett. Világossá vált ugyanis, hogy Amerika nem képes magát Európától sem gazdasági sem politikai tekintetben elszigetelni. Az is kitűnt, hogy a kialakított szemlélet mód igen gyakran, a maga spekulatív jellegénél fogva nem alkalmas reális megoldásokat eredményezni. A munka, amely a fenti kérdéseket részletesen megvilágítva mutatja be, tizenkét nagy részből áll. Ezek az amerikai külpolitika egyes szakaszait világítják meg egymással szerves összefüggésben úgy, hogy az egyes szakaszokon belül világosan nyomon követhető az a kettősség, amely az egész politikai gyakorlaton végigvonul. Az egyik alapvető elvként felfogott nézet amely szerint a külpolitika elsődleges célja nemzeti érdekek szolgálata, igen gyakran és kimutathatóan különös értelmezést nyert a gyakorlatban. Világos ugyanis, hogy a "nemzeti érdek" alatt a politikát irányító egyes csoportok más és mást értettek. Ugyanez áll a benemavatkozás, a nemzeti önrendelkezés, függetlenség és még sok hasonló elvre. Kimutathatóan ezeket mindig az adott helyzethez szabva értelmezték, úgy ahogy az uralkodó csoportok politikai vagy gazdasági érdekei kívánták.

Az alapítás korának politikai és diplomáciai nézetei az amerikai földrészen megkezdődött terjeszkedés idején már lényegesen átszíneződtek. A francia forradalom korában a benemavatkozás és az erők egyensúlya volt a két uralkodó elmélet és ezek szabták meg a forradalommal szembeni felemás magatartást. Ugyanigy alakultak át az önrendelkezésről, függetlenségről vallott elvek a gyarmati kérdések előtérbe kerülésének korában, az első világháború idején valamint az azt közvetlenül megelőző időkben ismét az erők egyensúlyának fenntartása került a középpontba. A világháború utáni rendezés idején megint megfigyelhető a korai utópisztikus elvekhez való visszatérés. Az ezt megelőző korokban néhol megfigyelhető realista vonalvezetés visszaszorulása jól nyomonkövethető. Wilson politikája és a Népszövetség csődje világosan jelzik a politikai szemléleti hanyatlást. A hivatalos vonalvezetéssel szemben egyre inkább erőre kap az ellenzéki, bíráló hang is. Különösen az egyre inkább előtérbe kerülő távolkeleti kérdések adnak erre alkalmat.

Különösen érdekes a második világháborút megelőző szakasz szemelvény anvaga. A kezdeti tartózkodó, lassan tetté érlelődő bizonytalankodás szinte nyomról nyomra követhető. A már kezdetben meglévő lappangó problémák és ellentétek még csak körvonalakban élnek de a közölt anyag világosan tükrözi meglétüket és súlyukat. Az is pontosan követhető, hogy hogyan rendelték alá ezeket annak a szempontnak, hogy a szövetséget mindeképen fenn kell tartani. A kérdések mögött rejlő felfogásbeli és értelmezésbeli alapvető különbségek jól kidomborodnak. A világháboru befejezése utáni szakaszban ezek sajátos módon nem amerikai hanem angol politikus, Churchill fultoni beszédében nyernek éles és félreérthetetlen megfogalmazást. Ez a beszéd egyébként egy új szakasz, a hidegháboru megkezdését is jelenti. A megváltozott körülmények új politikai elmélet és gyakorlat kialakítására ösztönözték az amerikai diplomáciát. Ez egyébként azt is jelentette, hogy jó néhány elvi kérdést is vizsgálat alá kellett venni. Ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy a megváltozott körülmények között a tájékozódás nem lehetséges sok olyan kérdés tisztázása nélkül, amelyeket a Szovjetunió és a kialakuló szocialista tábor léte és a megváltozott erőviszonyok vetettek fel. Ezzel összefüggésben merült fel a távolkeleti politika újraértékelésének és sok tekintetben átértékelésének szükségessége. Ez leginkább Kína vonatkozásában állt fenn. E vizsgálatok sorozatában külön említést érdemel "Az ázsiai forradalmak természetéről" című tanulmány. Ebből látszik ugyanis, hogy hogyan próbálták a végbement változásokat megmagyarázni és az új helyzethez illő módszereket kidolgozni, ugyanekkor azonban pontosan lemérhetőek azok a korlátok, amelyek a helyzet valóban reális felmérését gátolták. A beavatkozások és helyi háborúk sora mind szerves folytatásai a fentebb említetteknek. Ezzel összefüggésben és ennek folytatásaképpen mutatja be a könyv szerzője utolsó szakaszában azt az anyagot, amelyben az ugynevezett pszichológiai hadviselés és a fellazítási politika alapelveit és módszereit tanulmányozhatjuk. Az anvagból világosan látszik, hogy a széles problémakör három fő csomópont köré csoportosult. Az ugynevezett felszabadítási politika, a kínai kérdés és a Szovjet állam vezetésében beállott, Sztálin halála utáni új irányvonal. Ezekhez a kérdésekhez tartozott még járulékosan a két tábor egyesülése lehetőségének vizsgálata, valamint Berlin és a német egyesítés problémája. Itt világosan kitűnik az, hogy ebben a kérdésben mennyire kísért az ugynevezett egyensúlypolitika emléke. A kialakult helyzet lassan megérlelte a tárgyalások szükségességének felvetését, amely a Kennedy kormányzat kezdetén a gyakorlat sikján is jelentkezni kezdett.

A munkában közölt száznál is több beszéd, tanulmány, okmány, jelentés, levél tartalmáról és a bennük felvetett szerteágazó problémákról az adott keretek között beszámolni nem lehetséges. A közölt anyagok elé írott rövid ismertető bevezetések, valamint az egyes már jelzett szakaszok elé beiktatott, a szakasz fő problémáit tárgyaló és megvilágító szövegrészek, melyek összefoglaló tanulmány jellegűek, igen jó és több

tekintetben alaposnak mondható áttekintést nyújtanak az amerikai diplomáciáról és külpolitikáról olyan szempontok szerint, amelyeknek alapján nemcsak diplomáciatörténeti tények tárhatók fel, hanem amelyek segítségével igen értékes felvilágosításokhoz juthatunk az amerikai diplomáciát és külpolitikát irányító és mozgató eszmék és elvek belső természetrajzáról. Jól kidomborodik az a kettősség, amely az elvek liberális-demokratikus voltát olyan élesen megkülönbözteti és elválasztja a kivitelezés ettől erősen eltérő jellegétől. Nyomonkövethető a hivatalos irányvonal mellett a nemhivatalos vélemények sora is. A kettő között pontos választóvonal vonható, amely ezeket a több tekintetben magánjellegű véleményeket belső, reális tartalmukból adódóan elválasztja a hivatalos irányvonal majdnem mindig utópisztikus jellegétől. Világosan látható hogy az amerikai külpolitika több sikertelensége és meddő kísérlete éppen erre a jelzett utópisztikus irányvonalra vezethető vissza. Az a kezdeti alapelv, amely szerint a külpolitika alapköve és fő feladata a helyzet reális felmérése és értékelése, az idők folyamán értelmezésbeni változásokat szenvedett és így gyakorlati sikon már nem volt alkalmas a problémák megoldására, ugyanis a reális felmérés helyett a bemutatott anyag tanúsága szerint előre föltételezett elképzelésekből indultak ki.

Graebner összeállításával igen hasznos munkát adott azok kezébe, akik a fenti kérdésekben tájékozódni kívánnak. A munkát számunkra különösen értékesé teszi az a tény, hogy a benne leközölt dokumentumok csak igen nehezen, sőt talán nagyrészt - e kötetten kívül - egyáltalán nem hozzáférhetők.

HATOS GÉZA

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK REPERTÓRIUMA 1968. I.

A Történelmi Szemlében közölt külföldi folyóiratrepertórium ezután a Világtörténet hasábjain fog az olvasók kezébe kerülni. Ezzel a változással kapcsolatban a repertórium maga is részleges átalakuláson megy keresztül, amennyiben a jövőben a címleírás eredeti nyelven is szerepelni fog és a magyar címfordítást szükség szerint rövid annotáció követi. A közlés szerkezete egyébként lényegileg változatlan marad, előbb az általános /metodikai, történetiszemléleti, egyetemes érdekű/ cikkek, majd országoként időrendben az egyes nemzeti történetekre vonatkozó cikkek címei következnek. Mivel a folyóiratok megjelenési ill. beérkezési időpontja részünkről nem szabályozható, elkerülhetetlen, hogy pótlásokat is adjunk. A jelenlegi I. rész az általános vonatkozások mellett az országok egy részét, a következő számunkban megjelenő II. rész a többi országot tartalmazza, a III. rész pedig a pótlásokat foglalja magába. Így a kutatónak - sajnálatosan, de kényszerűen - kétszer kell az érdeklődésére számot tartó anyagot megkeresnie. Megjegyezzük még, hogy a feldolgozás a cikkek teljességére kiterjed, a közlésből azonban az erősen helyi érdekű vonatkozásokat kihagyjuk.

Az I. részben a következő folyóiratok cikkanyagát közöljük, a rövidítések abc-sorrendjében:

Ann	=	Annales Économies, sociétés, civilisation /Paris/
AV	=	Arhivski Vjesnik /Beograd/
BSJ	=	Bulletin de la Société d'Études Jauresiennes /Paris/
ČCH	=	Československi Časopis Historicky /Praha/
ČMM	=	Časopis Matice Moravske /Brno/
DAP	=	Deutsche Aussenpolitik /Berlin/
DDr	=	Der Donauraum /Wien/
Ein	=	Einheit /Berlin/
GFF	=	Godisnjak Filozofskog Fakulteta /Novi Sad/
HČ	=	Historicky Časopis /Bratislava/
HJb.	=	Historisches Jahrbuch /München-Freiburg/
HŠ	=	Historicke Študie /Bratislava/
HZ	=	Historische Zeitschrift /München/

HZb	=	Historijski Zbornik /Zagreb/
IG	=	Istorijski Glasnik /Beograd/
IZ	=	Istorijski Zapisi /Titograd/
JIO	=	Jugoslovenski Istorijski Časopis /Beograd/
JGO	=	Jahrbücher für Geschichte Osteuropas /Wiesbaden/
KH	=	Kwartalnik Historyczny /Warszawa/
Kom	=	Kommuniszt /Moszkva/
MIÖG	=	Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung /Innsbruck/
MÖS	=	Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs /Wien/
MS	=	Le Mouvement Social /Paris/
ÖGL	=	Österreich in Geschichte und Litteratur /Wien/
ÖO	=	Österreichische Osthefte /Wien/
Pensée	=	La Pensée /Paris/
PH	=	Przegląd Historyczny /Warszawa/
RH	=	Revue Historique /Paris/
RHD	=	Revue d'Histoire Diplomatique /Paris/
RHDGM	=	Revue d'Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale /Paris/
RHES	=	Revue d'Histoire Economique et Sociale /Paris/
RHMC	=	Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine /Paris/
RUB	=	Revue del'Université Bruxelles /Bruxelles/
SSb	=	Slezsky Sbornik /Opava/
SŠH	=	Slovanske Študie Historia /Bratislava/
SW	=	Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte /Wiesbaden/
SzV	=	Szrednyije Veka /Moszkva/
UIZs	=	Ukrainszkij Isztoricsnij Zsurnal /Kijev/
VAN	=	Vesztnyik Akademii Nauk SzSzSzR /Moszkva/
VDI	=	Vesztnyik Drevnyej Isztorii /Moszkva/
VE	=	Voproszi Ekonomiki /Moszkva/
VF	=	Voproszi Filozofii /Moszkva/
VfZg	=	Vierteljahrsscheften für Zeitgeschichte /Stuttgart/
VIK	=	Voproszi Isztorii KPSzSz /Moszkva/
VV	=	Vizantijszkij Vremennyik /Moszkva/
WZ	=	Weg und Ziel /Wien/
WZHU	=	Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt Universität /Berlin/
ZAgr	=	Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie /Frankfurt a.M./

ZbDN = Zbornik za Društvene Nauke /Novi Sad/
ZfO = Zeitschrift für Ostforschung /Marburg a.d. Lahn/
ZG = Zeitschrift für Geschichtswissenschaft /Berlin/
ZPW = Z Pola Walki /Warszawa/

TÖRTÉNETFILOZÓFIA, METODIKA

Ф.П. Шевченко, Социалистична революция та исторична наука.

/A szocialista forradalom és a történettudomány./

UIZs. 1968. f.4. 35-46.

A szovjet történettudomány kezdettől fogva a forradalmi világnézet alapján áll, elismeri a történeti fejlődés törvényszerűségét. Egyidejűleg a történettudomány megszűnt egyesek privilégiuma lenni, hatékony segítője a szocialista társadalom fejlődésének.

Митин, М.Б: Некоторые проблемы развития диалектического материализма в послеоктябрьскую эпоху.

/A dialektikus materializmus fejlődésének néhány problémája az októbert követő korszakban./

VF, 1968.f.1. 14-24.

Az 1920-30-as években a SzU-ban újabb eredményeket a visszatükröződési elmélet, az igazságelmélet, a megismerés-elmélet, a fogalom-elmélet, az emberi megismerési folyamat aktív voltáról vallott nézetek terén értek el. Új korszak kezdődik a marxista-leninista filozófia ismeretelméleti és logikai részének fejlődésében. Hamarosan alapvető művek fognak megjelenni arról, hogy a jelentős tudományos felfedezésekkel karöltve megváltozik a materializmus formája és a szovjet filozófusok hozzáállása is az egyes jelenkori filozófiai áramlatok megítélésében.

Семенчев, В.М: Понятие развития и законы диалектики.

/A fejlődés fogalma és a dialektika törvényei./

VF, 1968.f.2. 103-109.

Vitacikk. A folyóirat hasábjain a szovjet filozófiai irodalomban már évek óta folyik a vita a fejlődés fogalmának tartalmáról. Röviden összegezi az eddig kifejtett nézeteket, majd megindokolja saját meghatározását.

Вербин, А.И.-Егидес, И.М: О соотношении законов исторического материализма и исторической науки.

/A történelmi materializmus és a történettudomány törvényeinek viszonyáról./

VF, 1968.f.2.110-117.

Vitacikk. Az utóbbi években a szovjet történettudomány művelői körében fokozott érdeklődés nyilvánul meg a metodológiai problémák iránt. E tekintetben nagy munkát végez a Voproszi Isztorii és a Voproszi Filozofii c. folyóirat. A széleskörű vitához szól hozzá a tanulmány.

Соколов, В.В: Партийность и историзм в истории философии

/Pártosság és történetiség a filozófia-történetben./

VF, 1968.f.4. 104-116.

Vitacikk. Pártosság és történetiség - a filozófiatörténet marxista-leninista metodológiájának két meghatározó elve. A két elv nem mond ellent egymásnak, hanem kölcsönösen kiegészíti egymást.

И.С. Нарский, О партийности историко-философского историзма.

/A történetfilozófiai historizmus pártosságáról./

VF, 1968. f.12. 105-114.

A folyóirat 1968.4.számában, V.V.Szokolov tollából megjelent cikkel vitázik. Szokolov a filozófiatörténetben a marxista pártosságot a materializmus és az idealizmus közötti harccal azonosítja.

- A.Ф. Кипунов: Деяні питання методології історії у світлі ідеологічної боротьби.
/A történeti metodológia egyes kérdései az ideológiai harc fényében./
UIZs, 1968. f.3. 3-11.
Világnézet és módszer szoros egységet képez. A történettudomány csak akkor fejlődhet sikeresen és akkor játszhat haladó eszmei-politikai szerepet, ha a marxista metodika és filozófia talaján áll.
- Харчев, А.Г.-Яковлев, В.Д.: Развитие марксистско-ленинской этики в годы строительства социализма в СССР.
/A marxista-leninista etika fejlődése a SzU-ban a szocializmus építése idején./
VF, 1968. f.4. 3-12.
A marxista-leninista etika fejlődése a SzU-ban két szakaszra osztható: 1917-től az 1930-as évek elejéig, az 1930-as évek elejétől napjainkig. Az első perióduson belül is megkülönböztetendő az a szakasz, amikor Lenin még élt és résztvett az ideológiai, kulturális munka irányításában.
- Сачков, М.В.: Эволюция мышления в естествознании.
/A gondolkodás stílusának evolúciója a természettudományban./
VF, 1968. f.4. 70-81.
A fizika-matematika történetében vizsgálja a gondolkodás fejlődésének egyes szakaszait.
- Леонтев, А.И.: Культура, поведение и мозг человека.
/A kultúra, az ember magatartása és agya./
VF, 1968. f.7. 50-56.
Az ember és az őt körülvevő világ kapcsolatáról, az embernél kialakult s a környezettel kapcsolatos "tapasztalatok" három csoportjáról: 1/ a biológiai fejlődés során kialakult ösztönök, 2/ a társadalmi-történeti fejlődés során, az objektív emberi tevékenység nyomán kialakult anyagi és szellemi javak átvétele, 3/ az individuális, azaz az élet során szerzett tapasztalatok.
- Каменский, З.А.: История философии отдельного народа.
/Az egyes népek filozófia-története./
VF, 1968.f.3. 63-73.
Milyen hatást gyakorol a filozófia az egyes népek életére. A konkrét példa a jelen esetben Hegel történeti filozófiai koncepciójának néhány tétele.
- Стрельцова, Г.И.: Эволюция философских взглядов Ж.-П. Сартра.
/J.P.Sartre filozófiai nézeteinek evolúciója./
VF, 1968.f.3. 74-84.
Sartre 2 művét veszi határköként: "Lét és semmi" /1943/, "A dialektikus ész kritikája" /1960/. Sartre nem az "egész marxizmust" fogadja el, hanem csak a történelmi materializmust, így jelenlegi filozófiája átmeneti pozíció az egzisztencializmustól a marxizmus-hoz.
- Morazé, Ch: L'histoire et l'unité des sciences de l'homme.
/A történelem és a társadalomtudományok egysége./
Ann.1968. t.23. f.2. 233-240.

- Steenbeck, M: Persönlichkeitswertungen in unserer Zeit und ihre Entwicklung.
/Az egyéniség értékelése korunkban és ennek fejlődése./
Ein. 1968. t.23. f.7. 805-815.
Goethe költészetéből dindulva a reformációtól kezdve napjainkig elemzi a különböző korszakok egyéniség-értékelését.
- Winterswyl, R: "Politische Metaphysik" - Geschichtstheologie - Anthropologie. Hinweis auf neuere Arbeiten.
/"Politikai metafizika" - történetteológia - antropológia. Utalás újabb munkákra./
HJ 1968. t.88. f.1.78-86.
7 nyugatnémet munkát tárgyal, amelyek az elmúlt évtizedben jelentek meg, és amelyek az egyház és állam, politika és vallás, önállóság és egyház kérdéseit tárgyalják.
- Becker, G: Historie in der Krise. Der westdeutsche Historikertag 1967 in Freiburg i.Br.
/Történelem válságban. Nyugatnémet történetésnapok, Freiburg im Breisgau/
ZG 1968. t.16. f.2. 206-215.
- Schulze, H: Der Missbrauch der Prognose in der westdeutschen Historiographie
/A prognózissal való visszaélés é nyugatnémet historiográfiában és történettudományban/
ZG. 1968. t.16.f.2. 151-164.
Elemzi a nyugatnémet történetírás apologetikus jellegét, amely főleg konvergencia-elméletben öltött testet.
- Lozek, G.-Loesdau, A.-Roßmann G: Geschichtsschreibung und Geschichts-ideologie im gegenwärtigen System des staatsmonopolistischen Kapitalismus in Westdeutschland.
/Történetírás és történeti ideológia az állammonopolista kapitalizmus jelenlegi rendszerében Nyugat-Németországban/
Ein. 1968. t.23. f.1. 82-91.
- Zabinski, Z: L'indice biologique du pouvoir d'achat de la monnaie.
/A pénz vásárlóerejének biológiai indexe./
Ann.1968. t.23. 4.808-818.
A pénz érték meghatározására alkalmas index kialakítása körüli problémák - a létfenntartáshoz szükséges táplálék mennyiségen alapuló mutató, mint számolási egység.
- Morineau, M: D'Amsterdam à Séville: De quelle réalité l'histoire des prix est-elle le miroir?
/Amsterdamtól Sevilláig: milyen realitásokat tükröz az ártörténet?/
Ann.1968. t.23. f.1. 178-205.
Árgörbék évszázados mozgása, Kondratieff-ciklusok - milyen törvényszerűségek irányítják az ármozgásokat - nemesfém-mennyiségek befolyása - N.W.Posthumus eredményei és azok kritikai vizsgálata.
- Myška, M: Mikroanalýza při studiu struktury dělnické třídy za průmyslové revoluce.
/A mikroanalízis alkalmazása a munkásosztály strukturájának tanulmányozásánál az ipari forradalom időszakában./
SSb 1968.f.1. 1-15.

Л.М.Пушкарёв, Види письменных исторических джерел.

/Az írásos történeti források válfajai./

UIZs, 1968. f.9. 24-31.

A történeti kutatások metodológiája és metodikája c. rovatban megjelent tanulmány. Jegyzeteiben bő bibliográfiát közöl a vonatkozó orosz és szovjet szakirodalomról.

Peronnet, M: Généalogie et histoire: approches methodiques.

/Genealógia és történelem: megközelítési módszerek./

RH 1968. jan.-márc, t.239. 111-122.

Reberlioux, M: Histoire et Cinéma: l'année 1917.

/Történelem és mozi: az 1917-es év./

MS 1968, jan.-márc. f.62. 107-110.

Történészvita egy dokumentumfilmmel kapcsolatban - módszer, források, magarázószöveg problémái.

А.Гуковский, А.Угрюмов, В.Кулякин: По страницам советской исторической энциклопедии.

/A szovjet történeti enciklopédiáról./

Kom.1968. f.4. 107-114.

Megjegyzések a Moszkvában 1961-67 során megjelent sorozat 1-10 kötetéről, főleg metodológiai szempontból.

Kvantifikáció, statisztika, modell

Liebscher, H./Achim Sydow/Georg Wintgen/Klaus Dieter Wüstneck: Kybernetik - eine Literaturübersicht.

- eine Literaturübersicht.

/Kibernetika - az újabb irodalom áttekintése./

Ein. 1968. t.23. f.4/5. 646-656.

Bibliográfiát ad a következő kérdésekhez: Kibernetika-világnézet-ideológia. Bevezetés a kibernetikába. Gazdasági kibernetika és tevékenységkutatás. Gépi számolási technika és az adatok feldolgozása.

Фомин, В: О некоторых математических доказательствах в западных теориях интеграции.

/Egyes matematikai bizonyításokról a nyugati integrációs elméletekben./

VE.1968. f.2. 97-108.

Az államok közötti gazdasági szövetség, az integráció, napjainkban élénk vita tárgyává vált. A szerző célja - bemutatni a folyamat tárgyalásánál a burzsoá közgazdászok által alkalmazott tudományos apparátust.

Никитин, Е.Р: Следование и исследование.

/Követés és tanulmányozás./

VF, 1968. f.8. 64-75.

A tudományos ismeret strukturájának kutatásával kapcsolatosan a statisztikai és a dinamikus megközelítési mód kölcsönviszonyáról.

Пятницин, В.И: Развитие вероятностных и статистических представлений.

/A valószínűségi és statisztikai elképzelések fejlődése./

VF, 1968. f.8. 76-86.

A valószínűségi és statisztikai módszerek napjainkban fontos instrumentumát képezik a tudományos kutatásnak. E módszereket a valószínű-

séggel foglalkozó különböző speciális tudományágak tanulmányozzák, elsősorban a valószínűségelmélet. A szerző célja: megoldani a valószínűségkonceptió különböző aspektusai közötti kölcsönös kapcsolat problémáját.

Чендов, Б.С.: К вопросу о природе вероятностных закономерностей квантовой механики.

/A valószínűségi törvényszerűségek természetének kérdéséről a kvantummechanikában./

VF, 1968. f.8. 87-96.

Bevezetőben a "valószínűség" fogalmának történeti fejlődése.

Wyczański, A: Niektóre zadania rozwoju nauki historycznej w Polsce do 1985 roku.

/A történettudomány fejlődésének néhány kérdése Lengyelországban az 1985-ös évig/

KH 1968. t.75. f.1. 81-89.

A lengyel történeti kutatás távlati kérdéseivel foglalkozik, különös súlyt helyezve a modern matematikai módszerek alkalmazására és más tudományokkal való együttműködésre.

Славин, А.В.: Образная модель как форма научно-исследовательского мышления

/Mintamodell, mint a tudományos-kutató gondolkodás formája.

VF, 1968. f.3. 51-62.

A különböző tudományok területére egyre inkább behatol a matematika és a formális logika, mint a kutatás módszere. Ugy véli, ennek ellenére fennmarad a szemléltetés és ábrázolás szükségessége. Ennek egyik fő eszköze a minta modell. Ennek funkciója: szemléltetően ábrázolni a láthatatlan jelenségeket.

Struktura, strukturalizmus

Сенокосов, Н.П.: Дискуссия о структурализме во Франции.

Vita a strukturalizmusról Franciaországban./

VF, 1968. f.6. 172-181.

Rövid vitaismertetés az 1960-as évek legnépszerűbb francia tudományos-filozófiai felfogásáról, különböző francia folyóiratok s egyéb irodalom felhasználásával.

Nipperdey, Th: Kulturgeschichte, Sozialgeschichte, historische Anthropologie

/Kulturtörténet, társadalomtörténet, történeti antropológia/

SW 1968. t.55. f.2. 145-164.

A strukturalizmus a történettudományban. Módszertani programadó cikk

Bizet, J.-A: Les structuralistes, la notion de structure et l'esthétique du film.

/Strukturalisták, a strukturák fogalma, filmesztétika.

Pensée, 1968 febr. f.137. 38-51.

Balan, B.-Dulac, G.-stb.: Entretien sur Foucault.

/Beszélgetések Foucaultról./

Pensée, 1968. febr. f.137. 3-37.

Foucault Les Mots et Choses-ának elemzése - epistemológia, strukturalizmus F.-nál.

Наумова, Н.Ф.: Некоторые уроки развития западной социологии.

/A nyugati szociológia fejlődésének egyes tapasztalatai./
VF, 1968. f.1. 54-65.

"A jelenlegi nyugati szociológia nem tudomány..." A szociológiának - mint tudománynak - ugyanis kialakult már a tárgya /a társadalom törvényei, stb./ és a módszere. A módszer nem azonos a klasszikus szociológia módszerével, az összehasonlító-történeti elemzéssel. Az új módszer: strukturális-funkcionális elemzés.

Konvergencia-elmélet

Bregel, E: Die beiden sozialökonomischen Systeme und die bürgerliche Konvergenztheorie.

/A két társadalmi-gazdasági rendszer és a polgári konvergencia-elmélet./

Ein, 1968. t.23. f.4/5. 498-506.

A társadalomtudományokra alkalmazott elméletet három fő pontban lehet összefoglalni: 1. A két társadalmi-gazdasági rendszer között állítólag a hasonló vonások erősödnek. 2. Állítólag idővel eltűnnek a két rendszer közötti különbségek. 3. Idővel kialakult egy "kevert" típus, amely szintetizálja a kapitalizmus és szocializmus elemeit. A cikk ezeket az állításokat veszi bírálat alá.

Bregel, E: Die beiden sozialökonomischen Systeme und die bürgerliche Konvergenztheorie. Die scheinbare Annäherung zwischen den beiden Systemen in der sphäre der Verteilung und der sozialen Beziehungen.

/A két társadalmi-gazdasági rendszer és a polgári konvergencia-elmélet. A két rendszer közötti látszólagos közeledés az elosztás és a társadalmi kapcsolatok szférájában./

Ein. 1968. t.23. f.7. 901-906.

A folyóirat 4/5. számában megkezdett cikk vége. Vitatkozik Walter S.Buckingham: Theoretical Economic Systems és P.Sorokin, Soviet-Studies, April 1961. 333 sköv. írásaival, amelyek szerint a Szovjetunióban a differenciált fizetési rendszerek megállapítása egyre jobban kezd hasonlítani az USA fizetési rendszeréhez. Az egyre erősödő "famiális" kapcsolatok pedig hasonlítanak a monopolburzsoázia egpizmusához. Ezekkel az állításokkal szemben a szerző kimutatja, hogy a konvergencia elmélete - torz tüarözódés.

Чепраков, В: Теория конвергенции и действительность.

/A konvergencia-elmélet és a valóság./

VE. 1968. f.2. 87-96.

Napjainkban a nyugati közgazdasági irodalomban helyet kapott a kapitalista és a szocialista rendszer szintézisét hirdető koncepció, a konvergencia-elmélet. Elemzi W.Rostow, J.Galbraith, H.Silienstern, S.Kuznets, J.Tinbergen, N.Keiser, M.Bornstein, A.Shonfield nézeteit.

Kessler, H: Konvergenztheorie und Kultur.

/Konvergencia-elmélet és kultúra./

Ein. 1968. t.23. f.4/5. 538-545.

A kultúra fejlődésének konvergenciájáról szóló elmélet ideológiai fegyver a szocializmus ellen. Tudománytalanságát pedig a következők bizonyítják: 1. A kultúra nem a gazdaság és politika mellett

létezik, hanem meghatározott társadalmi-gazdasági kapcsolatok absztrakciója. A kultúra karakterét nem lehet értékes fogalmakkal, mint ipari kultúra, tömegkultúra stb. meghatározni, hanem a fejlődés fokától adott. 2. Minden eddigi kultúra osztályjellegű kultúra volt.

Mentalitás-kutatás

- Trenard, L: L'histoire des mentalites collectives: les livres. Bilan et perspectives.
/A kollektiv gondolkozás története. Könyvek. Mérleg és jövő kilátások./
RHMC 1968. okt.-dec. t.15. 691-703.
Áttekintés a legújabb kutatási irányokról, eddigi irodalomról.
- Jeanneney, J.-N: Les archives des commissions de contrôle postal aux armées /1916-1918/.
/A hadsereghez kiküldött postai cenzurabizottságok levéltárai./
1916-1918.
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 209-240.
Katonalevelezések: a nyomtatottnál értékesebb forrásanyag a modern gondolkodás - és közvéleménykutatáshoz; a cenzura működése, szempontjai - "irodalmi" és kvantitatív analízis - magatartás-típusok, közvetlen eseményekre való reakciók vizsgálata, öröklött, begyökerezett felfogások.
- Ferro, M: Société du XXe siècle et histoire cinématographique.
/A XX. századi társadalm és filmtörténet./
Ann. 1968. t.23. f.3. 581-585.
- Jouanna, A: Recherches sur la notion d'honneur au XVIème siècle.
/Kutatások a XVI. század becsület-fogalmáról./
RHMC, 1968. okt.-dec. t.15. 597-623.
Hogyan élt tovább, milyen tartalmi átalakulásokon ment keresztül a középkor becsület-fogalma - a felhasználható források szerint milyen becsület-kódexet alakított ki magának a korszak társadalma, hogyan alkalmazkodott ehhez maga is. - Becsület: az ember társadalmi helyzetéhez méltó és megfelelő magatartása, tisztessége és e magatartása alapján való megítélése a társadalom tudatában.
- Reulos, M: L'intérêt des décisions judiciaires civiles pour la connaissance de l'opinion publique.
/A polgári bírósági határozatok fontos szerepe a közvélemény megismerésénél./
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 103-106.

Történeti tudat

- Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein.
/Történettudomány és történeti tudat./
ZG 1968. t.16. 3.1. 75-77.
A "Vita" rovatban. Fr. Donath hozzászólásában azt emeli ki, hogy a

történeti gondolkodásra való nevelés és ennek eredménye, a helyes és világos történeti tudat kialakítása olyannyira bonyolult és fontos feladat, hogy megérdemli a történelmen kívül más tudományágak művelőinek közreműködését és a vitában való részvételét. H.Niemann főképp a történetpszichológia és a történeti tudat viszonyával foglalkozik.

Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein
/Történettudomány és történeti tudat./
ZG 1968. t.16. f.2. 198-201.

Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein
/Történettudomány és történeti tudat/
ZG 1968. t.16. f.3. 363-366.
Mehlhorn G./Mehlhorn H.G./Wermes H. szól hozzá. A történeti tudatot a társadalmi történetileg kialakult formájának tartják, amelynek a többi társadalmi tudatformával szemben az a megkülönböztető vonása, hogy mindegyikben bennfoglaltatik, vagyis a társadalmi viszonyok szélesebb körét tükrözik, mint ezek. A történeti tudat és a történelemtudás korántsem azonos fogalmak.

Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein
/Történettudomány és történeti tudat/
ZG 1968. t.16. f.4. 493-497.
Othmar Feyl kiemeli a történeti regények és kapitalista ill. imperialista korbéli történeti művek páratlan - eddig pontosan még fel nem tárt - hatását a történeti műveltségre és a történeti tudatra.

Fricke, D: Geschichtswissenschaft - Geschichtsbewusstsein.
/Történettudomány - történeti tudat./
ZfG 1968. t.16. f.5. 624-630.
A jénai egyetemen új tanszéket állítottak fel a szocialista történeti tudat tanulmányozására. Távlati terveikben 1980-ig ilyen témák szerepelnek: a marxista-leninista filozófia története; munkásmozgalom és polgári pártok; 1972-től: a polgárság és a munkásosztály közötti harc dialektikája a 19. századtól Németországban: stb. Ennek szervezetét és az egyetemek közti együttműködést is tárgyalja.

Hartmann, G.-Schneider, K: Geschichtswissenschaft und Geschichtsbewusstsein.
/Történettudomány és történeti tudat./
ZfG 1968. t.16. f.6. 769-773.
A történeti kép tudományossá tétele alapvető feladat. Ennek a helyzete ma az NDK-ban.

Citron, S: Dans l'enseignement secondaire: Pour l'"aggiornamento" de l'histoire-géographie.
/Középiskolai oktatás: a történelem-földrajz tanítás korszerűsítéséről./
Ann. 1968. t.23. f.1. 136-143.
A két éve folyó vita ismertetése; konferencia sürgetése a reform kidolgozására.

Marx, Engels, Lenin

- Seleneznev, K.L. Создание и развитие К. Марксом и Ф. Энгельсом теории научного коммунизма.
/A tudományos kommunizmus elméletének kidolgozása és továbbfejlesztése K. Marx és F. Engels által./
VF, 1968. f.3. 108-131.
A témával foglalkozó szovjet irodalom áttekintése, az 1920-as évektől napjainkig.
- Abusch, A: Erben und Vollstrecker des Manifestes. Zum 120. Jahrestag des Erscheinens des "Kommunistischen Manifest".
/A Kommunista Kiáltvány örökösei és végrehajtói. A Kommunista Kiáltvány megjelenésének 120. évfordulója./
Ein. 1968. t.23. f.2. 131-143.
Történeti párhuzam: harcok 1848-ban, 1918-ban és feladatok 1968-ban.
- Hesselbarth, H.: Karl Marx und Friedrich Engels über die Prinzipien einer selbständigen Aussenpolitik der Arbeiterbewegung.
/Marx Károly és Engels Frigyes a munkásmozgalom önálló külpolitikájának elveiről/
DAP 1968. t.13. f.4. 387-396.
Az önálló külpolitika szükségességére: a harc az önálló külpolitikaért össze van kötve a munkásosztály emancipációjáért folytatott harccal, a demokráciáért folytatott nemzetközi harccal, a nemzeti felszabadítómozgalmak támogatásával és a háború és béke kérdésében az egyetlen létező emberséges magatartással. A proletár internacionalizmus.
- O.I. Білодид, Про переклад творів К.Маркса і Ф.Енгельса на українську мову.
/Marx-Engels műveinek ukrán nyelvre fordításáról/
UIZs, 1968. f.7. 26-34.
1917-ig Ukrajnában orosz nyelven láttak napvilágot Marx-Engels művei, mivel a cári hatóságok üldözték az ukrán nyelv használatát. Egy-egy ukrán nyelvű fordítás csak az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó nyugatukrán területeken jelent meg. A szovjet hatalom győzelme után, 1921-1940 között Marx-Engels valamennyi főbb műve megjelent ukránul s a közelmúltban nyert befejezést Marx-Engels összes műveinek a második orosznyelvű kiadás alapján történő ukrán nyelvű kiadása.
- M.A. Суслов, К.Маркс - гениальный учитель и вождь рабочего класса.
/Karl Marx - a munkásosztály genialis tanítója és vezére./
Ком. 1968. f.7.3-25.
M.A.Szuszlov előadói beszéde a Marx születésének 150. évfordulója alkalmából Moszkvában rendezett ünnepi ülésen.
- Евчук, М.Т: Марксистско-ленинская философия и современная марксология.
/A marxista-leninista filozófia és a jelenlegi marxológia./
VF, 1968. f.8. 3-11.
Marx születésén 150. évfordulója alkalmából a SzUTA Tudományos Tanácsának ülésén elhangzott ünnepi előadás. Az utóbbi évtizedben igen megnőtt az érdeklődés Marx tanítása iránt. A marxológia - a marxizmusról s annak jelenkori problémáiról a kispolgári és polgári ideológusok által nyújtott kép.

- Румянцева, А.М.: К.Маркс и проблемы развития социалистической культуры.
/K.Marx és a szocialista kultúra fejlődésének problémái./
VAN, 1968. f.8. 9-23.
A SzUTA 1968. VI-i közgyűlésén elhangzott előadás Marx születésének 150. évfordulója tiszteletére.
- Федосеев, П. И.: Марксизм-ленинизм и наша эпоха /K 150-летию со дня рождения К.Маркса.
/A marxizmus-leninizmus és korunk. K.Marx születésének 150. évfordulója alkalmából./
VAN, 1968. f.4. 3-15.
Megemlékezés K.Marx születésének 150. évfordulója alkalmából.
- Семенова, Н.Н.: Марксистско-ленинская философия и вопросы естествознания.
/A marxista-leninista filozófia és a természettudomány kérdései./
VAN, 1968. f.8.24-40.
A SzUTA 1968. VI-i közgyűlésén elhangzott előadás Marx születésének 150. évfordulója tiszteletére.
- Юбилейные конференции и заседания.
/Jubileumi konferenciák és ülések./
VAN, 1968. f.8. 41-57.
Marx-születésének 150. évfordulója alkalmából a SzUTÁ-hoz tartozó intézetek által rendezett konferenciák és ünnepi ülések ismertetése.
- А.И. Румянцев, Гуманистическая идеология и социальная наука.
/Humanista ideológia és társadalomtudomány/
VF, 1968. f.11, 3-13.1.
Marx születésének 150. évfordulójára a nemzetközi UNESCO szimpóziumon elhangzott előadás.
- Виноградов, В.А.: Ойзерман, Т.И.-Тимофеев, Т.Т.: К.Маркс и современная наука /K итогам международного симпозиума UNESCO в Париже/
/K.Marx és a jelenkori társadalomtudomány/
VAN, 1968. f.10. 75-81.
Beszámoló a Marx születésének 150. évfordulója tiszteletére Párizsban 1968. V.8-10-én rendezett UNESCO-konferenciáról.
- Beyer, M: Hundert Jahre "Kapital"
/A Tőke megjelenésének 100 évfordulója/
ZG 1968. t.16. f.1. 84-86.
Tudományos ülészsak, Berlin, 1967. szept. 28-9.
- Bach, A: Przyczynę do charakterystyki Marksa jako przywódcy Międzynarodówki.
/Adalék Marxnak mint az Internacionálé vezetőjének jellemzéséhez./
ZPW 1968.f.2. 3-8.
Marx következő /politikai/ jellemvonásait emeli ki többek közt: a tömegekkel való kapcsolatra törekvés, a mozgalom osztályjellegének erősítése, a proletariátus osztályöntudatának kialakítása, a nyárs-polgári és reformista koncepciók leleplezése.
- Katz, H: "Kapital" Karola Marksa - realia historyczne /w 150 lecie urodzin/
/Marx Tőkéje - történelmi realitás. Születésének 150. évfordulójára/
ZPW 1968.f.2. 9-28.

A szerző felidéri a mű keletkezésének körülményeit, forrásait, Marx életrajzának vonatkozó részeit, Marx alkotó munkásságát az általános történelmi-társadalmi helyzet tükrében.

Heretik, S: Aktuálnost Marxovej ekonomickej teórie
/Marx gazdaságelméletének aktuális volta/
NM 1968. f.5. 549-560.

Cvekl, J: Meditace nad dilem Karla Marxe.
/Meditáció Marx Károly műve felett/
NM 1968. f.5. 539-548.
Marx halálának 150. és a Tőke kiadásának 100. évfordulója.

Rubel, M: La premiere édition du Capital. Note sur sa diffusion.
/A Tőke első kiadása. Néhány megjegyzés elterjedéséhez./
RH 1968. jan.-márc. t.239. 101-110.

Вигодский, В: Стиль научной работы К.Маркса.
/K. Marx tudományos munkastilusa./
VE. 1968. f.4. 3-15.
Marx tudományos módszere nem csupán a kapitalizmus tanulmányozására alkalmas, hanem más társadalmi-gazdasági formációk elemzésére is.

Дворкин, И: Научно-техническая революция и "Капитал" К.Маркса.
/A tudományos-technikai forradalom és Marx "Tőké"-je./
VE. 1968. f.4. 16-25.
A szerző behatóan ismerteti, hogy a maga korában Marx miként határozta meg a tudomány és a termelés viszonyát.

Reissig, K-Schmidt W: Das "Manifest der Kommunistischen Partei" - die erste marxistische Gesellschaftsprognose. Die Verwirklichung des Programms von Marx und Engels in der DDR.
/A "Kommunista Kiáltvány" - az első marxista társadalomprognózis. Marx és Engels programjának megvalósulása az NDK-ban./
ZfG 1968. t.16. f.5. 549-564.

Becker, G: Kolloquium über das "Manifest der Kommunistischen Partei."
/Tudományos ülés a Kommunista Kiáltványról./
ZfG 1968. t.16. f.5. 631-632.
Berlin, 1968. febr. 21-én a Párttörténelmi Intézet, Történettudományi Intézet és az egyetem Munkásmozgalmi Tanszéke rendezésében. A téma: a Kommunista Kiáltvány mint az első társadalmi prognózis.

И.Д. Назаренко, Борьба Карла Маркса за створения пролетарської партії.
/K. Marx harca a proletár párt létrehozásáért/
UIZs, 1968. f.7. 3-15.
Marx-Engels művei alapján felidéri a "Kommunista Szövetség" létrehozásának történetét.

Hundt, M: Die Programmdiskussion im Bund der Kommunisten.
/Program-vita a Kommunista Szövetségében./
ZfG 1968. t.16. f.6. 739-745.
A legtöbb polgári és jobboldali szociáldemokrata történelmi munkában a Kommunista Kiáltványt úgy értékelik, mint két tudósnak a politikai mozgalmaktól elszigetelt alkotását. Erre válaszként ismerteti a szerző a Kommunista Szövetségben lezajló három fázisu vitát.

P. Конюшан, Карл Маркс и русские революционеры.
/K.Marx és az orosz forradalmárok/
Kom. 1968. f.4. 11-22.
Születésének 150. évfordulójára.

Афансев, Вл: Отправной пункт политической экономии.
/A politikai gazdaságtan kiindulópontja./
VE. 1968. f.5. 3-16.
A munka - mint áru - kettős jellegéről, Marx születésének 150. évfordulója alkalmából.

Тушунов, А: К.Маркс об экономическом развитии России.
/Karl Marx Oroszország gazdasági fejlődéséről/
VE. 1968. f.5. 17-25.
Röviden ismerteti Marx munkásságát a téma kutatásával kapcsolatban. Jelzi, Marxnak nem sikerült már felhasználnia a Töke III. kötetének végleges összeállításá során az Oroszországra vonatkozó eredményeket. Munkásságát Lenin folytatta.

Bergman, S: Engels o legalizmie i revolucji /nowo odnaleziony list F. Engelsa/
Engels a legalitásról és a forradalomról. Engels F. újonnan felfedezett levele/
ZPW 1968. f.2. 183-188.
Az International Review of Social History /Amsterdam/ publikálta. Engels 1895-ös Richard Fischerhez írott levelét, ennek lengyel fordítását hozza a cikk, valamint Fischer Engelshez írt levelét.

Мамут, Л.С: К.Маркс о государстве как политической организации общества.
/K.Marx az államról, mint a társadalom politikai szervezetéről./
VF, 1968. f.7. 29-39.
A jelen korszak egyik fontos gyakorlati problémája - az állam szerepének tisztázása.

Becker, G: Zwei neuentdeckte Briefe von Karl Marx. Ergänzende Tatsachen zu seiner Biographie für das Jahr 1848.
/Marx Károly két újonnan felfedezett levele. Kiegészítő tények életrajzához az 1848. évről./
ZG 1968. t.16. f.3. 306-326.
A címben említett két Marx-levéllel együtt összesen 11 különböző dokumentumot közöl magyarázó bevezetéssel. A dokumentumok fontos kiegészítő adalékokkal szolgálnak Marx 1848-i élettörténetéhez.

Merkel, R.-Reissig K.-Schmidt W: Karl Marx und der Sozialismus. Die Entwicklung des Sozialismusbildes durch Marx und Engels.
/Marx Károly és a szocializmus. A szocializmusról alkotott kép fejlődése Marx és Engels révén/
ZG 1968. t.16. f.3. 277-305.
A tudományos szocializmus fejlődésének három szakaszán /1843-1848/ 49, 1849-1871, 1871-1895/ át Marx és Engels szocializmus-képének fejlődését vizsgálja.

Кедров, Б.М: Маркс и единство наук - естественных и гуманитарных.
/Marx és a természet-, és társadalomtudományok egysége.
VF, 1968. f.5. 3-14.
A materialista dialektika alapvető törvényeinek feltárása nyomán már a XIX. században lehetővé vált a természet-, és társadalomtudományok egységes szemlélete.

- Соловев, Е.Ю.: Личность и ситуация в социально-политическом анализе Маркса /Személyiség és szituáció Marx társadalmi-politikai elemzésében./ VF, 1968. f.5. 15-29.
Korunk modern polgári gondolkodóival /Jaspers, Sartre/ száll vitába a szerző, akik szerint a marxizmusnak talán legfőbb gyengéje - az egzisztenciális problematika lebecsülése /a személyes felelősség, a bűn, a magatartás megválasztásának és őszinteségének kérdése/.
- Ойзерман, Т.И.: Маркс, Гегель и современное буржуазное сознание. /Marx, Hegel és a modern polgári tudat./ VF, 1968. f.5. 30-41.
Plenge, Hyppolité, Löwith, J.D.Hondt modern filozófiai műveivel foglalkozik
- Коган, А.М.: "Капитал" Маркса и некоторые проблемы современных социально-экономических исследований. /Marx "Tőké"-je, és a jelenkori társadalmi-gazdasági kutatások egyes problémái./ VF, 1968. f.5. 53-60.
A jelenkori imperializmus gazdag anyagot szolgáltat ahhoz, hogy a "Tőké"-re támaszkodva sor kerüljön az imperialista korszak sajátosságainak feltárására. Az új körülmények szemszögéből veti fel a szerző az alábbi kérdéseket: 1/ a munkaidő csökkentése növeli a munkaintenzitást s így a profitot? 2/ a jelenkori viszonyok között megmarad-e az abszolút földjáraadék? 3/ termelő munkának tekinthető-e az ápolók, színészek, stb. munkája.
- Брегель, Е.: Карл Маркс и критика современной буржуазной политической экономии. /Marx és a jelenkori burzsoá politikai gazdaságtan kritikája./ VE. 1968. f.7. 77-88.
A kritika, amelyet Marx a korabeli burzsoá politikai gazdaságtannal szemben gyakorolt, nagy jelentőséggel bír napjaink burzsoá politikai gazdaságtanának bírálata során is.
- П.М. Шморгун, Видання і розповсюдження творів К.Маркса на Україні. /Marx műveinek kiadása és elterjedése Ukrajnában./ UIZs, 1968. f.4. 18-22.
Gazdag bibliográfiával ellátott, sok tényanyagot tartalmazó rövid közlemény.
- А.М. Аббасов, И.Ф. Фесенко - пропагандист марксизму. /I.F.Fezenko - a marxizmus propagandistája./ UIZs. 1968. f.4. 23-28.
Ivan Fedorovics Feszenko /1846-1882/ életutjának ismertetése. Feszenko sokat tett a külföldön elsőként Oroszországban, 1872-ben megjelent "Tőke" I.kötetének propagálása érdekében.
- М.Ф. Котляр, Історія народів СРСР у "Хронологічних виписках" К. Маркса. /A SZU népeinek története Marx "Kronológiai jegyzetei"-ben./ UIZs, 1968. f.4. 29-34.
Marx jegyzetei az európai, ázsiai és afrikai népek I-XVII. századi történetéről. /"Marx-Engels archivum" t.V-VIII./ A Baltikumra és Oroszországra vonatkozó jegyzetek összevetése azok forrásaival, F. Schloesser Világtörténetével és Karamzin "Az orosz állam története" c. művével.

- A.Д. Скаба, Карл Маркс та історичний процес.
/Karl Marx és a történelmi folyamata./
UIZs, 1968. f.5. 3-10.
Marx születésének 150. évfordulója alkalmából az Ukrán Tudományos Akadémia közgyűlésén elhangzott ünnepi előadás.
- И.Н.Храковський, З історії дослідження теоретичної спадщини К. Маркса в УРСР.
/K.Marx elméleti örökségének kutatástörténetéből az Ukrán SzSzK-ban./
UIZs, 1968. f.5. 11-16.
Időrendi áttekintés Marx műveinek ukrán kiadásáról. A szerző megismertet a legnevesebb ukrán Marx-kutatókkal, a Marx tanítását terjesztő intézményekkel és sajtóorgánumokkal, 1917 után.
- С.М. Слупко, Вплив марксизму на поширення революційно-демократичних ідей на західноукраїнських землях.
/a marxizmus hatása a forradalmi-demokratikus eszmék terjedésére Nyugat-ukrán területen/
UIZs, 1968. f.5. 17-23.
A XIX.sz. második felében az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó Galiciában I.Franko, M.Pavlik, O.Terleckij, V.Navrockij sokat tettek a haladó történettudomány fejlesztése érdekében. Tevékenységükben nagy szerepet játszottak Marx írásai, amelyek hamarosan jól ismertté váltak Galiciában.
- A.В. Санцевич, К.Маркс про відображення пресою історичної дійсності.
/K.Marx a történelmi valóság tükröződéséről a sajtóban/
UIZs, 1968. f.5. 24-30.
Írásaik alapján, számos példa segítségével érzékelteti Marx és Engels újságírói gyakorlatát. Mindketten a történelmi valóság hű ábrázolására törekedtek, példát szolgáltatva korunk kommunista sajtója számára.
- Из рукописного наследства К.Маркса.
/Karl Marx kéziratosaiból./
Ком. 1968. f.7. 26-31.
Első ízben publikált részletek Marx 1861-63 között készült kéziratából, amelyben többé-kevésbé rendszeresen kifejtette a Tőke valameny-nyi kötetének problematikáját.
- Н. Шитов, К.Маркс и Ф.Энгельс о пролетарском интернационализме.
/K.Marx és F.Engels a proletár internacionalizmusról/
Ком. 1968. f.7. 32-43.
A szerző Marx-Engels korától napjainkig méltatja a proletár internacionalizmus jelentőségét.
- Т. Ойзерман, Учение Маркса и борьба против современной буржуазной идеологии.
/Marx tanítása és harca a jelenkori burzsoá ideológia ellen./
Ком. 1968. f.7. 44-54.
A szerző rövid áttekintést nyújt a jelenkori nyugati "Marx-szakértők" és "Marx-kritikusok" nézeteiről. Helyet kap H.Falk, W.Schlamm, D.Mallery, L.Krieger, J.Barion, P.Burgelin nézeteinek ismertetése, bírálata.

- Ю. Ольсевич, Марксистская экономическая теория и банкротство ее буржуазных толкователей.
/A marxiz gazdasági elmélet és burzsoá értelmezőinek csődje./
Ком. 1968. f.7. 55-65.
A szerző nagy figyelmet szentel J.M. Keynes nézeteinek, tagadólág válaszolva egyben a kérdésre: szüksége van-e a marxizmusnak a Keynes-féle kiegészítésekre. A továbbiakban Marx jelenkori legismertebb cáfolójának, az amerikai közgazdász P.Samuelsohnnak a nézeteivel száll vitába. Samuelsehn szerint a marxizmus nem alkalmas arra, hogy választ adjon az európai és az amerikai gazdasági élet 1937-1967 közötti kérdéseire. A cikk befejező részében azokkal a bírálatokkal foglalkozik a szerző, amelyek szerint az iparilag fejlett szocialista országok gyakorlata szemben áll a marxizmus elmélettel.
- Mittag, G: Karl Marx und die sozialistische Ökonomie.
/Marx Károly és a szocialista közgazdaságtan/
Ein. 1968. f.23. f.4/5. 437-452.
A minőségileg kötött tervezés előtérbe kerülése. A tervgazdaság = szocialista gazdaság. A szocialista koncentráció és kooperáció. Korunk új feladata: a tervezés és vezetés gazdasági modelljének kidolgozása.
- В.Г. Сарбей, Матеріалістичне розуміння історії - наукове відкриття К.Маркса.
/A materialista történetfelfogás - Marx tudományos felfedezése./
UIZs, 1968. f.4. 3-11.
Ünnepi vezércikk Marx születésének 150. évfordulójára.
- Л.А. Коваленко, Висвітлення історії України в працях основоположників марксизму.
/Ukrájna történetével kapcsolatos kérdések a marxizmus klasszikusainak műveiben./
UIZs, 1968. f.4. 12-17.
Rövid áttekintés a Marx-Engels műveiben található, s a legrégebb időktől a XIX.század végéig terjedő ukrán vonatkozású utalásokról.
/Archeológiai jellegű megállapítások, a tatárjárás s a középkori parasztmozgalmak jellegével kapcsolatos értékelések, 1848-ra vonatkozó jellemzések, helyzetelemzések, stb.
- Мамардашвили, М.К.: Анализ сознания в работах Маркса.
/A tudat elemzése Marx műveiben./
VF, 1968. f.6. 14-25.
A társadalmi jelenségek objektív, materialista elemzése alapján jutott el Marx a tudat szerepének megértéséhez, a tudat természetével, működésével kapcsolatos alapvető fogalmak meghatározásához.
- Фридендер, Г.М.: Маркс и проблема художественной ценности.
/K.Marx és a művészi értékek problémája./
VF, 1968. f.6. 26-32.
A kiemelkedő művészi alkotások nem vesztek el jelentőségüket annak a kornak a leáldozásával, amelyben létrejöhettek.
- М.М. Шестопал, Участь К.Маркса и Ф.Энгельса в революции 1848-1849 гг.
/Marx és Engels részvétele az 1848-49. évi forradalomban./
UIZs, 1968. f.3. 12-19.
Marx-Engels korabeli írásai alapján írt tanulmány a 120. évf. alk.

- Stiehler: Der Dialektiker Karl Marx. Unlösliche Einheit von Materialismus und Dialektik.
/Marx Károly a dialektikus ember. A materializmus és dialektika feloldhatatlan egysége./
Ein. 1968. t.23. f.4/5. 507-516.
- Becker, G: Nachrufe auf Karl Marx 1883
/Marx-bucsuztatók 1883-ban/
ZG 1968.t.16. f.4. 471-492.
- Ленинизм - неодолимая сила нашей эпохи.
/A leninizmus - korunk legüdvözhetőtlenebb ereje./
VE. 1968. f.9. 3-10.
Lenin születésének közeledő 100. évfordulója alkalmából az ünnepelés legméltóbb módja - a grandiózus gazdasági és kulturális feladatok sikeres megvalósítása.
- Grünwald, L: Um Lenins politisches Vermächtnis.
/Lenin politikai végrendelete./
WZ 1968. f.1. 3 5-42.
Az 50-es évforduló alkalmából fenti vonatkozású munkákról kritikai áttekintés.
- Гладков, И: Программный документ научного коммунизма.
/A tudományos kommunizmus programdokumentuma./
VE. 1968. f.4. 26-38.
Lenin "A szovjet hatalom soronkövetkező feladatai" c. műve megjelenésének 50. évfordulója alkalmából írott méltatás.
- Маневич, В: Ленин о социалистическом труде.
/V.I.Lenin a szocialista munkáról./
VE. 1968. f.4. 39-49.
A munka jellege és ellentmondásai, a munka termelékenysége és a munkaerő reacionális felhasználása, az anyagi ösztönzés a szocializmus viszonyai között.
- Евзеров, Р.Я: В.И.Ленин о развитии экономической сущности капитализма.
/V.I.Lenin a kapitalizmus gazdasági lényegének fejlődéséről./
Egyes metodológiai kérdések Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvében./
VF, 1968. f.4. 13-23.
A szerző Lenin idézett munkája kapcsán felhívja a figyelmet, mint általában elhanyagolt problémára, a kapitalizmus gazdasági lényegének változásaira, e folyamat behatóbb tanulmányozásának szükségességére.
- Sztobjkovics, А: Ленин и гуманизм.
/Lenin és a humanizmus./
VF, 1968. f.4. 24-35.
Vitázik azokkal, akik szerint az osztályharc elmélete összeegyeztethetetlen a humanizmus elveivel. Öt pontba foglalva kifejti, hogy a konkrét, aktív humanizmus - a marxizmus.
- Jermolajewa, А: Ленин а революциониси полсцы на zesłaniu syberyjskim
/1897-1900/
/Lenin és a lengyel forradalmárok a szibériai száműzetésben.
1897-1900/

- ZFW 1968. f.2. 29-42.
Lenin szibériai száműzetése alatt többek közt Prominskivel, Kulikal, Konnal és Blazejewskivel volt kapcsolatban. Meleg baráti kapcsolat fűzte a lengyel forradalmárokhoz, tanácsokkal látta el, irodalommal segítette őket.

- Lenin, V.I.: Zwangsrekrutierung von Studenten.
/Diákok kényszersorozása./
WZ 1968. f.6. 288-289.
Lenin egy 1901. évi Iszkra cikkét közli kivonatolva, amelyben a diákság szerepéről beszél, mint a munkásmozgalom szövetségeséről. 1901-ben egy tüntetés alkalmával a cár kényszersorozást rendelt el a tüntetők köréből.

- Л.П. Нагорна, В.І. Ленин і українське питання в період підготовки жовтневої революції.
/Lenin és az ukrán kérdés az októberi forradalom előkészítésének időszakában./
UIZs, 1968. f.4. 47-56.
Az adott problémakörrel foglalkozó legújabb nyugati, főleg angol-amerikai irodalom nézeteinek felvázolása mellett ismerteti Lenin állásfoglalását.

- Г.Т. Безкорьвайна, Боротьба В.І.Ленина за мир у період першої світової війни.
/Lenin harca a békéért az I.világháború idején./
UIZs, 1968. f.9. 3-10.
Lenin korabeli írásai alapján.

- Л.Э. Барабон, В.І. Ленин і використання досвіду революції 1848-49 рр.
/Lenin és az 1848-évi forradalom tapasztalatainak felhasználása/
UIZs, 1968. f.3. 20-23.
Rövid áttekintés arról az elvi értékelésről, amelyet Lenin 1895-1921 között írott művei az 1848-49 évi /főleg francia és német/ forradalmi mozgalomról, s abban résztvevő erőkről tartalmaznak.

- В.А. Молостов, Публікація ленінських творів у більшовицьких газетех України /березень 1918- серпень 1919/
/Lenin műveinek publikálása az ukrajnai bolsevik újságokban. 1918 március-1919 augusztus/
UIZs, 1968. f.4. 63-70.
A témára vonatkozó szovjet irodalom ismertetése után időrendben, hónapokénti csoportosításban közli az ukrajnai bolsevik sajtóban megjelent Lenin művek jegyzékét.

EGYETEMES TÖRTÉNET

/Általános kérdések, nemzetközi kapcsolatok/

Riha, O: O koncepci svétovych dejin
/A világtörténet koncepciójáról/
ČCH 1968. f.1. 46-49.

C.M. Cipolla, olasz történész, valamint B. Russel legújabb megállapításából indul ki: A világtörténet vizsgálatánál és megírásánál ma már egyetemes világszemléletből kell kiindulni, az emberiség történetére, mint egészre kell tekinteni. A fejlődés nem megy végbe "tisztá klasszikus formák" szerint. Évszázadok folyamán újabb és újabb területekre tevődtek át a fejlődés és haladás tüzfészkei. A haladás kategóriájának szempontjából a világtörténet objektivebb periodizációjának kialakítását sürgeti. Véleménye szerint az emberiség egyetemes történeti fejlődésének fogalma - mind vertikális /időrendi chronológiai/, mind horizontális /territoriális/ szempontból képezi a világtörténet koncepciójának szemléleti és módszertani aspektusát.

Изучение аграрной истории Восточной Европы /Симпозиум в Ленинграде/.

/Kelet-Európa agrártörténetének tanulmányozása/
VAN, 1968. f.4. 107-108.
Beszámoló a Leningrádban tartott szimpóziumról.

Castellan, G: Comment développer les recherches françaises sur l'histoire de l'Europe Orientale?

/Hogyan lehetne fejleszteni a Kelet-Európa történetére vonatkozó francia kutatásokat?/
RHMC 1968. ápr.-jun. t.15. 362-376.

Módszerproblémák, "régions historiques" és "régions de civilisation" - nyelvi nehézségek - forrásanyag-kutatási problémák - külföldi kutató lehetősége: a szintézis.

Havrának, J: Dvě diskuse se zahraničnimi historiky

/Két megbeszélés a külföldi történészekkel/
ČCH 1968. f.1. 145-147.

1./ 1967. szept. 6-án Prágában az 1848-1918-al foglalkozó történész bizottság megbeszélése a "nemzet" fogalmáról a történelemben és a történetírásról; 2./ szept. 8-án, a Károly Egyetemen vita a fasizmusról.

Kuujo, E: Die skandinavische Geschichtsforschung und die ältere Geschichte Osteuropas /vor 1800/.

/A skandináv történetkutatás és Kelet-Európa régebbi története /1800 előtt/ /.

JGO 1968. t.16. f.2. 263-269.

Dán történészek különösen Oroszország fejlődése iránt érdeklődnek; a szlavisták pedig a varjág-orosz kapcsolatokat kutatják. Norvég történészek egy időben Finnország történetével foglalkoztak, ma a 15-16. századi skandináv-orosz kapcsolatokkal. Svédországban készül a német nyelvű "Baltische Bibliographie". Általában Svédország a Baltikum történetének hazája.

Nigay, G: Les inventaires, répertoires et catalogues de périodiques /revues et journaux/.
/A folyóiratok /lapok, hírlapok/ leltárai, repertóriumai, katalógusai./
RH 1968. jan.-márc. t.239. 123-132.

őskor

Крайнов, Д.А.-Крайнов, А.А: Становление человека и человеческого общества.

/Az ember és az emberi társadalom keletkezése./

VAN, 1968. f.7. 117-119.

Az 1968. II.29-III.1. Moszkva. A tanácskozáson archeológusok, antropológusok, filozófusok, ethnográfusok és történészek vettek részt. Három fő téma került megvitatásra: 1/ az ember, mint antropológiai típus, kialakulása; 2/ az ember, mint társadalmi lény, kialakulása; 3/ a tudat kialakulása és szerepe a társadalmi fejlődés különböző fokain.

Rané formy civilizace. Otázky dějin. Uspořádal J.Pečírka a J.Pešek.

Praha 1967. 214.

/A civilizáció korai formái. A történelem kérdései. Sajtó alá rend.

Pečírka, J. és Pešek, J./

HČ 1968. f.1. 92-94.

Ism.: Kopčan V.

Бляхер, М.Д: Современная буржуазная эстетика о происхождении искусства.

/A jelenlegi burzsoá esztétika művészet keletkezéséről./

VF, 1968.2. 83-93.

Az utóbbi évtizedben lényegesen megváltozott a művészetek keletkezését vizsgáló kutatások iránya. A burzsoá tudomány ma már nem a szépségről szóló általános elméletekkel magyarázza a művészet kialakulását, hanem az ember művészi alkotó képességének jelentkezésével. Ismerteti a legújabb nyugati művészettörténeti művekben kifejtett nézeteket.

Charrière, G: L'art préhistorique peut-il éclairer les sociétés qui le pratiquaient?

/Milyen felvilágosításokat nyújthat a történelem előtti művészet saját társadalmáról?/

Pensée, 1968. aug.-okt. f.140-141. 153-169.

A legújabb elméletek a barlangrajzok megfejtéséről.

őkor

Гуревич, А.Я: К дискуссии о докапиталистических общественных формациях:

формация и уклад.

/A kapitalizmuselőtti társadalmi formációkról folyó vitához: formáció és szektor./

VF, 1968. f.2. 118-130.

A formáció és a szektor problémájáról szólva helytelennek tartja, ha a történelmileg létezett konkrét társadalmak kutatását logikai kategóriák alkalmazásával helyettesítik, mert így az, ami a történelemből nem fér be a formációról alkotott ideális elképzelésbe, az nem nyerhet objektív értékelést.

Дьяконов, И.М.: Проблемы экономики. О структуре общества ближнего Востока середины II тыс. до н.э. Э. Структура общинного сектора экономики в западной Азии.
/Gazdasági problémák, A Közel-Kelet társadalmának szerkezete az ie. II. évezred közepéig. 3. A gazdaság közösségi szektorának szerkezete Nyugat-Ázsiában./
VDI 1968. f.3. 3-26.

Дьяконов, И.М.: 4. Структура государственного сектора экономики в западной Азии.
/4. A gazdaság állami szektorának szerkezete Nyugat-Ázsiában./
VDI 1968. f.4. 3-37.

A rendszerező igénnyel készült többrészes tanulmány végkövetkeztéseiben /f.4. 33-37/ a társadalmi szerkezet és a termelési mód kérdéseit foglalja össze, revidálva a szovjet történetírás korábbi álláspontját. A keleti társadalom alapvető rétegét a szabad parasztok faluközösségében látja. A "király embereit" két csoportra osztja: a/ királyi szolgák - szolgálatukhoz kötött juttatásban részesülnek a királyi földből; b/ a királyi munkások - tulajdontól és termelőeszközöktől megfosztott, gazdaságon kívüli kényszernek alávetett réteg. A valóságos rabszolgák, számuk és gazdasági jelentőségük szerint nem voltak középponti fontosságúak, s csupán a kizsákmányolt osztály egy részét képezték. Ezt az osztályt a szerző "rabszolga-típusú ókori alávetett dolgozók"-nak nevezi. Végső következtetése: Az ókori társadalmat csak feltételesen és csak a közérthetőség céljából lehet "rabszolgatartó"-nak nevezni, mivel az a kizsákmányolás rabszolgatartó és félig-rabszolgatartó formáinak változatos együttese volt.

Chesneaux, J: Où en est la discussion sur le mode de production asiatique /III/.

/Hol áll az ázsiai termelési módról folytatott vita?/

Pensée, 1968. ápr. f.138, 47-55.

A Pensée 1964. 114. számában megnyitott és azóta egyre szélesedő vitával kapcsolatos irodalom mai mérlege.

Manivanna, Keo: Aspects socio-économiques du Laos médiéval.

/A középkori Laos társadalmi-gazdasági vonatkozásai./

Pensée, 1968. ápr. f.138, 56-70.

Az ázsiai termelési mód kategóriáinak alkalmazása a Laosra vonatkozó, rendelkezésre álló etnológiai, történelmi anyag alapján - a Lao állam megalakulása a XIV. század folyamán és további fejlődése - gazdasági alapjai, társadalmi strukturája - a XVII. századi Lao - politika és vallás; vallás és gazdaság; vallás és falvak - társadalmi ellentmondások - a thai struktúra és a lao struktúra.

Sédov, L: La société Angkorienne et le problème du mode de production asiatique.

/Angkor társadalma és az ázsiai termelési mód problémái./

Pensée, 1968. ápr. f.138. 71-84.

Az európaiktól teljesen különböző, sajátos fejlődési típus - osztály-társadalom, közös földtulajdon, szabadok a közösségen belül, törzsi szervezet továbbélése, társadalmi integráció, - gazdasági, katonai, kulturális, vallási tevékenység az uralkodóosztály kezében - kizsákmányolás theokrata tulsulya. Teljes átalakulása a XIV-XV. században.

- Gallisot, R.-Valensi, L: Le Maghreb précolonial: mode de production archaïque ou mode de production féodal?
/A gyarmatosítás előtti Maghreb - archaikus vagy feudális termelési mód?/
Pensée, 1968. dec. f.142. 57-93.
Gallisot a feudális termelési mód három útját definiálva a "féodalité de commandement" modellt próbálja a gyarmatosítás előtti Algéria viszonyaira alkalmazni, Valensi Algériával kapcsolatban az archaikus termelési mód modelljét elemzi.
- Biezunska-Małowist, I: Główne kierunki badan nad niewolnictwem starozytnym we współczesnej historiografii.
/Az ókori rabszolgáság kutatásának főbb irányvonalai a jelenkori történetírásban./
PH 1968. t.59. f.3. 349-366.
A kérdésre vonatkozó legújabb munkák áttekintését adja.
- David, M: Couleur et liberté à propos d'un ouvrage récent.
/Szin és szabadság egy legújabban megjelent munka alapján./
RH 1968. jan.-márc. t.239. 80-86.
Yvan Debbasch, Couleur et liberté. Le jeu du critère ethnique dans un ordre juridique esclavagiste. Annales de la Faculté de Droit et des Sciences politiques et économiques de Strasbourg, Dalloz, 1967. 310 p. munkájából.
- Kolenda, J, Najnowsze badania nad historia rolnictwa starozytniej Italii.
/Legújabb kutatások az ókori Italia mezőgazdaságának történetéről./
PH 1968. t.59. f.3. 491-500.
Kuziszczin és Dohr e témakörre vonatkozó műveinek és eredményeinek összehasonlítása.
- Медведев, И.П.: Обсуждение вопросов истории античного и средневекового города /Научная сессия в Ленинграде/
/Az ó-, és középkori várostörténet kérdésének megvitatása./
VAN, 1968. f.10. 113-115.
1968. VI.5-7. Leningrád. Rövid ismertetés az elhangzott előadásokról.
- Simon, M: Christianisme antique et pensée paienne: rencontres et conflits.
/Antik kereszténység és pogány gondolkozás: közös pontok és összeközegek./
RUB, 1967. okt.-1968. jan. t.20. f.1-2. 40-60.

középkor

- Гуревич, А.И.: Некоторые нерешенные проблемы социальной структуры дофеодального общества. Индивид и общество. /Тезисы доклада/ обсуждение доклада /A feudalizmus előtti társadalom szociális struktúrájának néhány megoldatlan problémája. Egyén és társadalom. /Az előadás tézisei./
Az előadás vitája.
SzV t.31. 1968. 64-76.
- Слюжмов, М.И.: Проблема возникновения средневекового города в Западной Европе. Обсуждение доклада.
/A középkori város kialakulásának problémája Nyugat-Európában. Az előadás vitája./

SzV t.31. 1968. 77-118.

Elkülöníti a "rég" római előzményekre épülő/ és az "új" /új fejlődés talaján létrejött/ városok kialakulását. Az új városok kialakulásában döntő szerepet játszott az egyház. A püspöki hatalom volt ebben az időben az egyetlen többé-kevésbé központosító szervezőerő, amely nemzetközi kapcsolatok teremtésére is alkalmas volt. Így a püspöki centrumok jelentették a gazdasági élet, a kereskedelem, de a kulturális fejlődés bázisát is. Végső következtetése /88./:

"A germán városok teljesen önálló fejlődése megszakította az egyiptomi-semita-hellén, gall-római, meroving-karoling társadalmak leszármazási folytonosságát."

Корсунский, А.Р.: Государство и этнические общности в раннефеодальный период в Западной Европе. Обсуждение доклада.

/Állam és ethnikai közösség a korai feudális időszakban Nyugat-Európában. Az előadás vitája./

SzV t.31. 1968. 119-147.

A legkorábbi feudális államalakulatok szétbomlásában nemcsak gazdasági-társadalmi és politikai okok játszottak közre, hanem az etnikai közösségek is.

Люблинская, А.Д.: Типология раннего феодализма в Западной Европе и проблема Романо-Германского синтеза. Обсуждение доклада.

/A korai nyugat-európai feudális tipológiája és a római-germán szintézis problémája /Előadás és vita//

SzV t.31. 1968. 9-44.

A feudális kialakulásának időszakában az egyes országok fejlődésének sajátos vonásai szinte "programszerűen" adóttak voltak. Vizsgálja a földtulajdon és a társadalmi függési formák területi eltéréseit, a városok feudalizálódását.

Неусыхин, А.И.: Дофеодальный период как переходная стадия развития от родоплеменного строя к раннефеодальному /Тезисы доклада/

/A feudális elotti periódus, mint a nemzetiségi társadalmi és korai feudálisba való átmenet állapota /Az előadás tézisei/.

Az előadás vitája./

SzV t.31. 1968. 44-63.

A teljes szöveg a Voproszi Isztorii 1967. f.1-ben jelent meg.

Prinz, Fr.: Landesgeschichte und Mediävistik. Ein Forschungsbericht über Arbeiten von Karl Bosl, Heinrich Büttner und Walter Schlesinger.

/Helytörténet és középkori történetírás. Kutatási tájékoztató Karl Bosl, Heinrich Büttner és Walter Schlesinger munkáiról./

HJ 1968. t.88. f.1. 87-101.

A nyugatnémet középkori történetírás utolsó évtizedének változásai: előtérbe kerültek szellemtörténeti és historiográfiai problémák, amelyek egy korszak önmegértéséhez járultak hozzá.

Ashtor, E.: Essai sur l'alimentation des diverses classes sociales dans l'Orient médiéval.

/Tanulmány a középkori Kelet különböző társadalmi osztályainak táplálkozásáról./

Ann. 1968. t.23. f.5. 1017-1053.

Észlelhető-e változás az adott korszakban egyes osztályok táplálkozásában? Milyen hatással van a táplálkozás a közegészségre, demográfiai fejlődésre? - Felhasználható források - főbb élelmiszerek - bér munkások anyagi helyzete, kalória stb. fogyasztása - magasabb társ.osztályok táplálkozása - öltözködés, életmód.

Mitterauer, M: Jahrmärkte in Nachfolge antiker Zentralorte.

/Évi vásárok az ókori központok folytatásaként/

MIÖG 1967. t.75. f.3-4. 237-321.

A burgundi kelta oppidumok helyén lévő évi vásárok a 19. sz. közepéig. Luxemburgi és felső Rajna-vidéken lévő vásárok stb. A kontinuitás kérdése.

Чалоян, В.Н: Проблемы истории философии эпохи феодализма.

/A feudalizmuskori filozófiatörténet problémái./

VF, 1968. f.4. 117-124.

Míg az antik filozófia elsősorban az ember és a természet viszonyát vizsgálta, a feudalizmus korában a filozófia - vallásfilozófiává vált. A reális anyagi világról az ember által alkotott benyomás az uralkodó ideológián kívül, főleg a szépirodalomban, a népművészet különböző formáiban nyerhet kifejezést.

Hoffmann, J: Die östliche Adriaküste als Hauptnachschiebungsbasis für den venezianischen Sklavenhandel bis zum Ausgang des elften Jahrhunderts.

/Az Adriai tenger Keleti partja, mint a velencei rabszolga-kereskedelem fő utánpótlási bázisa a tizenegyedik század végéig./

SW 1968. t.55. f.2. 165-181.

Velencei kereskedőket, mint rabszolgakereskedőket a források először 741-ben említik. Ilyen források a 11.században már nincsenek. Források alapján leírja a kereskedelem utvonaltól, stb.

Gamber, O.-Riedmann, J: 15. Studienwoche in Spoleto.

MIÖG 1967. t.75. f.3-4. 486-488

A középkori hadviselés tanulmányozásának hete a 15. Spoleto-i napok alkalmából. 1967. márc.25-április 5.

Wolfram, H: Mittelalterliche Politik und adelige Staatssprache /Középkori politika és nemesi államnyelv/

MIÖG 1968. t.76. f.1-2. 1-22.

A középkori politika "szisztemáját" a klasszikus alkotmánytörténet alapvonaláiban kidolgozta. De hogy a "nemesi politika" korszakát helyesen lehessen ábrázolni, megállapítani korszakhatárait és ideológiáját, ehhez egységesebb terminológiára lenne szükség.

Russocki, St: Narodziny zgrupowadzen stanowych

/A rendi gyűlések születése./

PH 1968. t.59. f.2. 214-225.

A szerző általános elméleti következtetésekre törekedve a rendiség képviselői szerveinek és szervezeti formáinak kialakulását mutatja be széleskörű összehasonlító anyag alapján.

Boehm, L: De Karlingis imperator Karolus, princeps et monarcha totius Europae. Zur Orientpolitik Karls I. von Anjou.

/Károly császár, Egész Európa fejedelme és uralkodója a Karolingoktól. I. Anjou Károly keletpolitikája./

HJ 1968. t.88. f.1. 1-33.

I. Anjou Károly /1227-1285/ politikai koncepciója egy karoling típusú keresztény birodalomról, amelynek központjai Róma, Szicília és Konstantinápoly lennének.

Цанкова-Петкова, П: Восстановление Болгарского патриаршества в 1235 г. и международное положение Болгарского государства.

/A bolgár patriarchátus visszaállítására 1235-ben és a bolgár állam nemzetközi kapcsolatai./
VV 1968. t.28. 136-150.

Małowist, M: Ekspansja portugalska w Afryce a ekonomika Europy na przełomie XV i XVI wieku.

/Portugál terjeszkedés Afrikában és Európa gazdasága a XV és XVI század fordulóján./
PH 1968. t.59. f.2. 227-244.

A portugál tengerentuli expanzió gazdasági bázisait vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a fekete földrésszel folytatott kereskedelemben a portugáloknak csak közvetítő szerep jutott és az ebből származó hasznot a németalföldi és Hanza-városok tőkésai fölőzték le.

Ayache, S.-Robert, S: Orient-Occident. A la lumière d'un récent Congrès d'histoire maritime.

/Kelet-Nyugat. Egy új tengerészettörténeti kongresszus fényénél./
RHD 1968. jul.-szept. t.240. 57-88.
/Beszámoló a Beyrouthban 1966 szeptember 5-10 között tartott nemzetközi tengerészettörténeti kongresszusról./

Delumeau, J.-Richard, J: Sociétés et compagnies de commerce en Orient et dans l'Océan Indien.

/Kereskedelmi társaságok és egyesülések Keleten és az Indiai Óceánon./
Ann. 1968. t.23. f.4. 823-843.

Vetter, Kl: Internationales Symposium "Weltwirkung der Reformation".

/A reformáció világhatása/
ZG 1968. t.16. f.1. 86-89.

Nemzetközi szimpozion, Wittenberg, 1967. okt. 24-26. A főreferátumot M.Steinmetz /Lipce/ tartotta. A polgári történetamisítással vitázva kiemelte, hogy a reformáció végső okait nem a bucsuvitában, tetőpontját nem Luther Márton szerzetes vallási harcaiban kell látni, hanem mindez egy jelentékeny történeti személyiség és a robbanásig hevült szociális feszültsége kölcsönhatásának eredménye volt. Az előadó alap gondolatát Székely György a svájci reformációra vonatkozólag tett megállapításai is megerősítették. Székely kimutatta, hogy a különböző gazdasági struktúráknál fogva a reformációnak más volt a visszhangja a svájci városi kantonokban, mint vidékiekben. Ez világossá teszi a reformáció társadalmi mozgalom jellegét.

Le Moal, F: Les dimensions du Socianisme.

/A szociánizmus dimenzióiról./
RHMC, 1968. okt.-dec. t.15. 557-596.

Az antitrinitarizmus /szociánizmus/ helye a történelemben; dogmái; filozófiája, politikai jelentősége. Fausto Socino alakja. Francia-nyelvi kapcsolatok. 1560-1660.

ujkor

- Lozinsky, A.A: La "Ligue" et la diplomatie espagnole.
/A "Liga" és a spanyol diplomácia./1584-1591/
Ann. 1968. t.23. f.1. 173-177.
L.Jensen, Diplomatie et Dogmatisme: Bernardino de Mendoza et la Ligue catholique c. műve alapján. /Harvard, 1964./
- Neubauer, H: Das Moskauer Privileg für Lübeck 1603.
/Az 1603-ban Lübecknek adott moszkvai privilégium/
JGO 1968. t.16. f.1. 70-84.
A hansakereskedelem jogokat kapott, hogy fél vámmal kereskedjék.
- Töpfer, B: Zur Frage nach dem Beginn der Neuzeit.
/Az ujkor kezdetének kérdése./
ZfG. 1968. t.16. f.6. 773-779.
Periodizációs vita.
- Texier, J: Gramsci, théoricien des superstructures. Sur le concept de la société civile.
/Gramsci, a superstrukturák teoretikusa. A polgári társadalom koncepciójáról./
Pensée, 1968. ápr. f.138. 35-60.
Az 1967 ápr. 23-27-én Cagliariiban tartott nemzetközi Gramsci kongresszuson N.Bobbio prof. előadása nyomán kialakult vita összegezése.
- Urban, O: K problematice formování občanské společnosti.
/A polgári társadalom kialakulásának problémájához/
ČČH 1968. f.6. 872-881.
A modern társadalom fejlődésének néhány általános aspektusát érinti, vitatja a polgári társadalom" fogalmával való történeti manipuláció helyességét.
- Adamóik, S: O příčinách nerovnosti mezi ekonomickými oblastmi.
/A gazdasági területek közötti egyenlőtlenségek okairól/
SSb 1968.f.2. 222-235.
- Dokoupil, L: K problematice studia kapitalistické společnosti.
/A kapitalista társadalom tanulmányozásának problematikájához/
SSb 1968. f.2. 219-222.
- Комолова, Н.П.: Встреча советских и итальянских историков.
/Szovjet-olasz történésztalálkozó./
VAN, 1968. f.7. 88-92.
1968. IV. 8-10. Moszkva. Két témát vitattak meg: 1/ az abszolutizmus Európában 17-18.sz.; 2/ orosz-olasz társadalmi-, és forradalmi kapcsolatok a 19.sz. 60-90-es éveiben.
- Kraus, A: Grundzüge barocker Geschichtsschreibung.
/A barokk történetírás jellemvonásai/
HJ 1968. t.88. f.1. 54-77.
A korszak legjobb tudósai a történelmet irodalmi műfajból tudományáá dolgozták ki.
- Gouhier, P: Mercenaires irlandais au service de la France. /1635-1664/
/Ir zsoldosok Franciaország szolgálatában. 1635-1664./
RHMC 1968. okt.dec. t.15. 672-690.
Ir csapatborzások a francia-spanyol háboruban - az ir kivándorlások összefüggései a cromwelli korszak politikájával.

- Sprunck, A: Francisco Bernardo de Quiros, ein spanischen Diplomat im Dienste des Hauses Österreich während des Spanischen Erbfolgekrieges. /Francisco Bernardo de Quiros, egy spanyol diplomata az osztrák uralkodó ház szolgálatában a spanyol örökösödési háború időszakában./ MÖS 1967 t.20. 1-35.
A diplomata tárgyalásairól készült francia nyelvű jelentések, amelyeket Bécsbe juttatott el.
- Mediger, W: Russland und die Ostsee im 18. Jahrhundert. /Oroszország és a Keleti tenger a 18. században./ JGO 1968. t.16. f.1. 85-103.
A nyugattal folytatott kereskedelem, a háborúk óriási szerepet játszottak abban, hogy megindult a polgári fejlődés Oroszországban is. A nyugati kereskedők és tudósok is vízi úton jutottak el Oroszországba.
- Morineau, M.,-Carrière, Ch: Draps du Languedoc et commerce du Levant au XVIIIe siècle. /A languedoc-i posztó és a levantei kereskedelem a XVIII.sz-ban./ RHES, t.46. 1968. f.1. 108-121.
A posztótermelésre és kivitelre vonatkozó statisztikai számsorokkal.
- Morineau, M: Marseille et l'Europe. /Marseille és Európa./ RHES, t.46. 1968. f.1. 100-107.
Kereskedelemtörténet.
- Palmer, R: Revolucje Amerykańska i europejskie XVIII w. Próba porównania. /Az amerikai és európai forradalmak a XVIII.században. Összehasonlítási kísérlet./ KH 1968, t.75. f.2. 367-372.
Noha a megoldásra váró konkrét társadalmi és nemzeti problémák más-ként alakultak az Atlanti óceán két partján, azonban ideológiai szemszögből nézve nagyon sok közöttük a hasonlóság. Ezt azzal magyarázza, hogy e forradalmak közös szellemi forrásokból táplálkoztak. Az amerikai forradalom ideológiája hatott a 48-as forradalmakra is.
- Mazauric, C: Un colloque: "Occupants et occupés /1792-1815/" /Egy konferenciáról: "Megszállók és megszállottak, 1792-1815."/ Ann. 1968. t.23. f.5. 1111-1116.
A bruxellesi Centre d'histoire économique et sociale de l'Université Libre 1968 jan. 29-30-án tartott nemzetközi konferenciája.
- Lévy-Leboyer, M: Le processus d'industrialisation: le cas de l'Angleterre et de la France. /Az iparosodási folyamat: Anglia és Franciaország esete./ RH 1968. ápr.-jun. t.239. 281-298.
A XIX.századi iparosodási folyamat fő korszakai, összehasonlítás a két ország között.
- Lévy-Leboyer, M: Le rôle historique de la monnaie de banque. /A bankok pénzének történelmi szerepe./ Ann. 1968. t.23. f.1. 1-8.
A bankok, mint a megtakarított tőke összegyűjtői, mozgatói vagy következményei-e az iparosodásnak? Kezdeményező szerepük van-e, vagy az átalakuló gazdasági élet egy értebb fázisának eredményei?

- Pietrzak-Pawłowska, I: Industrializacja opóźnionych obszarów Europy w XIX i XX wieku.
/A fejlődésben elmaradt európai területek iparosodása a XIX. és XX. sz.-ban.
KH. 1968. t.75. f.3. 643-660.
Közép-Európa iparosításának történetével foglalkozik, ilyen tényezők figyelembe vételével, melyek az iparosítás kritériumai, a fejlődést akadályozó tényezők a XIX.sz. első felében, a fejlődést gyorsító tényezők a I.világháború utáni ellentétek hatása az iparfejlődésre.
- Schreiber, W. Österreich und die Donaukommission.
/Ausztria és a Duna-bizottság./
ÖO 1968. t.10. f.4. 213-224.
Az 1815-ös bécsi kongresszus fektette le a folyamatosan lévő szabad kereskedelmi szállítás elvét. A krími háborút lezáró párizsi béke mondta ki, hogy a Duna torkolatát alá kell rendelni az "Európai Dunabizottságnak". Az első világháborút lezáró béke is jóváhagyta a nemzetközi Dunabizottság létét és Galacot jelölte ki székhelyéül. Majd ismerteti az 1948-ban aláírt "belgrádi konvenciókat", s a nemzetközi Dunabizottság technikai és politikai működését napjainkig.
- Jussila, O: Das Osteuropa des 19. und 20. Jahrhunderts in der geschichtlichen Forschung Skandinaviens.
/A 19. és 20. századi Kelet-Európa a skandináv történetkutatásban./
JGO 1968. t.16. f.2. 270-280.
Részletes beszámoló a Finnországban és Svédországban folyó Kelet-Európa-kutatásról.
- Pejfuss, M.D: Das Russlandbild im deutschen Sprachraum zur Zeit der Polnischen Revolution von 1830/31.
/Az Oroszországról alkotott kép a német nyelvterületen az 1830/31. évi lengyel forradalom idején/
ÖO 1968. t.10. 172-181.
A német közvélemény általában a lengyelek mellett állt.
- Nemlaha, A: Slovania v diele G. Mazziniho.
/A szlávok G.Mazzini művében/
SŠ lo. 1968. 71-93.
- Matula, M: Mladé Slovensko a Juhoslovania.
/Az Ifjú Szlovákia és a jugoszlávok /
SŠ lo. 1968. 29-46.
1835-1848-ig. Sturék együttműködése a jugoszlávokkal; a szlovák-szerb kölcsönös kapcsolatok fejlődése.
- Piksová, S: Buržoaznedemocratická revolúcia v rokoch 1848-1849 a problému rumunsko-mad'arskej spolupráce.
/Az 1848-1849-es burzsoá demokratikus forradalom és a román-magyar együttműködés problémái./
HC 1968.f.4. 555-575.
- Stropp, R: Die Akten des k.u.k. Ministeriums des Aussern 1848-1918.
/A cs.k. Külügyminisztérium iratanyaga 1848-1918 között./
MÖS 1967. t.20. 389-506.
Az Osztrák Külügyminisztérium levéltári szakrendszere.

Taboulet, G: Aux origines du canal de Suez. Le conflit entre F. des Lesseps et les Saint-Simoniens. 1re partie.
/A szuezi csatorna keletkezéséről. Lesseps és a saint-simonisták konfliktusa. 1.r./
RHD 1968. júl.-szept. t.24o. 89-114.

И. Митев, Болгарска национална революция та ии відгомін у Європі.
/A bolgar nemzeti forradalom és visszhangja Európában./
UIZs, 1968. f.8. 58-66.
Az 1870-es évek haladó bolgár mozgalmáról s annak angol, francia, olasz, német visszhangjáról, főleg történeti feldolgozások alapján irt összefoglalás.

Kořalka, J: Pruskoněmecká politika ve vztahu k vyrovnání roku 1867 a k národním problémům ve Střední Evropě.
/Porosz-német politika az 1867-es kiegyezés és a középeurópai nemzeti problémák viszonylatában/
HČ 1968. f.2. 195-207.

Gall, L: Zur Frage der Annexion von Elsass und Lotharingen 1870.
/Elzász-Lotharingia annexiójának kérdéséhez 1870/
HZ 1968. t.2o6. f.2. 265-326.
Bismarck annexió tervében az európai hatalmi egyensúly megteremtésére irányuló törekvés játszotta a fő szerepet, amelyet a francia uralmi vágy és a német egységgel szemben tanúsított maxacs ellenállás megbontott.

Eretzner-Messler, H: Die Balkanpolitik Conrad v. Hötzendorfs von seiner Wiederernennung zum Chef des Generalstabes bis zum Oktober-Ultimatum 1913.
/Conrad v. Hötzendorf balkánpolitikája vezérkari főnökké való kinevezésétől /1911.dec./ az 1913. évi októberi ultimátumig./
MÖS 1967. t.2o. 180-276.
Igyekeztek a világháborút elkerülni, ez többek között Hötzendorf tábornoknak is köszönhető. Forrás-és irodalomjegyzék.

I. világháboru

Nicot, J: L'histoire de la premiere guerre mondiale: l'apport des archives de l'armée.
/Az első világháboru története: mit nyújtanak a hadsereg levéltárai./
RHMC, 1968. júl.-szept. t.15. 535-542.
A kutatási tilalom határideje lejártával a hadilevéltárak világháborus anyagának, szervezetének, strukturájának ismertetése; milyen vonatkozásu kutatások profitálhatnak belőle.

Just, H: Neutralität im ersten Weltkrieg.
/Semlegesség az első világháboruban./
MÖS 1967. t.2o. 277-355.
A cikk tárgyalja Svédország, Hollandia helyzetét az első világháboru alatt; azokat a konferenciákat, amelyeken az említett államok résztvettek, s Svédország és Hollandia diplomáciai lépéseit. A cikket kronológia és bibliográfia zárja.

Batowski, H: Plane zur Teilung der Habsburger-monarchie im ersten Weltkrieg. /Eine Zusammenfassung/

/A Habsburg monarchia felosztásának tervei az első világháboruban.
/Összefoglalás./
ÚO 1968. t.l.o. f.3. 129-140.
Kerel Kramár terveit, hogy a "szláv birodalmat" hozzanak létre, a világháború előtt Oroszország nem osztotta. Később a szentpétervári kormány átvette a birodalom felosztásának terveit, de mégsem őt kell az igazi ellenzéknek tekinteni, sokkal inkább Pasić kormányzatát.

Renouvin, P: L'opinion publique et la guerre en 1917.

/A közvélemény és a háború 1917-ben./

RHMC 1968. jan.-márc. 6.15. 4-23.

A két és fél éve tartó világháború erőfeszítései után mi a polgári lakosság véleménye a háborúról? A küzdelem céljáról? Milyen formában mutatkozik az elfáradás, a vágyakozás a békére?

Wereszycski, H: L'opinion publique en Pologne devant la chute du tsarisme.

/A lengyel közvélemény a cárizmus bukásáról./

RHMC, 1968. jan.-márc. t.15. 24-38.

A porosz veszély módosító befolyása a tradicionális oroszgyűlöletre - a Dmowski-féle lengyel-orosz szövetség terve - Galicia speciális helyzete - franciabarátság erősödése - lengyel nemzeti törekvések fellángolása.

Mommsen, W.J: L'opinion allemande et la chute du gouvernement Bethmann-Hollweg en juillet 1917.

/A német közvélemény és a B.-H. kormány bukása 1917 júliusában./

RHMC, 1968. jan.-márc. t.15. 39-53.

Liens, G: L'opinion à Marseille en 1917.

/A marseillei közvélemény 1917-ben./

RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 54-78.

M. élete, társadalma, szerepe, helyzete az adott korszakban - a közvélemény változásainak főbb fázisai.

Rufin, G: L'opinion publique en 1917 dans l'arrondissement de Tournon.

/A közvélemény 1917-ben Tournon kerületben./

RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 79-96.

Konzervatív, elszigetelt agrár-vidéken a "fehérek" és "vörösök" el-lentétei; a közvéleményt kialakító tényezők.

Nouilhat, Y.-H: L'opinion publique à l'égard des Américains à Saint-Nazaire en 1917.

/A közvélemény az amerikaiakról Saint Nazaire-ben 1917-ben./

RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 97-102.

Az amerikai partraszállást követő, főleg szimpátia-hullámok a lakosság részéről, morális és anyagi segítség reménye.

Baumont, M: Abel Ferry et les étapes du controle aux armées 1914-1918.

/A.F. és a hadsereg ellenőrzésének főbb korszakai./

RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 162-208.

A.F. küzdelmei a hadsereg polgári ellenőrzésének kivívásáért.

Willequet, J: Les relations entre le roi, commandant en chef de l'armée et le gouvernement belge en 1914-18.

/A király, mint hadsereg-főparancsnok és a belga kormány viszonya

1914-18-ban./
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 149-160.

- Piero, P: Les relations entre gouvernement et commandement en Italie en 1917.
/A kormány és a katonai parancsnokság kapcsolatai Olaszországban 1917-ben./
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 133-148.
- Pedroncini, G: Les rapports du gouvernement et du haut commandement en France en 1917.
/A kormány és a katonai parancsnokság kapcsolatai Franciaországban 1917-ben./
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 122-132.
- Contamine, H: De quelques problèmes militaires de 1917.
/Néhány 1917-es katonai problémáról./
RHMC 1968. jan.-márc. t.15. 108-121.
- Bihl, W: Die österreichisch-ungarischen Dienststellen in der Ukraine 1918.
/Osztrák-magyar szolgálati helyek Ukrajnában 1918-ban/
MÖS 1967. t.20. 379-388.
1918 február-márciusában az ukrán kormányzat segélykérésére német és osztrák-magyar csapatok megszállták Ukrajnát; március 29-én a megszállócsapatok elhatárolták az egymás érdekszféráit; a délnyugati rész került osztrák-magyar fennhatóság alá. A közlemény részletesen ismerteti az átmeneti időben kialakult kormányzati- és hivatali rendszert.
- Keleher, E: Deutschland, Deutschösterreich und die Anschlussfrage in den letzten Wochen des ersten Weltkrieges.
/Németország, Németausztria és az Anschluss kérdése az első világháború utolsó heteiben/
ÜGL 1968. t.12. f.3. 132-147.
A Bismarck által meghatározott politika a Wilhelmstrassen 1918 októberéig volt érvényben. A két császári birodalom "összeomlását" Németországban úgy akarták egyensúlyozni, hogy a nagynémet politikának és egységének akartak érvényt szerezni, minden áron érdekkörükbe akarták vonni Ausztriát is. Az erről a politikáról közös állásfoglalásokat a köv. politikusoktól; Otto Bauer, Hussarek, Karl Renner.
- K.Remer, P.Vach, Політика німецького імперіалізму щодо України в першій світовій війні.
/A német imperializmus politikája Ukrajnával kapcsolatban az I. világháború idején./
UIZs, 1968. f.8. 17-26.
Német levéltári anyag s gazdag történeti irodalom figyelembevételével készült tanulmány. Sok vonatkozásban érinti az Osztrák-Magyar Monarchia korabeli ukrán-politikáját. Magyar műveket nem idéz.
- Krizman, B: "Belehradské primerie" 13. novembra 1918.
/Az 1918 nov. 13-iki "belgrádi fegyverszünet"/
HČ 1968. f.3. 332-353.
- Г.П. Нікольников, Листопадова революція 1918.р. в Німеччині і крах окупаційної політики на Україні.
/Az 1918. novemberi németországi forradalom és az Ukrajna megszállására irányuló politika csődje./
UIZs, 1968. f.12. 53-59.

Közli a kérdés szovjet történeti bibliográfiáját, majd gazdag le-
véltári anyag alapján számol be az ukrainai eseményekről.

Baumgart, W: Die Mission des Grafen Mirbach in Moskau April-Juni 1918.
/Gróf Mirbach küldetése Moszkvába 1918-április-juniusa között./
VfZg 1968. t.16. f.1. 66-96.
Dokumentáció 13 okmánnyal.

nemzetközi munkásmozgalom

König, G: Konferenz zu Problemen der internationalen Arbeiterbewegung.
/Konferencia a nemzetközi munkásmozgalom problémáiról./
Ein, 1968. t.23. f.2. 254-261.
Moszkvában, a Nagy Októberi szocialista Forradalom alkalmából tar-
tott, 70 országból résztvevő politikusok konferenciájáról értékelés.

Курилев, А.К: Союз рабочего класса и крестьянства.

/A munkásosztály és a parasztság szövetsége./
VF, 1968. f.2. 3-14.

A szerző célja - megvizsgálni a történelmi tapasztalat néhány as-
pektusát, valamint a munkásosztály és a parasztság szövetségének
perspektíváját a jelenlegi - világméretekben folyó - forradalmi
mozgalmasban.

Simon, L: La place de Han Ryner dans le mouvement social.

/Han Ryner szerepe a szocialista mozgalomban./ /1861-1938/
MS 1968. jan.-márc. f.62. 99-105.

Szoc. felfogásu, pártokivüli filozófus, publicista - irodalmi
munkássága, pol. védőbeszédei az elnyomottak, meggyőződésük miatt
ülözöttek mellett. /1921: A magyarországi fehér terror ellen./

Dandois, B: Vingt lettres sur l'Association Internationale des Travail-
leurs en Belgique /1865-1872/.

/Husz levél a belgiumi Nemzetközi Munkásszövetségről. 1865-1872./
MS 1968. jan.márc. f.62. 49-98.

Szemelvények a rendkívül aktív belga sectio tagjainak levelezéséből - a mozgalom történetén kívül a vezetők mentalitására nyújt
érdekes adatokat. - Iratpublikáció.

Weber, H: Zur Beziehungen zwischen der KPD und der Kommunistischen In-
ternationale.

/A Német Kommunista Párt és a Kommunista Internacionálé viszonya./
VfZg 1968. t.16. f.2. 177-208.

A "Dokumentáció" c. rovatban a szerző a bevezető tanulmány után
Ernst Meyernek, a német kommunizmus egyik vezetőjének levelezéséből
közöl a NEP és a Komintern viszonyának változását.

Hájek, M: Ein Jahrestag, dessen man nicht gedenkt.

/Egy évforduló, amelyre nem gondoltak/
WZ 1968. f.7/8. 389-392.

Visszatekint a Komintern VII.kongresszusára, és értékelésére, bár
ezt 3 évvel ezelőtt kellett volna megtenni.

Ernst Henry: Исторические судьбы социал-демократии.

/A szociáldemokrácia történelmi sorsfordulói./
Kom.1968. f.3. 89-103.

50 év mérlege. 1917-ben a világon 400.000 kommunista, több mint

3 millió szoc. dem. Ma: 50 millió kommunista, 15 millió szoc. dem.
A kommunista szoc. dem. együttműködés lehetőségei.

Hrbata, F: Opoziční směry v mezinárodním dělnickém hnutí a hrozba fasismu v letech 1933-1934.

/Ellenzéki irányzatok a nemzetközi munkásmozgalomban és fasizmus veszélye 1933-1935-ben/
ČCH 1968. f.2. 177-192.
ČCH 1968. f.2. 310-314.

Línecá konferencie o dejinách dělnického hnutí.

/Linzi konferencia a munkásmozgalom történetéről/
Ism.: Koralka, J..
ČCH 1968. f.2. 309-310.

legújabb kor

Kiszling, R: Russische Revolution 1917 und der Ausklang der Krieger im Osten.

/Az 1917. évi orosz forradalom és a háború vége Keleten./
ÖGL 1968. t.12. f.1. 16-22.

Geyer, D: Die russische Revolution als zeitgeschichtliches Problem.

/Az orosz forradalom, mint kortörténeti probléma./
VfZg 1968. t.16. f.1. 36-47.

Az októberi forradalmat úgy tárgyalja, mint a demokrácia forradalmát, amely világforradalommal van összekötve. Ezután a "világforradalom" menetének többféle nyugatnémet, szellemtörténeti magyarázatát adja.

Lange, D: Internationale wissenschaftliche Konferenz "50 Jahre Oktoberrevolution und die internationale Arbeiterklasse" in Moskau.

/"Az Októberi Forradalom 50 éve és a nemzetközi munkásosztály" címen Moszkvában rendezett nemzetközi tudományos konferencia/
ZG 1968. t.16. f.2. 202-206.
Moszkva, 1967. nov. 11-15.

Volobuev, P.V: Über das Allgemeingültige und die nationale Besonderheiten in der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution.

/Az általános érvényű és a nemzeti sajátosságok a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban./
ZG 1968. t.16. f.1. 5-18.

Leitsch, W: Die Revolution der Intellektuellen. Die russische Oktoberrevolution und ihr Echo in Österreich.

/Az értelmiségiek forradalma. Az orosz októberi forradalom és visszhangja Ausztriában/
ÖO 1968. t.10. f.1. 1-14.

Ponomarjov, B.N: Der 50. Jahrestag der Oktoberrevolution und die gegenwärtige Arbeiterbewegung.

/Az Októberi Forradalom 50. évfordulója és a jelenlegi munkásmozgalom./
ZG 1968. t.16. f.2. 133-150.

A Nemzetközi Munkásmozgalmi Intézet 1967. nov. 11-15-én Moszkvában tartott nemzetközi tudományos értekezletén elhangzott előadása rövidített szövege.

- I. M. Gak, Októberi győzelem és forradalom a tömegek tudatában.
/Az októberi győzelem és forradalom a tömegek tudatában./
VF, 1968. f. 10. 3-10.
A politikai öntudat következő elemeinek kölcsönös viszonyát, összhangját és ellentéteit tárgyalja az oroszországi eseményekben, az októberi forradalom és a breszti béke idején: szocialista, kommunista, nemzeti patrióta, internacionalista.
- Василен, С. В. - Маринский, М. М.: Проблемы истории внешней политики СССР
/Сессия научного совета в Москве/
/A szovjet külpolitika történetének problémái./
VAN, 1968. f. 10. 111-112.
A SZÜTA Tudományos Tanácsa összegezte a "SZÜ" külpolitikája és a nemzetközi viszonyok" témakörben 1966-67-ben végzett kutatásokat.
- Kordt, E: Die sowjetische Aussenpolitik im Wandel der weltpolitischen Konstellationen.
/A szovjet külpolitika a világpolitikai változásokban/
VfZg 1968. t. 16. f. 2. 165-176.
A szovjet külpolitika irányító eszméit és irányváltzásait vizsgálja.
- Behrend, A.-Mader U.-Ottens H: Fünfzig Jahre deutsch-sowjetische Beziehungen.
/A német-szovjet kapcsolatok ötven éve/
ZG 1968. t. 16. f. 1. 78-83.
Tudományos ülészek, 1967. szept. 20-22. Berlin.
- Ivanson, J: Russland, Amerika und die orthodoxe Kirchenpolitik. Das Moskauer Patriarchat und die Amerikanische "Metropolia".
/Oroszország, Amerika és az ortodox egyházpolitika. A moszkvai patriarchátus és az amerikai metropolia/
OO 1968. t. 10. f. 3. 141-161.
1867 októberében az oroszok eladták Alaszkát az USA-nak, de az ott létesített ortodox egyház az orosz egyház leányegyházaként működött. 1924-ben az egyház kivívta autonómiáját és 1933-ban végérvényes tőrés következett be az orosz anya- és az amerikai leányegyház között.
- Sládek, Z: Československa politika a Rusko 1918-1920.
/A csehszlovák politika és Oroszország 1918-1920./
ČCH 1968. f. 6. 849-871.
- Kořalka, J: Vznik Československé Republiky roku 1918 v oficiální politice Německé říše.
/A Csehszlovák Köztársaság kialakulása 1918-ban a Német birodalom hivatalos politikájában./
ČCH 1968. f. 6. 819-848.
- Kitsikis, D: Les rapports du "Temps" avec le gouvernement grec dans l'entre-deux-guerres.
/"Le Temps" és a görög kormány kapcsolata a két világháború között./
RHMC, 1968. júl.-szept. t. 15. 512-534.
A francia sajtó megnyerése a görög kormány propaganda céljaira - állandó szubvenció a Havas irodának és egyéb újságoknak - szerződések Le Temps-al.

Olivová, V: Československo a Nemecko ve třicátých letech.
/Csehszlovákia és Németország a harmincas években/
ČCH 1968. f.6. 881-891.

Wohlfeil, R: Der spanische Bürgerkrieg 1936-1939.
/A spanyol polgárháború, 1936-1939/
VPZg 1968. t.16. f.2. 101-119.

A széleskörű irodalmi és művészeti visszhang beható tárgyalása után a spanyol és a külföldi baloldali és jobboldali történeti irodalom polgárháború-képét vizsgálja, a valamennyit sematikusnak, történeti szempontból nem kielégítőnek találja.

Gadrat, F.-Renouvin, P: Les documents diplomatiques français /1932-1939/
/Francia diplomáciai iratok./ /1932-1939/
RHDGM 1968 jul. t.18. f.71. 1-11.
Diplomáciai iratpublikáció alapján a Blum-kormány külpolitikájának analizise.

Gajanová, A: ČSR a středoevropská politika velmoci /1918-1938/.
/Csehszlovákia és nagyhatalmak középeurópai politikája 1918-1938./
Praha 1967.
386. Ism: Urban, Zd.
ČCH 1968. f.5. 747-749.

Lukeš, Fr: Poznámky k čs.-sovětským stykům v září 1938.
/Megjegyzések az 1938 szeptemberi csehszlovák-szovjet kapcsolatokhoz/
ČCH 1968. f.5. 703-731.

Čarnogurský, P: Deklarácia o únii Slovenska s Pol'skom z 28. septembra 1938.
/Nyilatkozat Szlovákia és Lengyelország 1938. szept.28-iki uniójáról/
HČ 1968. f.3. 407-423.

Batowski, H: Z najnowszej /1959-1967/ literatury o konferencji monachij-skiej 1938.roku.
/Az 1938-as müncheni értekezletre vonatkozó legújabb irodalomból 1959-1967./
KH 1968. t.75. f.3. 671-682.
Az erre a témára vonatkozó legújabb szovjet, lengyel, cseh, magyar NDK és ny.német feldolgozásokat veszi számba.

II. világháború

Самсонов, А.М: История Великой Отечественной войны в исследованиях воспоминаниях и документах /О книгах военно-исторической серии издательства "Наука".
/A nagy honvédő háború története kutatásokban, visszaemlékezésekben és dokumentumokban./
/A "Наука" kiadó hadtörténeti sorozatának köteteiről./
VAN, 1968. f.2. 17-22.
1964-ben indult a "Наука" kiadónál a sorozat. Eddig 20 kötet jelent meg.

С.Н.Саженик, М. . Кравчук: Внесок робітників України у зміцнення економіки СРСР у роки Великої Вітчизняної війни.

/Az ukrán munkások hozzájárulása a SzU gazdasági megerősítéséhez a nagy honvéd háború éveiben./

UIZs, 1968. f.8. 3-16.

Gazdag levéltári anyag felhasználásával írott tanulmány.

Baumgart, W: Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939.

/Hitlernek a Wehrmacht vezetőihez intézett beszédéről. 1939. aug. 22-én./

E forráskritikai tanulmányban a lengyel háború és a lengyelországi német politika szempontjából programadó, a nürnbergi törvényszék által is részletesen megvizsgált berghofi Führer-beszéd ránk hagyományozott forrásait, ezek egymáshoz való viszonyát, hitelességét vizsgálja.

Broszat, M: Deutschland-Ungarn-Rumänien. Entwicklung und Grundfaktoren nationalsozialistischer Hegemonial- und Bündnis-politik 1938-1941.

/Németország-Magyarország-Románia. A nemzeti szocialista hatalmi- és szövetségi-politika fejlődése és alapvető tényezői 1938-1941./

HZ 1968. t.206. f.1. 45-96.

1938-41 a náci hegemonia- és szövetségi politika valódi periódusa. Később a Németország, Magyarország, Románia, Bulgária, Szlovákia és Horvátország közötti szövetség kényszer-szövetséggé vált. Elő-történet 1933-38: németbarát kormányok hatalomrajuttatása. A német hegemonia első fázisa: München és Prága között. A német hegemonia visszatartott fázisa: 1939.márc.-1940.május. A német hegemonia leg-erősebb időszaka: 1940.nyár-1941.ősz.

Lipgens, W: Das Konzept regionaler Friedensorganisation. Resistance und europäische Einigungsbewegung.

/A regionális békeszervezet eszméje. Ellenállás és európai egység-mozgalmak/

VfZg 1968.t.16.f.2. 150-164.

A nem-kommunista ellenállási mozgalom és az európai egységmozgalom viszonyát vizsgálja. A resistance nem-kommunista résztvevői szkeptikusan itélték meg egy, az egész világra kiterjedő békeszervezet kilátásait. Ezért regionális szervezetekben, többek közt az európai egyesült államok eszméjében keresték a béke megőrzésének hatékony eszközét.

Misse, M: Le rôle des Etats-Unis dans les conférences du Caire et de Téhéran.

/Az Egyesült Államok szerepe a kairói és teheráni konferenciákon./

RHDGM 1968. jul.t.18. f.71. 13-30.

Amerikai dipl. iratpublikáció alapján események rekonstrukciója, adalékok a Churchill-Roosevelt-Sztálin közti ellentétekre.

Vanwelkenhuyzen, J: L'alerte de janvier 1940 aux Pays-bas.

/Az 1940 januári riadalom a Németalföldön./

RHD. 1968. ápr.-jun. t.239. 97-133.

Az 1940 jan. 10-én kényszerleszállást végzett német repülő révén holland-belga kézre került katonai tervek a német offenzíváról.

d'Ormesson, W: Pie XII.tel que je l'ai connu.

/XII.Pius, amilyenek én megismertem./

RHD. 1968. jan.-márc. t.239. 5-34.
Visszaemlékezései Franciaország vatikáni nagykövetségént XII.Pius pápa közelében töltött időszakára a második világháború alatt.

Masson, Ph: Les grandes étapes de la bataille de l'Atlantique.

/Az atlanti csata nagy szakaszai./

RHDGM 1968. jan. t.18. f.69. 3-28.

A bevetett erők - főbb szakaszok: 1939. szept.-1940.máj.-1940.jun. - 1941. dec.; 1941. dec.-1943. máj.; 1945.ápr.; - a tengeralatti háború forradalma.

Rohwer, J: La radiotélégraphie, auxiliaire du commandement dans la guerre sous-marine.

/A parancsnokság segédeszköze, a rádiótelegráf a tengeralattjáró-háborúban./

RHDGM 1968. jan.t.18. f.69. 41-66.

Technikai segédeszközök az atlanti csatában.

Kemp, P.K.: La protection des convois britanniques.

/A brit szállítmányok védelme./

RHDGM 1968. jan.t.18. f.69. 29-40.

Az 1939-1945-ös tengeralattjáró-háború.

Lundberg, P.K: La réplique des États-Unis à la guerre au tonnage.

/Az Egyesült Államok felelete a kereskedelmi hajók ellen viselt háborúra./

RHDGM 1968. jan.t.18.f.69. 67.96.

Amerika védekezése a némettengeralattjárók támadásai ellen.

Tejchman, M: Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944.

/Román külpolitika a második világháború időszakában 1942-1944./

ČCH 1968. f.1. 29-49.

Ionescu, V.G: L'historiographie roumaine de la deuxième guerre mondiale.

/A román történetírás a második világháborúról./

RHDGM 1968. ápr. t.18. f.70. 69-81.

Historiográfiai áttekintés.

Boudot, F: Les prisonniers des Kommandos et l'image de la France.

/A "Kommando"-k foglyai és Franciaország képe./ /A II.világháborúban./

RHDGM 1968 jul. t.18.f.71. 49-76.

Németországi francia hadifoglyok információszerzése Franciaországról, egymáson, a német örökön, otthoni leveleken, ujságtöredékeken, később az örök rádióján keresztül.

Zaharia, G: La politique extérieure de la Roumanie avant la Deuxième Guerre mondiale.

/Románia külpolitikája a második világháború előtt./

RHDGM 1968. ápr. t.18.f.70. 1-18.

Románia védekezése a hitleri politika nyomása ellen.

Georgescu, T: Sur la cinquième colonne Hitlérienne en Roumanie.

/Hitler ötödik hadoszlopa Romániában./

RHDGM 1968. ápr. t.18.f.70. 19-38.

A román Vasgárda hatalomrajutása.

- Cupsa, I: La contribution de la Roumanie à la défit e de l'Allemagne.
/Románia segítsége Németország legyőzésében./
RHDGM 1968. ápr. t.18. f.70. 57-68.
A román hadsereg szerepe Magyarország és Csehszlovákia felszabadításában.
- Constantinescu-Iasi, P: L'insurrection d'août 1944.
/Az 1944 augusztusi felkelés./
RHDGM 1968. ápr. t.18. f.70. 39-55.
Románia kiugrása a második világháborúból.
- Dolaptchieva, J: Bibliographie sur la Guerre et la Résistance.
/A háború és az ellenállási mozgalom irodalmának bibliográfiája./
RHDGM 1968. okt. t.18. f.72. 83-93.
Bulgária a második világháború alatt.
- Ereliiska, M: Le mouvement de résistance.
/Az ellenállási mozgalom./ /Bulgária a második világháború alatt./
RHDGM 1968. okt. t.18. f.72. 67-82.
Sztrájkok, munkástiltakozások a háború ellen - földalatti sajtó - fegyveres ellenállás megszervezése - bomlasztó tevékenység a hadseregen belül - partizánhálózat kiépülése - az 1944 szept.9-i forradalom.
- Cohen, D.B: Le pillage de l'économie bulgare par les Allemands.
/A bulgár gazdasági élet németek által történt kifosztása./
/Második világháború/
RHDGM 1968. okt. t.18. f.72. 43-65.
Az 1940-es "clearing" egyezmény Németországgal - a gazdasági csere hátrányai - veszteségek globális kimutatása - teljes gazdasági tönkremenetel.
- Gornenski, N.-Kamenov, E: La politique intérieure.
/Belpolitika./ /Bulgária a második világháborúban./
RHDGM 1968. okt. t.18. f.72. 23-41.
Baloldali hagyományok a kormányzat német orientációjával szemben - 1944 szeptember 9 utáni korszak.
- Stefanov, G: La politique extérieure.
/Külpolitika./ /Bulgária a második világháborúban./
RHDGM 1968. okt. t.18. f.72. 1-21.
A csatlósállamok közül egyetlen, aki nem vett részt a SzU elleni támadásban - 1944 szept.-től kezdve már a szövetségesek oldalán harcol Németország ellen.
- napjaink története
- Дудинский, И: О закономерностях мирового социалистического хозяйства.
/A szocialista világ gazdaság törvényszerűségeiről./
VE. 1968. f.3. 73-84.
Ismerteti a legújabb lengyel és szovjet állásfoglalásokat azzal kapcsolatban, hogy a szocialista országokban a jelenben érvényesülő gazdasági törvények világ gazdasági- vagy nemzeti jellegűek-e.

Мотилев, В: Критика буржуазной теории "реконструкции" мировой

капиталистической экономики.

/A kapitalista világgazdaság "rekonstrukciójá"-ról szóló burzsoá elmélet kritikája./

VE. 1968. f.3. 85-93.1.

Ismerteti a jelenlegi burzsoá politikai gazdaságtanban vezető szerepet játszó angol-amerikai iskola képviselőinek, /P.T. Ellsworth, Ch. Kindleberger, W. Krause, stb./ nézeteit a jelenlegi kapitalista világgazdaság válságával kapcsolatban. Ők elsősorban a forgalom szférájában, a nemzetközi kereskedelemben és a valutaviszonyokban keresik a válság magyarázatát. A szerző polemizál nézeteikkel.

Заррин, П: Государственно-монополистический капитализм и новые проблемы буржуазной политической экономики.

/Állam-monopolkapitalizmus és a burzsa politikai közgazdaságtan új problémái./

VE. 1968. f.10. 84-94.

A II. világháború előtt a burzsoá közgazdászok elméleti problémákkal foglalkoztak. Ma az elméleti problémákat a gyakorlati problémák megoldásának szemszögéből vizsgálják. Elterjedtek a matematikai módszerek.

Krill, H.-H: Die Gründung der UNESCO.

/Az UNESCO megalapítása./

VfZg 1968. t.16. f.3. 247-279.

Theuer, G: Zur Frage der wirtschaftlichen Integrationsreife.

/A gazdasági integrációérettség kérdése/

ÜGL 1968. t.12. f.1. 43-47.

A cikkben a szerző visszatekint az Európai közös piac 10. évére és keresi benne Ausztria helyét is és feladatait is.

Le Duan: Die vietnamesische Revolution.

/A vietnami forradalom/

WZ 1968. f.1. 19-23.

Történeti áttekintés a második világháború befejezésétől.

Д.И.Чеснаков, Обострение идейно-политической борьбы и современный

философский ревизионизм.

/Az eszmei-politikai harc éleződése és a modern filozófiai revizionizmus./

VF, 1968. f.12. 3-14.

A Lengyelországban, Csehszlovákiában és Jugoszláviában jelentkező filozófiai revizionizmussal vitázik, mint a politikai revizionizmus kifejezőjével. A revizionista irányzat "új"-nak és "bíráló"-nak nevezi magát s elsősorban a "sztálinizmus" és "dogmatizmus" elleni harc képezi állítólagos célját. Képviselői közül sokan tagadják a filozófia és a politika kapcsolatát, és a tudomány "dezideologizálásának" nézetét vallják.

Teich, M: Historicky vyvoj vědeckotechnické revoluce.

/A tudományos-műszaki forradalom történeti fejlődése/

NM 1968. f.12. 1487-1498.

Мелешенко, В.С: Характер и особенности научно-технической революции.

/A tudományos-technikai forradalom jellege és sajátosságai./

VF, 1968. f.7. 13-24.

A tudományos-technikai forradalom filozófiai-szociológiai problémáival foglalkozó sorozat indító írása.

Проблемы современной научно-технической революции.

/A jelenlegi tudományos-technikai forradalom problémái./

VF, 1968. 7. 25-28.

A szerkesztőség közleménye a most induló sorozattal kapcsolatosan.

Смирнов, А.Д.: Социализм, научно-техническая революция и долгосрочное прогнозирование.

/A szocializmus, a tudományos-technikai forradalom és a hosszútávú prognózis-készítés./

VF, 1968. f.9. 9-18.

A folyóirat 7.számában megindított sorozat második közleménye. A felvetett témakörök: a prognóziskészítés metodológiája, metodikája és feltételei, a prognózis és a társadalmi-gazdasági döntések megválasztása, a gazdasági prognóziskészítés stádiumai, a társadalmi-gazdasági prognózis valószínűségi módszereinek megalapozása. A cikk irodalmat is ajánl az olvasóknak.

Ахизер, А.С.: Научно-техническая революция и управление развитием общества.

/A tudományos-technikai forradalom és a társadalom fejlődésének irányítása./

VF, 1968.f.8. 12-23.

A folyóirat 7.számában indult elméleti szeminárium harmadik közleménye, a javasolt irodalom jegyzékével.

Defay, J: La Belgique et l'Europe devant l'expansion scientifique et technologique.

/Belgium és Europa a tudományos és technológiai fejlődés előtt./

RUB 1967. okt.-1968. jan. t.2o. f.1-2. 61-85.

Egyes kutatási területek függése a világ politikai és gazdasági versenyétől - Európa technológiai és tudományos elmaradottsága, a provincializálódás veszélye - a tudomány helye a modern társadalomban, a nemzeti jövedelmek kutatásokra fordított hányada - tervszerű tudománypolitika, politikai, gazdasági, társadalmi célkitűzések - Európa helyzete, szemben Amerikával - lehetőségei.

О.И.Шкаратан, Рабочий класс социалистического общества в эпоху научно-технической революции.

/A szocialista társadalom munkásosztálya a tudományos-technikai forradalom korszakában./

VF, 1968. f.11. 14-25.

A felvetett kérdések a termelés és a munkásosztály strukturájának megváltozása, a munkásosztály hatásai és szerepe a társadalom életében, a munkásosztály fejlődésének egyes aktuális problémái.

AUSZTRIA /OSZTRÁK-MAGYAR-MONARCHIA/

- Lendl, E: Wiens geographische Stellung im Donauraum.
/Bécs földrajzi helyzete a Duna térségében/
DDR 1968. t.13. f.1-2. 1-11.
- Otruba, G: Wiens Bevölkerung - Nationale Herkunft und soziale Entwicklung
/Bécs lakossága - nemzeti származása és társadalmi fejlődése./
DDR 1968. t.13. f.1-2. 12-42.
Áttekintés a népvándorlás korától napjainkig.
- Feuchtmüller R: Wien, ein Zentrum der bildenden Kunst.
/Bécs, a képzőművészet egy központja/
DDR 1968. t.13. f.1-2. 99-106.
Történeti áttekintés a 12. századtól.
- Jilke, P: Wien als Finanzplatz des Donauraumes.
/Bécs, mint a Dunatérség pénzközpontja/
DDR 1968. t.13. f.1-2. 78-88.
- Matis, H: Zwei Jahrhunderte österreichischer Industriepolitik /1648-1848/
/Az osztrák iparpolitika két évszázada. 1648-1848/
ÜGL 1968. t.12. f.4. 197-206.
Részletesen tárgyalja az osztrák ipar modernizálódását a 18. században, amikor érvényre jutnak a merkantilista rendelkezések. Ezt szinte iparáganként tudja kimutatni. Majd szól a napoleoni kontinentális zárlat hatásáról Ausztria iparára, és a szabadságharc előtti gyorsütemű növekedésről.
- Wandruszka, A: Maria Theresia und der österreichische Staatsgedanke.
/Mária Terézia és az osztrák állam gondolat./
MűG 1968. t.76. f.1.-2. 174-188.
Elemzi a királynőről és koráról megjelent monográfiákat. Az akkori tudományos és művészi élet alakították ki a nagy osztrák birodalmat, amely később az osztrák-magyar monarchiában testet öltött.
- Wehrl, F: Der "Neue Geist." Eine Untersuchung der Geistesrichtungen des Klerus in Wien von 1750-1790.
/Az "új szellem". A klérus szellemi irányzatainak vizsgálata Bécsben, 1750-1790 között./
MŰS 1967. t.20. 36-114.
- Benna, A.H: Der Kronprinzenunterricht Josefs II. in der inneren Verfassung der Erbländer und die Wiener Zentralstellen.
/Hogyan oktatták II.József trónörökösét az örökös tartományok és a bécsi központi hivatalok belső alkotmányára./
MŰS 1967. t.20. 115-179.
II.József történelmi és jogi tanulmányai.
- Wessely, K: Wien als Handels- und Verkehrszentrum.
/Bécs mind kereskedelmi - és közlekedési központ./
DDR 1968. t.13. f.1-2. 54-77.
A vasuti közlekedés megindulásától napjainkig, amikor is mint nyugat és kelet közötti csomópontként tekintik magukat.

- Mechtler, P: Österreich und der Verein Deutscher Eisenbahnverwaltung /1847-1871/
/Ausztria és a Német Vasuti Közigazgatási Egyesület/ /1847-1871/
MÖS 1967. t.20. 372-378.
1848-ban az Osztrák Államvasutak beléptek a Német Vasuti Közigazgatási Egyesületbe. Ez nagy hasznára vált az osztrák vasutaknak, mert Németországban a vasutak gyorsabban épültek, és technikailag magasabb szinten álltak. 1849 októberében Bécsben volt közgyűlés ekkor az egyesület alapszabályait újrafogalmazták és csatlakozott hozzájuk a Magyar Középponti Vasut is. Az együttműködés csúcspontja 1858 volt. 1863-ban eladták az osztrák állami vasutak vonalait. Ekkor megszűnt a német egyesülettel való kooperáció.
- Tampier-Metzher, G: Anton Johann Gross Hoffinger Leben und Werk eines Publizisten des Vormärz.
/Anton Johann Gross Hoffinger. Az 1848-as márciusi forradalmat megelőző időszak egy publicistájának élete /1837-1873/ és munkássága/
MTÖG 1967. t.75. f.3-4. 403-430.
- Lukaszewski, J: L'histoire de l'Autriche-Hongrie - terrain de controverse "européenne",
/A történetírás Ausztria-Magyarországról - európai vitaterület./
RHMC, 1968. július-szeptember. t.15. 471-501.
A Monarchia felbomlásának "pozitív" vagy "negatív" értékelése - a "nyugati" és "keleti" felfogáson belüli árnyalatok és eltérések - az 1964-es bp-i Monarchia-konferencia eredményei - visszapillantás a két háború közötti historiográfiára - a nacionalizmus és a nemzetfeletti állam kliséi - a Monarchia védőbástya-szerepe a germanizációs törekvésekkel szemben - Kelet- és Középeurópa lehet-e független tényező a keleti és nyugati nagyhatalmak között?
- Koralka, J: Sté výročí rakousko-uherského vyrovnání.
/Az osztrák-magyar kiegyezés századik évfordulója/
ČCH 1968. f.1. 144-145.
Az osztrák-magyar kiegyezés százéves évfordulója alkalmából, Bratislavában megrendezett konferencián /1967. aug.27-szept.1./ elhangzott referátumok rövid ismertetése.
- Zwitter, F.: Příčiny a následky rakousko-uherského vyrovnání.
/Az osztrák-magyar kiegyezés okai és következményei./
HČ 1968. f.1. 16-40.
- Kann, R.A: Rakousko-uherské vyrovnání.
/Az osztrák-magyar kiegyezés/
HČ 1968. f.1. 1-15.
- Stourzh, G: Die österreichische Dezemberverfassung.
/Az osztrák 1867. évi decemberi alkotmány/
ÖGL 1968. t.12. f.1. 1-16.
1867. dec. 22-én 5 törvényt iktattak be, nevezetesen: 1. a birodalmi képviselőtörvény, amely megváltoztatta az 1861. februári törvényt; 2. az állampolgárok általános jogai; 3. birodalmi törvényszék beiktatása; 4. a törvényhozó hatalomról; 5. a végrehajtó hatalomról. E törvények a ciszlajtáni területekre voltak érvényesek. Ez az alkotmány egy soknemzetiségű állam kívánságainak és követelvényeinek nem felelt meg.

- Gollob, H: Geschichte der k.k. Manufakturzeichenschule in Wien. II.II:
Von der Gründung des Wiener Polytechnischen Institutes bis zur
Wiener Kunstgewerbeschule und zur Lehranstalt für Textilindustrie.
/A bécsi cs.k. ipari rajziskola története. II.rész: a bécsi
polytechnikai intézet alapításától a bécsi iperművészeti iskola és
textilipari iskola létrejöttéig./
ÜGL 1968. t.12. f.2. 81-95.
- Hofman, A: Tschechische Kulturimpulse im Österreichischen Geistesleben.
/Cseh kulturális ösztönzések az osztrák szellemi életben/
ÖO. 1968. t.10. f.1. 15-23.
Tárgyalja a megéledő és demokratizálódó cseh és szlovák irodalom ha-
tását az osztrák irodalomra, majd a preklasszikus és klasszikus,
osztrák és cseh, zeneszerzők egymásra való hatását.
- Kiszling, R: General von Seeckts Wirken im österreichisch-ungarischen
Heer.
Von Seeckt tábornok működése az osztrák-magyar hadseregben./
ÜGL 1968. t.12. f.5. 271-276.
Az első világháborúban a német szövetségben küzdő osztrák hadsereg-
nek is tk. vezérkari főnöke volt, két és fél éven keresztül.
- Michel, B., Le sabotage des emprunts de guerre autrichiens par les
banques tchèques /1914-1916/
/A cseh bankok szabotázsja az osztrák hadikölcsönökkel kapcsolatban.
1914-1916./
RHMC 1968. ápr.-jun. t.15. 321-339.
Osztrák katonai, politikai büntető eljárások cseh bankárok ellen.
- Böhm, J: Czernin, Adler und Stockholm. Über die Zusammenarbeit öster-
reichischer Rechtssozialisten mit der Regierung im Jahre 1917.
/Czernin, Adler és Stockholm. Osztrák jobboldali szocialisták együtt-
működése a kormánnyal 1917-ben./
ZfG 1968. t.16. f.5. 615-623.
Jacques Hannak szocialistapárti publicista Renner-életrajzában azt
írta, hogy a szociáldemokraták igazi képviselői 1917-ben külföldi
utazásai: on Czernin politikáját védelmezték. Böhm ll Czernin távi-
ratot közöl különböző követségekhez, amelyek ennek az állításnak
ellentmondanak.
- Hornek, L: Vor fünfzig Jahren: Der große Streik für den Frieden.
/Ötven évvel ezelőtt: a békéért szervezett nagy sztrájk./
WZ 1968. f.1. 12-18.
1918. jan. 14-én kezdődött Ausztriában a proletariátus nagy tömeg-
sztrájkja a háború befejezéséért.
- Weinzierl, E: Antisemitismus in der österreichischen Literatur 1900-1938.
/Antisemitizmus az osztrák irodalomban 1900-1938 között./
MÖS 1967. t.20. 356-371.
- Koja, F: Die Entstehung der österreichischen Bundesverfassung.
/Az osztrák szövetségi alkotmány létrejötte./
ÜGL 1968. t.12. f.3. 121-132.
F.Ermacora: Quellen zum Österreichischen Verfassungsrecht /1920/
Die Protokolle des Unterausschusses des Verfassungsentwürfen mit
einem Vorwort einer Einleitung und Anmerkungen /1967./ alapján.

Hohenecker, L: Der Kampf um Österreich im Jahre 1937.

/Harc Ausztriáért 1937-ben/
 ÖGL 1968. t.12. f.5. 253-271.

Hitler 1935 óta kinyilvánította Ausztriával kapcsolatos terveit. A cikk a fasiszmus erősödését Ausztriában és a szakszervezetek és munkásmozgalom ellenük folyó harcát írja le.

März 1938. Aus einer Zitattensammlung der Aprilnummer von "Weg und Ziel" 1938.

/1938 március. A Weg und Ziel 1938 április számából idézetgyűjtemény
 WZ 1968. f.3. 122-127.

Reflexiók Európa ujságaiból az Anschlusra.

Marek, Fr: Vor 30 Jahren. Die illegale Arbeiterbewegung diskutiert über die österreichische Nation.

/30 évvel ezelőtt. Az illegális munkásmozgalom az osztrák nemzetről vitatkozik/
 WZ 1968. f.3. 133-137.

Kommunisták és szociáldemokraták álláspontja az Anschluss után Ausztria jövőjéről, és a feladatokról.

Chlebowczyk, J.-Kowalski, J: Ruch robotniczy a kwestia narodowa w

monarchii Habsburgów /dwugłos na marginesie książki Hansa Mommsena/
 /A munkásmozgalom és a nemzetiségi kérdés a Habsburg-monarchiában.

Két megjegyzés Hans Mommsen könyvének margójára./

ZPW 1968. f.1. 97-114.

H.Mommsen: Die Sozialdemokratie und die Nationalitätenfrage im habsburgischen Vielvölkerstaat. Wien 1964. c. könyvének kapcsán az osztrák nemzetiségi kérdéstről és a munkásmozgalomról.

Neubauer, M: Österreich und seine Geschichte im Werke Winston S. Churchills.

/Ausztria és Ausztria története Winston S.Churchill munkásságában./
 ÖGL 1968. t.12. f.4. 189-196.

Churchill behatóan tanulmányozta Ausztria szerepét a spanyol örökösödési háboruban.

Konschegg, L: Wiens Rolle im Flugverkehr.

/Bécs szerepe a légi közlekedésben/
 DDr 1968. t.13. f.1-2. 89-99.

1923-tól napjainkig.

Die österreichische ledererzeugende Industrie.

/Az osztrák bőripar/
 ÖGL 1968. t.12. f.1. 54-56.

A szakszövetség egy szakembere rövid összefoglaló képet ad az osztrák bőriparról 1955-től kezdve.

Haider, S: Österreichischer Historikertag und 7. Österreichischer

Archivtag /9. osztrák történelemnapok és 7. osztrák levéltárnap./
 MIÖG 1968. t.76. f.1-2. 189-194.

Történelemnap: 1967. szept. 5-8.; levéltárosok konferenciája: 1967. szept. 4.

CSEHSZLOVÁKIA

- Mészáros, J: VII. s. j. z. d. slovenských historikov.
/A szlovák történészek VII. kongresszusa./
HČ 1968. f. 4. 642-649.
1968. júl. 2-4.
A csehszlovák állam megalakulásának 50. évfordulója tiszteletére. Számos, a történetírás mai helyzetéből adódó problémát és kérdést vitattak meg.
- Ms, J: Slávnostné akadémia z príležitosti 120. vytočia vypuknutia revolúcie 1848-1849.
/Ünnepélyes ülés az 1848-1849-es forradalom 120. évfordulóján.
HČ 1968. f. 3. 467.
A Szlovák Történelmi Társulat ülése - 1968. márc. 15.
- Symposium o dějinách rumunsko-českých vztahů.
/Szimpózium a román-cseh kapcsolatokról./ Ism: Lehár, B./
ÖCH 1968. f. 2. 314-315.
- Dan, M: Príspevok Rumunov k štúdiu dejin a kultúry slovenského ľudu.
/A románok hozzájárulása a szlovák nép történetének és kulturájának tanulmányozásához/
SŠ 10. 1968. 155-160.
- Richter, L: K problematike dejin Slovenska a nemecko-slovenských vzťahov v zrkadle výskumov publikovaných NDR
/Szlovákia és a szlovák-német kapcsolatok történetének problematikája a NDK-ban publikált kutatásokban/
SŠ 10. 1968. 161-168.
- Chalupecký, I: Sudne pisomnosti v našich archívoch a ich význam pre historický výskum.
/Levéltáraink bírósági iratai és jelentőségük a történelmi kutatás számára./
HŠ 13. 1968. 63-87.
- Matějček, J: Literatura o vývoji dolování uhlí na území Československa v letech 1880-1918.
/Irodalom a szénbányászat fejlődéséről Csehszlovákia területén 1880-1918-ban/
SSb 1968. f. 1. 111-117.
- Kubiček, J: Bibliografie moravskoslezských komunistických časopisů 1921-1938.
/A morva-sziléziai kommunista folyóiratok bibliográfiája 1921-1938/
SSb 1968. f. 1. 100-110.
- Stěpánek, M: Půžina jako pramen osídlení. /Příspěvky k dějinám osídlení 2/
A határ, mint a településtörténet forrása. Adalékok a település történetéhez 2/
ÖCH 1968. f. 2. 247-274.
A határ különböző formáit mutatja be, nagyrészt a német szakirodalom alapján. Véleménye: a határformák változásából fontos következtetések vonhatók le a középkori belső kolonizáció menetére./

- Štěpánek, M: Změny vegetace a klimatu v historickém období /Příspěvky k dějinám osídlení 3./
/Növényzet- és éghajlati változások a történeti korszakban./ /Adalék a településtörténethez.3./
ČCH 1968. f.3. 415-434.
- Štěpánek, M: Patrocinisa a středověké cesty. /Příspěvky k dějinám osídlení 4/
/Patrociniumok és a középkori utak. Adalékok a településtörténethez 4./
ČCH 1968. f.4. 551-570.
- Boháč, Zď: K otázce využití zasvěcení kostelů v oboru historické geografie.
/A templomok felajánlásának felhasználása a történeti földrajz területén./
ČCH 1968. f.4. 571-584.
- Avenarius, A: K otázce polohy a vzniku Samovej riše
/Samo birodalma területének és kialakulásának kérdéséhez./
HS 13. 1968. 177-200.
- Havlik, L.E. "Johannes presbyter de Venetis"
ČMM 1968. f.-1-2. 80-88.
Svatopluknak a Kelet-Frank birodalomba kiküldött képviselője.
- Zemek, M: Moravsko-slovenské hranice v 10-12. století.
/Morva-szlovák határ a 10-12. században./
HS 13. 1968. 153-176.
- Spunar, P: O kodexu vyšehradském z liturgického hlediska.
/A visehradí kódexről liturgiai szempontból/
ČCH 1968. f.5. 755-783.
A kódex 1085-ből származik, Vratislav herceg koronázásával függ össze.
- Pánek, I: Mistr Diviš a jihlavská listina.
/Diviš mester és a jihlavai oklevél/
ČMM 1968. f.3-4. 274-281.
I.Vencel által kiadott oklevél; Diviš mester állt a királyi kancellária élén. 13.sz.
- Cinze, V: Organizace českých klášterů ve 13. a 14. stol. na podkladě provinciím.
/A 13. és 14. századi cseh kolostorok szervezete provinciális alapon./
ČCH 1968. f.3. 435-446.
- Šimeček, Zď: Městská listina ve středověkých Českých Budějovicích
/A középkori České Budějovice városi oklevele/
SH 16. 1968. 5-41.
- Šmahel, Fr: "Universalia realia sunt heresis seminaria". Filozofie pražského extrémního realismu ve světle institucionální kritiky.
/"Universalia realia sunt heresis seminaria".
/A prágai extrém realizmus filozófiája a doktrinér intézményes kritika fényében./ /Virlefi-plátói realizmusról; 14-15.sz.-ban./
ČCH 1968. f.6. 797-818.

- Speváček, J: Meránské umluvy z r.1333 a jejich předpoklady. /Cesta Karla IV. k moci/
/Az 1333-as meráni megállapodások és a megállapodások feltételei/
/IV.Károly utja a hatalomhoz/
ÖC 1968. f.2. 153-176.
- Spěváček, J: Neznáme souvislosti boje markraběte Karla o římskou korunu. Ismeretlen összefüggések Károly örgrófnak a római koronáért folytatott harcából.
ÖCH 1968. f.5. 645-668. /1346/
- Mad'aričova, A: Zaniknutá stredoveká osada Dvorník /Dvorník - elpusztult középkori település/
HŠ 13. 1968. 133-151.
A településről utolsó feljegyzések a 15. sz. első felében származnak.
- Varsik, Br: Husitské revolúčne hnutie a Slovensko. Bratislava 1965. 374.
Ism: Hoffmann, L.
/A huszita forradalmi mozgalom és Szlovákia./
HC 1968. f.2. 248-252.
- Hoffmann, F: Vilém z Pernštejna /Pokus o portrét moravského pána husitské doby/ /Vilém z Pernštejna/
/Kisérlet huszita korabeli morvaországai főúr portréjának megrajzolására./
ČMM 1968. f.3-4. 163-186.
- Šindelář, B: Vestfálský mir a česká otázka /Vesztfáliai béke és a cseh kérdés./
ČMM 1968. f.3-4. 262-273.
- Vaniš, J: Knihy počtů měst v 2. polovině 15. století /Příspěvek k městské diplomacie doby vlády Jiřího z Poděbrad/
/A városok számadási könyvei a 15. század második felében/
/Adalék a Podjebrád György korabeli városi oklevéltanhoz./
SH 16.1968. 43-79.
- Hlediková, Z: Česká visitační interrogatoria do počátku 15. století. /A cseh vizitációs interrogatoria a 15.század elejéig./
ÖCH 1968. f.1. 71-98.
- Kühndel, J: Feudální expanze Fuggerů na Slovensku. /A Fuggerek feudális expanziója Szlovákiában./
HS 13. 1968. 117-132.
A 16. századra vonatkozik.
- Šimončíč, J: Príspevok ku korešpondencii Jána Sambuka. /Adalék Zsámboky János levelezéséhez./
HS 13. 1968. 257-259.
- Vantuch, A: Nové dokumenty k životu a dielu Jána Sambuka. /Új adalékok Zsámboki János életéhez és művéhez./
HŠ 13. 1968. 243-255.
- Horváth, P: Hromadný vývoz dobytka z juhozápadného Slovenska do rakuských a českých krajín na začiatku 17. storočia.

/Az állatok tömeges kivitele Délnyugat-Szlovákiából az osztrák és a cseh országrészekbe a 17. század elején.
HŠ 13. 1968. 101-116.

- Rebro, K: Agrárne reformy v habsburskej monarchii od začiatku 18. storočia do r. 1848. s osobitným zreteľom na Slovensko.
/Agrárreformok a Habsburg-monarchiában a 18. század elejétől 1848-ig, különös tekintettel Szlovákiára./
HŠ 13. 1968. 5-28.
- Bohmann, A: Die demographische Entwicklung der böhmischen Länder in der Betrachtungsweise der tschechischen marxistischen Historiographie.
/A cseh országok demográfiai fejlődése a cseh marxista történettudomány szemléletmódjában./
ZfO 1968. t.17. f.2. 336-344.
- Ludmilla Karniková: A lakosság fejlődése a cseh országokban 1754-1914. c. művét elemzi. Ez összefüggést állapít meg az ipar fejlődése és a lakosság számának fejlődése között. A beállítást a szerző tul sematikusnak tartja.
- Tibenský, J: Uvahy Michala Kuniša o šireni maďarskej reči a maďarizácii v Uhorsku.
/Michal Kunis /1765-1835/ - főleg pedagógiai tárgyú munkák, 18-19. sz. elejei magyarosításról, elmékedései a magyar nyelv terjesztéséről és magyarországi magyarosításról/
HČ 1968. f.5. 576-597.
- Štěrliková, E: Česká emigrace do pruského Slezska v 18. století.
/A porosz Sziléziába irányuló cseh emigráció a 18. században/
SSB 1968.f.1. 60-71.
- Kazimir, S: Denne mzdy stvebných robotnikov na Slovensku v 18. storočí.
/A szlovákiai építő munkások napi bérei a 18. században/
HŠ 13. 1968. 89-100.
- Sedlák, F: Koleso poddanskej biedy
/A jobbágy nyomor kereké/
HŠ 13. 1968. 227-242.
Az árvegyei jobbágyság panaszainak gyűjteménye az 1770-es urbéri rendezés előtt.
- Voldán, V1: Příčiny a vyvoj poddanských nepokou na Telečsku v roce 1775.
/A Teleč-vidéki jobbágy elégedetlenségek okai és fejlődésük 1775-ben/
ČMM 1968. f.1-2. 44-59.
- Šigut, Fr: Pokusy o zřízení biskupství v Opavě
/Kísérlet az opavai püspökség létrehozására/
SSb 1968. 4.f. 526-527.
1776-ban
- Kutnar, F: Předehra velkého leopoldovského sněmu r. 1790.
/Az 1790-es nagy lipóti országgyűlés előjátéka/
ČCH 1968. f.5. 669-686.
- Sedlák, F: Obilná produkcia a výnos pôdy na panstvách Šintava, Čeklis a Čachtice v druhej polovici 18. a prvej polovici 19. storočia.

/Gabonatermelés és földhozam a semptei, cseklészi és csejtei uradalmakban a 18. század második és a 19. század első felében./
HŠ 13. 1968. 29-50.

Lomič, V: K významu slovenského hirnictví v sedesátých a šedmdesátých letech 18. století.

/A 18. század 60-as és 70-es évei szlovák bányászatának jelentőségéhez./

HŠ 13. 1968. 51-61.

Paulinyi, A.: Zeleziarstvo na pohroni v 18. a v prvej polovici 19. storočia.

/A Garam-menti vasipar a 18. és a 19. század első felében/

HČ 1968. f. I. 78-81.

Ism.: Vozár, J.

Marek, J: Osvicenské dějepisectví v českém historickém myšlení.

/A felvilágosodás korabeli történetírás a cseh történeti gondolkodásban/

ČMM 1968. f. 3-4. 187-210.

Hanzal, J: Jazyková otázka ve vyvoji obrozenského školství.

/Nyelvi kérdés a felvilágosodás iskolaügyének fejlődésében./

ČCH 1968. f. 3. 317-340.

Gabriel, Fr: Rakouský solný monopol a polská sůl ve Slezsku a na Moravě.

/Az osztrák sómonopólium és lengyel só Sziléziában és Morvaországban/

SSb 1968. f. 4. 511-525.

Mýška, M: Faktory lokalizace železářského průmyslu na Ostravsku /za průmyslové revoluce.

/A vasipar helyezkedésének tényezői Osztrava vidékén /az ipari forradalomban/ /

SSb 1968. f. 4. 445-457.

Matula, V: Bogoslav Šulek a Mladé Slovensko /Bogoslav Šulek

és az Ifjú Szlovákia/

HŠ 13. 1968. 201-225.

B. Šulek 1816-1895; a szlovák nemzeti mozgalomban betöltött szerepét tárgyalja.

Novotny, J: Češi a Slováci v národně politických bojích od Slovanského sjezdu do porážky revoluce 1848-1849.

/Csehek és szlovákok a nemzeti politikai harcokban a szláv kongresszustól az 1848-1849-es forradalom vereségéig./

HČ 1968. f. 3. 299-331.

Vyvíjalová, M: Alexander Rudnay a slovenské národné hnutie. /Slovensky preklad biblie ako rokovaci bod na bratislavskej synode roku 1822/

/Rudnay Sándor és a szlovák nemzeti mozgalom. - A biblia szlovák nyelvű fordítása az 1822-es bratislavai szinoda tárgyalásának napirendi pontja./

HČ 1968. f. 2. 208-230.

Grobelný, A: Rakouské c.k. úřady ve Slezsku a tzv. panslavizmus v letech 1870-1900.

/Az osztrák k.k. hivatalok Sziléziában és az un. pánszlávizmus

- 1870-1900-ban./
SSb 1968. f.3. 360-374.
Valamennyi szláv nemzet nemzeti mozgalmát próbálja elemezni e mozgalmak fejlődésének tetőfokán.
- Polla, B: Cernová v denníku Juliusa Bottu.
/Cernová J. Botto naplójában/
HČ 1968. f.2. 231-236.
Kétkötetes napló 1876. febr. 2-től 1911. júl.6-ig terjed.
- Kodedová, O: Postavení zemědělského proletariátu v Čechách koncem 19. stol. Zemědělský proletariát na fürstenberském panství v letech 1880-1900, Academia Praha, Rozpravy československé akademie věd, Řada společenských věd, 1967. 7.füz.
/A mezőgazdasági proletariátus helyzete Csehországban a 19.sz. végén. A fürstenbergi uradalom mezőgazdasági proletariátusa 1880-1900-as években./
Ism.: Franěk, R.
ČCH 1968. f.1. 66-68.
- Hříbek, J: Rozvoj železnic a uzemní rozsah ostravské průmyslové oblasti do první světové války
/Az ostravai iparvidék vasutjainak és területi kiterjedésének fejlődése az első világháború előtt./
SSb 1968. f.2. 164-181.
- Kocisky, M: Mzdové pomery robotníkov v Uhorsku a osobitne na Slovensku na prelome 19. a 20.storica./A munkások bérhelyzete Magyarországon és főleg Szlovákiában a 19. és 20.század fordulóján./ HČ 1968. f.4. 523-554.
- Herman, K: Česká sociální demokracie a dělnické hnutí v Rusku v l. 1900-1917.
/A cseh szociáldemokrácia és az oroszországi munkásmozgalom 1900-1917-ben./
SH 16. 1968. 81-118.
- Gröbelný, A: Tábory lidu na Ostré hůrce v září 1918 a československá samostatnost.
/Az Ostrá hegyen 1918. szeptemberben megtartott népgyűlés és a csehszlovák önállóság./
SSb 1968. f.4. 433-444.
- Olivová, V: Československý spojenecký systém mezi dvěma válkami /50 let ČSSR/
/A két világháború közötti csehszlovák szövetségi rendszer/ /50 éves a CsSZK./
NM 1968. f.9-10. 1226-1233.
- Menclovi, J. és A: K některým otázkám mocensko politické struktury předmnichovsképu Československa /50 let ČSSR/
/A München-előtti Csehszlovákia hatalmpolitikai strukturájának néhány kérdéséhez/ /50 éves a CsSZK./
NM 1968. f.9-10. 1120-1225.
- Křížek, J: Rok 1918 a naše samostatnost /50 let ČSSR/
/Az 1918-as év és önállóságunk/ /50 éves a CsSZK./
NM 1968. f.9-10. 1210-1219.

Gosiorovský, M: Slovenský národ a vznik ČSR v roku 1918. /50 let ČSSR/
/A Szlovák nemzet és a Csehszlovák Köztársaság megalakulása 1918-
ban./ /50 éves a CsSzK/
NM 1968. f.9-10. 1199-1209.

Šolle, Z: Československo, jeho historické předpoklady, vznik a význam.
/50 let ČSSR/
/Csehszlovákia, történelmi feltételei, kialakulása és jelentősége/
/50 éves a CsSzK/
NM 1968. f.9-10. 1189-1198.

Lah, I: 28. říjen 1918.
/1918. október 28./
CMM 1968. f.3-4. 282-286.

Lah, I. szlovén író visszaemlékezése Csehszlovákia megalakulására.

Mlynárik, J: Slovenská národná rada a velenovanie Slovenska do Česko-
venského štátu /1918-1919/
/A Szlovák Nemzeti Tanács és Szlovákiának a Csehszlovák államba
történő beolvasztása 1918-1919./
ČOH 1968. f.4. 505-524.

Hipscher, L: Klub slovenských poslancov v rokoch 1918-1920.
/A szlovák küldöttek klubja 1918-1920-ban/
HČ 1968. f.2. 133-168.

Janeček, O: Tomáš G.Masaryk.
/Tomáš G.Masaryk./
NM 1968. f.6. 680.
Személyének történelmi értékelése.

Gajanová, A.-Lehár, B: K charakteru buržoázně demokratického řízení v
Československu.
/A burzsoa demokratikus rendszer jellegének kérdéséhez Csehszlová-
kiában./
ČOH 1968. f.3. 385-393.

Menc, V.-Menclová, J: Náčrt podstaty a vývoje vrcholné sféry předmnichov-
ské československé mocensko-politické struktury.
/A München-előtti csehszlovák hatalmi-politikai struktúra lényege
és fejlődése./
ČOH 1968. f.3. 341-364.

Steiner, J: Otázniky nad životními náklady dělnické rodiny na Ostravsku
v období první republiky.
/Kérdőjelek az Ostrava-vidéki munkáscsaládok létfenntartási költsé-
gei körül az első köztársaság időszakában./
SSb 1968. f.4. 528-530.

Průcha, V: Vliv výkyvů v zaměstnanosti na nominální mzdu průmyslového
dělnictva v předmnichovském Československu.
/A foglalkoztatottságban tapasztalható kilengések hatása az ipari
munkásság nominális bérére a München-előtti Csehszlovákiában/
SH 16. 1968. 119-147.

Jechová, K: Levi realisté a československy proletkult.
/A baloldali realisták és a csehszlovák proletkult./
ČOH 1968. f.5. 687-703. 1921-től mindössze 3 évig tartott.

- Křen, J: Hodža - slovenská otázka v zahraničním odboji.
/Hodža - szlovák kérdés a külföldi ellenállásban./
ČCH 1968. f.2. 193-214.
- Hrbata, Fr.: Vztahy mezi komunisty a socialisty v třicátých letech a o některých aspektech jejich vývoje.
/A kommunisták és szocialisták kapcsolatai a harmincas években és fejlődésük néhány aspektusa/
HČ 1968. f.1. 67-77.
- Rašková, M.: Politické rozvrstvenie vysokoškolskej mládeže na Slovensku v rokoch 1934-1938.
/A szlovákiai főiskolás ifjúság politikai tagolódása/
HČ 1968. f.1. 41-66.
- Nové vydání protokolu VII.sjezdu KSČ.
/A CsKP VII.kongresszusa jegyzőkönyvének új kiadása/ Protokoll VII. sjezdu KSČ 11-14. dubna 1936. Praha 1967.
Ism: Niklice, L.
ČCH 1968. f.5. 749-752.
- Pospíšil, R: Západoslovanská federální unie a plány na československo-polskou konfederaci
/A nyugati szláv föderális unió és kísérlet a csehszlovák-lengyel konföderáció létrehozására./
ČMM 1968. f.3-4. 211-225.
- Lvová, M: Mnichov 1938.
/München, 1938./
NM 1968. f.9-10. 1265-1270.
- Sziotka, B: Hitlerovske rozdělení Horního Slezska a jeho hospodářské důvody.
/Felső-Szilézia hitleri felosztása és gazdasági okai/
SSb 1968. f.1. 28-39.
- Pasák, T: Problematika moravského extrémně-pravicového hnutí v roce 1939.
/A morvaországi szélső-jobboldali mozgalom problematikája 1939-ben/
SSb 1968. f.1. 16-27.
- Novotný, J: Komunisté a 15.brezen.
/A kommunisták és márc. 15-e./
NM 1968. f.3. 381-284.
Csehszlovákia náci megszállásának 19.évf.
- Plaček, V: Amtsbezirk Suchau v době nacistické okupace.
/A suché-i hivatali körzet a náci megszállás időszakában./
SSb 1968. f.3. 310-326; f.4. 458-466.
- Pspotová, V: Historie německých divadel za tzv. protektorátu.
/A német színházak története az un. protektorátus időszakában/
ČCH 1968. f.1. 99-124.
- Dočekal, J: Brněnské memorandum.
/Brnói memorandum/
ČMM 1968. f. 1-2. 25-43.
1925. febr.; a CsKP II.kongr. után kialakult helyzet elemzése.

Mlýnský, J: Unor 1948. a formování obrozené Národní fronty na Brněnsku
/1948 februárja és megújodott Nemzeti front kialakulása Brno vidé-
kén/
ČMM 1968. f.1-2. 1-24.

Zřidkaveselý, F: Partyzánské hnutí na Lysicku.
/Lysic-vidéki partizánmozgalom./
ČMM 1968. f.3-4. 255-261.

Zampach, V: Pocátky Moravskoslezského zemského národního výboru
/Morva-sziléziai országos nemzeti bizottság kezdeti működése/
ČMM 1968. f.3-4. 226-244.
1944 nyár vége.

Barnovsky, M: Problematika industrializácie Slovenska a rokoch 1945-1950.
/Szlovákia iparosításának problematikája 1945-1950-ben./
HČ 1968. f.2. 169-194.

Kaplan, K: 20. výročí unorových událostí.
/Referát přednesený na celostátní schůzi Historického ústavu ČSAV
dne 25. února 1968./
/A februári események 20. évfordulója. A CsTA Történettudományi In-
tézetének összehívott ülésén 1968. II.25-én elhangzott referátum/
ČCH 1968. f.4. 526-532.

Hernová, Š: Demografická charakteristika Slováků, Poláků a Němců podle
výsledku sčítání lidu z let 1950 a 1961.
/A szlovákok, lengyelek és németek demográfiai jellemzése az 1950
és 1960-as népszámlálás adatai alapján./
SSb 1968. f.3. 289-309.

Bohmann, A: Die deutsche Restbevölkerung in der Tschechoslowakei.
/A maradék német lakosság Csehszlovákiában./
ZfO 1968. t.17. f.2. 344-348.

Kozel, J: Problémy polské národnosti skupiny v ČSSR.
/A lengyel nemzetiségi csoport problémái a CsSzK-ban/
NM 1968. f.12. 1499-1509.

FRANCIAORSZÁG

Lemarchand, G.: Le XVIIe siècle en France: orientations de recherche
nouvelles.

/A XVII. század Franciaországban. Új kutatási irányok./

Pensée, 1968. ápr. f.138. 85-108.

A hagyományos külpolitika, politikátörténet helyett tömegjelenségek
tanulmányozása, kvantitatív módszerekkel. - Konjunkturatörténet:
árak, jövedelmek, mezőgazdasági termelés, kereskedelem, kézműipar,
demográfia összefüggései; összefüggések sokrétűsége, vidékenkénti
változása, periodizáció problémái. - Strukturák tanulmányozása:
demográfiai, társadalmi strukturák; agrár- és városi lakosság megmoz-
dulásai; állam és társadalom; gondolkozásmódok strukturái; vallásos-
ság, általános pszichológia.

Huppert, G: Naissance de l'histoire en France: Les "Recherches" d'Estienne
Pasquier.

- /A történelem születése Franciaországban: E.P. "Recherches"-ei 1560./
Ann.1968. t.23. f.1. 69-105.
Historiográfia. Francia tört. első "modern" típusu feldolgozása.
- Mazauric, C: Les travaux récents d'Albert Soboul.
/A.S. legújabb munkái./
Pensée, 1968. febr. f.137. 106-112.
Soboul történetirői módszerei, történetfelfogása.
- Balle, F: Les grands quotidiens français sot-ils dépolitisés?
/Elvesztették-e politikai jellegüket a nagy francia napilapok?/
Ann. 1968. t.23. f.2. 296-334.
- Kienast, W: Die französischen Stämme bei der Königswahl.
/Francia törzsek szerepe a királyválasztásnál./
HZ 1968. t.206. f.1. 1-21.
Széles levéltári források és feldolgozások alapján bizonyítja, hogy a frank, burgundi, s'auquitán törzsek akarata szerepet játszott a királyválasztásban és Németország és Franciaország alkotmánya között alapvető különbség nem volt a 9-12. században.
- Pacaut, M: Conon de Lausanne et les revenus de Louÿ VII.
/Lausanne-i Conon és VII.Lajos jövedelmei./
RH 1968. jan.-márc. t.239. 29-32.
Conon lausannei prépost kézirata alapján. /1078-1137/
- Le Goff, J: Apostolat mendiant et fait urbain dans la France médiévale:
l'implantation des ordres mendiants. Programme-questionnaire pour une enquête.
/Kolduló apostolkodás és a városok a középkori Franciaországban: a kolduló rendek betelepítése. Kérdőpontok egy ankét programjához./
Ann. 1968. t.23. f.2. 335-352.
- Baulant, M: Le prix des grains à Paris de 1431 à 1788.
/A gabonaárak Parisban 1431-1788 között./
Ann. 1968. t.23. f.3. 520-540.
- Vogt, J: Remarques sur les rentes en nature rachetables payées par les campagnards aux prêteurs strasbourgeois /deuxième moitié du XVIe siècle/
/Megjegyzések a falusiak strassburgi kölcsönzőknek fizetett, természetben megváltható járadékaihoz. XVI.sz. második fele./
RHMC 1968. okt.-dec. t.15. 662-671.
Polgárok-parasztok között kötött cca 460 szerződés vizsgálatán keresztül a vidék fokozatos eladósodásának mérlege.
- Grillon, P: La croisière du Baron de Saint-Blancard. /1537-1538/
/Saint-Blancard báró flottájának utja./ /1537-1538./
RHMC 1968, okt.-dec. t.15. 624-661.
Az I. Ferenc által török támogatásra indított flotta cirkálása az ottomán partok körül - politika-diplomáciatörténeti érdekességén túl fontos adások a Földközi-tenger vidéke hajózási, kereskedelmi viszonyaira. Források: utinapló teljes eredeti szövege; 6 folios levélkivonat /kiadatlan/ az utazással kapcsolatban, stb.
- Richet, D: Croissance et blocages en France du XVe au XVIIIe siècle.
/Növekedés és megtorpanás Franciaországban a XV-XVIII.században./

Ann. 1968. t.23. f.4. 759-787.

Az 1968 márciusi magyar-francia gazdaságtörténeti konferencián tartott referátum.

Guenée, B: Espace et état dans la France du Bas Moyen Age.

/Terület és állam a későközépkori Franciaországban. /XV-XVI.sz./

Ann. 1968. t.23. f.4. 744-758.

Decentralizáció és centralizáció problémája - Páris szerepe - Intézmény-centralizáció és földrajzi decentralizáció.

Venard, M: Recherche sur le recrutement sacerdotal dans la province d'Avignon.

/Kutatások az avignoni egyházkerületben folytatott paptobozásokra./

/XVI.sz., XVIII.sz. eleje./

Ann. 1968. t.23. f.5. 987-1016.

Felhasználható források, módszer - egyes városok százados mozgása - intellektuális migráció jelensége - papi hivatás különböző ágai.

Langevin, L: Gassendi traduit en russe. A quand l'édition en français?

/Gassendi oroszra fordítva. Mikor várható a francia kiadás?/

Pensée, 1968. febr. f.137. 113-118.

Gassendi Syntagma Philosophicum-ának /első kiadása 1658/ ujra kiadásáról; G. epikureizmus.

Dupaquier, J: Sur la population française au XVIIe et au XVIIIe siècle.

/A francia népesség a XVII-XVIII.században./

RH 1968. jan.-márc. t.239-43-79.

Weber, H: Richelieu et le Rhin.

/Richelieu és a Rajna./

RH 1968. ápr.-jun. t.239. 265-280.

A XVII.századi francia expanziós politika a Rajna-vidék felé.

Veyrassat-Herren, B-Le Roy Ladurie, E: La rente foncière autour de Paris au XVIIe siècle.

/A földjáraadék Páris körül a XVII.században./

Ann. 1968. t.23. f.3. 541-555.

Bonnin, B: A propos de la productivité agricole: L'exemple du Dauphiné au XVIIe siècle.

/A mezőgazdasági termelékenység kérdéséhez: Dauphiné példája a XVII.században./

Ann. 1968. t.23. f.2. 368-374.

Bercé, Y.-M: Aspects de la criminalité au XVIIe siècle.

/A XVII.századi bűnözés főbb vonásai./

RH 1968. jan.-márc. t.239. 33-42.

Kondo, A: Abraham Bosse et Poussin.

Ann. 1968. t.23. f.1. 127-135.

XVII.sz. perspektiva problémája.

Soboul, A: La Révolution française et la "Féodalité". Notes sur le pré-lèvement féodal.

/A francia forradalom és a feudalizmus. Néhány szó a feudális járulékokról./

RHD 1968. jul.-szept. t.240. 33-56.

Feudális jogok és terhek - a "feudális" szó értelmezése - a feudalizmus jogi, gazdasági és társadalmi analizise - a járadék szerepe a földesur jövedelmeiben.

Soboul, A: La Révolution Française et la "féodalité".

/A francia forradalom és a feudalizmus./

AHRF 1968. t.40. f.193. 289-297.

Feudális jogok felszámolása, ill. túlélése - agrártársadalom a forradalom korszakában - a "féodalité" szó társadalmi és tartalmi dimenziói az ancien régime idején.

Morineau, M: Y a-t-il eu une révolution agricole en France au XVIIIe siècle?

/Volt-e mezőgazdasági forradalom Franciaországban a XVIII. században?/

RH 1968. ápr.-jun. t.239. 299-326.

A földhozsdékkal kapcsolatos eddigi eredmények kritikai vizsgálata - a dokumentáció problémái - az agrárforradalom definíciója, - Regionális analizisek konkluziói: agrárforradalom a jelzett korszakban nem volt.

Debien, G: Défrichements et reprises de fermes par la noblesse et par la clergé en Poitou á la fin du XVIIIe siècle.

/A nemesség és a papság új termőföld-szerzései, földvisszaszerzései Poitou tartományban, a XVIII.sz. végén./

AHRF 1968. t.40. f.193. 381-400.

Változtatások, átalakítások a lakóhely körül - saját kezelésbe vi. szavett felelőbirtokok, gazdaságok - területnövelések - földesurak visszatelepedése birtokaikra.

Leymarie, M: Les redevances foncières seigneuriales en ¹haut e-Auvergne.

/Földesuri jövedelmek ²szak-Auvergne tartományban./

AHRF 1968. t.40. f.193. 298-380.

Források, számsorok, számítási táblázatok, XVIII.sz.

Perrot, J.-C: Rapports sociaux et villes au XVIIIe siècle.

/Társadalmi viszonyok és városok a XVIII.században./

Ann. 1968. t.23. f.2. 241-267.

Dupaquier, J: Structures sociales et cahiers de doléances: l'exemple du Vexin français.

/Társadalmi strukturák és panaszkönyvek: a francia Vexin vidék példája./ /1789/

AHRF, 1968. okt.-dec. t.40. f.194., 433-454.

A paraszti társadalom rétegződése, jövedelem-megoszlása az Ile-de-France 20 egyházközségéből származó panaszlevelek alapján - követeléseik inkább reformista, mint forradalmi jellege.

Suratteau, J.-R: Sociologie électorale pour l'époque de la Révolution française.

/Választói szociológia a francia forradalom korszakában./

Ann. 1968. t.23. f.3. 556-580.

Mejdřícká, K: Pěče o nemajetné v Paříži za francouské revoluce.

/A vagyontalanokról való gondoskodás Párizsban a forradalom idején/ SH 16. 1968. 173-210.

Scott, S.F: Les officiers de l'Infanterie de ligne a la veille de l'amalgame.

/A gyalogság tisztikara a forradalmi hadsereg megalakulása idején./
 AHRF, 1968. okt.-dec. t.4o. f.194, 455-471.
 A tisztek korára, szolgálati éveire, származási helyére, társadalmi eredetére, eredeti polgári foglalkozására vonatkozó 1793-as kimutatások feldolgozása.

Lucas, C: La brève carrière du terroriste Jean-Marie Lapalus.

/J.M.L. terrorista rövid életpályája./
 AHRF, 1968. okt.-dec. t.4o. f.194, 489-533.
 A Comité de sûreté générale kommisszáriusa Rhône, Loire és Saone-et-Loire megyékben a terror "anarchikus" korszakában.

Soboul, A: Autour de Babeuf.

/Babeuf-ről./
 AHRF, 1968. okt.-dec. t.4o.f. 194. 534-547.
 Néhány Babeuf-levelet közül, B. kéziratok és levelek levéltári leltárát és M. Dommanget egy rövid cikkét B. flixecourti tartózkodásáról.

Geffroy, A: Le "peuple" selon Saint-Just.

/A nép fogalma Saint-Just felfogásában./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 138-144.

Theuriot, F: Saint-Just. Esprit et conscience publique.

/S.J. Szellem és köztudat./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 120-137.

Dommanget, M: Saint-Just et l'éducation.

/S.J. és a nevelés./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 111-119.

Michalet, Ch.-A: Économie et politique chez Saint-Just. L'exemple de l'inflation.

/Gazdasági élet és politika S.J.-nél. Példa az inflációra./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 60-110.

Gross, J.-P: Saint-Just en mission. La naissance d'un mythe.

/S.J. küldetése. Egy mítosz születéséről./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 27-59.

Chaumié, J: Saint-Just et le procès des girondins.

/S.J. és a girondisták pöre./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 14-26.

Troper, M: Saint-Just et le problème du pouvoir exécutif dans le discours du 24 avril 1793.

/S.J. és a végrehajtóhatalom problémája az 1793 ápr. 24-i beszédében./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 5-13.

Soboul, A: Pour relire et comprendre Saint-Just.

/S.J. újradivasához és megértéséhez./
 AHRF 1968. t.4o. f.191. 1-4.

Salmonowicz, St: Saint Just, rewolucjonista romantyczny.

/Saint Just, a romantikus forradalmár./

KH 1968. t.75. f.2. 323-336.

Vidalenc, J: L'opposition sous le consulat et l'empire.

/Oppozíció a konzuli korszakban és a császárság idején./
AHRF, 1968. okt.-dec. t.40. f.194, 472-488.

Milyen ellenállással találta magát szemben Napoleon parancsuralmi rendszere a republikánusok /jakobinusok/, royalisták és a "kiábrándultak, elégedetlenek" különböző csoportjai részéről.

Lévy-Leboyer, M: La croissance économique en France au XIXe siècle.

/Gazdasági növekedés Franciaországban a XIX.században./
Ann. 1968. t.23. f.4. 788-907.

Franciaország viszonylag harmonikus gazdasági fejlődésének fő tényezői - számítási módszerek, indexszámok megállapítása.

Soboul, A: Survivances "féodales" dans la société rurale française au XIXe siècle.

/Feudális továbbélések a XIX.századi francia vidéki társadalomban./
Ann. 1968. t.23. f.5. 965-986.

Parasztság késedelmes tudatátformálódása - forradalmi törvényhozás és feudális jogok túlélése a terhek és szolgáltatások terén /tized/
- egyházi igyekezet a közvélemény befolyására - parasztság osztálygyűlölete, tulajdon ellen elkövetett vétségek, gyújtogatások, fosztogatások a bírósági levéltárak anyagában - a "feudális" szó értelmezése.

Thuillier, G: Pour une histoire régionale de l'eau: en Nivernais au XIXe siècle.

/Regionális vízgyűjtőtörténet: Nivernais a XIX.században./
Ann. 1968. t.23. f.1. 49-68.

Egyes vidékek vízellátásának egészségügyi-társadalmi összefüggései - a közművesítés fejlődése, higiénia a XIX.sz.-ban.

Bruhat, J: Le mouvement ouvrier français du début du XIXe siècle et les survivances d'ancien régime.

/A francia munkásmozgalom a XIX.század kezdetétől és az ancien régime továbbélése./

Pensée, 1968. dec. f.142, 44-56.

Milyen szervezkedések keretében, milyen formákat öltöttek a munkások harcai - célkitűzéseik - gondolkozásmódjuk, osztályvontudatuk kialakulása. /1814-1835./

Jeannin, P: Une lettre d'Augustin Perier sur la suppression de l'École Normale. /1822/

/A.P. egy levele az École Normale betiltásáról./
RHMC 1968. jul.-szept. t.15. 466-470.

Higounet, P.-B: La composition de la Chambre des Députés de 1827 à 1831.

/A képviselőház összetétele 1827-31. között./
RH 1968. ápr.-jun. 6.239. 351-378.

Társadalmi hovatartozóság és politikai felfogás - vagyon és foglalkozás - politikai múlt és születési vidék stb. - szerinti felmérés. Módszer és források bemutatása.

Lefèvre, A: La reconnaissance de la Seconde République par l'Angleterre.

/A második köztársaságnak Anglia részéről történő elismerése./
RHD jul.-szept. 1968. t.240. 213-231.

Lamartine és Palmerston diplomáciai kapcsolatai.

- Dethan, G: Voyageurs français en Italie.
/Francia utazók Itáliában./
RHD jul.-szept. 1968. t.24o. 232-261.
H.Taine, P.Bourget, P.Claudiel.
- Wright, V: Les préfets d'Émile Ollivier.
/É.Ollivier prefektusai./
RHD 1968 jul.-szept. t.24o. 115-136.
A II.császárság bukása utáni Ollivier-kabinet /1870/ intézkedései.
- Choury, M: Encore du nouveau sur la commune de Paris.
/Ismét a párisi kömmünről./ /1871/
Pensée, 1968. jun. f.139. 76-88.
A forradalmi proletariátus szerepe a kömmün alatt a levéltárak adatai alapján.
- Tresse, R: Les départements du Var et des Alpes-Maritimes en 1872.
/A Var vidék és a déli Alpok megyéi 1872-ben./
RHEs, t.46. 1968. f.l. 35-55.
A politikai események tükröződése a francia Délvidéken, pártok, szervezetek reakciója.
- Labrousse, E: L'histoire en marche de la révolution française au socialisme.
/A történelem haladása a francia forradalomtól a szocializmusig.
Pensée, 1968. dec. f.142. 5-26.
Jaurès jelentősége és felfogása a francia forradalommal és a francia szocialista mozgalommal kapcsolatban.
- Rebérioux, M: Jaurès historien.
/Jaurès, a történész./
Pensée, 1968. dec. f.142. 27-40.
Milyen körülmények között írta Jaurès L'histoire socialiste de la Révolution française-ét és hogyan fogadta kora történész-közvéleménye.
- Soboul, A: A propos d'une réédition: respect et mise à jour.
/Egy újra-kiadással kapcsolatban. Tiszteletadás és közkézrebecsátás./
Pensée, 1968. dec. f.142. 41-43.
Milyen módszerrel, milyen szempontok alapján történt Jaurès L'histoire socialiste de la Révolution française-e új kiadásának előkészítése.
- Lefranc, G: Jaurès et la culture.
/Jaurès és a kultúra./
BSJ, 1968. jul.-szept. t.9. f.30. 13-19.
J. a népnevelésről.
- Rebérioux, M: Jaurès et les étudiants parisiens au printemps de 1893.
/Jaurès és a párisi diákok 1893 tavaszán./
BSJ 1968 jul.-szept. t.9. f.30. 1-9.
- Rebérioux, M: Jaurès et le Matin, 1896-1897.
/Jaurès és Le Matin/ /1896-1897./
BSJ 1968. okt.-dec. t.9. f.31. 1-4.
43 cikke megjelentetése után Jaurès és az újság kapcsolatainak megszakadása.

Rebérioux, M: Au lendemain de l'Unité socialiste: Le premier discours de Jaurès à Béziers /30 avril 1905/.

/A szocialista egység másnapján: Jaurès első beszéde Béziers-ben, 1905 ápr. 30-án./

BSJ. 1968. ápr.-jun. t.9. f.29. 1-9.

Fabra-Ribas, A: Jean Jaurès à Bruxelles, les 29 et 30 juillet 1914.

/J.Jaurès Brüsszelben 1914 jul. 29-30-án./

BSJ 1968. jan.-márc. t.9.f.28. 1-8.

M.R: Comment de jeunes officiers français voyaient Jaurès à la veille de 1914.

/Hogyan látták Jaures-t fiatal francia tisztek 1914 előestéjén./

BSJ, 1968. jan.-márc. t.9. f.28. 11-13.

Thobie, J: Finances et politique: Le refus en France de l'emprunt ottoman 1910.

/Pénzügyek és politika: az 1910-es ottomán kölcsön megtagadása Franciaországban./

RH 1968. ápr.-jun. t.239. 327-350.

Trimouille, P: Les syndicats chrétiens dans la métallurgie française, de 1935 à 1939.

/Keresztény szakszervezetek a francia fémiparban, 1935-1939/

MS 1968. jan.-márc. f.62. 27-27.

A keresztény szellem feltünése a szakszervezeti mozgalmon belül, keresztverszervezetek toborzási tevékenysége, társadalmi összetétele - alapellentétek a "hivatásos" szakszervezeti mozgalommal - irányváltozások a háboru után.

Gras, Chr: Merrheim et le capitalisme

/Merrheim és a kapitalizmus./

MS 1968 ápr.-jun. f.63. 143-163.

Lenintől eltérő koncepciója a kapitalizmusról - Franciaországban nem lát alkalmas talajt a forradalomra - politikája a reformizmus.

A.B. Кудрицький, Трудова українська еміграція і французький рух Опору.

/Az ukrán munkásemigráció és a francia ellenállási mozgalom./

UIZs, 1968. f.6. 70-78.

/Az ukrán emigránsok általában az 1920-1930-es években kerültek Franciaországba s ott meglehetősen zárt csoportokban, az ipari centrumokban éltek. Az első franciaországi antifasiszta ukrán csoport 1943-ban alakult. Levéltári források és visszaemlékezések alapján ismerteti az 1943-45 során kibontakozó franciaországi ukrán ellenállási mozgalmat.

LENGYELORSZÁG

Zdrada, J: Joachim Lelewel o początkach cenzury w Królestwie Polskim.
/Joachim Lelewel a cenzura kezdetéről a Lengyel Királyságban/
PH 1968. t.59. f.2. 287-293.

A nagy lengyel történész Joachim Lelewel bátyjának, Prot Lelewelnek a hagyatékát veszi számba, melyben több emlék maradt Joachim Lelewel után, többek közt egy terjedelmes levél, amit itt közöl.

Historiografia ruchu robotniczego w Polsce - najpilniejsze postulaty badawcze. /Stenogram dyskusji zorganizowanej przez redakcję "Z pola walki"/

/A lengyelországi munkásmozgalom historiográfiája -legsürgősebb kutatási követelmények. A ZFW szerkesztősége által szervezett vita sztenogramja./

ZFW 1968. f.2. 73-152.

A szerkesztőség által június 14-én rendezett vita anyagát közli, Jan Sobzak referátumát és a hozzászólásokat.

Tymieniecka, A: Uwagi o stanie badan nad dziejami PPS.

/Meggjegyzések a Lengyel Szocialista Párt történetéről folytatott kutatások állásáról/

ZPW 1968. f.2. 153-160.

Zielinski, H: Uwagi o historiografii KPP.

/Meggjegyzések a LKP történetírásához./

ZPW 1968. f.4. 169-172.

Utal a LKP történelmi és társadalmi szerepének felfogásában eddig mutatkozó véleménykülönbségekre és vitákra és felveti egy új, egységesebb szemlélet kialakulásának szükségességét.

Tymieniecka, A: Kierunki badan nad dziejami KPP.

/A LKP története kutatásának irányai/

ZPW 1968. f.4. 167-169.

A LKP helyének értékelése a lengyel munkásmozgalom történetében nemcsak történelmi probléma, hanem szoros összefüggésben van az aktuális politikával is. Felhívja a történész-kutatók figyelmét, hogy ne a LKP "hibáira" irányítsák a fő figyelmet, hanem jelentőségére a két háború közti osztályharcban.

lo lat kwartalnika "Z pola walki".

/A Z pola walki c. folyóirat 10 éve./

ZPW 1968. f.1. 3-10.

A jubileumi szerkesztőségi cikk visszatekint a lap megindításának körülményeire, elemzi a megtett utat, eredményeket.

Buchhofer, E: Die Entwicklung der Bevölkerungswissenschaften in Polen nach 1945.

/A népességtudomány fejlődése Lengyelországban 1945 után/

ZfO 1968. t.17. f.2. 297-335.

A kutatási tájékoztató c. rovatban. Először meghatározza, hogy mit ért "Bevölkerungswissenschaften"-en. Mindazokat az írásokat, amelyek a népesedés problémájával foglalkoznak a demográfián kívül. E témakörben mintegy 164 megjelent munkát annotál.

Góra, W: Z zycia Zakładu Historii Partii.

/A Párttörténeti Intézet életéből./ Badania nad dziejami ruchu robotniczego w Sekcji Polski Ludowej ZHP. /A munkásmozgalom történetének kutatása a Párttört. Intézetben./

ZPW 1968. f.3. 247-251.

Ismerteti a Párttörténeti Intézet létrehozását, munkáját napjainkig, a publikációkat, bemutatja a tudományos munkatársakat.

Grudzinski, T: Pertraktacje merseburskie z 1135 roku.

/A merseburgi tárgyalások 1135-ben./

KH 1968. t.75. f.2. 273-298.

III.Boleslav Krzywousty nem csak mint Nyugat-Pomeránia és Rügen tulajdonosa, hanem mint lengyel király is behódolt Lothar német-római császárnak. Csak ilyen módon lehet megérteni a német-római császárság viselkedését a Lengyel Királysággal szemben az ezt követő időkben.

Kossmann, E.O: Die polnischen liberi als herzogliche Meermannen.

/A lengyel szabadok /liberi/ mint hercegi kísézőemberek./

SW 1968. t.55. f.2. 182-192.

A 12-13. századi forrásokban sokszor szereplő heredes, possessores, smardones, hospites és lasanki stb., valószínűleg németjogu parasztok voltak. Kezdetben ezek képezték a hercegi kíséretet. A 13. század második felétől azonban lengyel szabadok, lengyeljogu parasztok is egyre nagyobb számban bukkannak fel hercegi kísézőként.

Gasiorowski, A: Dokumenty Wielkopolskie XIII wieku.

/Nagylengyelországi dokumentumok a XIII.sz.-ból./

KH 1968. t.75. f.1. 105-114.

Zientara, B: Konflikty narodowościowe na pograniczu niemiecko-słowiańskim w XIII-XIV w. i ich zasięg społeczny.

/Nemzetiségi ellentétek a német-szláv határterületen és annak társadalmi határai./

PH 1968. t.52. f.2. 197-213.

Azokkal a nézetekkel száll szembe, melyek a nemzetiségi ellentéteket ugyan úgy mutatják be, mint azt ahogyan a XIX.sz-i tudomány tette. A nemzeti öntudat első jelei már valóban jelentkeznek a XIII. és XIV.sz-ban, de elsősorban a nemességnél és polgárságnál. A középkori nemzet fogalma a parasztságot nem érinti és ilyen formán nem lehet zárt etnikai tömegek szembenállásáról beszélni.

Swieżawski, A: "Districus Podhorayensis" a sprawa rzekomego nadania

Podole IV w świetle źródeł./Districus Podhorayensis, avagy Podole IV

Semowitnak való adományozásának az ügye a források fényében./

PH 1968. t.59. f.1. 120-123.

Anyagközlő cikkben a Mazowsze-i fejedelemség történetének egy kérdését érinti a szerző. A Podhoraj-i járás és Podola valószínűleg nem tartozott a Mazowsze-i fejedelemséghez. /14.sz.vége./

Biskup, M: Materiały do stosunków habsburgsko-mazowieckich na przełomie XV-XVI. w. w archiwach austriackich.

/Anyagok a Habsburg-mazoviai kapcsolatokhoz a XV. és XVI.sz. fordulóján az osztrák levéltárak anyaga alapján./

PH 1968. t.59. f.2. 272-279.

A Habsburgoknak arra a diplomáciai kísérletére vonatkozóan mutat be anyagokat, hogy lengyelországi befolyás növelésére a varsói fejedelmet, Korrádot játsszák ki a Jagiellók ellen.

Wasilewski, T: Trzy nieznanne relacje o wyprawie arcyksięcia Maksymiliana na Kraków w 1587 roku.

/Három ismeretlen jelentés Maksymilian főherceg Krakó elleni had-

járatairól az 1578-es évben./

PH 1968. t.59. f.2. 280-287.

Radziwillok levéltárában őrzött és itt publikált levelek a svéd Wasa és az osztrák Habsburg családok küzdelmeiről a lengyel trónért.

Wyrobisz, A: Badania nad historią miast w Polsce.

/A lengyelországi kisvárosok történeti kutatásáról./

PH 1968. t.59. f.1. 124-137.

Gierszewskinek, a pomorzei városok kézművesiparáról írott könyvének egyes téziseivel vitatkozik. Pomorze kézművesipara semmivel sem volt fejlettebb, mint más lengyel vajdaságok céhes ipara. Kiváltságosnak tűnő helyzete egyedül csak Gdanskhoz és a tengerhez való közelségéből eredhetett. A vizsgált anyag a XVI. és XVII.sz.-ot öleli fel.

Bogucka, M: Handel Baltycki w połowie XVII w.

/A balti kereskedelem a XVII.sz első felében./

PH 1968. t.59. f.2. 245-252.

A Gdansk-i kikötő buzaforgalmának és kereskedelmének a XVII.sz. első felében észlelhető visszaeséséből kiindulva igyekszik a majorsági gazdálkodás krízisére vonatkozóan bizonyos következtetéseket levonni.

Rychlikowa, I: Czy prawidłowa analiza rynku zbożowego w Małopolsce w drugiej połowie XVIII wieku?

/Helyesen történt-e meg a búzapiac analízise a XVIII.sz. első felének Kis-lengyelországra vonatkozóan?/

PH 1968. t.59. f.2. 294-306.

Stanisław Mielczarski-val vitázik a terméseredmények kiszámításának legmegfelelőbb módszeréről, valamint arról, milyen közigazgatási egységet kell figyelembe venni, mely a számítás alapjául szolgálhat.

Bziewanowski, M.K: King Stanisław Leszczyński: Some Remarks and Question Marks.

/Stanisław Leszczyński király: néhány megjegyzés és kérdésfeltevés/ JGO 1968. t.16. f.1. 104-116.

Elemzi Leszczyńskinek a francia emigrációban való tevékenységét, és "A szabadságot biztosító szabad hang" c. röpiratát. /1704-1735/

Rychlikowa, I: Dwie książki o gospodarstwie magnackim na Ukrainie

Prawobrzeżnej w XVIII. w.

/Két könyv a balparti Ukrajna mágnás birtokain folytatott gazdálkodásról a XVIII.sz.-ban./

PH 1968. t.59. f.1. 138-163.

Két kutató, Wl. Serczyk és Z.Guldon eredményeit hasonlítja össze a XVIII.sz.-i Wolyn-i és Podole-i nagybirtokok termelési struktúrájára vonatkozóan.

Zytkowicz, I: Chłopi na Białorusi i Litwie w drugiej połowie XVIII w.

/Fehéroroszország és Litvánia parasztsága a XVIII.sz. második felében/ KH 1968. t.75. f.1. 115-123.

D.L.Pohilevics: Kresztjane Bieloruszii i Litwy na polovine XVIII.v.

/Wilnius 1966/ című munkának megfelelő lengyel munkákkal való összehasonlító recenziója.

Królikowski, B: Marcina Matuszewicza o czasach saskich świadectwo.

/Marcin Matuszewicz vallomásai a szász időről./

KH 1968. t.75. f.2. 385-396.

Marcin Matuszewicz Podlasie-i középnemes a XVIII.sz. második felében tudósít a korabeli politikai harcokról.

Rzadkowska, H: Filip: J.B: Buchez o stosunku Francji do Polski w latach 1789-1794.

/J.B.Buchez Franciaország viszonyáról Lengyelországhoz az 1789-1794-es években./

KH 1968. t.75. f.2. 397-399.

Anyagközlő cikk Franciaország viszonyáról Lengyelországhoz és különösen annak reosztásához a forradalom éveiben.

Reychman, J: Likwidacje placówek dyplomatycznych Polskich po II i III rozbiórce Rzeczypospolitej.

/A lengyel diplomáciai szervek likvidálása az ország I. és II. felosztása után./

KH 1968. t.75. f.2. 301-322.

Röviden ismerteti a lengyel külképviseleti szervek kialakulását és működését a XVIII.sz. végén Szaniszló Ágost uralkodása és a Kosciuszko-féle felkelés idejében. Bemutatja 1792-től kezdve milyen politikai manővereket hajtott végre a cári udvar az egyes diplomáciai külképviseletek felszámolása céljából, majd 1795 után milyen anyagi nehézségekkel küzdöttek a még meglévő külképviseleti szervek.

Lukasiewicz, J: O handlu zewnetrznym Królestwa Polskiego.

/A Lengyel Királyság külkereskedelméről./

PH 1968. t.59. f.2. 307-316.

Cikk szerű ismertetés A. Jezierskinek a Lengyel Királyság 1815-1914. közötti külkereskedelméről írott könyvéről. Elemzi a Lengyel Királyság ipari fejlődésének fázisait. Az ipari fejlődés fordulópontját az 1850-1880-as évek közötti időre teszi.

Sztakelberg, J.I: Pamietniki o polskich spickach i powstaniach 1831-1864.

N.W.Berga. /

N.W. Berg megemlékezései az 1831-1864-es évek közötti lengyel összeesküvésekről és felkelésekről./

PH 1968. t.59. f.1. 40-66.

N.W. Berg a cári szervektől kapott felhatalmazás alapján írta meg a lengyel felkelések történetét eredeti források alapján és nem teljes egészében akceptálta a hivatalos orosz álláspontot a lengyel kérdésben.

Kocaj, H: Opinia publiczna Stuttgartu wobec powstania listopadowego.

/Stuttgart közvéleménye a novemberi felkelésről./

KH 1968. t.75. f.1. 97-104.

Anyagközlő cikk, melyben a német társadalom, főleg Stuttgart városának szimpátia megnyilvánulásait mutatja be a cári önkénnyel harcoló lengyel felkelés /1831/ iránt.

Gocel, L: Les débuts de la presse de la grande émigration polonaise en France et son caractère clandestin /1832-1833/.

/A franciaországi nagy lengyel emigráció sajtójának kezdetei és titkos jellege. 1832-1833./

RHMC 1968. ápr.-jun. t.15. 304-320.

A Lajos Filöp kormány kapcsolatai Miklós cárral, szigorú rendeletei a lengyel emigráció korlátozására - anyagi- és nyomda-nehézségek - engedélyezett és titkos újságok.

Wiatrowski, L: Wiele Śląska w latach 1840-1847.

/A sziléziai falu az 1840-1847-es években./

KH 1968. t.75. f.1. 125-137.

H.Bleiber, Zwischen Reform und Revolution. Lage und Kämpfe der schlesischen Bauern und Landarbeiter im Vormärz 1840-47 című munka ismertetése és bírálata.

Borys, Wł: Sprawozdanie Agenora Gołuchowskiego dla ministra. A. Bacha z 15 marca 1850.

/Agenor Gołuchowski jelentése Bach Sándor miniszter számára 1850 március 15-én./

PH 1968. t.59. f.1. 92-101.

Galicia és Lodomeria osztrák szolgálatban álló tisztviselője jelentést tesz a lengyel parasztság hangulatáról és mozgólásairól a 48-as forradalom hatása és a nem kielégítő jobbágyfelszabeditás eredményeként.

Groniowski, K: Robotnicy Zagłębia Staropolskiego i Dąbrowskiego w powstaniu styczniowym.

/A "Régi Lengyel és Dabrowa-i Iparvidék" munkásai a januári felkelés időszakában./

PH 1968. t.59. f.1. 25-40.

A szerző bemutatja, hogy milyen formákban kapcsolódtak be a lengyel iparvidékek munkásai a januári felkelésbe. A felkelés leverése utáni évek /1864-65/ ellenállási formáit is ismerteti.

Kofmanc J: Warszawskie Towarzystwo Kopalni Węgla i Zakładów Hutniczych 1874-1918 /organizacja i ekonomika przedsiębiorstwa/.

/A Szénbányák és Kohóművek Varsói Társasága az 1874-1918-as években, a részvénytársaság szervezete és gazdálkodása./

PH 1968. t.59. f.1. 102-119.

A társaság létrejöttének körülményeit, technikai adottságait, termelésének mutatóit valamint tőkével való ellátottságát mutatja be. Egészen 1913-ig fejlődési tendenciák figyelhetők meg.

Czubinski, A: Ruch socjalistyczny w Europie wobec odbudowy Państwa Polskiego.

/Az európai szocialista mozgalom viszonya a lengyel állami szervezet visszaállításának kérdéséhez./

KH 1968, t.75. f.3. 621-642.

Marx, Engels, a II.Internacionálé és a német szociáldemokrata mozgalom viszonyát tárgyalja a lengyel nemzeti kérdéshez. A német szociáldemokrata mozgalom negatívan értékelt a lengyel nemzeti függetlenséget, mert benne egy haladásellenes társadalmi rend újjászerveződését látta.

Brozek, A: Początki emigracji z Górnego Śląska do Ameryki w świetle współczesnej prasy Polskiej na Śląsku.

/A felső Sziléziából Amerikába irányuló emigráció kezdetei az akkor sziléziai lengyel sajtó fényében/

KH 1968. t.75. f.1. 3-21.

A XIX.sz. második felében megjelenő Gwiazdka Cieszyńska című sziléziai lengyel lap tudósításai alapján megrajzolja elsősorban az USA-ba irányuló lengyel emigráció útjait és sorsát.

Wajda, K: Robotnicy rolni w Prusach w przełomie XIX i XX wieku. Zaostrzenie ustawodawstwa.

/Mezőgazdasági munkások Poroszországban a XIX. és XX.század for-

dulóján./

KH 1968, t.75. f.1. 23-39.

A porosz junkerek jogi intézkedéseit tárgyalja, melyeknek segítségével vissza akarták tartani a mezőgazdasági munkaerő elvándorlását a birodalom nyugati, iparosított részeibe.

Borodovčák, V: Poliáci a slovanská otázka v habsburskej monarchii na rozhraní 19. a 20. storočia /1890-1914./
/A lengyelek és a szláv kérdés a Habsburg monarchiában a 19. és a 20. század fordulóján./1890-1914./
SŠ 10. 1968. 47-70.

Daniszewski, T: Drogi rozwoju pol'skiego i miedzynarodowego ruchu robotniczego /Próba syntezy/
/Összefoglalási kísérlet./
ZPW 1968. f.1. 11-38.
A cikk a lengyel és a nemzetközi munkásmozgalom kapcsolatát kíséri végig a kezdetektől 1945-ig, a nemzetközi munkásmozgalom általános vonásainak tükrében elemzi a lengyel munkásmozgalom egyedi vonásait.

Waldenberg, M: Karol Kautsky - "papier marksizmu" /od polemiki z E. Bernsteinem do polemiki z R. Luksemburg/
/Karl Kautsky - a "marxizmus pápája". A Bernsteinnel folytatott polémától a R.Luxemburggal folytatott polémáig./
ZPW 1968. f.1. 39-72.
Körvonalazza a két polémia részletezésével a "vörös pápa" helyét a nemzetközi szociáldemokráciában.

Sobczak, J. - Wróblewska, B: Korespondencja polityczna Juliana Marchlewskiego. Czesc I 1893-1907.
/Julian Marchlewski politikai levelezése. I.rész 1893-1907./
ZPW 1968. f.3. 165-198.
Ismerteti J.M. politikai tevékenységét, közreadja Karl Kautskyhoz, Wanda Wojnarowskához, Rosa Luxemburghoz irt leveleit.

Landau, Z: Gospodarka Polski na tle gospodarki światowej 1913-1938.
/Lengyelország gazdaságának fejlődése a világgazdaság háttérében az 1913-1938-as években./
PH 1968. t.59. f.2. 253-271.
Az ipari és mezőgazdasági termelés lengyelországi fejlődését hasonlítja össze a világgazdaság megfelelő ágai alakulásának tendenciáival. A lengyel ipar és mezőgazdaság elsősorban 1928-ig maradt el feltűnő mértékben az általános fejlődéstől, de az e korszak utáni lemaradás is feltűnő.

Tych, F: Daszynski - Piłsudski - Legiony i austriacka socjaldemokracja /nieznany list Ignacego Daszyńskiego do Victora Adlera z wrzesnia 1914 r./
/D.- P.- légiók és az osztrák szociáldemokrácia. /I.D.ismeretlen levele V.A-hez 1914 szept.-ből./
ZPW 1968. f.1. 206-216.
Ignac Daszynski a PPSD /Lengy.Szoc.Dem.Párt/ galiciái és sziléziai vezetője levele Victor Adlerhez, az Összausztriai Szoc.Dem.Párt vezetőjéhez a lengyel légióknak a világháboruban való részvételéről a tehetségtelen k.u.k. hadvezetéséről.

Szwarc, W: Dwie instrukcje H.H.von Beselere dla oficerów i urzedników niemieckich z 1916.

/H.H.von Beseler két rendelkezése német tisztek és tisztviselők számára az 1916-os évből./

KH 1968. t.75. f.3. 683-686.

Adatok, melyek alapján képet nyerhetünk a német megszállók viselkedéséről és politikájáról az I.világháboruban megszállt lengyel területeken.

Koncewicz, J: Rewolucja październikowa a Polska.

/Az októberi forradalom és Lengyelország./

KH 1968. t.75. f.3. 687-692.

Recenziós cikk, mely T. Cieslak és L.Gosfeld által kiadott gyűjteményes munka ismertetését foglalja magába.

Leśnodorski, B: W przeddzień pięćdziesięciolecia odzyskania niepodległości.

/A függetlenség elnyerése ötvenéves évfordulójának előnapján./

KH 1968. t.75. f.3. 527-544.

A független lengyel állam ötvenéves évfordulójára írott cikk, melyet széleskörű és számos vita hozzászólások követnek. Említés történik a független állam létrejöttének külső és belső tényezőiről az új állam szervezeti formájának kiválasztásáról, belső fejlődésének periódusairól, a különböző társadalmi rétegek nemzeti öntudatának fejlődéséről stb.

Rok 1918. Znaczenie powstania niepodległego państwa dla klasy robotniczej w Polsce.

/Az 1918-as év. A független állam létrejöttének jelentése a munkásosztály szempontjából Lengyelországban./

ZPW 1968. f.3. 45-134.

A cikk a szerkesztőség által a LEMP KB Párttörténeti Intézetben febr. 12-én rendezett vita anyagát hozza. Tartalmazza H.Zielinski referátumának, valamint a hozzászólásoknak a sztenogramját.

Pięćdziesięciolecie Komunistycznej Partii Polski.

/A Lengyel Kommunista Párt 50 éve/

ZPW 1968. f.4. 143-172.

Történészek a Lengyel Kommunista Párt szerepéről és helyéről a lengyel munkásmozgalom történetében.

Holzer, J: Z perspektywy pięćdziesięciu lat

/50 év távlatából/

ZPW 1968. f.4. 147-151.

A LKP szerepe a lengyel és a nemzetközi munkásmozgalom áramlatában, a II.Köztársaság bel- és külpolitikájában.

Kowalski, J: Miejsce i rola dziejowa KPP.

/A LKP történelmi helye és szerepe./

ZPW 1968. f.4. 151-159.

Bierzanek, R: La Pologne dans les conceptions politiques des puissances occidentales en 1918-1919.

/Lengyelország a nyugati hatalmak politikai elgondolásaiban 1918-19-ben./

RHMC 1968, ápr.-jun. t.15. 273-303.

A nyugati hatalmakat befolyásoló tényezők a lengyel kérdésben - a fegyverszünet és a békekonferenciák - a nyugati politika fő szempontjai.

- Kaluza, A: Listopad 1918 w Zagłębiu Dąbrowskim /uwagi polemiczne/
/1918 novembere a dombrowszkai völgyben. Polemikus megjegyzések/
ZPW 1968. f.4. 39-76.
A szerző Aleksandr Litwin "Rada Delegatów Robotniczych Zagłębia
Dąbrowskiego" /1918-1919/ c. cikkével polemizál, amely az Októberi
Forradalom 50. évfordulójára kiadott PAN kötetben jelent meg.
- Landau, Zb. Polskie ustawodawstwo pracy i jego realizacja w latach 1918-
1923.
/A lengyel munkatörvénykezés és annak alkalmazása az 1918-1923-as
években./
KH 1968. t.75. f.3. 545-564.
Az 1918-as forradalmak, valamint a lengyel állam stabilizálódása
hogyan hatottak a lengyel munkatörvénykezésre /munkaidő, szabadságok,
gyermeki munkaerő, női munkaerő kérdései stb./ Kezdetben a lengyel
munkásosztály igen előnyös helyzetet élvezett egészen 1920-ig és a
helyzet lényeges romlása csak 1923 után következett be.
- Maliszewski, H: Uwagi o radach robotniczych w Polsce w latach 1918-1919.
/Megjegyzések a lengyel munkástanácsokról az 1918-1919-es években./
KH 1968. t.75. f.3. 661-670.
Vita-cikk Litwin e témakörbe tartozó /KH.1967./ cikkével kapcsolat-
ban; a lengyel tanácsmozgalom jelentős eredményeket ért el, de a
politikai helyzet nem engedte meg, hogy nyílt szocialista forrada-
lommá alakuljon át.
- Mroczkowski, W.-Sierocki, T: Polski ruch robotniczy początków II Rzeczy-
pospolitej w raportach Warszawskiego Biura Korespondencyjnego
/listopad 1918 - czerwiec 1919/.
/A lengyel munkásmozgalom a II.Köztársaság kezdetén a Varsói Leve-
lezési Iroda jelentései szerint. /1918 november - 1919 június/
ZPW 1968. f.4. 173-215.
Az iroda 1918. novemberében alakult és 1919. júliusában szűnt meg,
rendszeresen küldött jelentéseket a belügy- és külügyminisztérium
vezető tisztségviselőinek a szociáldemokrata, szocialista és
kommunista tevékenységről.
- Tymieniecka, A: Jędrzej Edward Moraczewski /Szkic biografii politycznej/
/Jędrzej Edward Moraczewski. Politikai életrajz vázlat./
ZPW 1968. f.3. 135-164.
Az 1870-1944-ig élt szoc.dem. politikus életrajza. Moraczewski veze-
tő szakszervezeti tisztségeket töltött be, kisebb megszakításokkal
többször volt miniszter, 1918-19-ben miniszterelnök, 1919-25-ig a
szejm elnöke.
- Bergmanowa, A: Bronisław Taraszkiewicz a Lewica Belwederska.
/Bronislaw Taraszkiewicz és a Belvederi baloldal./
KH 1968. t.75. f.1. 41-58.
A fehérorosz nemzeti kisebbség egyik vezető alakjának politikáját
rajzolja meg 1918 és 1924 között, bemutatva a lengyelországi fehé-
rország kiábrándulását és Pilsudski politikájával való szembefor-
dulását 1922-től kezdve.
- Zakrzewski, A, Wincenty Witos: Chłopski maz stanu w latach 1918-1926.
/Wincenty Witos, a paraszti államférfiu az 1918-26-os években./
KH 1968. t.75. f.3. 565-594.
A Lengyel Népi Tömörülés kiemelkedő vezérének a politikáját mutatja
be a Lublin-i kormány idejében, majd annak későbbi programját az

alkotmányozó nemzetgyűlés idejében, agrárreform tervezetét stb. Részletesen ismerteti az un. Lanckoron-i egyezményt, mely révén rövid időre, a Pilsudski hívek fegyveres beavatkozásának idejéig kormányt alakíthatott.

Tomicki, J: Nieznane listy polskich działaczy socjalistycznych w Deutsches Zentralarchiv Potsdam.

/Lengyel szocialista pártmunkások ismeretlen levelei a potsdami Deutsches Zentralarchiv-ban/
ZPW 1968. f.2. 188-190.

Paul Löbe életrajzát ismerteti röviden és említést tesz néhány jelentős nolitikai személyiséggel folytatott levelezéséről, valamint Rosa Luxemburg, Julius Bruhns és Władysław Gumpłowicz levelezéséről.

Kochanski, A: Nowe fakty z historii KPP i jej związków z Międzynarodówką Komunistyczną w autobiografii działacza KPP.

/Uj tények a LKP történetéből és kapcsolatáról a Kominternnel egy pártmunkás életrajza tükrében./
ZPW 1968. f.2. 190-193.

A cikk Stanisław Mertens /Stefan Skulski/ életrajzának kapcsán ismerteti a Lengyel Kommunista Párt kapcsolatát a Kominternnel. Stanisław Mertens a Komintern IV. kongresszusán 1922-ben küldöttként vett részt.

Ohlebowczyk, J: W sprawie genezy stanowiska KPP w kwestii narodowej.

/A LKP állásfoglalásának létrejötte a nemzetiségi kérdésben./
ZPW 1968. f.4. 143-147.

A "luxemburgizmus" néven ismert állásfoglalást, annak negatívumait világitja meg a cikk.

Malinowski, M: Przyczynek do sprawy rozwiązania KPP.

/Adalék a Lengyel Kommunista Párt feloszlatásához./
ZPW 1968. f.3. 3-24.

A párt feloszlatásának közvetlen előzményei, a lengyel kommunista vezetők letartóztatásának körülményei, a Komintern döntésének háttere.

Wrzesiński, W, Związek Polaków w Niemczech wobec problemów świadomości narodowej. /1922-1939./

/A lengyelek németországi szövetségének viszonya a nemzeti öntudat kérdéseivel./

KH 1968. t.75. f.3. 595-620.

A Német Birodalom kebelén belül élő lengyel nemzeti kisebbség szervezeti formáit, nemzeti ideológiájának kérdéseit és a germanizáció folyamatát mutatja be.

Jedruszczak, H: Losy jednostek w historii społecznej.

/Az egyének sorsa a társadalmi történetben./

KH 1968. t.75. f.3. 693-699.

Recenziós cikk a Munkanélküliek emlékiratai című /W-wa 1967/ munkáról. A háború előtti munkanélküliek visszaemlékezéseinek a feldolgozását és azok forrásértékét vizsgálja meg.

Bawnik, J: Bezrobocie w Warszawie w okresie międzywojennym /na tle bezrobocia w kraju/

/Munkanélküliség Varsóban a két világháború közti időben. Az országos munkanélküliség hátterében./

ZPW 1968. f.2. 43-72.

Kifejti a munkanélküliség gazdasági-társadalmi okait, részletes adatokkal és összehasonlító táblázatokkal szemlélteti a varsói és országos munkanélküliség mértékét és megoszlását.

Novak, R: Ze wspomnień.

/Visszaemlékezéseiből./

ZPW 1968. f.1. 197-205.

R.N. visszaemlékezései az 1931-39-es időszakra, tevékenységére a Lengyel Kommunista Pártban és a Vörös Internacionáléban.

Tomaszewski, J: Położenie Klasy robotniczej Slaska Zaolziańskiego

/październik 1938 - wrzesień 1939./

/A Zaolzie-i Sziléziai munkásosztály helyzete, 1938. október-1939. szeptember./

KH 1968. t.75. f.2. 336-354.

A Csehszlovákia felosztása idején Lengyelországhoz csatolt ugynevezett Zaolzie helyzetét tárja fel, bemutatva Zaolzie visszalenygyesítését, a lengyel adminisztratív szervek újjászervezését, valamint a munkásosztály életszínvonalának alakulását.

Gebert, B: Polska lewica w USA w latach drugiej wojny swiatowej.

/A lengyel baloldal az USA-ban a második világháboruban/

ZPW 1968. f.3. 199-221.

A cikk a szerző "35 év az USA-ban" c. visszaemlékezésének folytatása, amely a Z pola walki 1959. 3.számában jelent meg /140-182/. A különböző lengyel emigrációs csoportok antifasiszta tevékenységét ismerteti egyéni visszaemlékezések alapján.

Maj, K: O działalności polskich grup Fracuskiej Partii Komunistycznej w okresie okupacji hitlerowskiej 1940-1944.

/A Francia Kommunista Párt lengyel csoportjainak tevékenységéről az 1940-44-es hitleri megszállás alatt./

ZPW 1968. f.3. 25-44.

Ismerteti a lengyel kommunisták részvételét az FKP németellenes akcióiban, így az 1941-es bányászsztrájkban, az FKP lengyel nyelv-csoportjaiban kifejtett tevékenységét, a sajtótermékeket. Francia és lengyel forrásmunkákon kívül visszaemlékezésekre is támaszkodik.

Pawłowicz, J: Deklaracja Programowa Polskiej Partii Robotniczej "O co walczymy?"

/A Lengyel Munkáspárt Programnyilatkozata "Miért harcolunk?"/

ZPW 1968. f.4. 77-92.

Az irodalomban "novemberi deklaráció" néven ismert 1943-as programnyilatkozat tartalma a szocializmus lengyel útjának problematikája. Ennek lényegét és jelentőségét foglalja össze a cikk.

Н. Тобіаш, Василь Войченко - партизанський командир у Польщі.

/Vaszil Vojcsenko - partizánvezér Lengyelországban./

UIZs, 1968. f.6. 78-81.

1941-1944 során Lengyelországban harcolt s a helyi partizánharc egyik legkiválóbb vezére volt az ukrán Vaszil Vojcsenko. A tanulmány ismerteti Vojcsenko életutját.

W.T.Kowalski: Sprawa polska w 1944. r. w świetle dokumentacji dyplomatycznej departamentu stanu USA.

/A lengyel ügy 1944-ben. Az USA külügyminisztériumának diplomáciai dokumentumai./

ZPW 1968. f.1. 217-227.

A "Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers" sorozatban 1965-ben megjelent kötetből ismerteti és kiemeli a lengyel vonatkozású dokumentumokat.

Kalinski, J: Handel wewnetrzny w Polsce w latach 1944-1946.

/Lengyelország belkereskedelme az 1944-1946-os években/

PH 1968, t.59. f.1. 67-91.

A Lengyel Nemzeti Felszabadtási Front létrejöttének a pillanatától számítva vizsgálja a lengyel belkereskedelem különböző /magán, szövetkezeti és állami/ faktorainak a helyzetét.

Landau, Zb: Reformy walutowe na ziemiach Polskich w 1945-ym roku.

/Valuta-reformok lengyel földön az 1945-ös évben./

KH 1968. t.75. f.1. 59-79.

A felszabadtási harcok közepette véghez vitt első pénzügyi reformok a lengyel területeken lévő pénzrendszer egységesítésére a különböző márka-féleségek leváltása utján.

Góra, W: O charakterze i rozwoju rewolucji ludowodemokratycznej w Polsce.

/A népi demokratikus forradalom jellegéről és fejlődéséről Lengyelországban./

ZPW 1968. f.2. 161-182.

Nellner, W: Das Schicksal der "deutschen Minderheit" in Niederschlesien unter polnischer Verwaltung.

/"A német kisebbség" sorsa Alsósziléziában lengyel közigazgatás alatt./

ZfO 1968. t.17. f.2. 292-296.

Bajger, R: K odsunu Němců z Ostravska.

/A németek kitelepitésének kérdéséhez Ostrava vidékéről./

SSb 1968. f.2. 145-163.

1946-os kitelepités.

Syzdek, B: Zjednoczenie PPR i PPS - Powstanie PZPR /Spory ideowe i etapy przygotowan/

/A Lengyel Munkáspárt és a Lengyel Szocialista Párt egyesülése - a LEMP megalakulása. Ideológiai viták és az előkészítés szakaszai./

ZPW 1968. f.4. 93-120.

Megvilágítja a két párt álláspontját az egyesülés kérdésében, a vitákat és a Lengyel Szoc.Párt ellenvetéseit, foglalkozik a LEMP I. kongresszusával, megalakulásának történelmi jelentőségével.

Szczęblewski, J: Wybrane problemy rozwoju organizacyjnego PZPR w okresie

między I. a II. jeje Zjazdu.

/A LEMP néhány problémája a szervezőmunka fejlesztése terén az I. és a II. kongresszus között./

ZPW 1968. f.4. 121-142.

A cikk folytatása a szerzőnek a ZPW 1967/1.sz-ban megjelent hasonló tárgyú cikkének, mely a LEMP megalakulása utáni közvetlen időszakkal foglalkozik. Ebben a cikkben főleg azokról a szervezeti változásokról van szó, amelyek a LEMP KB III Plénuma /1949.nov.11-13/ és a párt II.kongresszusa között /1954.márc./ végbementek.

Słabek, H: KPP a chłopci.

/A LKP és a parasztkérdés/

ZPW 1968. f.4. 159-167.

Az LKP-nek a parasztkérdésben követett hibás irányvonalát elemzi, amely a szovjet személyi kultusz politikájának hatására alakult ki.

Dymek, B: Sprawa Sylwestra Wojewódzkiego

/Sylwester Wojewódzki ügye/

ZPW 1968. f.4. 7-38.

A koholt vádak alapján indított per a Független Parasztpárt delegálására és a Lengy.Komm.Párt feloszlátása előkészítésére szolgált.

NÉMETORSZÁG

Mader, U: Probleme der Reichsgründung von 1871.

/Az 1871-i birodalomalapítás problémái/

ZG 1968. t.16. f.3. 367-369.

Az 1967. dec. 7-én Lipcsében 70 történész részvételével megrendezett tudományos kollokvium anyaga. Tanulságait E.Engelberg abban foglalta össze, hogy a birodalomalapítás problémáinak átfogó feldolgozásánál az összes osztályerőket figyelembe kell venni.

Mader, U: Zur Geschichte des Zentrums.

/A Centrum történetéhez./

ZG 1968. t.16. f.4. 500-501.

A Berlinben 1967 dec. 8-án 40 történész részvételével megtartott munkaértekezletről tájékoztat. Ezen fő feladatként a katolikus Centrum-párt monopolitokéhoz fűződő kapcsolatának felderítését, nem annyira egyes pártok, mint inkább az egész polgári pártrendszer összefüggő vizsgálatát jelölték meg, s tagadták egy egységes Centrum-balszárny létezését.

Delcourt, M: Du nouveau sur Juste Lipse.

/Ujra J.L.-ről/ /1845-1891/

RUB 1968. máj.-jul. t.20. f.4. 372-379.

Filológiai, archaeológiai munkássága; Centuries címen összegyűjtött levelezése.

Schmelzeisen, G.-K: Karl v Rotteck und die Zehntfrage.

/Karl v. Rotteck és a tized-kérdés/

ZAgr 1968. t.16. f.1. 55-71.

Karl v. Rotteck 1818-tól az államtudomány és természetjog professzora Feiburgban, nagy harcossá a tized eltörlésének az 1819-es Landtagtól az 1838. évi nov. 15-i badeni törvényig, amely 82 paragrafusban szabályozta a tized eltörlését.

Muth, H: "Bauer" und "Bauernstand" im Lexikon des 19. es 20. Jahrhunderts.

/"Paraszatok" és "parasztság" a 19. és 20. század lexikonában.

ZAgr t.16. f.1. 72-99.

1955-ben megjelent a Der grosse Brockhaus 16. kiadása, és 1966-ban Schelsky H.: Das Lexikon, ein Instrument des modernen Bewusstseins. E két lexikonban lévő "paraszt" és "parasztság" címszót veszi elemzés alá a nyugatnémet agrártörténetírás szempontjából.

Lehmann, J: Das preussische Finanzministerium. Übersicht über einen

Bestand im Deutschen Zentralarchiv, Historische Abteilung II, Merseburg.

/A porosz pénzügyminisztérium. Áttekintés a Német Központi Levéltár, Merseburg, II. Történelmi Osztályának állagáról./
ZfG 1968. t.16. f.5. 633-634. 1806-1945 között.

Fricke, D: Neuere westdeutsche Literatur zur Geschichte des bürgerlichen Parlamentarismus und der bürgerlichen Parteien in Deutschland.

/III./

/Ujabb nyugatnémet irodalom a polgári parlamentarizmusról és a polgári pártokról Németországban./ /III./
ZfG 1968. t.16. f.6. 785-799.

Braubach, M: Von Hitler und seinen Gegnern. Ein Bericht über neue Veröffentlichungen zur Zeitgeschichte.

/Hitler és ellenfelei. Korszakunk történetének újabb publikációi./
HJ 1968. t.88. f.1. 102-157.

Tájékoztató a tárgykörben az 1950-es évektől megjelent német nyelvű irodalomról.

Richter, L: K problematike dejin Slovenska a nemecko-slovenských vzťahov v zrkadle výskumov publikovaných NDR.

/Szlovákia és a szlovák-német kapcsolatok történetének problematikája a NDK-ban publikált kutatásokban/
SŠ lo. 1968. 161-168.

Niemeier, G: Der Landschaftstest. Siedlungs - und agrargeschichtliche Daten.

/Tájkutatás, település- és agrártörténeti adatok/
Zagr 1968. t.16. f.1. 16-35.

Részletesen ismerteti a praediumkutatás /Wüstungsforschung/ nagyszabású előrehaladását a földrajzi földmunkák kapcsán.

Drabek, B: Entwicklung und Probleme der polnischen Siedlungsgeographie seit 1945.

/A lengyel településföldrajz fejlődése és problémái 1945 óta./
ZFO 1968. t.17. f.1. 90-118.

Irodalmi tájékoztató a németek által megszállt, s a második világháború után visszaadott területek településéről szóló lengyel munkákról, amelyek az 1920-as évektől 1965 között jelentek meg. Mintegy 100 cikkről és könyvről van szó.

Speyer, W.M: Aachen, Köln und die Handschrift des Capitulare de Villis.

/Aachen, Köln és a Capitulare de Villis kézírata./

SW 1968. t.55. f.2. 257-261.

794/800 a Capitulare de Villis megfogalmazása; 802/03 ennek felhasználása a Capitulare von Aachen számára; 870 középfrank nyelvi korrekciók.

Fehn, K: Almen und Almwirtschaft im Berchtesgadener Land vom Mittelalter bis zur Gegenwart.

/Havasi legelő és havasi legelő gazdálkodás a berchtesgadener körzetben a középkortól a jelenig./

ZAgr. 1968. t.16. f.1. 36-54.

1100-tól napjainkig.

Koch, G: Sacrum Imperium. Bemerkungen zur Herausbildung der staufischen

Herrschaftsideologie. /Sacrum Imperium. Megjegyzések a Hohenstauf ideológia kialakulásához./
Zfg 1968. t.16. f.5. 596-614.

Riedmann, J: Studien über die Reichskanzlei unter Friedrich Barbarossa in den Jahren 1156-1166.I.
/Tanulmányok a birodalmi kancelláriáról Barbarossa Frigyes uralkodása alatt 1156-1166. között. I. A birodalmi kancellária jegyzőinek tevékenysége a Lod-i sinodusig 1161 júniusáig./
MIÖG 1967. t.75. f.3-4. 322-402.

Riedmann, J: Studien über die Reichskanzlei unter Friedrich Barbarossa in den Jahren 1156-1166.
/Tanulmányok a birodalmi kancelláriáról Barbarossa Frigyes alatt, 1156-1166 között./
MIÖG 1968. t.76. f.1-2. 23-105.
II.rész: A birodalmi kancellár jegyzőinek tevékenysége 1161 júniusától 1166 októberéig.

Haider, S: Schriftliche Wahlversprechungen römisch-deutscher Könige im 13. Jahrhundert.
/Német-római királyok írásos választási ígéretei a 13.században./
MIÖG 1968. t.76. f.1-2. 106-173.
1200-1298 között keletkezett oklevelet elemez.

Guttzeit, E.J: Grundbesitzverschiebungen im Kreise Heiligenbeil als Folge des Dreizehnjährigen Krieges.
/Eltolódások a földbirtoklásban a Heiligenbeil-i körzetben a tizenhárom éves háború következményeként./
ZfO 1968. t.17. f.1. 66-90.
A tizenhárom éves háború /1454-1466/ következményeként a német lovagrend földbirtokosai többségükben oly mértékben elszegényedtek, hogy bérbe adtak malmokat, földbirtokokat, kocsmákat stb. Új osztály alakult ki, a nagy földbirtokosok osztálya, amely a 16. században és a 17. század első harmadában uralkodó helyzetbe került.

Lutz, H: Albrecht Dürer in der Geschichte der Reformation.
/Albrecht Dürer a reformáció történetében/
HZ 1968. t.206. f.1. 22-44.
A cikkben a szerző felveti a nagy kérdést, hogy vajjon Dürer Luther híve volt-e vagy katolikus maradt. Ismerteti az e vonatkozású legújabb kutatások álláspontjait. Azzal a salamoni ítélettel zárja cikkét, hogy Dürer már ujkori ember volt, tele aggállal, tanácsatlansággal.

Bücking, J: Hippolytus Guarinonius /1571-1654/ Pfalzgraf zu Hoffberg und Vorderthurn. Eine kritische Würdigung.
/Hippolytus Guarinonius /1571-1654/ Vorderthurn és Hoffberg korona-grófja. Kritikai méltatás/
ÖGL 1968. t.12. f.2. 65-80.

Noel, J.-F: Traditions universalistes et aspects nationaux dans la notion de Saint-Empire Romain Germanique au XVIIIe siècle.
/Egyetemes tradíciók és nemzeti szempontok a Németrómai Császárság fogalmában a 18.században./
RHD jul.-szept. 1968. t.240. 193-212.
Ideológiai tartalom és politikai-földrajzi kiterjedés problémái.

- Haushofer, H: Der geschichtliche Einfluss der französischen auf die deutsche Landwirtschaft.
/A francia mezőgazdaság történeti befolyása a német mezőgazdaságra. ZAgr. 1968. t.16. f.1. 1-15.
Összefoglalja a 18. századtól napjainkig e tárgyban megjelent német munkákat.
- Schwarz, Kl: Der Bremer Wohnungsmarkt um die Mitte des 18. Jahrhunderts.
/A brémai lakáspiac a 18. század második felében./
SW 1968. t.55. f.2. 193-213.
A 18. század közepi Brémáról, a lakásviszonyokról, lakásbérekről, lakásárakról, a lakások zsúfoltságáról és a város megtelepüléséről az egyes társadalmi osztályok szerint.
- Engelsing, R: Zur politischen Bildung der deutschen Unterschichten 1789-1863.
/A német alsóbb rétegek politikai műveltsége, 1789-1863./
HZ 1968. t.206. f.2. 337-369.
Abból a tételből indul ki, hogy a német alsóbb néprétegek politikai műveltségét a 19. században társadalmi helyzetük határozta meg, s a politikai műveltség tudatuknak kifejezője volt. A felvilágosodás előtt a német alsóbb rétegek semminemű politikai tudattal nem rendelkeztek. A felvilágosodás is csupán a műveltség, de nem az osztályok szerinti tagozódást tette világossá előttük. Ezen a helyzeten az 1848-as forradalom sem változtatott lényegesen. A német alsóbb néprétegeknek 1848-ban semmiféle olyan politikai elképzelésük nem volt, amely politikai egység kialakítására vezethetett volna. Mikor pedig a forradalom után megindult a munkásság kialakulása, ez a munkásság is a különböző polgári szervezetekben találta meg szervezkedésének kereteit s a polgári liberális demokráciában politikájának tartalmát.
- Schmidt, W: Die historische Stellung der deutschen Revolution von 1848/49. Zum 120. Jahrestag der bürgerlich-demokratischen Revolution von 1848/49.
/Az 1848/49. évi német forradalom történelmi helye. Az 1848/49. évi polgári demokratikus forradalom 120. évfordulójára./
Ein. 1968. t.23. f.4/5. 551-562.
A német polgári-demokratikus forradalom a német történelemben utat nyitott a proletariátus fejlődése és a marxizmus kialakulása előtt.
- Becker, G: Antifeudale Petitionen preussischer Bauer vom März 1848. /Porosz parasztek antifeudális kérvényei 1848 márciusában./
ZG 1968. t.16. f.2. 182-197.
- Strey, J: Die Haltung der "Neue Rheinischen Zeitung" zu den preussischen Kammerwahlen im Januar/Februar 1849.
/A "Neue Rheinische Zeitung" magatartása az 1849. januári-februári porosz kamaraválasztásokkal kapcsolatban./
ZG 1968. t.16. f.2. 165-181.
Elemzi Marx újságjának állásfoglalását.
- Buchner, R: Die deutsche patriotische Dichtung vom Kriegsbeginn 1870 über Frankreich und die elsässische Frage.
/A német hazafias költészet Franciaországról és az elzászi kérdésről az 1870-i háború kezdetéről./
HZ 1968. t.206. f.2. 327-336.
Az esztétikailag meglehetősen alacsony színvonalú háborús költészet-

ben az annexió gondolatának lassu előretörését konstatálja.

Hackethal, E: Der Allgemeine Deutsche Arbeiterverein unter dem Einfluss der Pariser Kommune.

/A Párizsi Kommun hatása az Általános Német Munkásegyletre./
ZG 1968. t.16. f.4. 443-461.

Megállapítja, hogy a kommun iránti szimpátia és szolidaritás az eisenachni Szociáldemokrata Munkáspárt mellett a lassalleánus Általános Német Munkásegylet szervezeteinek jelentős részét is magával ragadta.

Bartel, H: Die Haltung der revolutionären deutschen Arbeiterbewegung zum Reichsgründung von 1871.

/A forradalmi német munkásmozgalom magatartása az 1871-i birodalom-alapítással szemben./

ZG 1968. t.16. f.4. 430-442.

Elsősorban Werner Conze és Dieter Groh nyugatnémet historikusokkal vitázva megállapítja, hogy bár a német munkásozstály az osztályharc kedvezőbb feltételeinek megteremtése miatt haladó lépésként értékelte, és elfogadta a birodalmi keretet, nem helyeselte annak felülről, antidemokratikus uton való létrehozását, leleplezte az "egységes nemzeti állam" osztályjellegét, militarista vonásait, s a demokratikus átalakulás következetes folytatásáért harcolt.

Lindenlaub, D: Richtungskampfe im Verein für Sozialpolitik. II. Teil.

/Irányzatok harca a Verein für Sozialpolitik-ban./

SW 1967. f.55. /külön füzet/ 272-482.

Összefoglalja a Verein für Sozialpolitik egész történetét, és társadalmi hatását is. Először elemzi, hogy járult hozzá szociális reformok meghozatalához /1900-ig/. Majd a századfordulón hogy vált szét a társaság "öregebb" és "fiatalabb" generációja "konzervatív" és "liberális" szárnyra. A társaság történéseinek, közigazgatásainak, szociológusainak nézetei.

Raubaum, J: Die deutsche Arbeiterklasse und die Konsumgenossenschaften bis zum ersten Weltkrieg.

/A német munkásozstály és a fogyasztási szövetkezetek az első világháborúig./

ZG 1968. t.16. f.1. 54-67.

Wrona, V: Die theoretisch-weltanschauliche Entwicklung August Bebels.

/August Bebel elméleti-világnézeti fejlődése/

ZG 1968. t.16. f.3. 347-362.

A tanulmányban három szakaszt különböztet meg Bebel fejlődésében. Az első, 1868/69-től 1870-ig terjedő szakaszban Bebel elsajátította a marxista világnézet alapvető gondolatait a történelmi materializmus, a politikai gazdaságtan és a tudományos szocializmus terén, leküzdve korábbi világnézetének idealista és mechanikus mat.csökevényeit. Az 1870-től az 1875/76. stuttgarti pártkongresszusig számítható második periódusban mélyebben megérti a törvényszerűség fogalmát. Az 1875/76-tól 1878/79-ig termelő harmadik szakasz, melynek szülötte Bebel legnevezetesebb műve, az 1879-ben megjelent A nő és a szocializmus, döntő jelentőségű Bebel világnézeti fejlődésében.

Ullrich, H: Die geistigen Väter der modernen imperialistischen Marxkritik. Zur Reaktion der bürgerlichen Ideologie auf die Entwicklung der marxistischen Weltanschauung im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts.

/A modern imperialista Marx-kritika szellemi nagyjai. A marxista világnézet fejlődésének polgári ideológiai reakciója a 19. század utolsó harmadában./

ZG 1968. t.16. f.3. 327-346.

A polgári ideológia és filozófia koncentrikus támadásba ment át a marxizmus ellen. H.v. Treitschke minden ideál lerombolásával, alkotó gondolatok hiányával, a személyiség megsemmisítésével vádolta a marxizmust. H.v. Sybel szerint a szocializmus a kapitalista magántulajdon megszüntetésével halálos csapást mér a személyi szabadságra. G.Schmoller és társai a szociáldemokrácia térhódításának megakadályozására az államnak a társadalmi életbe való beavatkozását és a szociáldemokráciának az általuk kidolgozott "reformszocializmus" jegyében a reformok útjára való terelését sürgették. Az anti-marxista körök filozófiai szóvivőjének az 1870-es években E.Dühring berlini egyetemi magántanár lépett fel, aki mint idealista és metafizikus filozófus azonosította egymással a marx és a hegeli dialektikát, és támadta a materialista dialektikát. 1877/78-ban Engels az Anti-Dühringben megsemmisítő választ adott neki.

В.Н. Тулевич, Революційні традиції боротьби німецького народу проти милітаризму та його ірриді. 1900-1945.

/A német nép forradalmi hagyományai a militarizmus és háboru elleni harcban. 1900-1945/

UIZs 1968. f.1. 87-96.

Német marxista kiadványok felhasználásával készített áttekintés.

Allemagne, novembre 1918: Kurt Eisner devant le Comité Exécutif des Conseils Berlinois.

/Németország, 1918: Kurt Eisner a berlini tanács végrehajtóbizottsága előtt./

RHMC 1968 ápr.-jun. t.15. 340-361.

Kurt Eisner, a Bajor Köztársaság elnökének kiadatlan memorandumai, jelentései. Szövegkiadás.

Fraenkel, E: Idee und Realität des Völkerbundes im deutschen politischen Denken.

/A Népszövetség gondolata és realitása a német politikai gondolkodásban./

VFZg 1968. t.16. f.1. 1-14.

Kivétel nélkül eltekintve, a Népszövetségnek, ameddig fennállt, Németországban rossz sajtója volt. Születésétől semmindent vártak, de amikor létrejött, megsemmisítő kritikát kapott. A weimari periódusban, ez az elutasító tartás mind intenzitását, mind pedig motivációját tekintve nagy hullámszárnak volt kitéve, de általános volt a nézet, hogy a Népszövetség a győzők fórumává vált.

Horn, W: Ein unbekannter Aufsatz Hitlers aus dem Frühjahr 1924.

/Hitler egy ismeretlen cikke 1924 tavaszáról./

VFZg 1968. t.16. f.3. 280-294.

Az eddig ismeretlen 1924 eleji cikk fényében a szerző úgy látja, hogy Hitlernek a hagyományos konzervatív orosz-, de nem kommunista barát és angol-francia-ellenes politikáról való elfordulása nem hirtelen fordulat, hanem különböző eredetű és célkitűzésű befolyások, ösztönzések, napi politikai tapasztalatok eredményeképp lassu, fokozatos fejlődés során következett be.

Lupescu, A: Goethe-Institut dient Bonn Expansionsstreben.

/A Goethe-Intézet Bonn expanziós törekvéseit szolgálja/

DAP 1968. t.13. f.2. 76-86.

Rövid áttekintés a német akadémia politikai működéséről 1925 óta;

- Ruge, W: Alte Rezepte der Revanchepolitik. Zur westdeutschen Veröffentlichung einer Rede Stresemanns aus dem Jahre 1925.
/A revánspolitika régi receptjei. Egy nyugatnémet kiadvány Stresemann egy 1925-ből származó beszédéről./
ZG 1968. t.16. f.4. 462-470.
Az új német diplomáciai aktakiadvány, az Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918-1945. Ser.B.1925-től 1933-ig terjedő I. kötete alapján Stresemann birodalmi külügyminiszternek egy revansista szervezet előtt Berlinben 1925 dec. 14-én elhangzott beszédét ismerteti és elemzi.
- Ruge, W: Die "Deutsche Allgemeine Zeitung" und die Brüning-Regierung. Zur Rolle der Grossbourgeoisie bei der Vorbereitung des Faschismus.
/A Deutsche Allgemeine Zeitung és a Brüning-kormány. Adalék a nagyburzsoázia szerepéhez a fasizmus előkészítésében/
ZG 1968. t.16. f.1. 19-53.
A szerkesztőség iratanyaga alapján a "titkos tanácsosok által titkos tanácsosok részére irt" nagyburzsoá ujságnak a fasiszták hatalomra juttatásában játszott szerepét világítja meg.
- Bauer, W: Wertrelativismus und Wertbestimmtheit im Kampf um die Weimarer Demokratie.
/Értékrelativizmus és értékmeghatározottság a weimari demokráciáért vívott harcban./
VfZg 1968. t.16. f.3. 209-229.
Történetfilozófiai kérdéseket fejteget.
- Mammach, K: Der Sturz der grossen Koalition im März 1930.
/A nagy koalíció bukása 1930 márciusában./
ZfG 1968. t.16. f.5. 565-586.
1930 márciusában bukott meg a szociáldemokraták vezette kormány, és ezzel a weimari köztársaság fordulóponthoz érkezett. Polarizálódás volt tapasztalható: a nagy monopóliumok hatalmának megerősödése és a kizsákmányolás emelkedése folytán napirendre kerültek a sztrájkok, stb.; 1929-1930 között a KP tagjainak száma mintegy 20.000 fővel emelkedett. Ezzel egyidőben megkezdődött az ország fasizálódása is.
- Castellañ, G: Bilan social du IIIe Reich. /1933-1939/
/Társadalmi mérleg a Harmadik Birodalomról./ /1933-1939/
RHMC, 1968. júl.-szept. t.15. 502-511.
Hivatalos német statisztika adatainak feldolgozása - parasztság, mezőgazdasági termelés, árindexek - munkás- és hivatalnok-fizetések - iparosok, kereskedők - kapitalista profit - adó. - A nemzeti szocializmus és a nagytőke viszonya: a tőke alárendelt viszonyban van a politikával, de strukturális változás nem történt, a haszonélvező ő maradt.
- Vlčková, E: Programová prohlášení SPD v pražském exilu v letech 1933-34.
/A Német szociáldemokrata Párt programnyilatkozata a prágai száműzetésben 1933-34-ben./
ČCH 1968. f.3. 365-384.
- Scholder, K: Die evangelische Kirche in der Sicht der nationalsozialistischen Führung bis zum Kriegsausbruch.
/Az evangélikus egyház a nemzeti szocialista vezetés politikájában

a háboru kitöréséig./

VfZg 1968. t.16. f.1. 15-35.

A cikk kísérletet tesz arra, hogy rekonstruálja azt a képet, amelyet Hitler alakított ki az evangélikus egyházzal a hozzá érkezett információk alapján.

Defrasne, Cl. J.: L'organisation et l'emploi de l'arme psychologique dans la Wehrmacht.

/A "pszichológiai fegyver" megszerzése és alkalmazása a Wehrmacht-on belül./

RHDGM 1968 jul. t.18. f.71. 31-48.

A hitleri propagandaszervezet kiépítése és működése.

Witetschek, H: Der gefälschte und der echte Mölders-Brief.

/A hamis és a valódi Mölders-levél./

VfZg 1968. t.16. f.1. 60-65.

M "neves" német vadászpilóta egy levele egy katolikus püspökhöz, amelyet a Gestapo elkobzott, és más levelet tett közismertté, s a szerzőt az SS eltette láb alól.

Wolfram von Hentig, H: Beiträge zu einer Sozialgeschichte des Dritten Reiches.

/Adalékok a harmadik birodalom társadalomtörténetéhez/

VfZg 1968. t.16. f.1. 48-59.

Bírósági aktákból 5 SS-legény életét adja közre a szerző.

Mommsen, H: Ein Erlass Himmlers zur Bekämpfung der Korruption in der inneren Verwaltung vom Dezember 1944.

/Himmler 1944 decemberi rendelete a beligazgatásban mutatkozó korrupció leküzdéséről./

VfZg 1968. t.16. f.3. 295-309.

Az 1944. dec. 1-én kelt rendelet értelmében hivatalvezető saját hatáskörében nem alkalmazhatott volna semmiféle rokont, sőt a rokon 300.000 lakoson aluli városokban még más hivatalvezető hatáskörében sem vállalhatott volna munkát.

Heitzer, H: Grundprobleme des Übergangs von der antifaschistisch-demokratischen Ordnung zur sozialistischen Revolution in der DDR 1949/50.

/Az antifasiszta-demokratikus rendről a szocialista forradalomra való átmenet alapproblémái 1949-50-ben./

ZfG 1968. t.16. f.6. 715-738.

Paff, W: Von Godesberg nach Bonn. Der Weg der Sozialdemokratischen Partei aus der Scheinopposition in die "Grosse Koalition".

/Godesbergből Bonnba. A szociáldemokrata párt útja az álellenzékiségtől a nagy koalícióig/

ZG 1968. t.16. f.4. 413-429.

A döntő lépést e téren az 1959-i Bad Godesberg-i rendkívüli pártkongresszuson elfogadott elvi program és a CDU-CSU külpolitikájának 1960-ban az SZDP részéről történő, Wehner által bejelentett elfogadása jelentette.

Prokop, S: Die Wissenschaftspolitik des westdeutschen Imperialismus nach dem Beitritt zur NATO.

/A nyugatnémet imperializmus tudománypolitikája a NATO-ba való belépés után./

ZfG 1968. t.16. f.6. 746-758.

Az 1960-as évek elején létrehozta Nyugatnémetországban egy terve-

zökből álló "stábot", amely a tudományos élet területén összekötő az állam, tudomány és gazdaság között;

- Kaiderling, G: Das prolongierte Dilemma. Zur Situation und Perspektive Westberlins nach dem 13. August 1961.
/A prolongált dilemma. Nyugatberlin helyzete és perspektívája 1961 augusztus 13-a után./
WZHU 1968. t.17. f.1. 140-154.
- Hermann, K.D: Integration oder selbständige Arbeiterpolitik? Zur Position der westdeutschen IG Metall 1961 bis 1967.
/Integráció vagy önálló munkáspolitik? A nyugatnémet IG Metall helyzete 1961-1967 között./
WZHU 1968. t.17. f.1. 103-123.
A nyugatnémet fém munkás szakszervezet monopóliumellenes harca.
- Rose, G: Genesis und Grundzüge der "flexiblen" imperialistischen Expansionspolitik der Regierung Kiesinger /Strauss gegenüber den sozialistischen Staaten Europas.
/A Kiesinger/Strauss kormányzat "hajlékony" imperialista expansziós politikájának létrejötte és alapvonásai Európa szocialista országai-val szemben./
WZHU 1968. t.17. f.1. 63-74.
Adenauer kancellársága óta a nyugatnémet imperialista politikai célja és taktikája módosult az NDK-val és Kelet Európával szemben.
- Schwarz, S: Zur "Europa"-Konzeption der Regierung Kiesinger /Strauss-Kontinuität und Modifikation.
/A Kiesinger/Strauss-kormányzat "Európa" koncepciója - kontinuitás és módosítás./
WZHU 1968. t.17. f.1. 93-101.
1960-61 óta kísérletek történtek a bonni külpolitika módosítására azonos imperialista tartalom mellett.
- Bartel, W: Die NPD und der westdeutsche Neofaschismus.
/Németország Nemzeti Demokratikus Pártja és a nyugatnémet neofasizmus./
WZHU 1968. t.17. f.1. 23-39.
A neonáci Nemzeti Demokratikus Párt fejlődés ideológiája és strukturája.

SZOVJETUNIÓ /OROSZORSZÁG/

- Spunar, P: Die lateinische Paläographie in der Sowjetunion.
/Latin paleográfia a Szovjetunióban/
MTÜG 1968. t.76. f.1-2. 189-194.
Irodalmi tájékoztató az e tárgyban a hatvanas években megjelent szovjet munkákról.
- I.M. Гапушенко, Радянські історіографічні дослідження з історії України періоду феодалізму.
/A szovjet történettudomány Ukrajna feudalizmus-kori történetéről.
UIZs 1968. f.1. 141-144.
- C.B. Сороковська, Розвиток історичної бібліографії в Українській РСР.

/A történeti bibliográfia fejlődése az Ukrán SzSzk-ban./
UIZs, 1968. 1. 32-39.1.
Bő bibliográfiával kísért áttekintés 1917-től 1966-ig.

С.Д. Тилькевич, 50 роков архівного будівництва в УРСР.

/A levéltárügy 50 éve az USzSzk-ban./
UIZs, 1968. f.6. 48-55.

Az ukrán minisztertanács mellett működő levéltári igazgatóság vezetőjének történeti áttekintése a levéltárügy fejlődéséről /1918-1967./

В.С. Скорина, Третья республіканська конференція архівістів та істориків

/Az ukrán történészek és levéltárosok III. országos konferenciája./
UIZs, 1968. f.10. 158-160.

Az ukrán szovjet levéltárügy 50. évfordulója alkalmából megrendezett konferencián többek között G.F. László és M.P. Jakimenko beszámolt a kárpátaljai levéltárak egy-egy részlegének helyzetéről.

О.А. Купчинський, Унікальні документи ЦДІА УРСР у Львові.

/Ritka dokumentumok Lvovban, a Közr.All.Történeti Levéltárban/
UIZs, 1968. f.10. 157-8.1.

Lvovban kiállítás nyílt, amely a legrégibb időktől napjainkig, ritka levéltári források tükrében mutatja be a nyugatukrán területek történetét.

Ф. Лось, В.Г. Сарбей, Основні етапи розвитку історичної науки на Україні.

/A szovjet történettudomány fejlődésének fő szakaszai Ukrajnában./
UIZs, 1968. f.1. 14-24.

1960-62 során a Voproszi Isztorii hasábjain vita folyt a szovjet történettudomány periodizálásáról. Három periódust határoztak meg: 1/ 1917 október - az 1930-as évek közepe, 2/ 1930-as évek közepe - 1950-es évek közepe, - 3/ 1950-es évek közepe -.

О.Я. Лисенко, М: Драгоманов про історичний прогрес.

/Dragomanov a történeti folyamatról/
UIZs, 1968. f.11. 73-79.

Méltatja Dragomanov érdemeit, majd művei alapján elemzi a maga korában haladó nézeteit.

Goehrke, C: Wüstungsperioden des frühen und hohen Mittelalters in Osteuropa.

/Pusztásodás a kora- és késő középkorban Keleteurópában./
JGO 1968. t.16. f.1. 1-52.

A pusztásodás folyamatát vizsgálja lényegében a Szovjetunió mai európai területén a népvándorlástól a 13. század végéig. Ásatási leletek alapján állít fel három fő korszakot, 1. a népvándorlás korabelit, 11-12. századi és a 13. századot, mint a pusztásodás folyamatának legnagyobb korszakát.

Widera, B: Die Normannentheorie im Lichte der sowjetischen Archäologie und Mediävistik.

/A normann elmélet a szovjet archeológia és középkorkutatás fényében./

ZG 1968. t.16. f.4. 505-510.

A normann teóriának egészen a második világháború végéig Németország volt a központja, 1945 után azonban Skandináviába helyeződött át a centrum. Főleg svéd és dán történészek, archeológusok és nyelvészek

adtak új meg új ösztönzést a normann teoriának, és szolgáltatottak újabb érveket a nyugatnémet normannistáknak. A normann elméletnek két válfaja van: a hódítási és az utóbbi időben inkább előtérbe került gyarmatosítási elmélet. Ez utóbbi sem változtat azon a tényen, hogy a normann-teória mint tudományos elmélet végleg megbukott.

- I.Д. Бойко, До питання про державність українського народу в період феодалізму.
/Az ukrán nép államiságáról a feudalizmus idején./
UIZs, 1968. f.8. 27-38.
Cáfolja azt a nézetet, amely szerint az ukrán nép az októberi forradalomig nem rendelkezett saját állammal. Kifejti, hogy a feudális osztálytársadalom Ukrajna területén a 8-11 században alakult ki, az ősközösségi rend felbomlása nyomán. A 12. sz.-ban a kijevi ó-orosz állam fejedelemségekre bomlott s ezek közül a mai Ukrajna területén fekvők vetették meg az ukrán népiség, az ukrán nemzet alapját.
- Я.Д. Ісаевич, Джерела про західні межі української етнічної території в період феодалізму.
/Források az ukrán ethnikum által lakott terület nyugati határaitól a feudalizmus korában./
UIZs, 1968. f.12. 78-84.
A tanulmány érinti Kárpátalja kérdését is s utal Bonkáló Sándor /1921/, majd Dezső László /1967/ írásaira, átveszi megállapításait. A középkori északkelet-magyarországi településtörténettel foglalkozók figyelmébe!
- А.І. Генсаорський, До походження закарпатських русинів.
/A kárpátaljai ruszinok kialakulása./
UIZs, 1968. f.10. 77-82.
A kijevi orosz állam, a honfoglaló magyarság és a ruszinok kapcsolatait tárgyalja.
- Поппэ, . .В: Русские митрополии Константинопольской патриархии в XI столетии.
/A konstantinápolyi patriarchatus orosz főegyházmegyéi a 11.sz.-ban./
VV 1968. t.28. 85-108.
Kijev és Csernyigov egyházszervezetének kezdetei.
/A tanulmány folytatása a következő számban./
- Брюсова, В.Г: К вопросу о происхождении Владимира Мономаха.
/Vladimir Monomakhosz származásának kérdéséhez./
VV 1968. t.28. 127-134.
A 11.sz.-i kijevi uralkodóház családi kapcsolatainak kérdéséhez.
- Гранстрем, Е. Э: Каталог греческих рукописей ленинградских хранилищ
Выпуск 6 Рукописи XII в.
/Leningrádi gyűjtemények görög kéziratai. 6. közlemény, 14.századi kéziratok/
VV 1968. t.28. 238-255.
- Aleksandrowicz, St: Miasta Białorusi w XVI i pierwszej połowie XVII wieku.
/Fehéroroszország városai a XVI. és a XVII.sz. első felében/
KE 1968. t.75. f.2. 411-420.
Zenon Kopysski kutatásait ismerteti a lakosság összetételéről, az egyes termelési ágak közötti arányokról, kereskedelemről stb.

Казакова, Н.А: Вопрос о причинах осуждения Максима Грека.

/Makszim Grek elítélésének okai./

VV 1968. t.28. 109-126.

A 16.sz. első felében Moszkvában élt görög szerzetes peréről,
Moszkva ekkori egyházi viszonyairól.

I.M. Гапушенко, Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. та
возз'єднання України з Росією в українській радянській історіографії.

/Az ukrán nép szabadságharca 1648-1654-ben s Ukrajna egyesítése
Oroszországgal a szovjet történetírásban./

UIZs, 1968. f.12. 130-132.

Historiográfiai áttekintés.

Hellmann, M: Kleine Quellen aus der Zeit Peters des Grossen. Eine

Urkunde Peters des Grossen.

/Kis források Nagy Péter idejéből. Nagy Péter egy oklevele./

JGO 1968. t.16. f.2. 250-254.

Egy kis 32x20, 6 cm-es okiratot ismertet és közöl fakszimilében,
amelyet Nagy Péter irt alá, 1711-ből származik és Ensberg báró tá-
bornok szabadságlevele.

Hahn, J: Die Peterhofer Hausordnung.

/Nagy Péter nyári palotájának házirendje./

JGO 1968. t.16. f.2. 255-256.

Nagy Péter nyári palotájában a falon kiakasztott házirend fakszi-
miléje és német fordítása.

Supperich, R: Eine Handschriftliche Quelle über Katharina I.

/Kéziratok forrás I.Katalinról./

JGO 1968. t.16. f.2. 257-262.

A kézirat 1725-ből való, s Katalin fiatalságával, nevelésével, ok-
tatásával foglalkozik.

Raef, M: Der Stil der russischen Reichspolitik und Fürst G.A.Potemkin.

/Az orosz birodalmi politika stílusa és G.A. Patyomkin/

JGO 1968. t.16. f.2. 161-193.

Nagy Péter és Katalin alatt Oroszország olyan katonai potenciállal
rendelkezett, hogy vezető világhatalom lehetett volna; az ország
gazdasági kiaknázása magas fokot ért el. Patyomkin Nagy Péterhez
használó politikája tradicionális és racionális módszereken épült,
amelynek az volt a célja, hogy egy új birodalmat építsen ki. Ezt
elősegítette Katalinhoz fűződő különleges kapcsolata is. Patyomkin
a legjelentősebb államférfija volt az orosz impériumnak.

I.O. Гуржий, Ф.Энгельс про найважливіші питання історії України.

/Engels Ukrajna történetének legfontosabb kérdéseiről./

UIZs, 1968. f.10. 20-32.

Szó esik a 17-18. századi parasztmozgalmakról, a krími háborúról,
az 1861. évi jobbágyfelszabadításról, az ukrán feudális marad-
ványokról a 19.sz. második felében, a narodnyikokról, az iparfejlő-
désről, a nemzetiségi kérdésről, Galicia-Bukovina helyzetéről, a
cárizmus reakciós politikájáról.

Ф.П. Шевченко, Про міжнародне значення повстання 1768 р. на Правобе-
режній Україні.

/A jobbparti Ukrajnában 1768-ban kitört felkelés nemzetközi jelen-
tősége./

UIZs, 1968. f.9. 11-23.

- Смирнова, Э.В.: П.Я. Чаадаев и русская общественная мысль первой половины XIX века.
/P.J.Csaadajev és az orosz társadalmi gondolkodás a XIX.sz. első felében./
VF, 1968. f.1. 111-123.
Csaadajev személyének és filozófiájának értékelése körül napjainkig sok vita folyik. A vitának két fő irányzata van: az egyik Herzenig, Plehanovig nyulik vissza, sőtöntönek Csaadajev társadalomkritikáját tartja. A másik irányzat a XX.sz. elején indul, és vallásos nézeteit emeli ki.
- В.М. Кабизан, Чисельність і склад населення південної частини Бессарабії в першій половині XIX. ст.
/Dél-Besszarábia lakosságának lélekszáma és összetétele a 19.sz. első felében./
UIZs, 1968. f.8. 52-57.
Besszarábia déli részének 19.sz. eleji telepítéstörténetét még nem tanulmányozta eléggé a szovjet történetírás. Az elmúlt évek során megjelent - s itt felsorolt - tanulmányok csak részletproblémákat érintettek. A szerző célja - a különböző összeírások alapján képet nyújtani a korabeli lakosság nemzetiségi összetételéről.
- Danilák, M: Ukrajinci a Slovanský zjazd v Prahe.
/Az ukránok és a prágai szláv kongresszus./
SŠ 10. 1968. 5-28.
- С.М. Злупко, Соціально-економічні проблеми визвольного руху на західноукраїнських землях /1848/.
/A nyugatukrán területek felszabadító mozgalmanak társadalmi-gazdasági problémái. 1848./
UIZs, 1968. f.3. 24-30.
Az 1848-as év - a nemzeti öntudat ébredésének éve, amikor - a szerző szerint - a galíciai, bukovinai és kárpátaljai ukránok hitet tettek az ukrán nemzeti egység mellett.
- Г.Я. Сергієнко, Відгомін революції 1848 р. в суспільно-політичному житті України.
/Az 1848 évi forradalom visszhangja Ukrajna társadalmi-politikai életében./
UIZs, 1968. f.3. 31-39.
Gazdag levéltári anyag alapján, a legújabb szovjet és ukrán történeti irodalom felhasználásával.
- І.Д. Красовський, До 100-річчя створення товариства "Просвіта".
/A "Proszveta" társaság alapításának 100. évfordulójára./
UIZs, 1968. f.12. 122.
A galíciai ukrán liberális-burzsoá értelmiség nemzeti vívmánya volt a "moszkofilek"-kel szemben egy kulturális-felvilágosító társaság létrehozása Lvovban, 1868-ban. Méltatja a "Proszveta" jelentőségét, pozitív szerepét.
- С.М. Злупко, До питання про зв'язки Буковини з Наддніпрянською Україною та Галичиною /друга половина XIX початок XX ст./
/Bukovina, a Dnyeperentuli Ukrajna és Galicia kapcsolatai a 19.sz. második felében és a 20.sz. elején./
UIZs, 1968. f.11. 68-72.
1860 után Sevcsenko műveinek terjedéséről a nyugatukrán területeken

a "moszkofilek" ellenakcióiról, Dragomanov pozitív szerepéről, O.Kobiljanszka és L.Ukrainka barátságáról, Ivan Franko munkásságáról, majd a 20.sz. elején az illegális marxista irodalom terjedéséről.

M.H. Лещенко, Класова боротьба в українському селі в 1900-1901. pp.

/Osztályharc az ukrán faluban 1900-1901-ben./

UIZs, 1968. f.11. 24-34.l.

Különböző szovjet levéltárakban talált gazdag forrásanyag alapján megírt tanulmány. A paraszti mozgalmaknak még ekkor is jellemzője a jó cárba vetett naiv hit.

L.M. Иванов, С.В Тютюкин, Некоторые вопросы истории рабочего класса России.

/Az oroszországi munkásosztály történetének egyes kérdései./

VAN, 1968. f.11. 86-91.

Ismerteti a vonatkozó legújabb szovjet műveket, a legutóbb felmerült problémákat, majd a kialakult tíz legfontosabb problémakört.

Yassour, A: Leçons de 1905: parti ou soviet?

/1905 feladatai: párt vagy szovjet?/

MS-1968 jan.-márc. f.62. 3-26.

A szovjet fogalmának különböző interpretációi; mit képviseltek a szovjetek - a pétervári szovjet megalakulása, tevékenysége, belső konfliktusai - pótolhatja-e a szovjet a pártot?/

Г.О.Рубцов, Боротьба більшовиків України за солдатські маси /1907-1910./

/Az ukrán bolsevikok harca a katonatömegek megnyeréséért. 1907-1910./

UIZs, 1968. f.8. 46-51.

Levéltári kutatásokon alapuló, sok új adatot tartalmazó cikk

A.Д. Ярошенко, В.І.Ленін і революційний рух на Буковині в дожовтневий період.

/V.I.Lenin és a bukovinai forradalmi mozgalom az október előtti periódusban./

UIZs, 1968. f.4. 71-76.

A Bukovinára vonatkozó szovjet történeti irodalom felhasználásával megírt, összegező, tájékoztató jellegű közlemény.

Ferro, M: Pourquoi Février? Pourquoi Octobre?

/Miért február? Miért október?/

Ann. 1968. t.23. f.1. 31-48.

Az 1917-es orosz februári forradalom spontán jellege és az októberi politikai szervezettsége - különbségeik és egymásból következésük.

Струмилин, С: От Октября к коммунизму.

/Októbertől a kommunizmus felé./

VE. 1968. f.9. 11-24.

A SzU történetébe ágyazva érinti a szocializmus politikai gazdaságtanának számos kérdését.

Розенфелд, Ш: Выравнивание уровней экономического развития районов СССР.

/Az egyes körzetek gazdasági fejlődési színvonalának kiegyenlítődése a SzU-ban./

VE. 1968. f.2. 45-56.

Részleteiben tárgyalja az egyes körzetek gazdasági fejlettségi színvonalában az elmúlt 50 év alatt bekövetkezett változásokat, valamint a további fejlődés aspektusait.

- Р.Тонконог, Ленинская аграрная программа в действии.
/A lenini agrarprogramm a megvalósítás utján./
VE, 1968. f.12. 99-111.
Rövid összegezés az agrárkérdés alakulásáról a SzU-ban, 1917-től napjainkig.
- П.П. Бачинський, У боротьбі за здійснення ленінської національної політики.
/Harc a lenini nemzetiségi politika megvalósításáért./
UIZs, 1968. f.6. 38-48.
Az ukrán KP harca a lenini nemzetiségi politika megvalósítása érdekében. A tanulmány rövid áttekintést nyújt az ukrán-kérdésről 1917-től napjainkig. Az ukrán nemzeti kérdés történetében fontos szakasznak tekinti az 1939-1945 közötti periódust, amikor a SzU segítségével sikerült megvalósítani az ukrán területek egyesítését.
- Г.М. Шевчук, Етапи розвитку української радянської культури.
/Az ukrán szovjet kultúra fejlődési szakaszai./
UIZs, 1968. f.5. 31-42.
Ismerteti a témára vonatkozó legújabb szovjet irodalmat, majd három fejlődési szakaszt határoz meg: 1/ 1917-1928, 2/ 1928-1958, 3/ 1959-től napjainkig.
- Бойовий авангард українського народу.
/Az ukrán nép harci élcsapata/
UIZs, 1968. f.6. 3-12.
Ünnepi vezércikk az Ukrán Kommunista Párt megalakulásának 50. évfordulójára.
- Ф.Ю. Шерстюк, Перший з'їзд КП/б/У та його значення.
/Az UK/b/P I. kongresszusa es annak jelentősége/
UIZs, 1968. f.6. 12-22.
Az 50. évforduló alkalmából korabeli források és a legújabb feldolgozások alapján ismerteti az I. pártkongresszus történetét.
- І.І. Коломійченко, Комуністична партія України на чолі боротьби за соціалізм.
/Az Ukrán Kommunista Párt a szocializmusért folyó harc élén./
UIZs, 1968. f.6. 22-31.
A párt megalakulásának 50. évfordulója alkalmából - a legújabb szovjet feldolgozások figyelembevételével - ismerteti a párt tevékenységének főbb vonásait.
- П.І. Денисенко, З історії партійного будівництва в роки Великої Вітчизняної війни.
/A pártépítés történetéből a nagy honvédő haboru éveiben./
UIZs, 1968. f.6. 31-38.
Gazdag levéltári anyag, helytörténeti feldolgozások és visszaemlékezések alapján megírt tanulmány, sok statisztikai adattal az illegálitás körülményei között folyó pártéletről.
- П.В. Замковий, До 50-річчя ІІ. з'їзду КП/б/У.
/Az Ukrán KP II. kongresszusának 50. évfordulója./
UIZs, 1968. f.10. 3-9.
Ismerteti az ország korabeli helyzetét, a kongresszus lefolyását, határozatait.

- I. X. Ганжа, Колгоспні зчиди на Україні.
/Kolhozkongresszusok Ukrajnában./
UIZs, 1968. f. 10. 10-15.
Levéltári források és szovjet feldolgozások alapján ismerteti az 1921-1928 közötti ukrán kolhozkongresszusok történetét.
- Г. Ф. Ленчик, Профспілки України-активні помічники Комуністичної партії в формуванні Червоної Армії /1918-1920/.
/Az ukránjai szakszervezetek - a Kommunista Párt aktiv segítői a Vörös Hadsereg megalakításában. 1918-1920./
UIZs, 1968. f. 2. 36-43.
Korabeli sajtó-, és levéltári anyag alapján.
- Д. Д. Пуха, Участь Червоної Армії в соціалістичному будівництві на Україні.
/A Vörös Hadsereg részvétele a szocializmus építésében Ukrajnában./
UIZs, 1968. f. 2. 27-35.
Levéltári anyag alapján, az 1920-as évekről.
- О. О. Карлов, До історії державності молдавського народу.
/A moldvai nép államiságának történetéhez./
UIZs, 1968. f. 9. 42-47.
Az októberi szocialista forradalom győzelmétől 1963-ig terjedő áttekintés a moldvai szovjet szocialista autonóm köztársaság, ill. az 1918-ban Románia által megszállt moldvai terület történeti sorsfordulóiról.
- В. Г. Лисенко, Зміцнення економічного та культурного співробітництва українського та молдавського народів у 1959-1965 рр.
/Az ukrán és moldvai nép gazdasági és kultúrális együttműködésének megerősödése 1959-1965 során./
UIZs, 1968. f. 9. 48-53.
Levéltári forrásokra támaszkodó, sok adatot tartalmazó tanulmány.
- Lorenz, R: Ergebnisse und Perspektiven der Industrialisierung während der Neuen Ökonomischen Politik.
/Az iparosítás perspektívái és eredményei a NEP korszakban./
JGO 1968. t. 16. f. 2. 212-231.
Ismerteti az OSzP és Lenin álláspontját az iparosítással kapcsolatban 1920-tól, majd az iparosítás első eredményeit 1927-ig.
- Oberländer, E: Nationalbolschewistische Tendenzen in der russischen Intelligenz. Die "Smena Vech"-Diskussion 1921-1922. Nemzeti-bolszevista tendenciák az orosz értelmiség körében. A "Szmena-veh"-vita 1921-22-ben.
JGO 1968. t. 16. f. 2. 194-211.
A "szmena-veh" /mérőldkő" mozgalom a szovjet értelmiség körében a NEP-korszakkal kezdődött. E mozgalom tagjai hasonló ideológiát vallottak, mint a szociálforradalmárok és mensevikek. A NEP-korszakban elérkezettnek látták az időt egy polgári demokratikus államrendezkedés létrehozására.
- В. Ю. Ганчин, Становище Закарпаття в склад буржуазної Чехословаччини /1919-1920/.
/Kárpátalja helyzete a burzsoá Csehszlovákiában /1919-1920./
UIZs, 1968. f. 10. 83-87.
Ismerteti a kérdés szovjet bibliográfiáját, majd rövid összegezést nyújt Kárpátalja korabeli államjogi helyzetéről, mint eddig elhanyagolt témáról.

- Ф.А. Ярмиш, Пропаганда ленінського кооперативного плану на Україні в 1923-24 pp.
/A lenini szövetségési terv propagandája Ukrajnában 1923-24-ben./
UIZs, 1968. f.4. 57-62.
Levéltári források s a korabeli sajtó felhasználásával irt adatokban gazdag tanulmány.
- І.М. Сахарчук, Боротьба КПЗУ проти буржуазного націоналізму /1929-1933/.
/A Nyugatukrán KP harca a nacionalizmus ellen 1929-1933./
UIZs, 1968. f.11. 12-23. l.
Gazdag levéltári anyag alapján készült tanulmány.
- І.М. Шумейко, Комуністична спілка молоді Західної України та розвиток антифашистського молодіжного руху в 1934-1935 pp. /до VII конгресу Комінтерну/

/A nyugat-ukrajnai kommunista ifjúsági szövetség és az antifasiszta ifjúsági mozgalom fejlődése 1934-1935-ban, a Komintern VII. kongresszusa előtt./
UIZs, 1968. f.8. 39-45.
A téma eddig nem talált kutatóra, holott tanulmányozása fontos. A szerző gazdag levéltári anyag alapján közöl sok új adatot.
- В.П. Бондар, Інтернаціональні зв'язки робітничого класу України в 30-х роках.
/Az ukrán munkásosztály internacionalista kapcsolatai a 30-as években./
UIZs, 1968. f.6. 55-63.
Számos adat az 1920-1930-as évek ukrán-német-spanyol és osztrák nem-hivatalos kapcsolatairól.
- М.К. Козибяев, Зміцнення братерської дружби українського та казахського народів у 1941-1945 pp.
/Az ukrán és a kazah nép testvéri barátságának erősödése 1941-1945 során./
UIZs, 1968. f.6. 63-70.
A SzÜ-elleni német támadás megindulása után közel félmillió ukrán lakos nyert átmeneti otthont Kazahsztánban. Ismerteti az ukrán áttelepültek beilleszkedését Kazahsztán életébe.
- М.П. Макара, Компартія Закарпатської України в боротьбі за інтернаціональне згуртування трудящих /жовтень 1944-січень 1946 pp./
/A kárpátaljai KP harcban a dolgozók internacionalista összefogásáért 1944.okt.-1946.jan./
UIZs, 1968. f.10. 88-95.
Ismerteti a korszakkal foglalkozó szovjet történeti irodalmat, majd gazdag levéltári anyag alapján idézi az Ukrajnával való egyesülésért folytatott harc részleteit, a magyar kormánnyal együttműködő politikusok felelősségre vonását, a földreformot stb.
- Jürgen, O: Die Industriegeographische Entwicklung Estlands seit 1945 und seine Verflechtung mit der Wirtschaft der Sowjetunion.
/Esztország iparföldrajzi fejlődése 1945 után és összeszövődése a Szovjetunió gazdaságával./
ZfO 1968. t.17. f.2. 201-287.

Oberg, J: Die Industriegeographische Entwicklung Lettlands seit 1945 und seine Verflechtung mit der Wirtschaft der Sowjetunion.
/Iparföldrajzi fejlődés Lettországnak 1945 után és összeszövődése a Szovjetunió gazdaságával./
ZfO 1968. t.17. f.1. 1-65.

Guelfat, I: Nouvelle étape dans le développement de la pensée économique en U.R.S.S.

/Uj korszak a SzU gazdasági felfogásának fejlődésében./

RHES, t.46. 1968. f.1. 56-99.

Buharintól Kantorovich-ig - "nyugati" és "keleti" gazdaság szemlélet kapcsolatai - visszatérés a forrásokhoz - matematikai gazdaságtan - Richardo-hatás - Kantorovitchtől Liberman-Trapeznikovig és tanítványaiig.

Нухович, Е: Ленинская политика экономического сотрудничества и антикоммунистические идеологии.

/A gazdasági együttműködés lenini politikája és az antikommunista ideológusok./

VE. 1968. f.8. 76-87.

Az elmúlt másfél évtized alatt új irányzat született a SzU és a felszabadult országok közötti gazdasági együttműködést bírálók táborában. Ismerteti a témával foglalkozó nyugati szerzők /Goldman, Masson, Ohlin/, legújabb műveit, majd kifejti a SzU által követett gazdaságpolitika elveit.

Л.Я. Зрезарцева, Го-рлиця українського відділення Тов. радянсько-угорської дружби.

/A Szovjet-magyar baráti társaság ukrán szekciójának 10. éve./

UIZs, 1968. f.12. 119-121.

Áttekintés a 10 év legfontosabb eredményeiről, eseményeiről.

В.С. Петренко, Зростання політичної активності колгоспного селянства України /1951-1967/..

/Az ukrán kolhozparasztság politikai aktivitásának növekedése. 1951-1967./

UIZs, 1968. f.7. 15-26.

Az utóbbi másfél évtizedben az SzKP határozatai nyomán a kolhozon belüli demokrácia kibontakozása terén nagyarányú változás volt megfigyelhető. Megállapításaihoz gazdag levéltári anyagot használ fel s gyakran idézi a sajtót is.

А.С. Якимчук, Боротьба КП України за розвиток зрошуваного землеробства в республіці /1959-65 pp/.

/Az Ukrán KP harca az öntözéses földművelés fejlesztéséért a korszakban. 1959-1965./

UIZs, 1968. f.9. 32-41.

Főleg sajtóanyag felhasználásával írt beszámoló.

Barth, H.-Ersil, W: Die Ostpolitik der Kiesinger/Strauss-Regierung und die Empfehlungen der Herrn Dr.Kroll.

/A Kiesinger/Strauss-kormányzat keletre irányuló politikája és Dr.Kroll ur ajánlatai/

Ein, 1968. t.23. f.3. 395-402.

Az egykori nyugatnémet követ visszaemlékezései szovjetunióbeli állomáshelyére. Németországot egyesíteni akarta kapitalista alapokon a 37-es határok között.

TARTALOM

A TÖRTÉNETI MÓDSZERTAN UJABB IRODALMÁBÓL

B.F.Porsnev, Társadalompszichológia és történelem. /Niederhauser E./	3. old.
Két lengyel módszertani munka. J.Topolski, a történelem módszertana. - C.Bobinška, A történész, a tény, a módszer. /Niederhauser E./	5. "
A gazdaságtörténet problémái és módszerei /dr.Besnyő M./...12.	"
A NEMZETFOGALOM ÉS A NACTONALIZMUS TÖRTÉNETE A MAI AMERIKAI ÉS NYUGATNEMET TÖRTÉNETÍRÁSBAN. /Arató E./	16. "
A MODERN ÉS JELENKORI TÖRTÉNELMI KUTATÁS MAI IRÁNYZATAI FRANCAORSZÁGBAN. /P.Renouvin/.	43. "

SZEMLÉ

Balkanisztikai bibliográfia. /Niederhauser E./	57. "
H. Stoecker, A.Rüger: Szerződések kézikönyve 1871-1964. /Tokody Gy./	59. "
Polgári pártok Németországban. /Tokody Gy./	60. "
Az egyház Oroszország történetében. IX.sz.-1917. Kritikai vázlat. /Niederhauser E./	61. "
M.M.Szmirin: A korai kapitalizmus történetéhez a német tartományokban. XV-XVI.sz. /Niederhauser E./	63. "
V.A. Ul'janovszkaja: A tudományos értelmiség kialakulása a SzÜ-ban. /Nevelő I./	65. "
Német történelem 1917-től a jelenkorig /Tokody Gy./...	66. "
K.Obermann: Joseph Weydemeyer élete. /Tokody Gy./	67. "
Marx Károly élete. /Tokody Gy./	69. "
G.Haupt: Az elmaradt kongresszus. Az Internacionálé az első világháború előestéjén. /Jemnitz J./	70. "
P.Schmid-Amann: Az igazság az 1918 évi általános sztrájkokról. /Jemnitz J./	71. "
A II.Internacionálé és a Kelet. /Jemnitz J./	72. "
E.Wiskemann: Az olasz fasizmus: fejlődéstörténete és hatása. /H.Haraszti E./	73. "
General Ernst Köstring /Borus J./	73. "
M.Vyviljalová: Fejezetek Juraj Palkovič személyiségének eszméi kifejlődéséből és a nemzeti mozgalomban való működéséből. /Niederhauser E./	77. "
N.A.Graebner: Eszmék és diplomácia. /Hatos G./	79. "

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK REPERTÓRIUMA 1968. I.

Bevezető	83. old.
TÖRTÉNETFILOZÓFIA, METODIKA.	86. "
kvantifikáció, statisztika, modell	89. "
struktúra, strukturalizmus	90. "
konvergencia - elmélet	91. "
mentalitás - kutatás	92. "
történeti tudat	92. "
Marx, Engels, Lenin	94. "
EGYETEMES TÖRTÉNET	
általános kérdések, nemzetközi kapcsolatok	103. "
őskor	104. "
ókor	104. "
középkor	106. "
ujkor	109. "
I. világháború	113. "
nemzetközi munkásmozgalom	
legújabb kor	117. "
II. világháború	119. "
napjaink története	122. "
AUSZTRIA /OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA/.	125. "
CSEHSZLOVÁKIA	129. "
FRANCIAORSZÁG	137. "
LENGYELORSZÁG	145. "
NÉMETORSZÁG	156. "
SZOVJETUNIÓ /OROSZORSZÁG/ . ,	164. "